559

Hannah Arendt
Martin Heidegger

Mektuplar

kaknüs

Martin Heidegger
Hannah Arendt

Mektuplar
1925-1975

kaknüs
mektup

MARTİN HEİDEGGER (1889 - 1976)

26 Eylül 1889'da Almanya'nın Baden eyaletinin Messkirch kasabasında bir Katolik zangocun oğlu olarak dünyaya geldi.

Freiburg Üniversitesi'nde Katolik ilahiyatı ve Hristiyan felsefesi okudu. 1914 yılında ilk çalışması ve doktora tezi, *Psikolojide Yargı Kuramı* ile dikkat çekmeye başladı. 1923'te Marburg Üniversitesi'nde profesör oldu. 1927 yılında en önemli eseri *Varlık ve Zaman* yayımlandı ve yayımlanışından itibaren yalnızca varoluşçu felsefe açısından değil, 20. yüzyıldaki bütün felsefe tartışmaları bağlamında etkili oldu. Heidegger burada, bütün bir Batı felsefesi geleneğini metafizik olmakla eleştirdi.

Varlık ve Zaman yayımlandıktan birkaç yıl sonra Heidegger'in düşüncelerinde dönüş (Kehre) adı verilen bir değişim görüldü. 1933 yılında Freiburg Üniversitesi'ne rektör oldu. Heidegger'in Nazi Partisi döneminde izlediği sempatizan politika, sonradan bu tutumundan vazgeçse de ününe gölge düşürmüş, buna rağmen teorik çalışmaları değerini muhafaza etmiştir. Heidegger 26 Mayıs 1976'da Messkirch'de öldü.

Eserleri arasında *Varlık ve Zaman, Metafizik Nedir, Sanat Eserinin Kökeni, Nedir Bu Felsefe, Tekniğe İlişkin Soruşturma* sayılabilir.

HANNAH ARENDT (1906 - 1975)

14 Ekim 1906'da, Linden şehrinde seküler bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi ve hayranı olduğu İmmanuel Kant'ın şehri Königsberg ile Berlin'de büyüdü.

Marburg Üniversitesi'nde Heidegger'in öğrencisi oldu. Heidegger ile olan duygusal ilişkisini bitirdikten sonra Heidelberg'e taşındı ve Karl Jaspers'in danışmanlığında "Saint Augustine'nin Düşüncesinde Aşk Kavramı" konulu tezini hazırladı. 1933 yılında Yahudi olduğu gerekçesi ile hocalık niteliklerine sahip olmadığı belirtilerek Alman üniversitelerinde ders vermesi engellendi. Bunun üzerine Paris'e gitti. II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'yı terk ederek ABD'ye gitti. Savaş bittikten sonra Heidegger ile ilişkisini devam ettirdi ve Almanya'nın Nazilerden arındırılması etkinliklerinde onun lehinde tanıklık etti. 1950 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin doğal vatandaşı ve 1959'da da Princeton Üniversitesi'ndeki ilk tam kadrolu kadın profesör oldu. 4 Aralık 1975'te New York'ta öldü. Eserleri arasında *İnsanlık Durumu, Eichmann Kudüs'te: Kötülüğün Banalliği, Men in Dark Times (Karanlık Dönemlerde İnsan)* sayılabilir.

kaknûs yayınları: 559
mektuplar: 5

ısbn: 978-975-256-355-1
yayıncı sertifika no: 11216
I. basım, istanbul, 2012

kitabın adı: hannah arendt/ martin heidegger, briefe 1925 bis 1975 und andere zeugnisse
derleyen: ursula ludz
almanca aslından türkçeye çeviren: melek paşalı
copyrights ©vittorio klostermann gmbh, frankfurt am main, 1998
türkçe yayın hakları ©kaknûs yayınları, 2009

Bu kitabın çevirisi Almanya Dışişleri Bakanlığı'nın finanse ettiği Goethe-Institut tarafından verilen çeviri bursuyla desteklenmiştir.

editör: seda darcan çiftçi
teknik hazırlık: mahmut ali akay
kapak düzeni: mehmed koçak
iç baskı: alemdar ofset
kapak baskı: pelikan basım
cilt: dilek mücellit

kaknûs yayınları
kızkulesi yayıncılık tanıtım hiz. san. ve tic. ltd. şti.
merkez: mimar sinan malı. selami ali efendi cad. no: 5 üsküdar, istanbul
tel: (0 216) 492 59 74/75 faks: 334 61 48
www.kaknus.com.tr e-posta: kitap@kaknus.com.tr
dağıtım: çatalçeşme sk. defne han no: 27/3 cağaloğlu fatih, istanbul
tel: (0 212) 520 49 27 faks: 520 49 28
www.kaknus.com.tr e-posta: satis@kaknus.com.tr
/kaknusyayinlari @kaknusyayin

Hannah Arendt
Martin Heidegger

Mektuplar
1925-1975

Türkçesi:
Melek Paşalı

İçindekiler

Önsöz 7
Bakış 9
Yeniden Bakış 67
Sonbahar 148
168 Belge İçin Notlar 273
Terekeden Ek Dökümanlar 391
Editörün Sonsözü 409
Teşekkür 425
Üçüncü Baskıya 426
Kısaltmalar 427
Hannah Arendt'in Adı Geçen Eserleri 429
Martin Heidegger'in Adı Geçen Eserleri 433
Kitapta Basılmış Olan Dokümanlar 446
Ek Belge 452
İsim İndeksi 455

Önsöz

Yaklaşık beş yıllık bir zaman dilimine yayılan bu tercüme çalışması bana şimdi bir teşvik ile girilen, uzun süren gayretler, hummalı çalışmalar ve dostane yardımlarla çıkılan bir tünel gibi görünüyor. Bütün tüneller gibi başı biraz ışıklı, ortası zifiri karanlık, sonu anlamıyla birlikte tekrar kazanılmış aydınlık.

Bu yolculuğun her bir aşamasında teşekkür borçlu olduğum insanlar ziyadesiyle fazla. Fakat bazılarının ismini anmadan geçersem kadirşinaslığa halel getirmiş olurum.

Bu tercümeye teşebbüs etmem konusunda beni yüreklendiren sevgili Cevdet Karal'a, hakkı ödenemez yardımları için sevgili Gurbet Gülhan ve Hülya Hancı'ya, metni tekrar gözden geçirme zahmetine katlanan sevgili Emine Alpoğuz'a, felsefi kavramlar konusundaki desteklerinden dolayı Prof. Dr. Tahsin Görgün'e ve özellikle Heidegger'in şiirlerinin tercümesinde yolumu aydınlatan Sayın Sedat Umran'a can u gönülden müteşekkirim.

Ve elbette okura, gözleriyle bu metne yeniden hayat vereceği için.

Melek Paşalı

BAKIŞ

1 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

10.02.1925

Sevgili Bayan Arendt!

Hemen bu akşam size gelmeli ve kalbinize hitap etmeliyim.

Aramızdaki her şey yalın, berrak ve saf olmalı. Birbirimizle karşılaştırılmış olmak lûtfuna ancak böyle layık olabiliriz. Sizin öğrencim olmanız, benim sizin hocanız olmam, aramızda vuku bulanların yalnızca bir vesilesinden ibarettir.

Size hiçbir zaman sahip olamayacağım. Fakat siz bundan böyle hayatıma ait olacaksınız. Hayatım da sizinle beraber büyüyecek.

Kendi varlığımızla diğerleri için ne olacağımızı asla bilemeyiz. Ama ne oranda yıkıcı ve engelleyici bir etki yapabileceğimizi pekâlâ tahmin edebiliriz.

Henüz baharındaki ömrünüzün hangi yöne yöneleceği meçhul. Bu seçimin önünde boyun eğeceğiz. Size sadakatim, sizin de kendinize sadık kalmanıza yardımcı olmalı.

"Huzursuzluğunuzu" kaybetmiş olmanız, derununuzdaki saf bakire varlığınızı bulduğunuzu gösteriyor. Öğrenci kabul saatindeki ziyaretin belirleyici adım olduğunu bir gün anlayacak ve müteşekkir olacaksınız ama bana değil. Olağan güzergâhtan bilimsel araştırmanın ürkütücü yalnızlığına geri dönmektir bu.

Bu yalnızlığa, sorumluluk ve çılgınlık ona verildiğinde erkek tahammül edebilir, o da sadece, üretmek için.

Bahtiyar olunuz! Bu, artık size selamım olsun.

Çünkü sadece bahtiyar olduğunuzda, bahtiyar edebilen bir kadın olacaksınız. Hayattaki bütün sürur, emniyet, huzur, hürmet ve minnetin çevresinde olduğu bir kadın.

Ve böylece üniversitenin size verebileceği ve vermesi gerekeni almaya hazır durumda olursunuz. Bu durumda, sahihlik ve ciddiyet vardır. Hemcinslerinizden birçoğunun hırs ve baskı yollu bilimsel çalışmalarında bunlar yoktur, yahut bir gün herhangi bir surette çözülüveren, kişiyi çaresiz ve kendine ihânet eder durumda bırakan meşguliyetlerinde de.

Tam da bu noktada, kendi zihinsel faaliyetleriniz söz konusu olduğunda, orada da kadınsı varlığın asli muhafazası belirleyici etken olmak durumundadır.

Birbirimizle karşılaştırılmış olmamızı derunumuzda bir hediye olarak muhafaza etmek ve bu saf coşku içinde kendimizi kandırmak suretiyle bunu bozmamak istiyoruz. Bu, şu demektir; biz insanlar arasında örneği görülmemiş "ruh dostluğu" neviinden bir hayale bel bağlamak istemiyoruz.

Sizin sadâkat dolu gözlerinizi, güzel suretinizi, bakire varlığınızın saflığından, iyiliğinden ve güveninden ayıramam, ayırmak da istemem.

Böylece dostluğumuzun bize hediyesi, kendisinde büyüyüp çoğalacağımız bir sorumluluk olacaktır. Gezintimiz esnasında kendimi bir saniye de olsa unuttuğum için, bana af dilettirecek bir sorumluluk duygusudur bu.

Bir kere daha size teşekkür etmeme müsaade etmenizi rica ediyor ve saf alnınızdan buse ederek varlığınızın duruluğunu çalışmamın içine dâhil etmek istiyorum.

Ey güzel insan, mutlu olunuz!
Selamlarımla M.H

2 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

21.02.1925

Sevgili Hannah!

Aşk neden bütün diğer insani hasletlerden daha yüce ve ona düçâr olanlar için böylesine tatlı bir yük? Sevdiğimiz şeye dönüşüyor, yine de kendimiz kalmaya devam ediyoruz. Bunun için sevgiliye teşekkür etmek istiyor, ancak buna yetecek hiçbir şey bulamıyoruz.

Sadece kendimizle teşekkür edebiliriz ona. Aşk, minneti kendine sadakat duygusuna ve diğerlerine kayıtsız şartsız itimada çevirir. Böylece kendi sırrını sürekli yükseltir.

Yakınlık, burada yekdiğerine en büyük uzaklıkta olmaktır. Hiçbir şeyi perdelemeyen, bilakis "Seni" bir ilhamın şeffaf, fakat kavranılamaz sadece-şuradalığına ikame eden bir uzaklık.

Yüreğin baş edemediği, birinin varlığının bir kez ömrümüze doğmuş olmasıdır. İnsanın kaderi, insanın kaderine teslim olur. Saf aşkın ödevi, bu teslimiyeti diri tutmaktır. Tıpkı ilk günkü gibi.

Sen on üç yaşındayken karşılaşsaydın benimle veya on yıl sonra vuku bulsaydı bu karşılaşma, buna kafa yormak beyhude. Şimdi oldu bu. Varlığının sessizce kadın olmaya hazırlandığı anda; sezgiyi, hasreti, serpilmeyi, neşeyi, lütufkârlığın, inancın, güzelliğin ve kadına özgü anaçlığın kaynağı olarak unutulmaz bir surette yaşamına dâhil ettiği yerde.

Peki şimdi elimden ne gelir?

İçinde hiçbir şeyin kırılmaması, geçmişindeki zorluk ve sancıları sağaltma, yabancı ve harici etkileri hafifletme kaygısı içinde olmak.

Senin çevrende, kadınsı varlığın imkânları, bir üniversite öğrencisi kızın inandıklarından tamamıyla farklı, sezdiklerinden ise çok daha müsbettir. İçi boş tenkit senin yanında paramparça olmalı, kendini beğenmiş dışlamalar gerisin geri gitmeli.

Eril sorgulama huşuyu yalın fedakârlıklarda; cüzi faaliyet külli olanı, kadınsı varoluşun aslî bütünlüğünde öğrenmeli.

Merak, dedikodu ve yeni yetmevari kendini beğenmişliğin kökü kurumayacak; sadece kadın, kendisi olmak suretiyle hür zihinsel hayata asalet bahşedebilecektir.

Yeni öğretim dönemi gelip çattığında mayısta olacağız. Leylaklar eski duvarların üstüne hücüm edecek, ağaçlardaki çiçekler gizli bahçelerde dalgalanacak. Ve sen incecik yaz kıyafetlerinle büyük, eski kapıdan yürüyeceksin. Yaz akşamları odana gelecek, hayatımızın sessiz şenliğinden genç ruhuna doğru çınlayacak. Yakında, sevgili ellerinin devşirdiği çiçekler açacak; içinden senin huzur dolu düşlerinin geçtiği ormandaki yosunlar büyüyecek.

Ve ben yakında ıssız bir dağ yolculuğunda dağları selamlamayayım mı? O dağlar ki, sarp huzuru sana da dokunacak, içindeki çizgilerde muhafaza ettiği varlığını sana geri verecek. Şimdi uçurumun en sarp kayalıklarından huzur veren derinliğine bakmak için dağ gölünü görmeye gitmek geliyor içimden.

Martinin

3 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

27.02.1925

Sevgili Hannah!

Şeytani olan bana isabet etti. Senin sevgili ellerinin sessiz duası ve ışıldayan alnın, onu kadınsı duruluğunda esirgiyor.

Daha önce bana hiç böyle bir şey olmamıştı. Dönüş yolundaki Regensburg'da daha güzel ve büyük oluyorsun. Keşke seninle gecelerin içinde yürüyebilsem.

Düşüncemin *sembolü* olarak bu küçük kitabı al. Bu öğretim döneminin bir simgesi olsun bu.

Lütfen Hannah, bana birkaç cümle hediye et. Seni böyle bırakamam. Yolculuk öncesinde yoğun olacaksın. Sâdece birkaç kelime ve "güzel" yazılmamış.

Nasıl yazarsan yaz. Sadece bir şeyler yaz.

Martinin

Annenin geleceğine çok seviniyorum.

4 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 2 Mart 1925

Sev. Hannah!

Bizim güzergâhımız öteki sayfada. Husserl'le daha yeni, iki güzel saat geçirdim.

İçten selamlar
M.

5 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

06.03.1925

İçten selamlar.

M.

Ardından mektup geliyor.

6 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Todtnauberg, 21.03.1925

Sevgili Hannah!

Burada kış müthiş. Anlayacağın, olağanüstü güzel ve serinletici bir yolculuk yapmış bulunuyorum.

Bir haftadır tekrar işin başına oturmuş durumdayım. Mart'ın 24'ünde vadiye inmeyi tasarlıyoruz.

Burada dinlendiğim kadar sen de güzelce dinleniyorsundur umarım. Dağların ıssızlığı, dağlarda yaşayanların huzur dolu hayatı, güneşin, fırtınanın, göğün dolaysız yakınlığı, uzak ve derin karlarla örtülü bir bayırda kaybolmakta olan bir izin sadeliği....bütün bunlar ruhu, parçalanmış ve kendi kuyusuna düşmüş varoluşun tamamıyla uzağında tutuyor.

Evet, burası saf huzurun yurdu; "ilginç olan"a ihtiyaç duyulmayan yer. Burada çalışmama ormanda ağaç kesen adamın vuruşlarındaki âhenk eşlik ediyor.

"Rastlantı suretinde" bir kere daha vedalaşmak üzere yoluma çıktığında, bütün bu güzelliklere seni de katmayı öyle çok isterdim ki. Fakat şunu da biliyordum; yüreğinde büyük bir sevinçle tatil yapacaksın. Her gün güzelce dinlenmeni diliyorum. Böylece seninle ilgili duyduğum kaygılardan âzâde olacağım.

Bu öğretim döneminin getirdiği bütün dengesizlik, sürtüşme, aksilik ve yükümlülükleri aşmış olmanı temenni ediyorum.

Lichtenstein'ın hâlâ sende olduğuna sevindim. Husserl Akşamları'ndaki o rütbe peşinde koşar yapmacık çaba çirkindi. Hâl böyleyken senin köşende sessizce oturuşun beni çok memnun etmişti. Lichtenstein ile severek sohbet ettim. Artık o gelmediğine göre, ben de bu akşamları bu şekilde devam ettirmeyeceğim. Yine de bu "toplantılar"ın herhangi bir şekilde gelenekselleşmesini istiyorum. Bunun gerçekleşmesiyse konuşulacak konulardan ziyade doğru insanların gelmesine bağlı. Sana daha önce bu yaz döneminde "gençleri" tekrar etmek istediğimi söylemiştim. Onları

öyle hazırlamak istiyorum ki, onlarla tekrar bir şeylere teşebbüs edebileyim. Aklıma sık sık Freiburg'da geçirdiğim öğretim dönemi geliyor. Orada denediğim şeylerin birçoğu vakitsiz ve hamdı. Oysa öğretim etkinliği suretindeki çalışma birlikte sarsılmak demektir. Şimdilerdeyse bu etkinlik kendine çekme ve beyne bir şeyler sokma şekline dönüşmüş durumda. Bunun böyle devam edemeyeceğini biliyorum. Diğer taraftan asıl çalışma daima soru sormanın tenhalığı içinde vuku bulmak zorunda.

Marburg kıştan bu yana daha dostça bir hâle bürünmüş benim için; ilk kez geri dönüşüme seviniyorum.

Dağlar, ormanlar ve eski bahçeler, sen dönünceye değin özellikle süslenecekler. Böylece belki de, bu yerin başlangıcından itibaren sahip olduğu, felç eden ruhu da silinmiş olur.

Üniversitemizdeki durgunluk belki de genel bir durum. Keza bana Freiburg'dan anlatılacak şeyler de ürkütücü geliyor. Yine de Berlin'de "olan" birçok şeyden hâlâ çok değerli.

Acaba sizin oralarda da uzun bir kış mı hüküm sürdü; sen gerçekten göl kenarına gittin mi? Alexander von der Marvitz'le Rahel'in yeni yayımlanan mektuplaşmalarının tam bibliyografik metnini boşa aramışım. Kütüphanedeki numune çoktan ödünç verilmiş. Onu kesintisiz bir şekilde tekrar okuyabilmeye şiddetle ihtiyaç hissediyorum, ama beyhude. Vakit yok. Şu an büyük zorluklarla hazırlanmış, Kassel'de vereceğim konferanslarla uğraşmaktayım. Felsefede bir şeyi kolaylıkla yapmak zor iş. Çünkü bir şey nice basit görünüyorsa, o derece çetrefil. Şu da var ki, insanları felsefenin kendi sorularının cevabını verecek kudrette olduğuna inandırma isteği de duymuyorum.

Asıl ehemmiyet verdiğim şey, tarihin ruhu ve varlık hakkında sorular sormayı esas alarak bir dünya tasavvuru inşa etmekle felsefe ile bilim araştırmalarının farkını açıklamak. Doğrusu bu açıklama ancak yeniden bilimsel ve kavramsal bir yolu takip etmekle mümkün. Araştırmalarımı ise daima şöyle bir akıbet bekliyor: Konferanslarım "sıradan" halkın huzurunda âdeta bir

manasızlığa dönüşüyor. Fakat bunu kendime vazife edindim ve iyi kötü bu uğurda gayret sarfediyorum.

24 - 27 Mart arasında Freiburg'da Husserl'in yanında olacağım. Buna şimdiden çok seviniyorum. Daha sonra memleketime (Messkirch, Baden) dönüp 3 Nisan'a değin orada kalacağım. Bana oraya yazıp tatilinden bahseder misin?

Rüzgâr kulübenin çevresinde uğuldayınca, "bizim fırtınamızı" düşünüyorum. Yahut sen Lahn boyunca sessizce yürüyorsun. Yahut da bir dinlenme anımı üstünde yağmurluğu, derin ve sessiz büyük gözlerinin hemen üstüne düşen şapkasıyla odama ilk kez adım atan, bütün sorulara ürkekçe kısa cevaplar veren genç bir kızın resminde hayale dalarak geçiriyorum. Sonra bu resmi, öğretim döneminin son gününe aktarıp ancak o zaman biliyorum ki hayat tarihtir.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Martinin

7 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

24.03.1925

Sevgili Hannah!

Bizim ufaklık kayak yaparken kaza geçirdiğinden, yolculuk tasarılarım alt üst oldu. Ufaklığın sinirlerinde yırtılma olduğu için burada, tepede kalmak zorundayım. Messkirch'e gidip gidemeyeceğim konusunda sana önümüzdeki günlerde tam bilgi veririm. Belki de uzun bir süre daha Freiburg'da kalacağım.

Yürekten selamlar

Martinin

8 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 29.03.1925

Sevgili Hannah!

Ufaklığı taşımak gerçekten zor olacağı için Messkirch'e gitmiyorum. Sana yakında yazarım.

Husserl'le geçirdiğim günler hayal kırıklığı oldu. Çok yorgun ve gözden kaçmayacak raddede hızla yaşlanıyor. Şehir yine muhteşem.

Yürekten selamlar

Martinin

9 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Marburg, 12.04.1925

Sevgili Hannah!

Tam bir çalışma çılgınlığı ve senin çok yakında gelecek olmanın coşkusu içinde yaşıyorum.

Gönderdiğin kart için sana yürekten teşekkür ediyorum.

Önceki odamın hemen yanına taşındım. Sokağın gürültüsü dayanılacak gibi değildi. Kassel'deki konferanslar bana ciddi iş çıkardı. Ayın on altısında Kassel'e gidiyorum. Yirmi ikisine kadar oradayım. Otelde kalacağım. Ama hangisinde, henüz bilmiyorum. Bana yazmak ister misin, yahut yazılmış bir mektubunu göndermeyi? Resmin var mı? Annen yazın geliyor mu?

Jakoby'den fotoğraflarını çoktan almış olacaksın. Onlardan birkaç tanesini yanında getir, olur mu?

Bana yakında yaz ki, yazdıklarınla seni konferanslarımda yanımda hissedeyim. Çoğunlukla Hölderlin'le yaşıyorum. Her yerde yanımdasın. Yaz yarıyılının gelişine çok seviniyorum. 28'inden önce derslere başlamayacağım; muhtemelen mayısta başlarım. Nerede kalacaksın ve ne zaman geliyorsun?

Martinin

Adresim: bei Herrn Geheimrat Boehlau
Kassel, Lessingstrasse, 2

10 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

17.04.1925

Aceleyle. Mektubun için çok teşekkürler.

Geliyor olman ne muhteşem! Ben 20 ila 21'inde şehir kütüphanesindeyim (Freidrichsplatz 8).

Brôcker tabii ki burada. Onu Kônigsberglilerin gelişine hazırladım. Ama bu Kônigsberglilerin sen ve Jakoby olduğunu bilmiyordum.

O hâlde muhtemelen Marburg'a baş başa gidemeyeceğiz. Ama burada görüşeceğiz. Her hâlükârda konferanstan sonra. Pazartesi akşamı konuşma arasında seni elbette göreceğim. Wilhelmshôhe Sarayı'nın civarında kalıyorum. Belki sen de "vakıf"ta kalırsın. Seni karşılamak için vaktim olacak mı bilmiyorum. Gerçi daha ne zaman geleceğini de tam olarak bilmiyorum.

Seminerden sonra mutad olduğu üzere ev sahibi ve tanıdıklarla vedalaşır, 1 numarayla Wilhelmshôhe'ye, son istasyona giderim. Sen de muhtemelen bir sonraki araçla göze çarpmayan şekilde gelirsin. Daha sonra ben seni tekrar geri götürürüm.

Görüşmek üzere

Martinin

11 Hannah Arendt'den Martin Heidegger için

Gölgeler

Her defasında insanın bir bütün ve kendisiyle barışık olduğu, düşlerle dolu derin bir uykudan uyandığında dünyadaki nesnelere karşı belli belirsiz ve çekingen bir sevecenlik hissederdi; tıpkı rüyasındaki gibi, hayatının büyük bir parçasının tamamıyla kendi içinde gömülü -gündelik hayattan bir şeye benzetilmek istenirse uyku gibi- nasıl da akıp gitmekte olduğunu anlardı.

Çünkü yabancılık ve sevecenlik çok erken yaşlarından itibaren onu bir ve benzer olmaya icbar ederdi. Sevecenlik; ürkek, çekingen meylediş demekti, kendini vermeme. Bilakis yabancı biçimlerde yavaş yavaş dokunarak yoklamak, okşamak, sevinmek ve şaşırmak demekti.

Bütün bunlar muhtemelen koyu bir sessizlik ve henüz uyanmamış bir gençlik esnasında olağandışı ve mucizevi olanın yanı başından geçmiş ve zamanla kendisini de ürküten bu olağanlığa çoktan alışmış olmasından geliyordu. Hayatı ikiye bölünmüştü; şimdi ve burada, sonra ve orada. Ulaşılması mümkün, belirli bir şeye özlem duymaktan bahsetmiyorum. Bilakis hayatı anlamlı kılacak, bunun için yapı işlevi görebilecek bir şeyden bahsediyorum.

Çünkü her şey onun için bağımsızlığı ve tuhaflığının bizzat içinde inşa edildiği bir zeminde böyle belirlenmişti. Öyle ki tuhaf olana yönelik gerçek bir tutkuyu kendi kendine öğretmiş, böylece en olağan ve en banal olanda dikkate şayan bir şey görmeye alışmıştı. O kadar ki yaşamın sıradanlığı ve basitliği onu ne kadar sarsa da karşısına çıkanın banal, bütün dünyanın alışık olduğu, hafifsenen, üzerinde konuşulmaya bile değmez bir hiçlik olabileceğini ne düşünebiliyor ne de hissedebiliyordu.

Böyle bir şeyi hiç fark etmemişti. Çünkü bunun için büyüdüğü ve gizli bir içtenlikle bağlı olduğu şehrin göğü fazla kapa-

lıydı. Kendisi de çok fazla tutuk ve içe dönüktü. Sürekli uyanık bir dikkat ve tecrübeleri sayesinde çok şey biliyordu. Fakat olan biten her şey âdeta ruhunun zeminine damlıyor, orada yalıtılmış ve muhafaza edilmiş bir şekilde bekliyordu. Bungunluğundan ya da düşsel ve büyülü sürgünlüğünden gelen çözümsüzlüğü ve kapalılığı olaylara farklı bir şekilde yaklaşmasına engel oluyordu. Doğal hâlinde sürekli büyüyen bir absürtlüğe varan bu hâl, denebilir ki kendi büyülenmişliğine rağmen, derinleştikçe âdeta kendisinin dışında hiçbir şeyi tanımama ve bilmeme durumuna geliyordu. Öyle ki kendinden işe yarar bir şey yapamaz hatta kendine dahi dikkat edemez hâle.

Hiçbiri unutulmuş değil, bilakis içine gömülmüştü; bir kısmı kaybolmuş, diğer kısmı ise ahlâk ve düzenden bağımsız, dayanılabilir bir özlem içindeydi.

Temeli muhtemelen çaresiz ve ihanete uğramış gençliğine dayanan yıkılmışlığı kendi kendini baskılayan bir varoluş şeklinde dışa vuruyordu. Öyle ki kendine bakmayı ve kendine ulaşmayı perdeliyor ve sahte bir tavır takınıyordu. Varlığının ikiliği kendi yolunu kesmek suretinde açığa çıkıyordu ve bu, yıllar geçtikçe daha sert, daha özel ve daha kör bir şekil alıyordu.

Bu büyülenmişlik, insandışılık ve absürtlük içinde onun için hiçbir sınır ve dur yoktu. Son haddine varmış bir radikal tutum kendisini korumayı, silahlanmayı engelliyor ve ona hiçbir zaman dibine kadar boşalmış bir kupanın son acı damlasını dahi bahşetmiyordu. Her iyiliğin sonunda bir kötülük, her kötülüğün sonunda bir iyilik vardı. Hangisinin daha acı olduğunu söylemek zor. Fakat aslında en acı olanı; nefesi kesen, utanmayı yok eden ve engelleyen, sınırsız bir korku içinde düşünülen böyle bir şeyin kendini yuvasında sanması: acı çekmek ve bilmek için. Her dakika, her saniye dikkatli ve müstehzi bir şekilde bilmek. Ve bunun en kötü acıya bile şükretmek için de geçerli olduğunu, o kadar ki bu acının o olduğunu, bu yüzden hâlâ var olduğunu ve buna değdiğini bilmek için.

Bu durumda sofistikliğe ve hazza kaçış yoktu. Her şey ve herkes etkinken, bir savunmasızlığa düçar veya değilken böyle bir şey neye değerdi ve ne anlamı vardı ki? O hiçbir zaman hiçbir yere ait olmadığına göre. Ona daima bir ayrıcalık veren hassaslık ve sevecenlik, bütün bunlarla birlikte tuhaf bir şekil alacak surette çoğalıyordu. Kendini gizlemek için duyulan vahşi bir korku, kendini korumak istemediği ve bunu başaramadığı için herhangi bir acemiliğin o nesnel ve ölçülü beklentisi içinde olmakla alakalıydı. Ve bütün bunlar hayatın en basit ve olağan şeylerini onun için gittikçe imkânsız hâle getiriyordu.

Daha kendini yeni yeni hissettiren kırılganlığı, kendi ifade biçimleri ve davranış formlarıyla kavgalı olmadığı gençliğinin utangaç ve kekre baharında, hayatın gerçek taraflarını ona düşlerinde açmıştı. Acı ve mutluluk dolu düşlerinde. O düşler ki acı ya da tatlı sürekli bir huzurla doluydular. Daha sonraları ilginç ve şiddetli yıkıcı bir kendi kendine hükmetme tutkusuyla gençliğinin hazinelerini -bir yalan ve yetersizlik suretinde- mahv ve inkâr ettiğinde o hazineler, kendi içinde gerilmiş olanı terkettiği için gerçeklik korkusu bu boylu boyunca yere serilmiş olanı istila etti. Kör bakışının önünde her şeyin hiçleştiği bu nesnesiz ve anlamsız boş korku, cinnet, mutsuzluk, baskı ve yok etme anlamına geliyordu. Bu korku aynadaki kendi görüntüsünden daha korkunç ve ölüm getirici değildi. Bu onun hem karakteri hem de utancının resmi idi. Onun için kendi gerçeğinden daha dehşetli ve anlaşılmaz ne olabilirdi ki?

Eskiden hasretin esiri idi, şimdi ise korkunun. Belli bir şeye karşı ya da kontrol edilebilir bir korku değildi bu, bilakis bu varoluş korkusu idi. Eskiden tanırdı bu korkuyu, birçok şeyi tanıdığı gibi. Şimdi ise bu korkunun esiri olmuştu.

Belki de imkânların çirkin, kısmen sefil ve umutsuz bir zamanda cereyan ettiği düşünüldüğünde, bu esirane ve gaddarca kendi kendine tecavüz ediş ve tahrip edici tahakküm hırsı tara-

fından hasretin bir korkuya dönüşmesi anlaşılır hâle gelebilir. Zira doğası gereği daha seçici ve sofistike bir zevk, sanatın, edebiyatın ve kültürün gürültülü ve aşırı ümitsiz çabalarına karşı keskin ve bilinçli bir surette direniyordu. Çünkü bu kültür utanmazlığa varan kaçıklıklar içinde, anlamsız ve acınaklı bir şekilde sanki oradaymış gibi olan varlığını güçlükle ayakta tutuyordu.

Bunun bir şeyleri açıklamaya vesile olan, âdeta özel ve mahrem olanı insani bir surette yakına getirmek üzere bir deneme olduğu kesin. Çaresizliğe karşı gerçek çözüm şüphesiz insanlık alanının içinde, her an açık ve uyanık bir şekilde ortadadır, diğer çözümlerde olduğu gibi. Bu gidişin tehdit ediciliği ve korkunçluğu ancak buradan yola çıkarak anlaşılabilir.

Bu korkuya ve hasrete düşüşte bir benzerlik olması mümkündür. Bu benzerlik: düşmüş olmak ve bir arayışa mahkum olmaktır. Tek bir şeye kendini körü körüne teslim etmek. Bu boş bakış çeşitliliği unutur veya hiçbir şeyi dikkate almazsa arayış ve tutku ile mutmain olur. Hasretin ona zenginlikler katması, onun bu renkli ve tuhaf zenginlikte kendini yuvada hissetmesi ve onu daim ve değişmeyen bir huzurla sevebilmesi ve korkunun avlanılmış bir hâlde onu hareketsi kılması ve nefesi kesmesi, bunlar da mümkün. Eğer biri bu korkuyu hissizlik ve ıslah edilemezlik sınırına varıncaya dek çirkinleştirmek ve basitleştirmek isterse varsın bunu yapsın. Ama böyle bir hesaba ve hakka karşı korkuya her zaman için kayıtsızlık hürriyetini de tanısın.

Bu donmuşluk ve avlanmışlık - öyle ki mutluluk ve çile, acı ve ümitsizlik tıpkı bir ölü etin içinden geçer gibi içinden geçmekte - bütün gerçeği buharlaştırıyor, şimdiki zamanı çarpıtıyor ve geriye biricik bir kesinlik kalıyor; o da her şeyin bir sonunun olduğu. Bir zamanlar ona dışarıya karşı taşıma ve dayanma gücü veren radikalliği değişime uğruyor, şimdi her şeyini dağıtıp yok ediyordu. Sanki, yoluna çıkan bir gölgenin gizlenmiş tuhaflığıyla soluk ve renksiz, itaatkâr bir dostluğun koynuna girmeyi deniyordu.

Gençliğinin kendini kurtarmayı başarması ve ruhunun başka bir göğün altında, bütün derdini anlatabileceği ve çözebileceği bir imkâna kavuşması, böylelikle hastalığını ve şaşkınlığını aşıp sabrı, canlı bir organizmanın gelişimindeki yalınlığı ve hürlüğü öğrenmesi pekâlâ muhtemeldir. Hayatını temelsiz deneyimlerde, anlamsız ve temelsiz bir merak içinde harcaması, böylece eninde sonunda o çok beklenilen sonun onu yakalaması ve bu faydasız akışa başıboş bir hedef belirlemesi ise daha de muhtemeldir.

12 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

24.04.1925

Canım!

Bugün kitabımın bir kopyasını sana verdiğimde beni aciz bırakan esaslı sevincinle ezildim. Ruhumun bir parçasını sana verdim. Senin aşkına karşılık bu çok az. Fakat o senin sevinç taşan teşekkürün yok mu, o her şeyin fevkında.

Peki, kitabımın bir kopyasını hediyem olarak kabul etmeni rica etmeye karar verdiğim anda onu yanında getirmiş olman bir tesadüf müydü? Evet, hediye. Sadece, bundan böyle çalışmamın içinde yaşadığını gösteren bir sembol olarak. Senin "ürkek, çekingen meyledişinin" bitmez tükenmez ilhamıyla... Ki o ilham sayesinde tuhaf bir duruluk içinde varlığını keşfettin.

Günlüğünü okuduğum günden beri sana artık şu cümleyi söylemeye hakkım yok: " Anlamıyorsun." Sen seziyorsun, hattâ içine giriyorsun.

"Gölgeler" sadece güneşin olduğu yerdedir. Bu da senin ruhunun temelidir. Sen varlığının tam merkezinden bana yaklaştın ve hayatımda daima etkileyici güç oldun. Parçalanma ve umutsuzluk hiçbir zaman, çalışmama kendini adayan aşkın gibi güzel bir şeyi vucuda getiremedi.

Kassel'e gönerdiğin mektup beni günlerce etkiledi. "Bana sahip olmak istersen", "İstersen": Bu ürkek ve bir o kadar da kendinden emin bekleyişe karşılık ne yapmalıyım? Ben sana zorluktan başka ne getirdim ki, ruhunu sürekli kurban etmekten başka?

Senin istasyonda sadece ürkek ve sessiz bir "evet"in vardı. Beni kendinden uzak olmaya zorladığında bana ilk kez yakın oldun; varlığın bana orada açıldı. Bana tam o anda tamamıyla *hür* - ve kelimesiz - konuştun. Beni hataya sürükleyen bu muhteşem uzaklaştırmadan beri, senin hayatından yana, hayatının güvenliği ve gücünden yana huzur ve memnuniyet içindeyim.

Seni, çevren "Gölgeler"e sürüklüyor, bu çağ ve henüz baharında bir hayatın çabuklaştırılmış olgunluğu.

Eşi benzeri görülmemiş bir surette ve dışarıdan dayatılan kendi kendini didiklemenin yarattığı bu bozulmaların ve yanılmaların sen olmadığına inanmasaydım seni sevemezdim.

Acıklı itirafın, varlığının sahih ve zengin güdülerine olan inancıma halel getirmeyecek, tam tersine, bu içinden dışına çıktığının bir delili benim için. Gerçi senin yolun gerçekte sana ait olmayan ruhî yanılgılarından dolayı daha uzayacak gibi.

Benim hayatım köken, sosyal seviye ve imkânlar açısından, güdülerin sağlam bir surette yönetilmesi, aklıselim ve bir meşguliyet kazanma konularında, bugünkü birçok gencinkinden daha kolaydı. Bu yüzden seni anlama konusunda sana bile rahatlıkla haksızlık edebilirdim. Fakat varlığının yakınlığı -ve şimdi de resimlerin- benim için o kadar açık ki, aşk bilgisinin emniyetinden hariç, senin hayatını "temelsiz tecrübeler"de geçireceğine ve geçirebileceğine asla inanmayacağım.

Bugün bana tıpkı Marburg'a geri dönüşünde istediğim gibi, mutlu, ışıltılı ve hür bir şekilde geliyorsun. Ancak senin varlığında yakınlaşabildiğim bu insanoluşun görkeminden sersem gibi olmuştum. O denli dalgın görünüyor olmalıydım ki, bana artık gitmen mi gerekiyor diye sorduğunda, aslında o an sadece

seninleydim -dünyanın kaygılarından ve şüphelerinden azade- senin hakkında berrak bir sevinç içinde.

11'de tekrar okuyorum, bunun ne anlama geldiğini biliyor musun?

İyi geceler sevgili Hannah!

Martinin

13 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

01.05.1925

Canım!

Aşk, beklemek ve korumakla görevlendirilmiş olmasaydı hâlâ ruhta kendisiyle birlikte yükselen o büyük inanç olur muydu? Sevgiliyi bekleyebilmek, muhteşem olan budur. Çünkü bu bekleyiş sayesinde sevgili "şu an"dır.

Beni bu inançla yüreğinin en saf ve en derin yerinde meskun kıl. Günlüğünde bana ifşa ettiğin ve bu mustarip karşılaşma içinde sessizce olan şey, açılmamış bir kesinlik ve emniyet olarak hayatında duruyor.

Ruhunun tehdit etmeyen umudu ve mahcup hürriyetine karşı suç işledim.

Bunu güller içinde, duru ırmaklarda, tarlaların üstünde ışıldayan güneşin yakıcılığında, kasırgaların öfkesinde, dağların suskunluğunda değil; masal kahramanı küçük Peterl'e olduğu gibi, çirkinliklerde, ıssızlıklarda, yabancılıklarda ve suniliklerde üşüyen ruhuna ben yükledim.

Çevremizi sarmalayan sessizlik ve akşam serinliğinde, karanlık yatağında ışıldayan ırmakta, ıssız bir sokağı çınlatan bir atın yürüyüşünde, safça içinde mutluluk bulduğun her şeyde, sana verdiğim ıstırabı bir kez daha kavradım.

"Notunu" günlüğünün sayfaları arasına koydum. O, her iki sorudan ilkine verilmiş kesin ve esaslı bir "Evet"tir ki bununla o iki soru cevabını bulmuş oluyor. Kendini yeniden buldun, *sen* kendini zaten hiç kaybetmedin ve kaybetmeyeceksin. Tanrı vergisi kendi varlığının huzurunda tevazuyu dillendirdiği için bu Evet, öyle mutluluk verici ki. Ebediyyen böyle bir varlığı bekleyebilmekten daha büyük bir şey düşünebilir misin?

Martinin

14 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

08.05.1925

Sevgili Hannah!

Pazar gününde sana muhabbet dolu bir selâm. Yanı başımda olmandan ötürü konserden sonra öylesine etkilendim ki, buna daha fazla dayanamayıp çıktım. Oysa orada mayıs gecesinde seninle sessizce yürümek isterdim; güzel ellerini duya duya... ve o kocaman bakışını; neden ve niçin sorularını sormaksızın, sadece *"varolmak"*.

Varlığının öğrettiği ve içine hayatını kattığın gücü hissettiğim gibi. Orada da, evet orada sen, evet tam da sen - haşarı bir Kobold*- baloları, sinemayı ve toplumu alt ediyorsun.

İlk yürüyüşümüzde korkuya kapılsaydın, diyorsun, ne olurdu? Bir şey *olabilir* miydi? Hepsi bu değil miydi ve bu daima böyle olmayacak mıydı? Bunun için biz bir şey yaptık mı?

Kendimizi açmaktan ve olanı *olduruldu*ğu gibi bırakmaktan başka ne yapabiliriz? Böyle olduruluyoruz; birbirimiz için salt sevinç ve her yeni günün menbağı.

* Bir Alman masal kahramanı, cin, şeytan anlamına gelir (ç.n.)

Şevkle olmak; biz buyuz. Biri diğerine "söylemek" ve kendini açmak istiyor; fakat biz sadece şunu söyleyebiliriz: Dünya bundan böyle ne senindir ne de benim. Bilakis o *bizim* oldu artık. Yapıp ettiklerimiz ne sana aittir ne de bana, onlar *bize* aittir. Çatılar, yollar, mayıs sabahları ve çiçek kokuları *bizim*dir. Başkaları için yapılmış bütün lütuflar, her samimi ve sahih ülkü *bizim* hayatımızdır. Çoşkunlukla girişilen savaş ve bir seçkin kişi uğruna verilen mücadele bizimdir. Bizim. Bu bundan böyle kaybedilmeyecek, bilakis daha zengin, daha duru, daha sağlam olmanın imkânına erişecek; varoluşun büyük tutkusuna doğru büyümek için.

Şimdi kendi yerini buldun. Sonradan zapta geçirilenlerin sana faydası olmaz. İyi dinle ve *sezmeyi* dene. Konferanslarımı sonbaharda basacağım ve makalenin bir örneğini sana vereceğim.

Bana bahsettiğin George şiirlerini yanında getirir misin?

Neşe dolu bir pazar ve sevgi dolu bir buse

Martinin

15 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

13.05.1925

Günüm bana çok büyük

Ve benden çabucak kaçırılmış!

Bu defa bütün sözler benden yüz çevirmiş- ve sadece ağlayabilirim, ağlayabilirim- ve neden sorusunun da bir cevabı yok -ve batmış - umutsuzca bekleyerek - şükranda ve imanda. "Şimdi melek ne isterse onu yapıyorum."

Her şeyi üzerime yükleyen o günden bu yana - sen - Wetzlar'ın* seni kuşatan büyüsü hâlâ hissedilebilir - saçlarındaki çi-

* Hessen'de bir şehrin adı (ç.n.)

çeklerin büyüsü de - alnının üstündeki tepeciklerin çizgileri ve diriliği - akşam serinliğinin güzel ellerinin içinde ürperişi.

Ve senin büyük anın - içinde bir azize olduğun an - içinde büsbütün belirdiğin an. Yüzünün çizgileri geriliyor - içteki bir güçle sıkıştırılmış - hayatın taşıyıp getirdiği bir kefaretin gücüyle. Çocuk - ki bunu yapabilirsin - bunun içinde haşyetkâr ve yüce olmuşsun. Huşu hayatı kuşatmış ve ona yücelik vermiş.

Senin önemli anlarında, akşam vedalaşması ile mutluluk arasında, bunu görüyorum dünyaya ait olmayan yüzünde, minnetle, ruhun yüce bir affa mazhar olmuş ve sen onu hizmet ederek koruyorsun. Günlüğünde anlattığın her şey - burada - üstesinden gelinmiş, unutulmamış ve bir kenara itilmemiş, bilakis kendi hayatının en derununda aslolana eklenmiş. Ve sonunda çok mahcupsun, aslında hakiki mahcubiyet daima aşırı mahcubiyettir, seni bilen ve kabul eden Tanrı'nın onayını ruhunun efendisi kılmak için, ey azize, bu mahcubiyetini ve Tanrı'nın onayını muhafaza et - ve bir filozof - o, Augustinus ile sadece, denizi kumsalda bir çukurun içinde yaratmak isteyen ve bu arayışıyla hayat karşısında çaresiz kalan çocuğu görür.

Sen bana son hediye olduğun anda, benim için o an oldun. Dünyevi - kör - yabani ve nizamsız olan hiçbir şey bu yakınlığa erişemedi.

O sen olduğun için sadece sana teşekkür ediyorum. Şimdi onu yanımda, ruhumda taşıyorum; bu mücevheri korumak üzere Tanrı'dan o saf elleri benim için muhafâza etmesini diliyorum.

Bu tatil sabahında böylece müsvettelerim ile defterlerimi bir kenara bıraktım ve Augustinus'tan *de gratia et libero arbitrio*'yu *(İlahî Bağış ve Hür İrade)* okuyorum.

Sana mektupların için teşekkür ediyorum - beni sevgine dâhil etmene - ey sevgili. Bunun, bu bir insana taşımak üzere verilecek şeylerin en zoru olduğunu biliyor musun? Her şeyin çaresi yolları, sınırları ve anlaşılma imkânları bulunur - her şeyin buradaki anlamı: Aşkta olmak = en öznel varoluşuna sıkıştırıl-

mış/ sıkışmış olmak. Augustinus diyor ki: "Amo: volo ut sis: Seni seviyorum, öyleyse ne isen o olmanı istiyorum."

Sevgili Yürek, yaptıklarımın hikâyesi hakkında hiçbir şey söylemiyorsun. Biz iki insanız, zor konuşan, fakat susmayı da anlayan.

İçinde gençliğinden bir mayıs günü hatırası saklayan, mis kokulu çiçeklenişin için teşekkür ediyorum.

Ve *"senin"* şiirlerin için de teşekkür ediyorum.

Ve sana aşkın için teşekkür ediyorum ki muktedir miyim buna acaba ve iznim var mı?

Önümüzdeki cuma saat 4'te çimenlerin arasında küçük bir yürüyüş yapmak için gelip beni alır mısın?

Lütfen Scheler'i yanında getir.

16 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

20.05.1925

Sevgili Hannah,

Bana sanki yıllardır görüşmemişiz gibi geliyor. Yakında canım dağlarımda gezeceksin, bu görkemli mayıs ayında yapacaksın bunu.

"Logik"im için tatile ihtiyacım var ve şu an tuhaf bir soğuk algınlığından dolayı çalışmamın zirvesinde olmadığım için bir yere gitmiyorum.

Hakkında hiç konuşmadığımız yarınki konserimiz bir toplantıdan dolayı benim için iptal olmuş oldu.

Fakat yine de sen mutlu olduğun, çalıştığın ve derinleştiğin için sevinç içindeyim.

Kısa arada şiirleri okuyorum.

Sana olan hasretim artık dayanılmaz hâlde.

Martinin

17 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

21/22.05.1925

Önceden tahmin edilememiş bir müzakereden dolayı akşamları ulaşılabilir durumda olmak zorundayım. Bu yüzden bu hafta görüşmemiz zor. Her hâlükârda salı kesin, ayın 26'sı; salı günü hâlâ orada olacak mısın? Fakat sabah 9'dan sonra. Sana Husserl için de bir mektup getireceğim.

(Sayfayı yok et!)

18 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

29.05.1925

Canım!

Dileklerin için sana yürekten teşekkür ediyorum. Geçenlerde sandal gezintisinden dönüşümde, sabah görüşmüş olmamız bir tesadüftü. Günlük çalışmamı hazırladıktan sonra, ancak akşam aklıma geldi, 6.30'da yola çıkmam gerektiği.

Yolcu olduğun gün ne kadar güzelse, bugünkü hava bir o kadar berbat. Gerçi "güneyde" farklı olabilir.

Derslerim 9 haziranda başlıyor, seminerlerimse 15'inde. Talebelerin büyük çoğunluğu derse katılamıyor, geri kalanına da değmez.

Augustinusvâri cümleli mektubunu ruhumda büyük bir sır olarak saklayacağım. Aynı zamanda bu, senden aldığım fazlasıyla çözülmüş ve serbest bir mektup. Geçenlerde banktaki vedalaşmamız esnasında böyle büyüleyici bir şekilde çözülmüş ve sen tamamen sen olmuştun.

Şimdi her şey yolunda; bunu kendime sürekli söylemek zorundaydım. Son mektubun sırrı, kendi kendini azat ediştir. Ciddi bir suistimale yenik düşmüş, katolik günah çıkarma yapısı içinde bu yüzden çok büyük bir varoluşsal imkân da mevcut.

Bu türden bir mektup diğeri için bir hediyedir, bilgiye sahip olan için değil - tam bu değil - o tam olarak nedenini "bil"meden bunu böylece koruyacak - "bunu düşünerek"- bilakis esirgenmiş bir sevginin içinde onu saklayarak. Olan şey değil, tersine kader olan şey biriciktir sadece - ve bu kaderle biri bir diğeri için takdir olunur - bu, bu türden bilginin bildiği şeydir.

Öyle ki, şimdi diğerinin ruhu huzurunda duyulan mahcubiyet yokoluş değil, aksine yüceliştir.

Gerçek birleşme, diğerinin hayatına ait olmaktır. Sadece bu birleşme, bütün mutluluk veren yakınlık kaynaklarına ve ışığa muktedir olabilir.

Bu satırların seni nerede bulacaklarını bilmiyorum. Seni yine de her işinde huzurlu, aydınlık ve müşfik hâlde bulmaları benim için harikulade bir Paskalya sevinci olur.

M.

19 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

14.06.1925

Sevgilim!

Acaba geçen akşam olduğum gibi bir kişi için hiç bu kadar memnun oldum mu? Hayatımızın bu anlarının bundan böyle hiç yok olmamasını istiyorum; iyi olmayı unuttuğumuzda, yalpaladığımızda ve tereddüt ettiğimizde onlar daima orada olmalılar.

Aramızda hiçbir engel yoktu. Bu en sade biçimiyle birbiriyle olmak - endişesiz ve talepsiz, sorusuz ve tereddütsüz - tama-

men rahat. O anın huşuu beni hâlâ mest etmeseydi, sevinç nidaları atmak isterdim.

Sonra yatakta henüz uyumamışken günlüğün aklıma geldi ve senin tarafından bana verilmiş resmini, capcanlı surette ruhumda taşıdığım resminle birleştirmeyi denedim. Fakat şimdi nurlanan her ikisinde de sadece mahcubiyet buldum. Yüzünde farklı bir ifade vardı - bunu daha önce derste de görmüştüm - şaşkınlıktan duralamıştım. Yolculuklar ve dağlar; sen iç huzurunu, bağlarından koparılmış hürlüğünü ve muhkem varlığını getirmeseydin, dilsiz ve çaresiz kalacaklardı. Çocukluğundan beri kendini artık böyle hissetmediğini söylemiştin. İşte şimdi tekrar onlara sahip oldun; ışıldayan gözlere, saf alna, müşfik ve ürkek ellere.

Çocuk! Böylece hepsini yeniden *kazanmış* oldun, bunu bir daha hiç kaybetmeyeceksin. Sen çocukluğuna saf bir tabiat vergisi olarak değil, ruhunun temeli ve varlığının gücü olarak sahip olacaksın. Uzaklarda olduğun zamanlarda sık sık şiir okudum ve hayatın benim için şimdiki zamana dönüştü. Burada olduğun için çok mutlu ve müteşekkirim, kendi tarafımdan ve kendi imkânlarımla sürüklenmiş olduğum için de. Ne zaman "kötü" olsam, bu daima, "iyi" olduğumun bir işaretidir.

Tamamıyla dostça yakınlığının izini sürüyorum.

Geçenlerde bana karşı çok iyiydin ve ben aslında bunu hak etmiyorum.

Kalbini yumuşak ve serin tut.

Martinin

20 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

22.06.1925

Canım!

Mektubun için teşekkür ediyorum. Dünya ve hayat sana kendini yeni bir surette açtığında, yanında olabilmekten dolayı senin için duyduğum sevinci keşke sana ifade edebilseydim. Kendini nasıl kavradığını ve her şeyin *nasıl* bir kader olduğunu göremeyebilirim. İnsanlar şunu tam bilemiyorlar; bizzat kendiyle tecrübe etmenin, bütün anlaşmaların, yöntemlerin, her şeyi ahlaklaştırmanın ve sonuca giden bütün yolların anlamı yalnızca şudur: Varoluşun kaderini hem durdurmak hem tersyüz etmek. Bu ters yüz etme, inancın yerine koyduğumuz her şeyde varoluşa gerçekten inanmayışımıza ve böyle bir imanı muhafaza etmeyi bilmeyişimize bağlıdır. Kadere inanmakla hiçbir şey "mazur görülmüş" olmaz ve bu benimle rahatça başa çıkmanın yolu değildir.

Sadece ötekine inanmak suretindeki bir imân - ki aşktır bu - seni gerçekten kabul edebilir. Senin için duyduğum memnuniyetin büyük olduğunu ve büyümekte olduğunu söylersem bu, şu demektir; bütün bunlara inanmakla senin tarihine inanıyorum. Kendime bir ülkü yaratmaya, sana bu yönde bir şekil vermeye yahut benzeri bir şeye çalışmıyorum. Tersine seni, tamamıyla olduğun ve hikâyenle olacağın gibi bir bütün olarak seviyorum. Sadece bu aşk geleceğe dönük bir güçtür ve bu, fırsatın menfaate dönüşmesi değildir. Çünkü ötekinin imkânı derinden hissedilmiş ve hiç eksik olmayacak kavga ve bunalımlara karşı bir güç olmuştur. İşte böyle bir inanç ötekinin güveninin kötüye kullanılmasını engeller. Gelecekten memnun olabilen aşk kök salmış demektir.

Kadının varlığı ve etkisi bizim için çok daha aslîdir, çünkü kader ne denli az şeffafsa kadının varlığı ve etkisi o denli esaslıdır.

Ancak verebildiğimiz kadar etkili oluruz. İhsanın sürekli ve tamamen *alınıyor* olması ya da olmaması fark etmez. Buna dikkat

edebildiğimiz sürece olmaya hak kazanırız. Çünkü ancak kendimizden talep ettiğimiz şeyi verebiliriz. İçinde varlığımı kendimden talep edebildiğim derinlik, benim öteki için olan varlığımı belirler.

Aşkın varolması; varoluşu müjdelen vasiyet budur, *varolabilmesi*.

Yüzünde yayılan bu yeni huzur, serbestçe süzülen bir mutluluğun yansıması değil, bilakis içinde senin tamamen sen olduğun lütfun ve muhkemliğin yansıması.

Martinin

21 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

26.06.1925

Sevg.

Hava pek güzel olmadığı ve gelecek hafta evde yalnız olacağım için, (28. 06) pazar akşamı 9'dan sonra bana gelmeni istirham ediyorum.

Sevgiler

Martinin

22 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

01.07.1925

Sevgilim!

Sen Claerchen ile buradan geçtiğin için az önce seni düşünüyordum ve küçük bir çalışma arası süresince seninleydim. Lütfen *cuma* akşamı gel, geçen seferde olduğu gibi.

Sadece burada olduğunda ve hâlâ "iyi" olmaman gerekse de, mutlu oluyorum.

Bitmiş bir doktora tezini, üstelik sadece reddetmek için bile olsa incelemek zorunda olduğum için çok kızgın bir durumdayım.

En güzel çalışmanın ortasında bir haftayı böylece kaybetmiş oluyorum. Umarım sen gelene kadar bitiririm. En azından bunu istiyorum. Çünkü kendi çalışmamla sana her zaman daha yakınım.

Martinin

23 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

09.07.1925

Sevgili Hannah!

Akşam ve mektubun. Teşekkür ediyorum, güzel insan. Her ikisi de bana *senin* aşkın için hâlâ yeterince güçlü olmadığımı söylüyor. "O" aşk yok ki zaten.

Yeterince güçlü olsaydım, muhtemelen önceki akşam sana yardım etmezdim, bilakis sana daha fazla lütufta bulunurdum. Böyle oldu; gelmek zorunda kalıp da kötü olmandansa, gelip de iyi olman konusunda, sanki bir hakkım varmış gibi hissettim.

Bu sınavı verememiş olmam, toy olduğumu gösteriyor. Fakat sen bilakis son noktaya değin. Sevgili Hannah, bu konuda daha fazla konuşmamızı istemiyorsun. Olanları "tahlil etmek" istemiyoruz. Sevgilim, yine de senden bu tür "yorgun" saatlerden ve günlerden korkmamanı rica ediyorum. Bana ait olmayan şeyler gelecekte sana da ait olmamalı.

İnsan, riskin, mutluluğun ve hayranlığın zirvesine sürekli dayanabilen sıkıcı bir nesne değildir. Başarısızlığım yüzünden kendine bühtan eden bir konuma zorlanma.

Affedeceğim bir şey yok. Sadece ziyadesiyle teşekkürüm var, geçen akşamki nurani lütfun için. Konuşmandan ve sohbetinden o denli keyif ve şikâyeti olmayan bir sevinç çınlıyordu ki, senin adına çok memnun oldum. Senin adına mutlu olduğum anlar, benim en güzel anlarım, bunu biliyorsun. Fakat, yorgunluğuna üzülmek zorunda kaldığımda sana daha az yakın oluyorum.

Sana daha önce, siz genç insanların nasıl zor yaşadığını çabuk unuttuğumu söylemiştim; bununla kendimi "yaşlı" saymak istemem.

Çağ, sınıfsal yapı ve nesil farkı hayatınıza birçok şeyi erkenden getiriyor. Bu da, hiçbir şey veremeyen ve her şeyi çabucak yaşlandıran zaman içinde, daha kolaylıkla ve sıklıkla yorgun olmak demektir. Yalnızca sessizler ve güçlüler, dikkat çekmeden ve gürültü etmeden bir şeyi müdafaa edebilirler.

Bugün insana imkân gibi yaklaşan her şey, sadece kuvvetleri - bunlar zaten varsa - çözüp gevşetebilir. Bu kuvvetler dışarıdan gelmeyip insanın kendine ve başkasına duyduğu sessiz güvenden çözülürler.

Gençliğinizin müşterek bir hayattan ve varlıktan yoksun olduğunu ve onu aradığını söylüyorsun.

Sana ilk mektuplarda, tam burada, üniversitede kadına hangi görevi uygun gördüğümü ve onun bunu ne kadar az kavradığını yazdım.

Zauberberg'i kitaptan okuyarak öğrendim. Zauberberg, içindeki her şeyi biricik gençlik dostumun mektuplarından tanıdığım ve şimdi uzaklarda kalmış benim öğrenciliğimdeki dünyayı yeniden yaşattığı için çok heyecan vericiydi.

Tasvirin büyüklüğü olağanüstü. "Zeit"tan şu ana dek okuyabildiklerim beni pek etkilemedi. Fakat bu intibaya binaen bu eseri aramaya kalksaydım, gülünç olurdu.

Varoluş fenomeninin çevresi tarafından nasıl tecrübe edildiği ve bizzat kendinin nasıl yaşadığı konusu bir ustalık işi ve sü-

rekli buna yoğunlaşmış durumdayım. Ben mızmız bir okuyucuyum ve şu an alnımdaki "boynuz" yüzünden çok acı çekiyorum, bu da gücümü zayıflatıyor.

Umarım iltihap devam etmez ve önümüzdeki haftaları da mahvetmez. Pazartesi öğleden önce Bultmann bana geldi ve dersin iptal edilmesi için beni ikna etmeye çalıştı. Gecelerdir uyumadığımdan, gerçekten şimdi tekrar dinleniyorum. Senin de bana sabredeceğini biliyorum.

Pazartesi günü benimle konuşman öncekilerden tamamen farklıydı. Sendeki bu sağlamlık, bu duru ve bağımsız bana ait oluşun.

Sevinçten iyi kalpli Jakoby'nin omuzlarına vuruşun enfesti; o benim içindi.

Bu kısa konuşmada bana nasıl yakınsan, artık her gün derste de böylesin. Senin hayatın zenginleşecek ve bu asla başarısızlığa uğramayacak. Bu inanç, hırsla kaptığımız ve yaptığımız her şeyden daha geçerlidir.

Mutlu ol, Sevgilim

Martinin

24 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

17.07.(1925)

Sevgili Hannam!

Bu pazar akşamı (19.07) bana gelmek ister misin? Bu saatlerin sevinciyle yaşıyorum. 9'a doğru gel.

Odamdaki ışık yanıyorsa, bir konuşmadan dolayı tutuluyorum demektir. Bu - muhtemel olmayan - durumda çarşamba günü aynı saatte gelirsin. Salı günü maalesef Graeca var.

Gelirsen, *Zauberberg*'in ikinci cildini getirir misin? Elinde varsa, tabii. Çalışamadığım günlerde birinci cildini bir solukta okudum. Şüphesiz bu kitap "tahsil edilmeli".

İmtihanlar - oturumlar - ve bilirkişi işleriyle iyice yüklenmiş durumdayım, insandan ziyade bir memurum.

Seninle dinleneceğim anları sevinçle bekliyorum.

Martinin

25 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

24.07.1925

Sevgili Hannah!

Güzel mektubun için teşekkür ediyorum. Çok sağlam ve serbestti. Senin adına hasseten sevindim.

Teoloji seni uğraştırıyor. Bu da şaşırtıcı değil. Bu, teolojiden kaynaklanıyor. Bugüne kadarki gayretinin beyhude olduğuna inanman, pek de kötüye işaret sayılmaz. Burada şu sorulabilir: Acaba bu konuda yeterince ciddi misin? Bu bir "sanat". Belki de sadece, hayret ederek öğrenmeyi daha fazla istemek zorundasın. Bunun için ne "meraklı" olmaya ne de yüzeysel bir benimsemeye ihtiyaç var; tek gereken, anlamanın imkânlarına kendini açık tutmak.

Sadece kasınmamak! Bu tehlike şu an çevremizde bütün şiddetiyle mevcut. Bultmann'ın çalışmasını ve benimkini düşünüyorum da. Bende daima bir kabızlık izlenimi var. Gençler "ciddiyet"lerinden ağırlaşmışlar. Cesaretten eser yok onlarda. Biz buna sahiptik ve - yalnızca değişmiş olarak - hâlâ sahip olduğumuza inanıyorum. Maceradan haberleri yok. Bultmann'da ve bende gerçi temelden farklı da olsa bir gelişim süreci olduğunu sürekli unutuyorlar. Biz

yanılgılarımızdan heyecan duyabiliyorduk; hatta bundan bir işe kendini adama gücünü alabiliyorduk. Bugün artık bu yok.

İçinde hâlâ kan ve tutku barındıran kişi, ihtiyarlığa mahsus bu yanlış "ciddiyet"ten bir gün artık yeter diyerek usanacaktır. Bu ciddiyet büyük ölçüde "herkes"ten gelen bir "ciddiyet" vebasına dayanmaktadır. Ve gerçekte bir çaresizlik olan bu yorgun ironinin aynı şekilde yanlış olan zıt kutbuna da düşmeyeceklerdir.

Evet, sen şuh orman perisi, ortada "kaybedilmiş bir sömestir" yok. Bilakis yaşanmış bir hayat parçası var; yani kazanılmış varlık demektir bu. Keşke "kaybedebileceğim" birkaç sömestirim daha olsaydı: bunun için bir şeyler feda edebilirdim.

Martinin

26 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

31.07.(1925)

Sevgili Hannah!

Ben hâlâ buradayım. Pazartesi birlikte yapmak zorunda olduğumuz kahrolası bir toplantıdan dolayı Husserl'le konuşamıyorum.

Bizim kız yarından itibaren burda olmayacağı için, işler biraz enteresan durumda. Ben birdenbire öğrenci oluverdim.

Yarın saat 9'a çeyrek kala bana gelmek ister misin? *Odamın* ışığı yanmıyorsa, kapıyı çal.

Görüşmek üzere

Martinin

27 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

02.08.1925

Sevgili Hannah!

"Vedalaşma" için teşekkür ediyorum.

Muhteşem bir sömestirdi; büyük bir çoşkuyla işimin başına dönüyorum. Bunda senin payın var. Şimdi dağların bana huzur, sükun ve çoşku vermeli ki, bununla her şey, içimde taşıdığım gibi olabilsin.

Bu gecikme için hiç üzgün değilim, çünkü o bana çok güzel bir akşam ve senin kelimelerini getirdi.

Yolunda ve düşlerinde yoldaşınım. Lütufkârlığın, olgunluğun ve gücünden mutluluk duyuyorum.

Annene sevgi dolu selamlarımı ilet.

Mutlu ol, hayatı sev ve içindeki neşeyi diri tut ki bu yıl bu sayede bize güzel bir yaz sonrası getirebilsin.

Martinin

28 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

23.08.(1925)

Sevgili Hannah!

Tepedeki ikâmetim bana önce güzel bir dinlenme getirdi, sonra da kötü bir soğuk algınlığına düçar oldum O kadar ki uzun süre çalışmamı aksatmak zorunda kaldım. Bu yüzden köydeki postaneye gidemedim.

Bu arada birkaç durak sonra annenin yanına varmış olacaksın. Geçenlerde bana birdenbire yüzün belirdi, Lahn'dan dönüşümüzde sık sık gördüğüm gibi; tıpkı annene benziyordun.

Senin de öğretim döneminden ve bitiminden birçok şeyi benim gibi yanında götürmüş olmanı isterim. Umuyorum, önümüzdeki haftalarda bunları hakkıyla değerlendirebilirim. Şu an ağır bir sis dağların üstünde asılı duruyor. Daha dün parlak bir güneş vardı ve Alpler Berner Oberland'dan Montblanc'a kadar görülebiliyordu.

Burada tekrar tabiatla ve memleket toprağıyla iç içe yaşıyorum ve sanki düşüncelerimin geliştiğini hissediyorum. Çamların arasındaki yürüyüşüm aynı zamanda muhteşem bir murakebe. Odun kıran bir adama çok nadir rastlıyorum. Kür hastaları ve benzeri şeyler burada yok. Her türlü ağaçsız orman yolu yahut küçük bir pınar, bir keçiyolu veya bir yaban horozu yuvası bana tanıdık geliyor.

Böyle bir ortamda çalışma, azarlayan ve saman altından su yürüten profesörlerin denetimi altında hareket etmekten çok daha farklı bir kıvama sahip.

Bultmann geçenlerde bana gölden büyülendiğini yazdı. Uzun bir mektup için de söz verdi. Gelgelelim henüz elime bir şey geçmedi. *Zauberberg*'i (Büyülü Tepe) sonunda kadar okudum. Aslında ikinci cildin başı benim için biraz hafif ve ehemmiyetsizdi. Sonu uygun bir şekilde çözülmüş. Peeperkorn'un düzenlediği ziyafet gibi sahneler herkesin başarabileceği türden değil. Bu figürün gerçekten bir "ırk"'ı var ve Madam Chauchat'in hikâyesi pürüzsüz ilerliyor. Zira bu sonu olmayan bir son.

Kanımca, Hans Castorp daha sonra tarlada silahıyla ıslak bir mezarda yattığında, Madam Chauchat'ı "düşünmek" zorundaydı ve Madam Chauchat da herhangi bir yerde onu "düşünüyordu" Bugün hâlâ bunu yapıyorlardır. Eserin bütününde dile getirilmemiş bir surette var olan şey gerçekten en olumlu olanı.

Bana göre bu eserin kritiği bölümler hâlinde olsa da içinde mevcut. Yakında tekrar okuyacağım onu. Bu bölümler çalışılmalı. "Zaman" burada çok gözönünde bulundurulmayacak. Fakat belki de kritik büsbütün manasız.

Sık sık Königsberg'teyim. Sadece "dinlenmek" üzere. Kant okumak için değil ve bir kez daha bugün felsefe adı altında yayılmakta olan şeyin nasıl mahvolduğunu fgörüyorum, sadece tutum ve tarz itibarıyla.

Löwith bana Münih'teki günlerini yazdı. Eski dünyasını tekrar bulamıyor. Sonbaharda Marburg'a gelecek.

Söylemeyi unuttum, daha fazla istifade etmek üzere, Bultmann'ın semineri için ön hazırlık düşünmeni tavsiye ediyorum. Bu kısıtlı konu hakkında neredeyse bir şey yok, en azından yeterli bir şey yok.

Sadece adını bildiğim küçük bir yazı: Lüdemann, *Die Antropologie des Paulus* (*Paulus'un Antropolojisi*). Yalnız, bir konu derlemesi de olacak. Belki daha sonra kütüphanede bir bakarsın.

Tek taraflı, ama *Kabisch* birçok olumlu niteliği taşıyarak yazılmış; *Die Eschatologie des Paulus* (*Paulus'un Kıyamet günü Öğretisi*). Sana bundan bahsettiğimi sanıyorum, Bousset, *Die Religion des Judentums im neutestamentlichen Zeitalter* (*Ahdicedit Döneminde Yahudi Dini*), ikinci baskı, 1906. Tamamıyla dinler tarihi okulunun yöntemiyle kaleme alınmış fakat maddeler bakımından zengin, tarihî kavramalar bakımından da faydalı.

Yakında tatil bitecek. Bir bakıma benim için çok hızlı bu. Hâlâ birkaç haftalık iyi bir çalışma umuyorum. Benim ilk sırada olduğum liste çoktan Berlin'de. Orada muhtemelen uzun bir kış uykusuna yatacak; yeni entrikalar ve manevralara maruz kalacak. Atandığım takdirde, şüphesiz halefim hakkındaki kavga çok çetin olacak. Bir profesörün nüfuzunu bu tip şeylerde gören insanlar var.

Kışın kayağa gelmek için anneni ikna edecek misin? "Yazı masamın" üstündeki çok az kitaptan biri Hölderlin'in *Hyperion*'u. Bu da sana, senin ve aşkının bana, çalışmaya ve varolmaya ait olduğunu söylüyor olabilir. O aziz hatıranın, bana olduğu gibi sana da sık sık yakın olmasını diliyorum. Çünkü o bana sürekli, bu hayatın seninle daha değerli olacağını hatırlatıyor.

Gizli bir planım var. Clârchen kışın sana yakın otururs a, ona arasıra piyano çaldırabilirim. Muhtemelen senin "sanat"ın bunu başarabilir. Görünüşe göre yakında memleketime gideceğim. Sana adresimi yazarım. Böylece senden haber alabilirim.

Yakında sana tekrar yazarım.

İçtenlikle

Martinin

29 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Todtnauberg, 14.09.1925

Sevgili Hannam!

Sonbahar bu tepeye soğuk geceler ve harikulade güneşli günlerle çoktan el koydu. Kendimi büyük bir atılımla çalışmanın içinde buldum ve mesleğim tarafından engellenmeksizin rahatça çalışabiliyorum. Bu defa sömestir beni telaşlandırıyor. Sadece bana daha fazla iş getireceğinden değil, aynı zamanda beni üretmekten koparacağı için de. Yapmak niyetinde olduğum vazifeyi, "Zaman"ı bir daha baştan sona çalışmayı başaramayacağım. Bu konuda, beni geçici bir süre alıkoyan yeni şeylere rastladım. Bu yüzden de "Logik"im yeniden patinajda. Öyle ki onu mevcut hâliyle serdedemeyeceğim. Henüz bitmiş bir yapıda kesinlikle değil, aksine tek tek soruların özel bir suretle baştan başa incelemesi şeklinde; bunun içinde "negasyon" problemi özel bir yer tutuyor.

Dünyanın nasıl göründüğünü çoktan unuttum, kendime şehre ilk defa inecek bir dağ adamı gibi geliyorum. Beklenmedik güçler verebilen bu türden bir ıssızlıkta insani unsurlar daha ya-

lın ve sağlam hâle geliyorlar, mukadderatlarını kaybediyorlar, olağanlıklarını. Kendimizi daima buraya getirmeliyiz; her şeyin ilk günkü gibi yeni olduğu yere. Tecrit edici çalışmayla üretkenlik ortaya çıkıyor.

Tamamen dolduğumda, en yakın dağa uzanıyor ve kendimi ıslık çalan rüzgâra bırakıyorum. Tabiatın bu yakınlığına ihtiyaç duyuyorum. Çalışmamın sonunda, çoğunlukla gece ikiye doğru vadideki dinginliğe bir göz attıp yıldızlı göğün yakınlığını hissettiğimde işte o zaman ben sadece hayat ve eylemim.

Senin de bu sevinci duyacağını düşünüyorum, bundan bir şeyler edinmen gerektiğini de.

Sana *Hyperion*'u okuduğumu yazmıştım. Yavaş yavaş anlamaya başlıyorum.

İçimde nasıl bir fırtınanın çıktığını ve sadece bunu en doğru şekilde sonlandırmak için gayret etmek zorunda olduğumu her satırda hissetmelisin Sevgilim.

Husserl'den uzun bir mektup aldım. Beni tekrar Tirol'e davet etmiş. Fakat geciktirmemem gereken işlerim yüzünden reddetmek zorundayım. Husserl bana bundan sonra ilerleyemez görünüyor; dahası üretkenliğinin bitmiş olmasından korkuyorum. Onun ilim heyecanına ihtiyacı var. Freiburg'da bu sebeple çok kısa tutuldu.

1 Ekim'de memleketime (Messkirch, Baden) gidiyorum, sekiz gün ordayım. Sonra 10 günlüğüne Heidelberg'e Jaspers'in yanına. Ayın 20'si gibi Marburg'da olacağım.

Çalışmaktan kendimi ayırabilirsem, 21 Eylül'de Freiburg'a geçeceğim. Orada Gurlitt Collegium Musicum'da *Praetoriusorgel* (Prätorius, Scheidet, Pachelbel, Buxtehude) Alman Barok müziğinin bir temsilini sunacak. Gurlitt beni davet etti.

Bultmann için iyi çalıştın mı? Hegel seminerinde önce Kant'ı ele alacağım daha doğrusu *Kritik der reinen Vernunft*'u (*Salt Aklın Eleştirisi*). Zaman hakkındaki aşkın estetik; daha sonra şe-

matizmin aşkın mantığı ve deneyimin analojileri. Belki bunları kendine biraz daha yakın buluyorsundur.

Kayak hazırlığı ne durumda? Yürürken seninle buralarda gezmeyi hayal ediyorum. Dağlarda o kadar çok idman yaptım ki, ovada yürümek bana biraz tuhaf gelecek. Montblanc'dan Benner Oberland'a kadar bütün Alpler akşam güneşinde uzanıyor. Yaz olsaydı bu kötü havaya işaret olurdu. Birkaç fırtınalı günü saymazsak, buradaki kötü hava bize pek dokunmadı.

Bana lütfen Messkirch'e yaz.

İçtenlikle

Martinin

30 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 07.10.1925

Sev. Hannah, dün tekrar "ovalara" indim, iki gün Husserl'in yanındaydım, sonra 17'sine değin Messkirch'e gidiyorum. Sana oradan ayrıntılı yazarım. Dağlardaki son haftalar tarif edemeyeceğim kadar güzeldi! Bakır gibi kızardım ve çok iyi dinlendim.

Yürekten Selamlar M.

31 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Heidelberg, 18.10.1925

Sevgili Hannah!

Messkirch'e gönderdiğin mektup için yürekten teşekkür ediyorum. Oraya, bronşite dönüşen ve bana ızdırap veren, oradaki günlerimi mahvedip istirahatımı tüketen bir soğuk algınlığı ile vardım.

Şu an bir dereceye kadar dinlenmiş durumdayım, ama yeterince canlı ve mükemmel bir çalışma konsantrasyonuna ulaşamadım. Issız dağlarda çalıştıklarım yabancı bir nesne gibi önümde duruyor. Tekrar içine girebilmek için bir hayli zamana ihtiyacım olacak. Kış döneminin, resmî işler yüzünden buna müsaade etmeyeceğinden korkuyorum.

İyi olduğundan ve bana sabrettiğinden dolayı seviniyorum.

Kasımın ikisinde, proseminerle aynı günde derse başlıyorum; üçündeyse ileri seminerler için ön görüşmeler var. Her şeyin iyi olması için, bana güzel varlığınla yardım etmelisin. Gelecek hafta bulunmak zorunda olduğum bir toplantıdan dolayı burada, Jaspers'in yanında maalesef az kalabileceğim.

Ekim sonunda elbette Marburg'da olacaksın, yani kısa bir süre içinde. Görüşmemiz sanki daha dün akşammış gibi. Çok şey bahşeden o hemhâl olduğumuz saatler, sürekli kendilerini tekrar edip duruyorlar. Üstelik sonu gelmez bir surette kendilerini açıyorlar.

Güzel mektubun bana, senin bu saatlerle yaşadığını söylüyor. Seni tekrar böyle göreceğim; bu saatlerin tarihi içinde, güzel gözlerin sevinç saçacak; benim için olan varlığında tamamen sana has olan, bu hizmetkâr sevincin.

Dinlenmiş olarak geri dönmeni diliyorum, yazın olduğu gibi neşeli.

Jaspers'le olan bu birliktelikte tekrar çalışmama da döneceğimi umuyorum. Her şeyden önce bütün bunlar benim için tamamen hayalî, ders vermek zorunda olmam da. Ama aynı zamanda bu bir işaret; geçen haftalardaki çok yoğun üretkenliğin bü türden olduğunun işâreti.

Şehre inmeden kısa süre önce Dr. Stern'den bir mektup aldım. Mektupta bana, nahoş bir durumda olduğunu, zira yazın bir çalışma kaleme aldığını (*Çevre - Durum - Mukavemet hakkında*) son şeklini verme esnasında, *benim* "düşüncelerim"le kendininkilerini ayırt edemediğini, şimdi ona Jonas'ın benim yaz der-

simi okuduğunu, bu vesileyle benimle tamamen aynı fikirde olduğunu fark ettiğini yazıyor. Fakat benden yayımlanmadan önce çalışmasını okumamı rica ediyor. Böylece beni yanlış yorumlamadığından emin olacakmış.

Böyle bir şeye ancak Bay Stern gibi yıllardan beri derslerimle seminerlerimde söylediğim her şeyi tedarik etmiş biri cüret edebilir. Ona kısaca şöyle cevap verdim:

"Kendi düşüncelerimle bir başkasının düşüncelerini ayırt edemediğim bir durumda, onları yayımlamayı düşünmem. Dostane selamlarımla"

Muhtemelen Bay Stern şimdi felaket bir durumdadır. Fakat bu tip tecrübelerde insan bazen öğrenmeye harcanacak bunca emeğe değip değmeyeceği ve daha ziyade araştırmaya yoğunlaşmak için elde bir şey kalmayacağı konusunda afallayabilir. Oysa muhtemel olumlu etki sonda mahfuzdur ve böylesi iyidir.

Geçenlerde Bultmann'dan çekingenliğini yenip de kendinden bahsettiği uzun bir mektup aldım. Dostluğumuz canlılık kazandı. Fakat tümüyle iptal vaziyette olduğum için, maalesef ona cevap veremedim.

Sevgi dolu bir öpücük . Görüşmek üzere

Martinin

Ayın 20'sinde Marburg'a gidiyorum.

32 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Marburg, 05.11.1925

Benim Sevgili Hannam!

Bugün derste seni selamladım ve varlığından mutluluk duydum. Ders beni hâlâ çok yoruyor. Yine de ipi göğüsleyeceğimi,

karım gibi soğuk algınlığından bitkin düşmeyeceğimi umuyorum. Soğuk algınlığı akciğer iltihabına kadar vardı. Geceler ve gündüzler benim için çok olaylıydı. Bütün bir istirahat sanki uçup gitti.

Çocuklar da hastalandı. O kadar ki son günlerimiz hiç ama hiç güzel geçmedi. Karımın toparlanması için uzun zamana ihtiyaç var. Evin nasıl idare edileceğini şimdilik görebilmiş değilim. Pekâlâ bir çözüm bulunur.

Sana neden sustuğumu yazıyorum, gerçi bir "gerekçelendirme" beklemediğini biliyorum. Tekrar burada olmandan çok mutluyum ve yakında görüşeceğimizi umuyorum.

Jaspers'le geçen vakit benim için çok kıymetliydi. Böylece tekrar yakınlaşmış olduk. Gerçi toparlamamıza rağmen bu, dostluk için ağır bir niza.

Bugün Bultmann semineri için hâlâ çok yorgun ve huzursuzdum.

Bultmann geçenlerde bana tuhaf biçimde seni bir başkasıyla karıştırdığından bahsetti. Fakat seni kiminle karıştırdığını öğrenemedim. Seni kabul ettiğinde, "Paranızı mı almak istiyorsunuz?" demesi gerçekten çok acayip olmuş olmalı.

Bultmann bugünlerde çok dokunaklıydı.

Bu yorucu ahvale rağmen, öğretim döneminin başlamasından ve önümüzdeki çalışmadan yana memnunum.

Senin yakınlığın güneşin ziyası.

Muhabbetle

Martinin

33 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Marburg, 10.12.1925

Canım!

Yarın (cuma) akşam sekiz çeyrekte lütfen bankımıza gel.
Çok mutluyum.
Bir mani çıkarsa, dersten sonra sana bildiririm.

Senin M.

34 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Marburg, 09.01.1926

Sevgili Hannam!

Bu akşam (cumartesi) 8.45'de bana gelirsen çok mutlu olurum. Odamın ışığı yanıyorsa evdeyim.
Belki de yarın dönüyorsundur; o hâlde yazık olur.

Görüşmek üzere

Senin M.

35 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

10.01.1926

Akşam - haftalardır bu akşamın gelişine seviniyorum - ve mektupların. Anlıyorum, fakat bunu taşımak kolay değil. Aşkımın senden talep ettiği şey bildiğimden daha az. İnancını yitirme sınırına

dek sürüklenmiş olman, romantik idealize edişin gerçekte sahip olmak istediği en diri sadakatin pek de uzağında durmuyor.

Seni unuttum. Kayıtsızlıktan değil. Dış şartların bunu icbar etmesinden dolayı da değil. Bilakis seni unutmak zorunda olduğum ve son yoğun çalışmamın kıvamına her gelişimde, seni unutacağım için. Bu, saatlerin ve günlerin getirdiği bir şey değil. Haftalardır, aylardır hazırlanmakta olan ve yavaş yavaş dinmekte olan bir süreç.

Başarmak, bir şey meydana getirmek söz konusu olduğunda bildiğim insani tecrübelerin en muazzamı, bütün beşerilikleri terk etmek ve kârlardan uzaklaşmaktır. Somut bir durum söz konusu olduğundaysa, bir insanın başına gelebilecek en korkunç şeydir bu. Tam bir bilinç hâlindeyken insanın kalbi bedeninden koparılır.

En zoru ise, hakkında mikyas olmadığı ve beşerî kazançları terk etmek suretiyle bunu hesaplamak hiç de kolay olmadığından, bu tecrit, yürütmekte olduğu şeye dayanarak kendini mazur gösteremez. Tersine bütün bunlar taşımak içindir. Öyle ki, insan can ciğer sırdaşına da bundan mümkün olduğunca az söz eder.

Bu zaruri tecridin ağırlığı altında kendim için her defasında tam bir dış tecrit de diliyorum - âdeta insanlara sadece görünürde bir dönüş gibi - ve onlardan son ve sürekli bir uzaklık için güç de. Böylece onlar bütün fedakârlıklardan da, zorunlu olarak geri itilmiş olmaktan da korunmuş olabilirler.

Fakat bu ıstırap veren istek sadece gerçekleşemez değil, hatta unutulur bu, o kadar ki, en canlı beşerî kazançlar tekrar kaynak olur, yeniden tecridin içine sürüklenmek üzere o itici gücün eline verilir.

Böylece her şey tekrar en değerli ve en bağlısından bir kabalık ve kaba kuvvete dönüşür. Böyle bir hayat, hiç mazaret bildirmeksizin daima 'sadece-talep etmek'tir. Bununla olumlu bir şekilde baş edebilmek demek - herhangi bir kaçış vasıtasıyla bir tarafa yamanmadan - filozof olarak varolmak demektir.

Sana burada ifade ettiklerimin özür olmaya ne gücü ne de hakkı var. Fakat aynı zamanda bununla seni yeniden ve güçlü bir şekilde kendime çektiğimi biliyorum. Çünkü, kendi zorunlu anlamını daha etkili kılmak için, dostluğumuzun son sınırlarda gezinen bir güç olduğunu anlayabiliyorsun. "Trajedi" tumturaklı bir laf ve olumlu varoluş bilincimiz için - burada kırılma asıl güç olarak görülür - bütün anlamını kaybetti.

Söylenmesi gerekeni senden gizlesem ve sonuçta yanıldığını onaylasam bu durumda her şey örtülmüş olurdu.

Şu an bütün harici işlerin beni telâşlandırdığını söylüyor olmam, hiçbir bakanlığın veremeyeceği, yalnızca haydutluk yaparak elde edilebilecek bir " tatil" talebi demektir. Dün her şey hemen hemen tekinsiz bir sembolizm içindeydi. - Beni "korsan" olarak tarif etmeni - gülümseyerek kabul ettim. Fakat aynı zamanda deniz yolculuğunun fırtınasını ve soğuğunu "huşu ve ürperti"yle hissettim.

"Filozofların" alaylarından, sizin anekdotlarınızdan ve şakalarınızdan anlatman çok eğlenceli. Bunları yargılamak ya da olmamasını istemek ahmakça ve aptalca olurdu. Öğrenmek ve okul bitirmek insanın tek gayesi olsaydı, bu durum gençler için korkunç olurdu.

Ve senin kararın - kendimi düşündüğümde "hayır" dediğim bu kararına, kendimi çalışmanın tecritliğinde düşündüğümde "evet" diyorum. Fakat bu olumlama somut bir karar olmak zorunda - ve bu ders - seminer lakırdısı değil. Sonuçta senden ve benden bağımsız olarak, gençlik yıllarında ve en verimli eğitim dönemlerinde buraya bağlanıp kalmayacağın açık değil mi? Gitmeye cesaret edememek gençliğe yakışmaz. Bu, hürriyet güdüsünün söndüğünün işaretidir. Böyle insanlar kaldıklarında da bu yüzden olumlu bir surette gelişemezler. Ayrıca, böyle öğrenciler bulundukları yerdeki yeni gelen öğrencileri bir gecede bozarlar ve daha baştan onları elimden alırlar.

"Heidegger öğrencisinin" zaten az memnuniyet verici bir görünüm arz ettiğini çok iyi tahmin edebiliyorum. Yayılmakta ve endişe verici olan şey düşünmenin, soru sormanın ve ilmî mübahesenin tamamen kasınan bir tarzda olması. Çevrenin bu tarz şekillendirmeleri, tek bir kişiden daha sert ve inatçıdır. İnsan buna karşı direnirken yıpranır.

Kararın belki bir örnek olur ve havayı yumuşatmam için bana yardım eder.

Kararının etkisi olumlu olursa bu, ikimizin fedakârlığı sayesinde olacak.

Akşam ve mektupların bana her şeyin yolunda olduğu ve daha iyi olacağı konusunda yenilenmiş bir güven aşılıyor. Dehşet zamanlarında unuttuğum ve unutmak zorunda olduğum gibi, *sen* de durumundan memnun ol. Yeni bir dünyaya, yeni şeyler öğrenmeye, taze bir rüzgâra ve büyümeye ancak beklentide ve inançta meskun genç bir yürekle sevinilebilir. Her birimizin diğerinin varlığı için olgunlaşmasında, yani inanma hürriyeti ve berrak bir güvenin içsel gerekliliği için olgunlaşmış olmasında sevgimizin liyakati saklıdır.

Benim hayatım - bu işte parmağım ve kazancım olmadan- böyle kaygı verici bir kesinlik içinde sürer gider. Kalbim, gidişinle gelecek bu yeni boşluğun zorunluluktan olduğuna inanmak istiyor. Üretmek için haftalardır büyüyen bu tecrit, Husserl'in daha uzun sürecek bir beraberlik isteği, senin kararın - bu büsbütün farklı güçler - yeni tasarılarımın ve çalışmalarımın hızlanması için bana yol açmak istiyorlar. Böylece soğuk ve ıssız günler geri gelecek, sorunlarla malûl varoluşun karşı konulamaz hayranlık ve zorunluluk eliyle sevk olunduğu yere. İnancını muhafaza ettiğin sürece, zaman zaman yüreğinde tenhalığın yakarışını ve selamını duyacak, onda inşirah bulacaksın, inancın pekişecek.

Martinin

36 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

29.07.1926

Sevgilim!

Güzel selamın için yürekten teşekkür ediyorum. Sık sık seninle hatıralardaydım, bu yaz bana sürekli sanki iyi olmak zorundaymışsın gibi geldi.

J. geldiğini haber verdiğinde çok heyecanlandım; sadece senden ve annenden haber aldım. J.'nin iyi gelişme göstermiş olduğunu söylemek zorunda olsam da, onu sadece senin ulağın olarak kabul ettim. Adresine ulaşabileceğim yolları çok sık düşündüm. Gelişigüzel bir şekilde üniversiteye yazmaya cesaret edemedim.

En güzeli bunu sana şifahen anlatmak. Bir planım var.

Kitabım yüzünden ağır baskı altındayım; sömestir "işleri" beni tamamen esir aldığından, küçük bir ara vermek zorundayım. Husserl beni sekiz günlüğüne, Engadin'de Silvaplana'ya davet etti. Oradan çalışmak üzere kulübeme döneceğim.

Gelecek haftanın başına kadar burada yapılacak işlerim var. Muhtemelen çarşamba günü, ayın 4'ünde, Freiburg'a gidiyorum. Ayın 6'sında İsviçre'ye geçeceğim. Mesela Weinheim'da buluşabilir miyiz? Seni oraya davet etmem için bana müsaade eder misin? Ayın 5'inde de yola devam etmek istiyorum.

Gerçi J. bana, Mein'a bir yolculuk planladığını söyledi. Bu mektup muhtemelen sana ulaşmayacak.

Şimdilik soru, bunu böyle ayarlayıp ayarlayamayacağın. Evet ise, Heidelberg'deki öğretim döneminin bitiş selamıyla birlikte bana resmî bir kartpostal gönder. Bunun üzerine ben sana daha ayrıntılı yazarım. Aşağı yukarı gece 3 civarında Freiburg'a varan D treniyle çarşamba günü, ayın 4'ünde, her hâlükârda yola çıkıyorum. Weinheim'da durup durmadığından şu an emin olamıyorum.

Şayet mektup sana gecikmiş olarak ulaşırsa, fakat hâlâ çarşambadan önce, bana haber vermeden gelebilirsen, seni her hâlükârda ya Weinheim, Mannheim ya da Heidelberg'de beklerim. Sadece D treninin nereden geçtiğinden ve nerede durduğundan emin olmalısın.

Sana aceleyle yazıyorum. Eğer birbirimizi ıskalarsak, sana Engadin'den Königsberg'e yazarım.

Sevgi dolu bir öpücükle

Martinin

37 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Marburg a/L., 07.12.1927

Sevgili Hannam!

Volo ut sis! Bu benim, senin o çok güzel mektubuna bulduğum biricik cevap.

Gerçi sen ilk günkü gibi daima anımda saklı bulunsan da, mektubun seni büsbütün yakınıma getirdi. Güzel ellerini avuçlarımda tutuyor ve seninle birlikte mutluluğun için dua ediyorum.

O muhteşem günlerde sana "Gölgeler" hakkında yazdığım mektubu oku ve her şeyi anla. Hayır, daha her şeyi değil. Senin mutluluğundan duyduğum memnuniyeti bilmiyorsun. Çocuk, sen sevgili, yalnızca "umud"un var, ben sana güven duymak istiyorum. Olağanüstü derin gözlerinden sık sık bana yansıyan şeyi, kalbinin en derin yerine sor, o sana diyor ki: ben aslında tamamen ve kesinlikle o saf güvenim.

Mektubun beni tıpkı ilk yakınlığın gibi sarstı. O günlerin böyle esaslı bir surette geri dönmesi, aşkının bugünkü ifadesi sayesinde. Bunun için teşekkür ediyorum.

Jo(nas)'tan sonbaharda Heidelberg'de olacağını duyduğumda, biricik arzum seni orada bulmaktı. Ağır ve uzun süren bir orta kulak iltihabı beni en güzel çalışma vakitlerinden mahrum etti ve planlarımı erteledi. Husserl'le önemli bir çalışma, ekim başında beni Freiburg'da alıkoydu. Bu haftanın saadeti, senin daha önce gezindiğin ve şimdi bildiğim gibi, öylece serbest ve rahat yaşadığın Schwimmbadstrasse'de günlük gezintiler yapabilmiş olmamdı. Ekimde, mayısta benden alınan annemin mezarını ziyaret ettikten sonra, birkaç günlüğüne Jaspers'in yanına geldim.

Her saniye sana rastlamayı umduğum Heidelberg'in caddelerindeki öyle şaşkın şaşkın dolaşmaya daha fazla dayanamıyordum. Biriyle senin hakkında konuşmak zorundaydım ve Jaspers'e seni *sordum*. Senden ve çalışmandan çok güzel şeyler anlattı. Kendimi güç bela tutabildim. Konuşma başkalarından bahsettiğinde ve duyduklarıyla devam ettiğinde, kendisinin bizzat gördüğünü sandığı şeyden, nişanlandığından söz ettiğinde artık kâfiydi. Konuşmanın bir an evvel bitmesi için fark ettirmeden bir hayli zorladım; çünkü yalnız kalmak istiyordum.

Sevgili Hannah, bu sanki sahipmiş gibi olduğum lütfun, son ve en büyük olanından vazgeçmem demekti; bu hediyeye ve ihsana yeni bir varlık olarak tekrar sahip olabilmek için. Bu saatlerde varoluşumuzdaki sürprizlerde gördüğüm şeyi, kavramlara dökmeyi henüz becerebilmiş değilim.

Seninle sevinmek için seni yeniden aramaya başladım; sevinçten taşıncaya, sonra da kaybolup gidinceye değin.

Jaspers bana sadece "zannından" bahsetti ve ben ona "kiminle", "ne zamandan beri" ya da benzeri bir şey sormadım. Konuşmada her şey dedikodudan çok uzaktı; Jaspers'in seni ne kadar ciddiye aldığını ve çalışmana nice değer verdiğini büyük bir memnuniyet içinde gördüm.

Ona bu konuşma vasıtasıyla biraz daha yakınlaşmış oldum.

Sevgili mektubun şimdi beni, "bilgimi" sana nasıl bildireceğim endişesinden de kurtardı.

Bir konuşma keşke çok az kelimeye ihtiyaç duysa, hatta hiçbir kelimeye ihtiyaç duymasa. Şimdi bana, çok endişe duyuyor ve korkuyor olman acı veriyor.

Öğrendiğim şey herhangi biri tarafından "yüklenmiş" bir anımı almadı, bilakis, içinde senin sevgili varlığının sürekli açıldığı, uzak ve bir o kadar yakın konuşmalarda bana senin tarafından yüklenmiş varlığını aldı.

Bana bu bilgiyi direkt verdiğin için, diğer taraftan bu bilgiye rağmen mektubun benim için tamamen "yeni"ydi.

Şimdi benim için sadece tek yol var; sana ve deruni mutluluğuna duyduğum hasreti çalışmanın çılgınlığına yöneltmek.

Kitabımı (*Varlık ve Zaman*) okudun, yani aşkını yeni saadetinle birleştirmiş oldun.

Gönlünün bütün sevincini avuçlarına al. Böylece bunlar alnımdan akıversin ki, ben de aşkının kudretini ona zarar vermeksizin içimde saklı tutayım.

Daima senin huzurunda

Martinin

Annene yürekten selamlar
Rica ettiğimde bana tekrar yaz.

38 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Marburg, 08.02.1928

Sevgili Hannam!

Bugünlerde bana kendinden bir şeyler anlatmak ister misin? Zira seninle bu ıssız tatil günlerindeki sessiz ikili konuşmalarım tekrar, daha tarihileşerek beni doyurdu.

Resimlerin var mı; gölden. Güzel suretine tamamen sahip olmak istiyorum; ürkek ve saf kalbini derunumda sakladığım gibi.

Beni huzurunda muhafaza et.

Martinin

Yakınlarda tekrar güneye gelecek misin?

39 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Marburg, 19.02.1928

Sevgili Hannam!

Bana büyük bir sevinç bahşettin. Sana bunun için yürekten teşekkür ediyorum. "Ismarlanmış" bir mektup yazmak aslında tamamıyla imkânsız. Gerçi mektup benim için çok güzeldi, aşırı derecede sevindiren bu bilinmez etkiliyor; daha başlangıçta, bütün sevincini bu kadar direkt söyleyebilmiş olman da.

"Yalın bir surette mutlu"sun. Bu mektubundan yansıyor. Bütün gölgeler yok olmuş. Bu olağanüstü güçlü mutluluğuna dâhil olabildiğim için çok mesrurum.

Canım, sık sık ıpssız yollarımın üstünde durduğunu biliyorum; dağlarda geniş bir kayanın önünde bekleyen bir çiçek gibi, belki daha fazlası: sadece burada. Bunun "sonsuzluk" olduğuna inanıyorum; onu başka türlü bulamıyorum.

Bana hediye ettiğin iki resime sevindim. Elinin yüzüne dayalı olduğu resimde "yalın surette mutlu" görünüyorsun. Diğerinde ise tıpkı, Platon derslerine girdiğimde seni her defasında gördüğüm gibisin. Tamamıyla öyle işte. Aynı zamanda her ikisi de sensin; mutlu ve sevinç için yollarda.

Şayan-ı dikkat! - ya da değil - yılbaşı tatilinde *Landstreicher*'ı okudum. Hamsun bir filozof. Ne var ki sanatı bundan hiç rahatsız değil. Toprağa, tabiata, iç saiklere ve unsurlara bu denli mükemmel yakınlık, hayatın bu bölünemez bütünlüğü onda her üç satırda bir daima kendini gösteriyor. Pek tabii çok yavaş bir okur olduğumdan onu çok az tanıyorum. Ama şimdi onun *Die letzte Freude*'sini ısmarladım. Tatilde bununla mutlu olmak istiyorum.

Biliyorsun, sömestir sonları güzel değildir. Fakat, onu sevdiğini öğrendiğimden beri şimdi bana da güzel gelen Schwarzwald'i bekliyorum. Onu sana göstermemi belki de kaderimiz istiyor.

Bir çift enfes yeni Norveç kayak ayakkabım var. Tam manasıyla buna bir çocuk gibi seviniyorum. İnşallah tekrar yeterince kar olur burda.

Jaspers beni nisan için davet etti. Seni tekrar görebileceğimi düşündükçe sevinçten ürperiyorum. Tatil planım belli bir ölçüde netleşince sana yakında Königsberg'e yazarım. Tatilin huzursuz geçmesi ve benden bir karar talep etmesi de mümkün: Freiburg'daki fakülte tarafından oybirliğiyle *unico loco* (tek aday) önerilmiş durumdayım. Bir pürüz çıkmazsa, martta davet gelebilir. Fakat bir tanem, bunu *tamamen* gizli tut. Yazın her hâlükârda burada olacağım. Böylece görüşmeleri isteğime göre ve baskısız yürütebileceğim.

Sonbahar için Riga'ya, Herder Üniversitesi'ne konferans için davet edildim. Bir şey beni oradaki memleket parçasını tanıma-

ya itiyor. Ben de kabul edeceğim. Dönüş yolculuğunda belki seni ve sevgili anneni ziyaret edebilirim.

Yazın "Logik"i okuyacağım, tümüyle yeniden. İnşallah sürekli bir dikkat kesilmenin huzuruna ererim. Her şey öyle enfes ki on hayat bunu tüketemez.

Sevgili ellerini öpüyorum
Tamamen sana ait

Martinin

Anneni yürekten selamlıyorum, ona selamının beni *çok* mutlu ettiğini söyle.

Sana gelecek hafta Schwarzwald'den yazacağım. Bana *nereye* yazabilirsin? Belki Freiburg'a ya da buraya.

40 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Todtnauberg, 02.04.1928

Sevgili Hannah!

Dün Freiburg'dan gelen çağrıyı kabul ettim. Çağrının dışında şartların kendisi de alışılmamış derecede uygun. Bundan dolayı reddedemedim. Fakat 1 ekimde taşınacağım, yani yazın Marburg'da olacağım. Berlin'de 28 marttaki görüşmeden dönüşte Heidelberg'te bir gün kaldım.

Jaspers'den 15 nisan için randevu aldım ve aşağı yukarı 20'sine kadar orada kalacağım. En iyisi Heidelberg'deki adresini bana Heidelberg ana posta kutusuna bildirmen, buna göre sözleşebiliriz. *Çok mutluyum*..

Geçen dört hafta gerçekten sıkıcıydı. Şimdi önümüzdeki 14 gün için ciddi bir çalışma umuyorum. "Logik"i tekrar okuyorum, ama tamamen farklı. Bu günlerde çok kısa süre içinde Berlin'le Schwarzwald'in farkını öğrenmiş oldum; bir kez daha nereye ait olduğumu biliyorum. Seni kısa bir süre sonra tekrar görebilecek olmamı hâlâ hakkı ile idrak edemiyorum. Bu hâlet-i ruhiye içinde Heidelberg'den geçtim.

Güzel ellerini avuçlarımda tutuyor ve seni yürekten selamlıyorum.

Martinin

Saygıdeğer annene yürekten selamlar

41 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Heidelberg, 18.04.(1928)

Canım!

Yolculuğum mülk satın almak yüzünden Freiburg'da geciktiği için daha dün akşam geldim.

Toplantılardan dolayı (Halef!) geri çağrılmazsam, muhtemelen pazartesiye kadar buradayım.

Bugün öğleden sonra 2 ila 4 arası seni ziyaret edemezsem lütfen beni saat 10'da üniversite kütüphanesinin önünde bekle. Duruma göre sözleşiriz.

Yürekten

Martinin

42 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Heidelberg, 22.04.1928

Şu an gelmeyişini anladığımı sanıyorum. Ama buna rağmen bir korku alıyor beni; bu günlerde birden bire gelen, içime nüfûz eden tanımsız bir korku.

Sana, durumun kuru bir tasvirinden başka söylemek istediğim hiçbir şey yok. Seni ilk günkü gibi seviyorum, bunu biliyorsun. Görüşmemizden önce ben de biliyordum bunu.

Bana gösterdiğin yol düşündüğümden çok daha uzun ve zor; bütün bir hayatı talep ediyor.

Bu yolun ıssızlığı seçilmiş bir ıssızlık ve bu yol benim payıma düşen biricik yaşama şansı.

Kaderin hükümsüz kıldığı bu ıssızlık, sadece tecrit olmaksızın dünyada yaşama gücünü elimden almayacak, aynı zamanda uzun, üstünden sıçrama imkânı olmayan, dünyanın içinden geçmesi gereken yolun kendisini de kapatacak bana.

Bunu bilmek sadece senin hakkın olabilir, çünkü bunu daha önce de biliyordun. Sanırım, sonunda susacağım yerde de, hakikate muhalefet ediyor olmayacağım.

Ben daima benden talep edilenden fazlasını veririm. Benim yolum aşkımızın bana yüklediği ödevden başka bir şey değil.

Sana olan aşkımı kaybedersem, yaşama hakkımı kaybetmiş olurum. Fakat aşkın beni mecbur ettiği bu ödevden kaçacak olursam aşkımı ve onun gerçekliğini kaybederim.

"Ve Tanrı izin verirse
Ölümden sonra seni daha çok seveceğim."

H.

43 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

(1929)

Sevgili Martin,

Hakkımda pekâlâ başka ve tesadüfi kaynaklardan haber almış olmalısın. Bu da haberin saflığını gideriyor, fakat Heidelberg'deki son görüşmemizde bir kez daha yenilenen ve saadet bahşeder bir tarzda sağlamlaştırılan güveni değil. Bugün sana öyle geliyorum, eski teminat içinde ve eski bir ricayla: Beni unutma, sakın unutma; çok iyi ve derin bir şekilde bildiğim gibi, aşkımız hayatımın lütfu ve inayeti oldu. Bu bilgi kalbe dokunmak için değil. Bugün de değil. Çünkü ben kendi göçerliğimin aidiyetini ve yurdunu bir insanda buldum, muhtemelen bunu çok az anlayacaksın.

Sık sık senin hakkında bir şeyler işitiyorum. Ne var ki, hepsi meşhur bir ismin anılışındaki o hususi yabancılık ve dolaylılık içinde. Bu benim için zor özdeşleşilebilir bir şey. Seve seve bilmek isterdim: Neredeyse acı veren bir memnuniyetle, nasılsın, şu an neyle meşgulsun ve Freiburg sana ne veriyor?

Alnından ve gözlerinden öpüyorum

Senin Hannah

44 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

(Eylül 1930)

Martin,

Bugün seni gördüğümde, bağışla, hemen kendimi toparladım. Fakat, seninle Günther'in pencerede yan yana duracak olması, bu resim beni bir anda sarstı ve ben peronda, bu görüntünün iblisce açıklığına yol vermek istemedim. Bağışla.

Beni tamamen alt üst eden birçok şey bir araya geldi. Seni görmek, sadece, her zaman olduğu gibi hayatımın en sıkışık ve en duru sürekliliği hakkındaki bilgimi uyandırmıyor, *lütfen* bırak söyleyeyim, aşkımızın sürekliliği hakkındaki bilgimi de uyandırıyor.

Bilakis, saniyelerce önünde durdum. Sen aslında beni çoktan görmüştün. Üstünkörü baktın. Ama beni tanıyamadın. Küçük bir çocukken, annem beni ahmakça bir oyun oynayarak çok korkutmuştu. Hani bir daha kimsenin onu tanıyamayacağı kadar burnu uzayan Cüce'nin masalını okumuştum. Annemin bana oynadığı oyun sanki bugün başıma geldi. Sadece sürekli bağırdığım korkuyu, o kör korkuyu hâlâ çok iyi hatırlıyorum: Hâlâ senin çocuğunum ve Hannah'yım. Bugün de tıpkı böyleydi.

Ve sonra tren çekip gitti. Evet böyleydi, tıpkı şu an düşündüğüm gibi, o hâlde istediğim gibi: Siz ikiniz orada yukarıda ve ben yalnız ve büsbütün çaresiz karşınızda. Her zaman olduğu gibi elimde hiçbir şey yok, olayları akışına bırakmaktan başka, beklemekten başka, beklemek, beklemek.

45 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

(Kış 1932/33)

Sevgili Hannah!

Seni huzursuz eden söylentiler, geçen yıllarda edinmek zorunda kaldığım diğer tecrübelere tıpatıp benzeyen iftiralardır. Yahudileri seminer kabullerinin dışında tutabiliyor olmam şundan ileri gelebilir; son 4 sömestir *kesinlikle* hiç seminerim *olmadı*. Yahudilere selam vermediğim tamamen çirkin bir iftira. Fakat bundan böyle bunu aklımda tutacağım.

Aşağıdaki vakıalar Yahudilere nasıl davrandığımın basit bir açıklamasıdır:

Bu kış döneminde izinliyim ve bundan dolayı daha yazdan dinlenmek istediğimi ve çalışma yahut benzeri şeyleri kabul etmediğimi zamanında bildirdim.

Buna rağmen gelen ve doktorasını acilen vermek zorunda olan ve verebilen, bir Yahudi'dir. Devam eden büyük bir çalışma (bu, ne doktora ne de doçentlik çalışması) hakkında rapor vermek için bana her ay düzenli gelebilen yine bir Yahudi'dir. Birkaç hafta önce geniş çaplı bir çalışmasını acilen gözden geçirmem için bana gönderen kişi de bir Yahudi. Son 3 sömestir boyu ihtiyaç fonundan burs almasını sağladığım iki öğrenci Yahudi'dir. Benim vasıtamla Roma bursu alan kişi de öyle.

Kim bunu "sıkı bir Yahudi düşmanlığı" şeklinde tarif etmek isterse, seve seve yapabilir.

Sonuçta ben bugün üniversite meselelerinde 10 yıl önce Marburg'da olduğum gibi antisemistisitim. Orada da, bu Yahudi düşmanlığı için, Jacobstahl ve Friedlaender'in dahi desteğini bulmuştum.

Yahudilerle kişisel ilişkilerimin (mesela Husserl, Misch, Cassirer ve diğerleri) bununla hiç alâkası yok.

Hele hele seninle olan ilişkim zikredilemez bile.

Uzun zamandır tamamen geri çekilmiş olmamın temelinde bütün çalışmalarımda tesellisi olmayan bir anlayışsızlığa uğramış olmam yatıyor, özellikle hocalığım esnasında yaşamak zorunda kaldığım birkaç güzel kişisel tecrübemde de.

Zikri geçen öğrencilerden herhangi bir teşekkür ya da namuslu bir kanaat beklemekten çoktan vezgeçmiş bulunuyorum.

Sonuçta gittikçe zorlaşan çalışmamda keyifliyim ve seni yürekten selamlıyorum.

M.

YENİDEN BAKIŞ

46 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg - Zähringen, 7 Şubat 1950
Rötebuckweg 47

Sevgili Hannah!

Gençlik yıllarımızdaki karşılaşmamızı, hayatımızın bu olgunluk devresine bir süreklilik olarak dâhil edebilme fırsatını yakalamış olmaktan dolayı özellikle memnunum.

Bu akşam saat 8'e doğru bana gelebilseydiniz ne güzel olurdu. Her şeyden haberdar olan karım sizi selamlamaktan memnuniyet duyacaktır. Fakat ne yazık ki bu akşam kendisi müsait değil.

Mektubunuz bugün öğlen vakti ulaştı. Zähringen'de, postanenin açık olduğu saatlerde telefon etmenin dışında benzeri bir imkâna sahip olmadığımız için, bu satırları otelinize gönderiyorum ve saat 7.30'da uğrayacağım.

M.H

47 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i.B., 8 Şubat 1950

Sevgili Hannah!

Sen gittikten sonra geriye odamda durgun bir gün ışığı kaldı. Bunu eşim çağırdı. Sen onu getirmeye yardım ettin. Senin "*belkin*" cevapları sökün ettiren bir yeni ışıltıydı. Fakat *benim* susma günahım bu gün ışığının aydınlığına girdi ve orada kalacak.

Bu sabah ışığı şimdi, ilk gençlik karşılaşmamızın ve yokluktaki bekleyişin üzerine çöreklenmiş karanlığı aldı götürdü.

"Aydınlık güzeldir." Jaspers'in bana dün akşam söylediği bu söz, karım ile aranda geçen konuşma yanlış anlamalar ile sına-

malardan yorulmuş kalbin ahenge ulaşması yolunda ilerlerken beni etkileyip durdu.

İkimizin karşılaşması ve bu karşılaşmanın sürekliliğinin üçümüz arasındaki o malum güvenin -senden ve benden dolayı- saf mebdeine dek ulaşması, ancak bu, karşılıklı konuşmayı beraberinde getirmeliydi. Karımın sözleri *sadece bu konuda* bir ısrardı, yoksa senden suçun itirafı yönünde bir talep değildi.

Karım hiçbir surette aşkımızın mukadderatına halel getirmek istemedi. Onun tek derdi, *benim* susmam; dolayısıyla yapışıp kalan bu lekeden bu ihsanı temizlemekti. Bu susuş yalnızca onun güvenini suistimal etmek değildi. Karımın, aşkımızın mutluluğu ile zenginliğini anlamayacağı gibi, aynı zamanda onu kaderin önüne geçilmez hediyesi olarak da kabul edeceğini bildiğimden, güvenini kesinlikle bu yöne yönelttim.

Ekseriyetle çok konuşuyoruz; ama bazen çok az. Karıma duyduğum güvenden sana bahsetmeliydim. Böylece sadece güven korunmuş olmayacak, aynı zamanda sen de onun mizacını daha iyi anlamış olacaktın. Bütün bunlar da bizim hayrımıza olurdu.

İşte şimdi bu ağır kusurun telâfi olduğu an geldi. Böylelikle birbirini gerçek bilgiyle bilmenin ahengi hayat bulmuş oldu.

Karımın uzun uzadıya tasarladığı ev gibi, atölyem de manzarasıyla birlikte artık ete kemiğe bürünmüş durumda.

Böylece gerçekleşmiş olan o ahenk, zamanla bu odanın ahşap duvarlarındaki o sıcak renklere sinebilir.

Bu atölyeyle ilgili düşündüklerinin gerçekleşmesi ve atölyenin çayırlar ile dağlara uzanan manzarası beni ziyadesiyle sevindiriyor.

Dünkü güzel akşamın ve bugünkü inşirah verici sabahın beklenmedik misafiri burada duruyor. Aslolan daima aniden olur. Şimşek bizim dilimizde aslında şunu söyler: Bakış.* Oysa aniden oluş, kötülükte olduğu gibi iyilikte de uzun zamana ihtiyaç duyar, onu doğurabilmek için.

* Almanca Blitz (şimşek), Blick (bakış) kelimesiyle ahenk oluşturmaktadır (ç.n.)

Saatlerin bu kadar kısa olmasına üzülüyorum. Daha hoşnut bir şekilde tekrar gelmeni umuyorum, Sevgili Hannah. Bu çok güzel olacak: Çünkü önce ile sonra şimdi berrak bir surette açıklığa kavuştu. Senin bu berraklıktan ziyadesiyle memnun olduğunu ve bize ait olduğunu biliyorum.

Seni yürekten selamlıyor, geldiğin için tekrar teşekkür ediyorum. Karımın da selamı var.

Bu yaprak, karımın yıllar önce Karaorman köylülerinden alıp getirdiği sürgüne aittir. Köylüler evlerini şu *Epheu** çelenkleriyle süslerler. Tabii, bunu Tanrının *Epheu*yu sevdiğinden haberleri olmadan yaparlar. Bu yaprak, odamdan bir selam olarak sana daima eşlik etsin.

M.

48 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Wiesbaden
Alexanderstrasse 6-8
9 Şubat 1950

Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Evden çıkıp da arabaya bindiğim andan itibaren bu mektubu yazıyorum. Şu an yazabiliyorum, ama gecenin geç vaktinde bunu yapamayacağım. (Yazı makinasıyla yazıyorum, dolmakalemim bozuk ve el yazım da artık okunmaz oldu).

Bu akşam ve sabah bütün bir ömrün onayı demek. Aslında beklenmedik bir onay. Garson, adını andığında - haddizâtında, mektubun bana ulaşmadığından, seni beklemiyordum - zaman

* Eski Yunan'da ödül hakketmiş şairlerin başına koyulan çelenk (ç.n.)

sanki durmuştu. Sana, kendime ve kimseye itiraf etmediğim bir husus kafamda şimşek gibi çakıverdi. Friedrich bana adresi verdikten sonra o baskın coşu hâli, beni gerçekten bağışlanmaz o sadâkatsizlik suçunu işlemek ve hayat hakkımı kaybetmekten çok şükür alıkoydu. Nihayetinde birbirimizle yeterince ve açık bir şekilde görüşmediğimiz gerçekliğinden hareketle şunu bilmeni isterim: Bunu yapsaydım, sadece gururdan yani salt çılgınca ahmaklıktan yapmış olurdum, yoksa gerçek bir sebepten değil.

Eşinin benden ne beklediğini bilmeksizin geldim. Mektubunu arabada okudum; yarı uykulu hâlde. Bunu bilseydim asla bir saniye bile çekinmezdim. Benim asıl imtinam "Alman kadını" ifadesiyle ima edilen şeye dayanıyor. Öğleden sonra çay öncesinde bana anlatılan şeye. Lütfen yanlış anlama; gerçi kişisel olarak benim için fark etmez. Ben kendimi hiçbir zaman bir Alman kadını olarak hissetmedim, Yahudi bir kadın olarak hissetmeyi de uzun zaman önce bıraktım. Kendimi şimdi olduğum şey olarak hissediyorum; gurbetten gelen kız.

Suçlamanın şiddetinden ve dürüstlüğünden yana müteessirdim ve hâlâ müteessirim. Fakat dayanışmanın getirdiği anlık duygunun ve birden yükseliveren derin duygudaşlığın etkisiyle ona "belki" dedim. Nesnel olarak şunu ilave edebilirim: Tabii ki sadece ketumluktan susmadım. Aynı zamanda gururdandı susuşum. Ve tabii ki sana duyduğum aşktan da. Neyse, olanları olmaları gerektiğinden daha zor kılmayalım. Marburg'u terk edişimin tek sebebi sendin.

Die Holzwege komodinin üstünde duruyor. Heraklit'e büyük bir zevkle başladım. Polla ta deina (πολλα τα δεινα)* ile mutluyum. Olağanüstü bir şekilde başarılı olmuş. Buraya geldiğimde bir dereceye kadar mutluydum. İki gün boyunca rahat ettiğim

* Sofokles'in bir deyişi: "Birçok güzel şey var..." Cümlenin tamamı: "polla ta deina kuden anthrȳpu deinoteron pelei": "Birçok güzel şey vardır; ama hiçbir şey insandan daha güzel değil (ç.n.)

arabayı şöforle beraber geri göndermek zorundaydım. Her şeyi erteleyebilir, 4 ve 5 mart tarihlerini kesinleştirebilirim. Pazar akşamı Berlin'e uçacağım, cuma gününe kadar orada kalacağım. (Adres: Berlin - Dahlem, Parkhotel) Pazar günü ve akşamı burada, ondan sonra da İngiltere yönüne. Gelecek pazar akşamı veya gündüzü gelebilseydin - fazlasıyla kuzeyde- benim misafirim olurdun.

Dergileri okumadığından kitapların da yalnızca arka sayfasına baktığından, sana koparılmış birkaç sayfa gönderiyorum, aslında yalnız sana değil karına da.

Hannah

49 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

10. Şubat 1950

Sevgili Bayan Heidegger

Martin'in şimdi gelen mektubu üzerine size cevap verme ihtiyacını hissettim. Geldiğim için mutluyum, her şey iyi olduğu için de.

Suskunluktan kaynaklanan bir hata var. Bu suskunluğun güven eksikliğiyle alakası yok. Bu bağlamda, bana öyle geliyor ki Martin ve ben birbirimize karşı aynı derecede suç işledik, size karşı olduğu gibi. Bu bir özür değil. Tabii ki siz özür beklemiyordunuz; ben de size bunu veremem zaten. Siz büyüyü bozdunuz. Bunun için size bütün yüreğimle teşekkür ediyorum. Bu aşk hikâyesi münasebetiyle birçok kötü şey yaptığım için, benden yana bir beklenti içinde olduğunuzu hiç fark edemedim, sonraları, o ilk şeyleri de hiç fark edemedim. Biliyor musunuz,

Marburg'dan ayrıldığımda, bundan böyle bir adamı hiç sevmemeye karar vermiştim, daha sonra evlendim, herhangi biriyle, sevmeksizin. Kendimi büsbütün egemen sandığım için, her şeyi kullanabileceğime inandım. Çünkü nasılsa kendim için hiçbir beklentim yoktu. Şimdiki eşimi tanıdıktan sonra bütün bunlar başka türlü gelişti. Neyse o ayrı bir bahis.

Lütfen bana inanınız: Aramızda duran ve hâlâ durmakta olan şeyler hiçbir zaman şahsi değildi. En azından benim için öyle değildi. Siz kendi zihniyetinizi hiç gizlemediniz, bunu bugün de yapmıyorsunuz, bana karşı da yapmıyorsunuz. Fakat bu zihniyet konuşmanın imkânsızlığını beraberinde getiriyor. Evet, çünkü bu konuşmanın diğerine söyleyebileceği şey, peşinen karakterize ve (özür diliyorum) kategorize etmeye çoktan hazır – Yahudi, Alman, Çinli. Ben, bunu Martin'e de ima ettim, bu konular üzerinde her zaman nesnel ve siyasal bir düzlemde konuşmaya hazırım. Sanırım bu konuda bir şeyler biliyorum, fakat kişisel ve insani olanın dışarda kalması şartıyla. *Argumentum ad hominem** her anlaşmanın bozulması demektir, çünkü bu insanın hürriyeti haricindeki her şeyi kapsar.

Şunu gerçekten bilmek isterdim, fakat söylemek istemezseniz sorun değil. Jaspers'i hakem olarak çağırmak nerden aklınıza geldi? Onunla dost olduğumu sadece tesadüfen bildiğiniz için mi? Ya da belki de ona fazlasıyla güven duyduğunuz için mi? Tepki vermek için fazlasıyla şaşkındım. Şimdi bu soru sürekli peşimde geziyor.

Yakında görüşmek üzere. O vakte kadar bunu bir selam ve teşekkür olarak kabul ediniz.

Hannah'nız

* Bir mantık yöntemi: Bir yalanı yahut itimat edilmeyen iddiayı kanıt göstererek çürütmek, böylece yanlışını iddia sahibinin yüzüne çalmak (ç.n.)

[Başlıksız*]

Aniden, nadiren parıldıyor bize varlık
Gözlüyor, saklıyor -salınıyoruz içeri

Sen

Alevin atışı,
erken kurtarılmış!
Bu o kapıdır,
ki derinliğinde
ansızın yukarıya
sessiz genişliğe ulaşılır
-ki çağırır-
özlenene kavuşmak yitirildi.

Yabandan Gelen Kız

Yaban,
kendi kendine de yabancı,
odur:
İsteklerin sıradağı,
acılar denizi,
arzular çölü,
bir varışın seheri.
Yaban: O bir bakışın vatanı,
başlıyor dünya için.
Başlangıç kurban olmaktır.

* bkz. 1. resim.

Kurban vefanın ocağı,
ki hâlâ bütün yangınların
küllerinin altında kor hâlinde yanar ve
yakar:
yumuşaklığın kor ateşi,
sessizliğin parıltısı.
Yabanın yabancısı, sen -
Başlangıçta otur.

Mukabele
Tanrı tanrısızdır
Sadece
Aksi hâlde hiçbir şey
Ancak yine ölüm
Halka hâlinde
Tekabül eder
Erken şiirine
Varlığın

Ölüm
Ölüm varlığın sıradağıdır
Dünyanın şiirinde.
Ölüm senin ve benim olanları
Düşen ağırlığa taşır
Bir huzurun yüksekliğine
Salt yeryüzünün yıldızına doğru.

Dostun dostuna

51 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 15 Şubat 1950

Hannah,

İşitmek kurtarır. Sesi takip ettiğinde, her şey iyilikle çözülüyor ve yenilemenin güvencesini ihsan ediyor. İyilik kalbin lütfuna muhtaç. İnsanın kendi varlığında mündemiç olan kurtuluşunu çok önceden *hedef-lediği* için gören kalbin lütfuna; *heÿraken hora'nun**, muhafaza edilmiş bakışın ve bizden daha fazla düşünen dilin saf mucizesinin kavranılamaz anlamı; Fransızca bakmak.

"Kurtarmak" bir tehlikeyi anında bertaraf etmek demek değildir, tam tersine onu daha baştan varlık içinde serbest bırakmak demektir. Bu *namütenahi meram* insanın sonluluğu demektir. İnsan bu meram sayesinde intikam ruhunu hazmedebilir. Uzun zamandır bu konuda düşünüyorum, çünkü bunun için biraz muallakta bir eğitim gibi salt ahlaki bir tutum yeterli değil.

İnsan, adaletin gücün bir işlevi değil, tam tersine kurtarıcı lütfun bir ışığı oluşuna sabredebileceği yere gelebilmek için varlığın en derindeki eklem yerini bilmek zorunda.

Saf anlamıyla beynelmilelcilik ve "birleşik milliyetcilik" daima ve sadece gizlenmiş bir surette, kendi varlığı içinde hür olamamış bir ulusallıktan geçiniyor. İnsanlığın tarihî konumu içinde varlığın kaderine doğru gelişmesi ve onun içinde kurtuluşa ermesi için, dünya halkları kendi güçlerini bu namütenahi merama bahşetmek zorundalar.

Bize gönderdiğin sayfalar için teşekkür ediyorum. 1944'teki yazı, Alman ulusunun durumunu da kapsayan *esaslı bir inceleme* içeriyor. Sağlam ve cesur. Burada olduğun akşam konuştuğumuz konuyu, gizli çekirdeğindeki "organizasyon"un, gerçi

* İncil'den alıntılanmış Yunanca bir deyiş (ç.n.)

tekniğininin değil fakat kendi *tarihsel varlığının özünü gösterdiğini* bir kez daha iyice anlamış bulunuyorum. Tekrar geldiğinde sana bu konuda bir şeyler okumayı isterim.

"Evet" demenin ve gelmenin senin adına garanti edilmiş olması, her ikimiz için, her ikimizin ait olduğu diğerleriyle olan ilişkisi için, bütün her şey için ve bu tarihî an için bir hediyedir. Eşimle senin aranda birdenbire gelişen bu ahenk bir sürekliliktir. Belki de başkalarının yüzeysel konuşmalarından kaynaklanan bu yanlış anlamanın hâlâ küçük bir bertaraf edilmeye ihtiyacı var. Kapının önünde vedalaştığın gibi, öyle gelmelisin bize tekrar. 4 Mart'tan önce veya 5 Mart'tan sonra bir ya da iki gün daha ekleyemez misin? Bizim Hannah, telafi etmemiz gereken bir çeyrek yüzyılımız var. Çok güzel ve etkili konuştuğun, gurbeti yumuşatan dili, burada, orada, uzaklarda ses veren harmoniyi saadet bahşeden ahenge eklemek için, şu anki seyrin ve çalışmaların hakkında daha fazla şey bilmek isterim.

Bu yıkılmış ülkedeki yolculuklarından sonra yolların, ormanların ve dağların parıltısını da yanına almalısın; yüreğinde tutmalı ve eşine götürmelisin.

Martin

Bir daha tekrar ne zaman ve nasıl geleceğini lütfen zamanında haber ver!

Eşim içten selamlarını gönderiyor, mektubun için teşekkür ediyor ve güzel bir sohbet umuyor.

52 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 27 Şubat 1950

Hannah -

Bu satırlar sadece geri dönüşünde seni selamlamak için.

Sen buradayken mutluyum.

Her şeyin yolunda olduğuna inanıyorum.

Biricik kadın dost seni *böyle* beklemek zorunda olduğunda biricik erkek dost hiçbir şeyi geciktirme hakkına sahip değildir; onu bir veda beklese de. Fakat daima gelmek isteyen şey budur; samimi bir vedalaşma.

53 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

A. Stifter, Kireçtaşı

"Siyah boyun bağının üzerinde yükselen, kendi değerine tanık, beyazlığı kendinden menkul, iki küçük kumaş parçası. Oturduğu yerde, kol uçlarından zaman zaman gizlice içeri sokulmaya çalıştığı küçük bir çeşit biye dışarı çıkıyordu. Belki de utanmasını gerektirecek bir durumdaydılar."

"Ana caddeye çıkan yoldan geçiyor ve sürekli papazı düşünüyordum. Dilenci durumundaki bir kimsede asla tesadüf etmediğim, özellikle de temizlik ve düzen örneği olan kişilerde hiç rastlamadığım bu derece alışılmamış bir fakirlik sürekli gözlerimin önünde dönüp durmaktaydı. Papaz ürkütücü derecede temizdi, fakat bu temizlik fakirliğini daha da utanılacak bir hâle getiriyordu. İpliklerin gevşekliği, elbisenin dayanaksızlığını ve cansızlığını gösteriyordu."

"Kadının küçük bir de kızı vardı, bir çocuk, yok hayır, o artık bir çocuk sayılmazdı. Aslında o zamanlar, çocuk olup olmamanın ne anlama geldiğini bilmiyordum. Küçük kızın narin kırmızı yanakları vardı, narin kırmızı dudakları, çevresini dostça süzen kahverengi masum gözleri. Yumuşak ve büyük göz kapakları, zarif ve usulca süzülen kirpikleri. Kahverengi saçları annesi tarafından temiz ve pürüzsüz bir şekilde ortadan ikiye ayrılmıştı; yanlardan güzelce sallanıyorlardı. Küçük kız bazen ince kamıştan uzun bir sepet taşıyordu; sepetin üzerine beyaz, ince bir örtü örtülmüştü. Sepette, küçük kızın bir kadına, olmazsa diğerine taşıdığı özenle katlanmış çamaşırlar olmalıydı.

Onu seyretmeyi çok seviyordum."

"Elbette bu güzeldir, annem der ki, bir evde gümüşlerden sonra en kıymetli şey örtülerdir, onlar da narin beyaz gümüş gibidirler, kirlendiklerinde, yeniden beyaz narin bir gümüş olmak için temizlenebilirler. Onlar bize, en seçkin, en yeni elbisemizi verir... "Kızın bu kelimeleriyle gerçekten konuşanların vücutlarında, boyunlarında ve kollarında en güzel beyaz kumaşları gördüğümü, annesinin sürekli zarif farbelasıyla yüzünü çevreleyen bir bone taktığını hatırlıyordum."

(Papaz anlatmaya devam ediyor)

"Zaman içinde durumuma alıştım; hâlimi seviyorum. Sadece vicdanımda, tutumluğa karşı işlenmiş bir suç barındırıyorum. Zira hâlâ, evimizin bahçe tarafındaki oturma odasından tedarik ettiğim güzel bir kumaşa sahibim. Bu büyük bir hata. Fakat vücudumda ve diğer şeylerde ettiğim tasarruf vasıtasıyla kendimi affettirmeye çalıştım. Ondan vazgeçme konusunda çok zayıfım. Eğer onu vermek zorunda olsaydım, bu çok üzücü olurdu. Ölümümden sonra belki bir gelir getirir, çünkü büyük bir kısmını hiç kullanmıyorum.

Güzelim elbisesinden neden utandığını şimdi anlıyordum."

Hiçbir sevginin hikâyesinin anlatımı böyle güzel değildir, unutamamanın masumiyeti böyle muazzam değildir.

1905 yılından bu yana her doğum günümde "Kalkstein"ı (Kireçtaşı) okuyorum; muhtemelen senin, annenin kucağında yaşadığın günlerden beri.

Freiburg, 10 Mart 1950
H/M

54 Martin Heidegger'den Hannah Arendt İçin

Mahrum Olunmuş Lütuftan Atıldı...

H.A
11 Mart 1950

Kasım 1924

Mahrum olunmuş lütuftan atılan
biri bana isabet etti!
Ki gelecek bütün patikalarda,
saf huzurun yüreğinde bu,
her zaman daha gerçekçi pişman olana değin
yeniliyorsun o çocuksu ürkekliği,
ki bakışı itimattan yakınıyordu,
sonra sezerek, nasıl başaramayacağımı.

İnsan

kim tanır, dünyada genişleyen sessizliği?
kim cesaret eder, mutluluğun kaçıp gittiği yerde
ikamet etmeye?
Kim çağırır ansızın olanı kendi zamanına?
Kime yöneltir vaka varlığın gerçeğini
Şiire kim karşılık verebilir?

Çağrı

Yakınlığın uzak seyrinde
Otur;
Kaçın
Onun vahşi ansızlığından
Yumuşak bakışından
sonsuz kaderine,
ki ansızlık ona aittir,
ve yerine getirir çağrının ricasını:
"Armağan"
Orada gizler kendini
talip olur
Varlığın eklemine.

Dünya

Dörtlü olarak
Bakışların tebdilinde
Dinlenir kaderler
Durmakta çoban
Devam eder bir çatlak
Geçer gider çağrı
Zindandan
Mertebelerin inşasında

Faniler

Biz varışız
Dünya oyununda gidiş
Eğilimlerden bir sesiz
ahenge karışan bir şarkıya,
geri dönüş; kör âdeta,
raksetmede endişeli

Maske

Benden ayrılıp yönelmek istiyorsunuz insana
Ve bilmiyorsunuz bir sesin
Resim yoluyla tınlaması gerektiğini
Sessizliğin sesi
Teskin ederek iradesiz
Tınlamada hafif,
çünkü hiç unutmamayı tesis eden
en uzak gönlü en uzakla ittifak ettiren
barışmadan ötürü acı çekilmiş

Vaka

Işık ile sesten,
Nikahlanmış dünya.
Nerede kalır gelin,
Kim onu görür?
Vakanın aşkı var
- ki onun ürkekliğinin
bir sahibe kalışı -
o farktan uzak kalmıştır,
ona duyduğu vefadan
en ayrılmışı elverişlidir

sadece bulan bir arayışa
her bulduğunu hazmederse
aynısının halkasında
Işık: aydınlamak: ortaya çıkarak - ortaya çıkartmak:
Ses: ses vermek: sessizliğin kırılışı ve sessizliğin
toplanışının kırlışı:
Teskin eden toplamanın toplanışı.
("Okuma": bağ bozumu)

[Başlıksız]

Kimin kulağı uyanık bu şiire?
Hâlâ ürkekçe hükmediyor kaide
Önce çöl geliyor, kırılancaya kadar
Şiir uzun zamandan beri kaynakta dinleniyor.

55 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Bach, 3. Brandenburgisches Konzert Freiburg, d. 19 Mart 1950, 2. Satz. Allegro

Hannah,

Aklım beşinci beş yılın geri getirdiği hediyenin şaşkınlığı içinde. Sen şimdi bu hediyenin içinde deniz aşırı uzaklıkta yakın ve burdasın; kendi kendine düşünerek, buradaki sevgiliyi ve sana ait olan her şeyi.

Bu günlerde geçen her saat seni uzaklara, büyük şehre taşıdı ve bu uzaklık vasıtasıyla en seni yakına getirdi. Çünkü sen bakışını çevirmeyeceksin, bilakis yakını uzaklarda ihya edeceksin.

Zamanın böyle dönüp dolaşıp geri gelmesi ve her şeyin hâlden hâle geçmesi ne tuhaf bir sır. Bütün bunlar bize yeniden hediye edildi. Biz bununla hiçbir zaman sona gelmeyeceğiz, olduğumuz şeye müteşekkir olacağız.

6 Şubat'ta tekrar karşında durup da sana "Sen!" diye hitap ettiğimde, o an ikimiz için yeni bir dönemin başladığını biliyordum; her şeyin açık bir güven içinde boy verebilmesi için sevgi dolu bir çabanın da.

Karıma olan sevgimin şimdi yeniden bir duruluğa ve uyanıklığa kavuştuğunu söylediğimde, bize duyduğu güvene ve sadakate ve senin aşkına teşekkür ediyorum aslında.

"Güzel"den bahsederken, Rilke'nin sözünü düşündüm; "güzel, korkunç bir başlangıçtan başka bir şey değildir", Hölderlin'in düşüncesi geldi aklıma; " güzel, en büyük zıtlıkları derununda aynı şey kılar." Güzelliğin derununa sevenlerden başka kim erişebilir.

Hannah, burada olduğu gibi Elfride sana öyle yakın. Bizim olan ne kadar güzel bizim olursa, onun ve benim olan da o kadar sağlam olacaktır. Onun, her şeyi yıllarca sessizce taşıyan ve büyümek için bekleyen sevgisine ihtiyacım var. Senin, kendi filizi içinde sır gibi muhafaza edilmiş, kendini kendi derinliğinden getirmiş sevgine ihtiyacım var. Acı dolu yıllarda sana yoldaşlık etmiş eşine, işte bu yüzden sessiz ve hâlisane bir dostluk beslemek isterim.

Kendi varlığında biricik olan ve biricikliğini muhafaza eden, biricik ötekinin takdirinde de yegane güçlü olandır.

Biz bence biricikliğin ve kalbin gücünün görünmez yasalarına, ki ancak onun içinde büyüyebiliriz, hâlâ aşina değiliz. Belki de tam da şimdi bize düşen, bu yasaları düşünmek ve aşktan bulup çıkarmak onları. Sevginin sevgiye ihtiyaç hissetmesi bütün ihtiyaç ve dayanaklardan daha esas.

Bütün günlerimi "Einblick" (Bakış)'i temize çekmekle geçirdim. Temize çekerken, ormanda ve kale yolundaki konuşmaları-

mız zihnimde çınlayıp durdu. Çok önceden inşa edilmiş, kötülüğün ve yanılgının hiçbir şekilde yıkamadığı, bu uzaklardan gelen akrabalığın ihsanı aracısız tutuşan ve kelimesiz varılan anlaşma ne güzel. Dostu bir daha hiç bırakmama hâli, sana ve bana, her ikimize en zor, sıkıntılı ve korunmasız anlarımızda yardımcı olsun.

Büyük şehir bütün acımasızlığıyla seni paraladığında Hannah, karlı tepelerin üzerinde dimdik yükselen çamları düşün; öğlen vaktinde, berrak havanın içinden hemen önümüzde yükselen çamları.

Avrupa'dan, Basel'den gelen son selamların ve Paris'ten gönderdiğin o muhteşem Braque dosyası için teşekkür ediyorum. Margariteler, ayçiçekleri ve *mavi sürahi* en güzel olanları; her yerde ışıldayan renkler.

Bu benim senin yüreğine, deniz aşırı ilk ve acemi selamım Hannah; senin sağlam yüreğini ve buraya dönük bakışını selamlıyor. Sevgili eşini ve hanım arkadaşını da.

Elfride de seni yürekten selamlıyor.

56 Martin Heidegger'den Hannah Arendt İçin: Dört Şiir

Beş Beşyıl

H. deniz üzerinden

Bu böyle
Zamanın sırtında
Süre gelmiş biçim
Yine de
Altından sonbaharı bahşeden,
bütün en sessiz yıldızların
çayırı mı ki?

Mart Başlangıcı

H. için

Onun tavrı oluşu "bitirmek"!
Ve ondan varmak bir ikamete
Onlar çiçekleniyor: varlığın
Tacının süsüdür:
En koyu şarabın içimi

>Orman Yolları<

H. için

Burada bırak ismi
Sana ve bana
Bir süs hâline getir:

ki kavrasın
daha önceki tohumu
geç olgunluğu

biz o olgunluktan mahrumduk,
ki o gelir
ancak faydalı bir kor olarak

(Bir şeyden mahrum olmak: ona henüz varmamış olmaktır...)

Düşünmek

Varlığın şimşeğine bir karşı bakıştır
Düşünmek;
Zira ondan çarpılmış,
Bir kelimenin talihine
Vuruyor: bakış ve şimşek,

Ki onlar - asla mülk değil-
Armağan ediyorlar kendilerini
Gizli asma çubukların
Şarabının testisinden.
Uzaklaşıyorlar
Bir dünyadan
Ki o çobanın göğü olsun

57 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Beethoven, Opus 111.
Adagio, Bitiş

Freiburg i.Br., 12 Nisan 1950

Hannah -

Hangisi daha güzel, fotoğrafın mı yoksa mektubun mu! Sadece sen ve gönderdiklerin. Sen buradayken ışıldamaya başlayan ve karşıya geçerken yüzünde beliren şey fotoğrafta duruyor hâlâ. Bunu tanımlamayı beceremem. Fakat siz Elfride ile birbirinize sarıldığınızda, ışığı odama düşen sevginin muhatabı olan sevgilidir bu. Şimdi biz yavaş yavaş bize olan şeyi benimseyeceğiz:

Gelişin, yakınlığımızın *büsbütün* yakınlığa dönüşmesi, bütün bu olanlara Elfride'nin yardımı, sevgimizin onun sevgisine ihtiyaç duyması, hepsi; senin iyilikle eve dönüşün, birbiri içinde vuku bulan her şey açılıyor, duruluyor ve korunuyor.

Bütün bu olanlar senin çok iyi bildiğin bir sözü, Agustin'in bir sözünü sık sık aklıma getiriyor:

Bu praeventus gizli bir adventus'un sessiz yankısıdır, ki o hür olmanın gizemine erişir. Kendinden menkul bir yasanın kaynağıdır o.

Vuku bulan mucizenin burada bir mekânı var. İçinde öylece durduğun resim onu bir araya getirdi. Fakat seni dünya vasıtasıyla sürükleyen ve hareket ettiren şeyler de onun içinde yükseldi. Omnia et sublata et conservata et elevata. Şimdi huzur ve inayet daha yakınımızda olduğu için, bunun için, artık suni olan hiçbir şey sahih olana yaklaşamaz.

Senin tarafından dillendirilen şeyi, kendime uzak kılamam; bunu bundan sonra daha az unutacağım. Mektuplarımız hiçbir şeyden kaçınmamalı.

"Radikal kötülük" kavramıyla ne kastettiğini "iktidar" üzerine yazdığın notlarda henüz göremedim. İktidar için iradede, irade için iradeyi keşfettikten birkaç yıl sonra, varlıkta mutlak kendini sevişin kayıtsız şartsız ayaklanmasını düşünmüştüm.

Fakat senin burada oluşun ve *bu* "bura"dan dolayı burada bulunuşun her şeyi biraz daha yakına getirdi, bizim ve senin için. Şu an Sovyetler tarafından gelen ve gittikçe büyüyen bir tehditin baskısı, bizi daha net görmeye zorluyor hatta şu an Batı'nın gördüğünden daha net görmeye.

Çünkü *biz* şimdi direkt tehdit edilen durumdayız. Stalin'in senin kastettiğin savaşı ilan etmeye ihtiyacı yok. Her gün yeni bir cephede zafer elde ediyor.

Düşüncemden dolayı varlığı en fazla tehdit altında olan, ilk fırsatta yok edilecek unsurlar arasındayım, bu konuda kendimi kandırmıyorum. Sadece birkaç gün içinde "fiziksel" olarak üzerimizden geçilmeyecek aynı zamanda daha uzun süre, büyüklüğün nakli ve aslolanı geri getirmenin artık mümkün olmaması da pekâlâ gerçekleşebilir. Şu an gizli olanı keşfedici, aslolanı muhafaza edici bir geleceği umut etmek de bundan böyle olmayacak şeylerdir. Bu küresel gazetecilik muhtemelen yaklaşmakta olan tahribatın ilk kıpırtısıdır, bütün başlangıçların ve onun geleneğinin tahribinin ilk kıpırtısı. O hâlde bu bir karamsarlık mı? Yoksa ümitsizlik mi? Hayır. Bilakis bu yalnızca tarihsel olarak tasav-

vur edilen tarih, aslolan insan varlığını zorunlu olarak tanımlamadığı sürece, süresi ve uzunluğunun varolan için ölçü olmadığını, *birdenbire* "varoluş"un yarım saniyede vuku bulabileceğini, insanın bu "varlığ"a hazırlanmak ve farklı bir hafıza öğrenmek zorunda olduğunu, insan için bütün bunların en yüksek düzeyde vukuunun yakın olduğunu, Yahudilerin ve Almanların kaderinin kendi hakikatlerini haiz olduğunu ve bizim tarihsel hesaplarımızın bu hakikate erişmediğini mütalaa eden bir düşünce.

Olmuş ve olan kötü ise varlık, insan düşüncesi ve tahammülü için buradan sırra yükselir. Bir şeyin olması onun iyi ve hak olması demek değildir. Fakat bu sadece ahlaki olarak ve insan iradesi için de, gerçek olana yapılan bir katkı olamaz.

Politikaya ne aşinayım, ne de bu konuda istidadım var. Ama bu aralar biraz öğrendim ve düşüncede hiçbir şey atlamamak için öğrenmeye devam etmek istiyorum. Bizimki de bu düzeyde kalmalı. İlk görüşmemizde, o güzel elbisenin içinde bana yaklaştığında, yirmi beş yılın içinden bana doğru, âdeta benim için yürüyordun. Hannah, yeni sürülmüş bir tarlanın günbatımındaki kızıl yansımasını bilir misin? Yol yol olmuş hepsi ve her şeye hazır. *Kahverengi elbisen* tekrar görüşmemizin bir sembolü sanki benim için. Bu sembol ikimiz için daima bir işaret olmalı

Evine iyilikle ve güzellikle dönmüş olman güzel bir teselli. "Yoldaş"tan kastettiğim senin söylediğin şey: Her tehlikede yanında olmak.

Arkadaşın Hilde'ye selamlar. Bir insanın hasta yatağında acı çekerken yastığının altında benim birkaç mısramı bulundurması, benim için bütün şöhretlerden daha sonsuz bir kıymet demek. Eklediklerimi, onun mutlu olacağını hissettiğin vakitlerde memnuniyetle gösterebilirsin.

Hannah bana şimdi, Beethoven'ın 111 numaralı bestesini sevgi dolu bir kelamla, ziyadesiyle hediye etmiş oldun. Tınısı, mektubun başında dile getirdiğim ışıltıyla birleşti, âdeta kardeş oldu.

Elfriede selamına ve sevinçli busene aynen mukabele ediyor, evine iyilikle dönmenden memnuniyet duyuyor. Sevgili eşine benden selam söyle.

Hannah, Elfriede'nin yetiştirdiği bahçedeki bütün çiçekler; nergisler, laleler ve çiçeğe durmuş kiraz ağaçları da seni selamlıyorlar.

Martin

Fotoğraf, eğer nasipse bir sonraki mektupla gelecek. "Adresime" nasıl güldüğünü şimdiden işitiyorum; fakat büyük şehre bu rakamların gerektiğini düşündüm.

58 Martin Heidegger'den Hannah Arendt İçin: İki Şiir

[Başlıksız]

Gönlünün en derin uçurumunda
Gizle bütün acıları.
Zira o
Ulaşılmaz bir ormanın havasına açılır
içinde ikamet eder acı, mücevherat,
bize varlığın yuvası olarak yapılmış,
alevin kristalde şifaya kavuştuğu yer,
ki orada yasa ateşe dönüşmüştür: cevherden

İyileşmek: ὑφομαι, sevgiyle geri dönmek
υδστος, tefekkür ve yurda dönüş
Şifa Bulmak: yurda dönüş için toplanış
Cevher: hakiki olanın devam etmesi

Dostun dostunu selamlayarak

[Başlıksız]

Ah ne kadar uzak
Her yol
Yakınlıktan geçilerek!

Ah siz nasıl
geçitsizsiniz.
Kim görecek

Ki yüce lütfun
Himmetini
Işığında
Bir sanatın,
Sabır *olarak*;
Vazgeçer

Yaratır, özgürce
Bir işareti için
aşkın,

Ki o: - olur
Artık başka
Çare kalmazsa?

Bir kere: bir kere düşün/bir abide gibi: aynı zamanda:
bir kere, μὥτρον
Ölçü; aynı zamanda: leke, yer açılmış zaman-mekân

59 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 3 Mayıs 1950

Hannah,

Bu selamı aceleyle gönderiyorum. Bugün kardeşimle beraber, arabayla Messkirch'e gitme ihtimalim var. Orada Kant Kitabı'nı çalışmak üzere yaklaşık üç hafta kalacağım. Kulübedeki yaz ikametimden önce bunu halletmek istiyorum. Mektubun, tekrarlar, Herakliyus ve el yazısı metin için teşekkür ediyorum.

Sana yarın Messkirch'ten yazar, fotoğrafı gönderirim.
Bütün güzellikler senin olsun

Martin

Adres olarak bu yeterli:
Prof. M.H. Messkirch, Baden.
Fransız Bölgesi
Almanya

60 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Messkirch, 4. Mayıs 1950

Hannah,

Seni, "hiç hoş olmayan bir uzaklıktan, üç bin mil uzaklıktan" selamlıyorum. *Hermönötik* olarak okunursa bu, hasretin uçurumu demek. Fakat buna rağmen her gün, bu olanlara ve olanların olma biçimlerine seviniyorum. Şimdi seve seve beş parmaklı tarağımla dağınık saçlarının arasında gezinmek isterdim, tam da o güzel fotoğrafın tam içime, kalbime bakarken. Bu

bakışın, ders verirken kürsünün yanından bana doğru ışıldayan bakışla aynı bakış olduğunu bilmiyorsun. Ahh, bu oydu, bu odur ve sonuzluk olarak oradadır; o uzak yakınlıkta. Bir çeyrek yüzyıl boyunca her şey, tıpkı tarlaya gömülmüş bir tohum gibi beklemek zorundaydı; mutlak olanın olgunlaşması için beklemek. Sonra hepsi, bütün o acılar ve türlü tecrübeler senin bu bakışında toplandı. Bütün bunların ışığı simanda parıldıyor şimdi ve içindeki kadını görünür kılıyor.

Bu gizem, Yunan tanrıçasının tasvirinde vardır: kızın içinde kadın gizlidir, kadının içinde kız. *Bu, aydınlanan gizemin ta kendisidir.* Ve Sonata Sonans günlerinde vuku buldu. Ondan önceki her şey onun içinde sağlam bir şekilde korunmuş oldu.

Senin tekrar geldiğin gün, 2 Mart, geçmişi bugüne getiren "merkez" oldu. Zaman, yakınlığın dördüncü boyutunda toplandı. Sanki dolaysız bir surette sonsuzluğun dışına çıkmamız, ona geri dönmemiz gerekiyordu. Acaba bu gerçek olabilir mi, diye sormuştun. Ahh! Varlık içinden geçilendir. Fakat ey sadık dost, bunu bilmelisin, *"düşünülmüş ve zarif"* hiçbir şeyi unutmamalısın. Bunun tersine çevrilmişi şudur: Bütün acılarını neredeyse hiç mülahaza etmeksizin ve bütün eksikliğimi kendimden gizlemeksizin, yüreğimizdeki dünya çanından uzun süre çınladı bunlar. Uzaktaki bize ait olanın zamanını başlatan ışık, seher vaktinde yayılmaktaydı.

Sen - Hannah - Sen

Martinin

61 Martin Heidegger'den Hannah Arendt İçin

Sonata Sonans'tan / Tınlayan Sonat'tan

Bir Fırtınada

Ses

Tınlamada
Karanalık ses
Inceden titretir kendini
En erken öncekine
En uzun sonraya,
bir zamanlar bu biri diğerini kazanmıştı,
onun içinden uzaklara giderek
aynı şeyin içine, muttasıl vecde gelerek
uzaktan yumuşak bulma-öpücüğü için:
içtenliklerin bolluğu.

Yalnız sana

- Başımıza Gelerek -

Sesini yitirmişti
Bu dağ yürüyüşü
Senin en derin varışının
En yüksek çıkışı için

Nedir – başımıza gelerek – gelecek?

Bundan başka bir şey olamaz
saf alevin yüksek dalgası
sağlamca korunmuş,
düşünülmüş ve zarif.

Yalnız sana

Işık

Asla bulunamazsın,
Anlaşılması imkânsız bağlanmalarının
O yüce iltifatlara azmettiği,
Vahşiliğin yumuşaklığa aktığı yerde.

Bir ışık hüzmesi
Varlığın sığınağından yükselerek o yüce kelimeye
Böyle bir armağan takdis eder kurbanı
Bize aynısını düşündürerek.

Düşünerek akıyor dopdolu varlık
Kendi cevherinde içeri ve dışarı.

Güzel...

Uzun acının keskin kokusunda
Büyürdü güzelliğin, ki ikisi de -
Yumuşak ve vahşi olan - senin o yüce sevginde
Dökülmeden saklanmış göz yaşlarından birleşti,
Hiç bir zaman „Sen ve Ben"de dindirilmemiş
arzudan,
Ve parıltısına, kor ateşine ağladı.

Yalnız sana

ΠΥΡ ΑΕΙΖΩΟΝ

Πῦρ ἀεὶζωον
απτμενον μετρα χαὼ αποδβεννέμενον

Heraklit Frg. 30.

Kor-ışığı, sürekli saklayan
Ölçüleri çekerek ve ölçüleri uzaklaştırarak

Senin - acıdan ışıldayan
Yakınlık - o büyük inleyişin
en güvenilir barışmada
„Evet!"
orada kalır.

Dindirilmiş hazların
Sıkı korunmuş bir çığlığı olarak getirir
Bana geceleyin sönmemiş
Güneşlerin ışığını
O en uzak sandıktan,
Onun içinde o aynı şey -
- Ölçülü alevlendirilmiş ateş -
Yabancılaşır o aynı olana,
Tekin olanda olmayan olarak

Yalnız sana

"Düşünülmüş ve Zarif"

"Düşünülmüş"
Ah yardım et bana
Bunu söylemeye cesaret etmem için.
Dinle! "Düşünülmüş"
Şu demektir:
Uyanmış:
Korkutulmuş
o gazabın bütün uçurumlarına
ki kanının şikâyetinden
şikâyeti uğruna, ah duy onu,
çıkarılmış ve benim *sana*
artık "dalgalan! sor!"
at onun yongasını bana
her gelişle yük olarak yüklüyorsun,
o yakın olan yük, ne kadar yakın olursa,
o kadar derin kavrar,
her dokunuşun sallantısında örseleyerek çeker,
dokunuşun zarifliğini yer bitirir.

Düşünülmüş: uyanmış
Huzur alıkonulmuş,
Mutluluk kilitlenmiş.

"Düşünülmüş *ve* zarif"
Acının yangını
Dövv, ayır onu,
Yolculuk için özgürce "ve"nin içinde
Halkalanmış.

Çınlamış olan çınlar.
Ve batar
Hiç şikâyet edilmemiş olana
Şarkı söyler cesaret edilmemişe doğru,
Ki o olarak, çelenkten örülmüştür,
Sevilen, acı çeken aynı şey için incelir.

Yalnız sana

[Başlıksız]

Ve artık ismini ver,
Ey samimi dost, sen
Sana
Gönlünde.

Sonra yak onu,
bana,
Ki o baktı ona
iki mum arasından.

Yakınlığın busesi bizim için
Birdenbirenin sağnağındadır.

62 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Messkirch, d. 6 Mayıs 1950

Hannah,

Mektubun birbirine raptolmanın gücü ile yankılandı âdeta ve üç bin millik uzaklığa rağmen o denli yakın geldi. Gönderdiğin her şey ulaştı. Fakat bundan böyle bir şey postalaman gerektiğinde, alışılmış posta yolunu tercih edersen masraftan tasarruf etmiş olursun. El yazısı metinlerin bir fotokopisini yaptırmış olman ne güzel. Ama daha da güzeli, bunu bir buçuk yıldan önce göndermiş olman. Şu ana kadar Jaspers'den gelen bir postayı saymazsak, pek yabancı posta elime ulaşmadı. Dün Kant yorumları için daha önce kaleme aldığım metinleri gözden geçirirken, (onları Kant Kitabı için test ediyorum hâlâ) senin müsveddelerin bana elden ulaştı. Hepsi "varoluş" çevresinde dönüyor; özneden ve bilinçten yola çıkılarak oraya ulaşılmış. 1924'te Köln'de verdiğim bir konferans bu konuyla ilgili: Varoluş ve hakikatoluş A-Ληθεια (aletheia), bu Sophistes derslerinin önsözünde kısmen mevcut. Freiburg'daki son özel doçentlik dönemi dersimde, 1923 yaz sömesterinde buna ilave yapıldı: "Varoluşun Ontolojisi" Bugün, bu maden ocağının içinden, onun çukurlarından çıkabilmiş olmama hayret ediyorum. "Gün ışığı"nda yapılacak çok iş var. Varlık sorusunu, o zamanlar benim tarafımdan iyice düşünülmüş Aristotalesci Metafiziğin formu içinde (1920-22 yılları arasında) ve karanlıktan tekrar gün ışığına çıkma umuduyla günlerce bir kenara bıraktım. Sonunda başka bir yerde gün ışığına ulaştım ve süreki ileri geri dönüşler yaparak varlığı daha doğrusu varoluşun varlıkla ilişkisini takip etmek zorundaydım. A-Ληθεια (Aletheia)'nın varoluşunun kesinliğini açık bir şekilde görmeme ve buna tutunmayı denememe rağmen, o zamanlar henüz A-Ληθεια (A-Letheia)'dan hareketle düşünemi-

yordum. Bu sadece varoluşun değil, aynı zamanda "varlık"ın ve varlığın "ve" varoluşun "*ve*"sinin A-Letheia'ya geri dönüşü ve bu "geri dönüşü" bir ileri yöneliş olarak düşünmek demekti.

Bu müsveddelerden gördüğüm şu ki, varoluşun analitiğini yapmak hâlâ bıçak sırtında yürümeye benziyor. Bu öyle bir şey ki, onda, hem modife edilmiş sübjektivizim açısından bakıldığında, hem de metafizik olarak henüz tam anlamıyla nufüz edilememiş, üzerinde yeterince düşünülmemiş A-Ληθεια (A-Letheia) kavramı açısından bakıldığında bir düşme tehlikesi mevcut. Ben buna ilk defa 1935 yılında muvaffak oldum; rektorlükten yakamı sıyırdığım yılın öncesinde, tekrar yavaş yavaş güç toplamaya başladığımda. Sonra tekrar 1937/38'de bir hareketlenme vuku buldu; o zaman Almanya'nın faciası bana ayan oldu, bu ağırlıktan bugün beni hâlâ daha sıkı ve serbest bir şekilde düşündüren bir baskı açığa çıktı. "Heraklit"in ana hatları daha o zamanlar oluştu. Ama "Parmanides"i bu boyuta götürmedim. Onlar aynı olmayan şeyler olarak, tam da aynı şeye aitti. Hannah, bunları yayımlamaya karar veremeyişimin sebebi de budur. Belki de bütün, bir yolun parçası olarak hâlâ kendi ağırlığına sahiptir, keza senin henüz bilmediğin Heraklit'in Λογος (Logos'u) hakkındaki müzakerelerde olduğu gibi.

"Şifre yazısı" ile Jaspers kastediliyor, fakat "Logik" ile değil. Ayrıca daha o vakitler Jaspers'in "Logik"i hakkında bir şey bilinmiyordu. Bana daha önce bundan hiç bahsetmemişti. Sana "kötü" gelen, "sadece" ümitsizlik: Bu Lask'ın 1910'da yayımladığı *Logik* der *Philosphie*'nin ana fikridir ki o Jaspers'i ve beni tamamen farklı bir tarzda etkilemişti. Bu aynı zamanda, Dilthey'in denediği "Philosphie der Philosphie"nin o umutsuz fikridir. Kendi yanılgısı hakkında bir hatırlama. Çok haklısın; bu tarizler hiçbir işe yaramıyor. İsim zikretmeme meselesinin bir gerekçesi var. Bunu bir savunma olarak söylemiyorum. Fakat Jaspers "Ontologie"ye karşı polemiğinde kendi *Phlosophie*'sinde

beni de hiç zikretmedi. Bunu sonra *Psychopathologie*'sinin yeni baskısında biraz ucuz bir biçimde telafi etti. Bütün bunlar, anmaya değmez çocukça şeyler.

G. Keller'in bu güzel şiirini bilmiyordum. Düşünecek çok şey var. Senin adına seviniyorum; kitaplarına tekrar kavuştun. O "Die Last von Scheitern" vardı ya, "olgunlaşmaya terk edilmiş, ateşte gömülü" duruyor. Şu an bana onu yazdığın için, aklıma Die Last von Scheitern (Başarızlığın Yükü) geldi.

Hannah, uzlaşma, içinde bir zenginlik barındıran şeydir ki, biz bu zenginliği dünyanın intikam ruhundan vazgeçeceği o dönemece kadar taşımak zorundayız.

İstikrarsız şeyler, darmadağınık bir şekilde eskisinden daha fazla orada burada uçuşup duruyor. Her şey eskisi gibi; bizim için güzel haftalar değildi. Ben biraz da bu yüzden ayrıldım; üniversite çevresinden uzak kalmak için. Fakülte gerçi aklını başına almış gibi görünüyor. Fakat yetkileri elinde bulunduran idare ile kilise beni istemiyor. Bunu çok iyi anlayabiliyorum. Ama bunu açıkça söyleyebilecek cesarete sahip olmak lazım. Yazıyı elle temize çekme işi bitti. Haziranin 6'sında küçük bir çevrede Über Das Ding (Şey Hakkında) bir konuşma daha yapmalıyım. Daha sonra yazıya geçirilecek. Ondan sonra da sen metne sahip olacaksın.

Ormandaki ağaç, en zarif yaprağının kokusundan ortalığa yayılıyor âdeta ve seni selamlıyor. "Zaman" ile rahat değilim. Sana gönülden iyilik ve güzellik dileyen Elfride, bizim senden altı saat önde olduğumuzu söylüyor. Fotoğraf hoşuna gitti mi? Hilde'den hiç bahsetmiyorsun.

Tanrı seni esirgesin, huzur içinde ol.

Martin

63 Martin Heidegger'den Hannah Arendt İçin: Beş Şiir

Tınlayan Sonat

Çınlamış olan çınlar.
Ve batar
Hiç şikâyet edilmemiş olana
Şarkı söyler cesaret edilmemişe doğru,
Ki o olarak, çelenkten örülmüştür,
Sevilen, acı çeken aynı şey için incelir.

Zartôn (eski Almanca):
Öperek davet etmek

Kaya

Ah ne kadar uzak
Yeryüzü! Senin yıldızın?
Huzurun bilmecemsi halkası
Kayanın buzulkarı etrafında,
Dünyayı sonraya bırakır,
Bir oyun ki senin için zarifçe
Ölümü teskin eder
Son tanrının
Lütuf mahalli için
Uzun zaman istenmiş:
Uzak merhametin
Sonsuz mülkü, yumuşak daveti.

Kaya yüzeyi: Kaya (dünyadan yükselen
ölüme verilen isim)

Sır Büyüyor

Beş beşyıl
Uzun bir süre
Gizlerdi zaman
Bizi şaşkınlıkların içinde
Birini diğerine,
Sana gezmeyi emretti,
Beni hataya terk etti;
Galiba hazır
Tutardı. Daima endişeli,
Acaba o gelişlerinden biri
Daha bizi kurtaracak mı
O yere doğru
O yer ki, sabık dostu
safça güzelleştirir güvenilen için,
çiçeklenir bundan yeni bir kanun,
sağlam başlangıcın ekin ve şafağı.

Tekrar Bakış

6 Şubat 1950

Aşk düşünceye yükselirse
Varlık ona meyletmiştir artık.

Düşünce aşk için ışıldarsa,
Aydınlığı besteler lütuf onun için.

Dil

„Ah!"

Sen sevincin işareti,
Acının sesi
İçtenliğinin sadeliği;
Sessizliğin yırtılışı,
En yakın yakınlığın en eski yazgısı

„Ah!"

Nasıl da aniden uyuyorsun onun ansızlığına
Denk düşerken yorumlamayarak
Ve konuşulmuşken hiçbir şey anlamlı olarak,
Kendiliğinden çağrılmış
Titreyen şarkı için,
Bundan konuşma ses vermiş.
Söze yükselmiş,
Demirci için,
Ki o sessizliği sessizliğe zincirler,
Sadelik nesnelerin içinde kurtarır kendini.

„Ah!" Sen „Ah!"

Özgürce geri dön
Kendi çelengine
Ve dans et
Varlığın acısını
Dünyanın ocağında,
Ki onun kor ateşi alevlenir,
Ondan açığa çıkanı aydınlattığı için.

Sen „Ah !"

Söylenilmemiş olanın en zavallı efsanesi,
Ama kelime için sığınak :
İlk cevap
Son soru.

64 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Messkirch, 16 Mayıs 1950

Ahh Sen! Biricik Dost. Burada olsaydın. Yoo, bilakis burdasın. Seni senin sözünle buraya ışınlamak istiyorum. Ama aramızda bu büyük okyanus. "Die Sprache", dil hakkındaki görüşlerimi içeriyor; bu konuda bir felsefe değil bu. Ama hatırla; vadiye giden yolda dil hakkında konuşmuştuk. *Uzlaşma ve öcalma konusunda haklısın.* Bu konuda çok düşünüyorum. Bütün bu düşünmeler esnasında öyle yakınsın ki. Sonra bir zamanlar burada yaşamak istediğini düşlüyorum; birbiriyle çakışan orman yollarını gezmek istediğini, sessizce hüküm süren şeyleri yanında taşımak istediğini, o son büyük sevincin içinde varolmak istediğini. Oysa "sadece" fotoğrafına sahibim, ama kalbimde kalbine, hasrete ve umuda. Biz daima ve daha güzel bir surette duru bir masumiyet içinde birbirimizi tamamlayacağız. İkinci fotoğraf daha farklı; ama bu da olmalı sende.

Yabanda yuvanda ol, Sen, Biricik Dost, Sen Yenidengelen, Sen Vasılolan, Hannah, Sen

Martin

(Aşağıdaki sayfa mektuba eklenmiş:)

22 Mayıs'ta Freiburg'a geri dönmek zorundayım. Bugünki mektuplarıma kaçınılmaz bir hermönötik çerçevede cevap yaz. Fotoğrafların hangisi daha çok hoşuna gitti, bilmek isterdim. Arzu ettiğin fotoğraflardan biri daha yakında elinde olur. Bu arada başka bir fotoğraf geçerse eline, mektuba ekle. Her şey çok uzak. Tillich'e "Heraklit"i verirsen sevinirim. Fakat aksi hâlde ders notları ortada dolanmasın.

Freibug'a gelmeden önce, Broch'un *Vergil'(in Ölümü)* geçti elime. Tenkit yazın hâlâ elinde mi? Burada zihnimi iyice topar-

ladım. Bu da sürekli bir söz tasarrufu demek. Jaspers'in *Einführung*'unu beraberimde getirdim. "O hikâye"yi, Heidelberg ziyaretimde, küçük külübede sen bana anlatmıştın.

Sen-

M.

*Onu okudun mu? Belki bana şifre yazısı hakkında kısa bir açıklama yapabilirsin.

(Mektuba ikinci bir sayfa daha eklenmiş:)

Sana
Sen - Hannah

Jaspers ile Heidegger arasındaki *aslolan* "bağlaç" yalnızca sensin.

"Bağlaç" olmak güzeldir. Fakat bu bir tanrıça sırrıdır. Her türlü iletişimden önce vuku bulan budur. Bu "DU"nun içindeki "U"nun derin tonlamasında çınlayıp durmaktadır.*

65 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i. B., 27 Haziran 1950

Hannah,

Güzel mektubun uzun zamandır cevapsız, en azından yazılı bir cevap olmaksızın duruyor. Das Ding (Şey) hakkındaki konferans, 6 Haziran'da Münih'teydi. Orada, Bavyeralı bir arslanın mağarasına düştüm ki onun diğer arslanlara göre daha siyah ve kalın bir postu var. Birçok hisle beraber aynı zamanda birlik ola-

* Almanca'da DU (sen) zamiri ile UND (ve) bağlacı U sesinden dolayı ahenk oluşturmaktadır (ç.n.)

mayışı ve rahatsız edici atmosferi hissettim. Neyse ki, özel ricam üzerine gençler de oradaydı. Akşam daha dar bir çevrede güzel bir konuşma gerçekleşti. Guardini ile Orff'un arasında, 1935'te Zürih'teki bir konuşmayı hâlâ canlı bir surette hatırlayabilen Max Pulver'in tam karşısında oturuyordum. İnsan bir anafora sebep oluyor bazen ve hem bunu uyandırıyor, hem ötekini. Fakat en ağır olanı, çok azının bir şey sezmesi ve düşünmenin çok zor bir zanaat olması. Üstelik bu zanaatın atölyeleri kendine ait olmayan şeyleri ibraz ettiğinde, daha da ağır.

Valéry'nin sözü için çok haklısın. Beni tereddüte sürükleyen mükemmellik takıntısı değil, bilakis bir tecrübe; az olan çok olandan daha fazladır. Bu, zanaat eğitimiyle tamamlanmaz ve diri tutulmazsa, elbette kolaylıkla donuklaşır. Elfriede ile birlikte memlekete davet edilmiştik. Her şey, sonunda bana artık eziyet verecek kadar fazla ve çeşitliydi. Bunun dışında, Kant ile hâlâ başa çıkabilmiş değilim. Yirmi yıl sonra bu denli eklemeler yapmak mükemmel bir yama eser oluşturur. Sonsözü ve sonsöze getirilen ilaveleri edebi bir forma yükseltmek istemiyorum. Bu yüzden kitap kısa bir önsözle birlikte değişmeksizin devam ediyor.

Bu konuda sürekli, acaba başka bir yol var mı diye düşünüyorum. İki şeyi birlikte ve görünmez bir surette hâlihazırda tutan bir yol. Bir kere en uzun ve en yorucu zanaat düşünceye dair olandır. Diğer taraftan, varlığın özü için el ayak olduğu sürece düşünce, kendi içinde bir faaliyettir. Meister Eckhart bir Johanna yorumunda şöyle diyor: ipsa cogitatio...spirat ignem amoris (Düşünce bizzat aşkın ateşini üfler). Bu uzaklığa gelmek zorundaydık.

Bu arada Kafka ciltleri geldi. Bu büyük hediye için yürekten teşekkür ediyorum. Şimdilik merakımdan şöyle bir bakabildim ve fark ettim ki bunları gerçekten okumak başlıbaşına büyük bir iş olacak.

Temmuz başında kulübeye gitmek istiyoruz, yağışlı geçen bu yaz mevsiminde umarım hava bir nebze elverişli olur.

Eniblick über das Ding'in (Şey Hakkında Bir Bakış) ilk bölümünü temize çekilmek üzere kardeşime gönderdim.

Münih'teki tecrübelerimin akabinde gençlerle olan tecrübelerimden sonra başka bir yerden konuştuğumu, alışılmış tasavvurun içinde, hatta felsefede de artık kendime bir ikamet yeri bulamadığımı fark ediyorum. Nerdeyse bir bağlantı yeri bile bulamadığımı.

Çok azının anladığı, her şeyden önce şudur: A-Ληθεια (Aletheia)nın, benzerlerin ebedi tekerrürüne dek uzanan varlık tarihi bir çöküş tarihi değildir ve bunun içinde felsefe sapa yola uğrayabilir. Heidegger felsefeyi bu sapa yoldan geri alıyor. Varoluş tarihi, birbirine bağlı olarak vuku bulan şeylerin tarihi anlamındaki tarih değildir. Bu düşünceler şimdilik öyle kolaylıkla üstesinden gelinecek düşünceler de değil.

Nasıl, hoşuna gider miydi? Yakında dört-beş günlüğüne sıradağlara uzanmak ve şehirden çıkmak gibi bir şansın var mı? Hilde'nin de hoşuna gider mi? Bu isteğimde hiç de alçakgönüllü değilim. Annenin o güzel fotoğrafını düşünüyor musun hâlâ? Münih'teki konferansım için Harder'e bir giriş kartı temin edebildim. Parlak zihnini ve bilgisini ele veren çok memnuniyet verici bir mektup yazmış. Schadewaldt şimdi Tübingen'de oturuyor ve harıl harıl çalışıyor. Heidelberg'deki konferansımı iptal ettim. Bunun dışında burada her şey aynı şekilde kötü durumda. Fakat önemli bir şey var. Şimdi orman yolunda seninle dil üzerine bir konuşma ne güzel olurdu. Bu şaşırtıcı dünyaya rağmen bilakis her şey çok güzel ve öyle de oldu.

Bize bağışlanana minnettarlıktan selamlıyorum seni, Hannah.

Martin

Elfride seni yürekten selamlıyor. Bir sonraki mektubunu *Todtnauberg*'e gönder, *Badischer Schwarzwald*'a.

66 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Todtnauberg, 27 Temmuz 1950

Hannah,

Yazmakta geciktiğim için beni bağışla. Senin hakkında düşündüğüm her şeyi yazacak olsaydım, elbette bir yığın oluşurdu. Yazılamayan sır dolu olandır ve olgun, ağırbaşlı bir gücü içinde taşır. Senin dışarıda, denizin kenarında, ağaçların arasında olduğunu bilmekten dolayı çok mutluyum. Keyfince yüzebildiğin için de. Yüzmekten hiç *bıkma*yacaksın. Deniz seni taşıyıp götürdüğünde ve sen bakışını gökyüzünden de ötelere çevirdiğinde gördüğün, dünyaya dair bir yansıma oyunudur.

Anne resmi için teşekkürler; severek okuyorum içindekini. Messkirch kartpostalında, sarayın yanında kilise kulesini görüyorsun. Orada tepede, kargalarla ve kırlangıçlarla çok oturdum ve ülkemi hayal ettim. Sol tarafta saray var; o sarayda Graf Werner von Zimmern, Zimmersche Kroniği yazdı. Sarayın arkasında ıhlamur bahçesi, fotoğrafın sol tarafından patika uzanıyor. Elfride'nin önceki mektupla gönderdiği küçük çayır güzeli herhâlde yitip gitmiştir. Blake'nin dizeleri güzel ve manidar. Jaspers'den haftalardır ses yok. Benim emekliliğim hazır, böylece zahiri sıkıntı kalkmış oldu. Fakat artık üniversiteye ait olmadığımı sanıyorum. Gelinimizle ilgili birçok endişe ve huzursuzluğumuz var. Hiç de memnuniyet verici değil. Geçen yıllardaki çalışmalarımı -hâlâ temize çekilmemiş, ilk hâliyle duruyorlar- yumurta kapıya dayandığında ne yapacağımı bilmiyorum. Ruslar ve aynı şekilde N.K.W.D beni canlı olarak ele geçiremeyecekler.

Münih'teki konferans sadece "Das Ding" hakkında, dört bölümden (Das Ding (Şey), Das Gestell (Çatı), Die Gefahr (Tehlike), Die Kehre (Dönüş) ilki o. Şu an, nasıl söylenir, temiz kopyadayım. Uykularım kötü. Kalbim arasıra tekliyor. Her gün dai-

ma önemsiz bir ziyaretle kalp çarpıntısı yaşıyorum. Şikâyet değil, sevgilim, sadece tespit. Fotoğrafları dört gözle bekliyorum ve teknik mükemmeliği *hiç* aramıyorum. Sana her şeyin en güzelini diliyorum, Hannah, önümüzdeki şubatta geleceğin için fasılasız bir sevinç içinde. Burada bir patlama vuku bulursa diye endişelenme. Her şey eninde sonunda nihayete erecek, olması gerektiği gibi. -Sen-

Martin

Elfride selamlarını gönderiyor.

Hilde'nin öldüğü gün Münih'te konuşuyor ve sizi düşünüyordum.

67 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e
Eklenmiş bir şiirle

14 Eylül 1950

Hannah,

Sevgilim, fotoğraflar, onlar için sana mısralarda teşekkür ediyorum, hiçbirini *atmadım*. Çok hoşumuza gittiler. Çok güzel bir bütün oluşturuyorlar. Yağmurluğunla denizden esen rüzgâra karşı ne güzel duruyorsun. Bu bana çok yetkin bir dille Aphrodite'in doğumunu anlatıyor sanki. Bu güne dek saklı kalanı bu fotoğraftan birdenbire sezebiliyorum. Ne yazık ki çıplak bir surette güneşe bakmak zorunda kalmışsın, bu yüzden gözlerin suretin kadar açık bir şekilde ışıyamamış. Fakat buna rağmen bakışın *bir*icik.

("Her gün dışarı çıkıyorum.")

Lakin eksik olanı şezlongdaki fotoğraf hissettiriyor. Neden bunu özellikle seviyorum? Çünkü burada, Freiburg'daki odam-

da olduğun gibisin. O günler bunun içinde muhafaza edilmiş sanki. Bütün sevimliliği ve muzipliği ile. Hamaktaki fotoğrafından görebildiğim kadarıyla büyük şehrin bütün yorgunluğuyla kuşatılmış gibisin. Ama o da dalgaların, rüzgârın ve özgürlüğün önünde boyun eğmeye çoktan razı olmuş... Fotoğrafların formatı tuhaf bir şekilde güzel. Seni tam olması gerektiği gibi kaydetmiş. Özellikle ayakta durduğun fotoğrafta.

Şehrin bize her yerde sunduğu duvarlar ve çitlerle kurulmuş düzenin yerine, seni çimenler, ağaçlar, rüzgârlar ve ışıklarla çevrelenmiş gördüğüm için çok mutluyum.

Fakat sen pekâlâ bunu hazmetmek hatta ona bir element olarak hükmetmek istersin.

Fotoğraflar senin de söylediğin gibi tatlı bir selam.

Martin

(Mektuba şiir ve ithaf içeren bir sayfa eklenmiş.)

Sana

Dalgalar

Denizin dalgalarına şekil veren,
Çanların sesine karışmış,
Eli buklelerin şiirinin arasından geçerek,
Kokusunu yüksek aydınlıklara taşır.

Resimler için H/M.

68 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

15 Eylül 1950

Hannah,

Bu hafta huzursuz olduğum için zoraki bir mektup yazmış olmak istemedim. Bu arada 5 Eylül tarihli mektubun da geldi. Bir şikâyet teranesi tutturmak istemiyorum. Gelinimizle ilgili kaygımız artarak devam ediyor. Hepimiz perişan olmuş durumdayız. Elfride bahusus. Onda annelik merhameti daha ağır basıyor. Henüz ehil bir doktor açık bir teşhis koymadığı için büyük bir çelişki içindeyiz. Bu yüzden haftalardır bir şey üretemiyorum. Bütün tedbirlere rağmen ziyaretlerin oluşturduğu rahatsızlık yeterince büyük.

Davam çok tuhaf bir şekilde sonuçlanmış.

Üniversite haberi doğru resmi vermiyor; %80 emekli edilmiş durumdayım. Bu da bundan böyle üniversiteye ait olmadığım anlamına geliyor. Emekli edilmiş bu herife aynı zamanda tiyatro metinlerini "okuma"sı gereken bir dramaturj gibi bir öğretim görevi verildi. Gerçi yeniden özel bir yer edinme arayışım yok ama bu aşağılayıcı bir durum. Dünya basınının "kürsümü yeniden elde etmemi" bir vakıa olarak yanlış bildirmeleri ve buna uygun yorumlar yapmaları da.

En zorunlu durumda metin okuma dersi vereceğim. Fakat eleme yapmak müşkül iş. Yirmiden fazla öğrenciyle okuma dersi yapmak manasız. Belki de 200 başvuru olur. Aynı şekilde, bazı örneklerden sonra, sadece yaşı büyük öğrencileri kabul etmek de mümkün değil ki onlar şu anki hocalar tarafından en iyiler olarak tavsiye ediliyor.

Üniversite çevresine artık uygun olmadığımı hissediyorum. Diğer taraftan pekâlâ biliyorum ki, konuşulmuş, şiddetle tevcih edilmiş bir söz hiçbir surette değiştirilemez. Ne yapacağımı bilmiyorum. Hemen her gün konferans için teklifler alıyorum.

Keşke gelecek dönemi böyle konferanslara gitmek suretiyle atlatabilsem. Bu entrika düzeni için keşke keyfim olsa. Bir şey yapma isteğine karşı çok şaşkın ve mütereddidim. "Dünya Tarihi" kendi çılgınlığı içinde çoktan uzaklara koşum almış durumda.

Tamamen haklısın: mesele, iç savaş yoluyla halledilecek. Bu Almanya için son demek, tabii ki Avrupa için de. Bunu Amerika'nın başarabileceğini de sanmıyorum.

Tamamen salıverilmiş bir kaba güç karşısında tarihî tasavvurlarla baş etmeyi istemek büsbütün çocukça. İnsan hâlâ kendi durumunu "emniyete" almayı düşündükçe bazen aklıma geçmişteki düşüncelerime ait bir düşünce geliyor. Fakat biliyorsun buna rağmen, kişisel yaşamımdan bağımsız olarak, çok vaktim var.

Jaspers'in sana düzenli olarak yazması benim için sevindirici. Nisanda gönderdiğim iki mektubuma hâlâ cevap vermedi. *Monat*'ta *Holzwege* hakkında memnuniyet verici olmayan bir tenkit yayımlanmış. Bunun arkasında da Jaspers'in olduğu tahmin ediliyor. Ama ben zaten tenkitleri okumuyorum. Bu yüzden bu mesele benim için ehemmiyetsiz.

1 Ağustos 1050 tarihli *Basler Nachrichten*'de, benim güya Yahudi selefimi merhametsizce görevinden sürdüğüm ve yerine yerleştiğim yazılı. Dünya aslında hiç değişmiyor; her yerde aynı şeyi arzu ediyor ama bu konuda aynı şeyi hep unutuyor.

Çok hoş ve yakınlık dolu mektubun için teşekkür ediyorum. Hayatının huzur içinde geçmesinden ötürü çok mutluyum. Elfride, hissetmiş olduğun yakınlıktan, içtenlikle selamlıyor seni.

Bütün sevgileri senin için düşünüyorum.

69 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 6 Ekim 1950

Hannah,

Doğum günün için gönderdiğim selam bir süredir yolda. Külübenin çevresindeki çimenlerden koparılmış bir gümüş dikeni bu selam.

Eğer odan müsaitse onu yatağının üstündeki köşeye pamuk ipliğiyle asmalısın. Oradan güneşi yansıtır sana. En küçük bir esintide sallanır, döner durur. Kapalı havalarda bazen kendini kapatır. Bütün düşünceler ve selamlar içindedir. Sadece en doğru zamanda zararsız ziyansız sana ulaşmasını diliyoruz.

Doğum günü selamın için teşekkür ediyorum, Stifter'i düşündüğün için de. Biz külübedeki ikametimizi erken bitirmek zorunda kaldık. Hava güzel değildi, nemli ve fırtınalıydı.

Hâlâ sürekli orman yolunda yürüyorum. İlk Brandenburg konserinin 4. (son) parçasını biliyor musun?

İkimiz de doğum gününü en güzel dileklerimizle yürekten kutluyoruz.

Martin

70 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Messkirch, 2 Kasım 1950

Hannah

Buraya gelmeden birkaç gün önce İsviçre üzerinden gelen o güzel hediyen ulaştı bana, hiçbir hasar görmeden. O muhteşem kuartetin tınısı beni hâlâ esir almış durumda. Gönülden

teşekkür ediyorum bunun için, Elfride de teşekkür ediyor. Ne güzel, bu muazzam tınılar odamda dalgalanıp durdukça, sen daha bir yakınlaşıyorsun.

Gümüş dikeni hasara uğramadan sana ulaştı mı acaba? Bunun kaygısı içindeyim. Nemli, fırtınalı ve soğuk geçen bu eylül ayında, güzel ve sana yaraşır bir gümüş dikeni bulmak gerçekten müşküldü. Şimdi o her şeyi içinde muhafaza etmeli ve her gün seni selamlamalı, düşüncemin koynunda büyümüş bir erişkin olarak.

Doğum günümde kulübeden ayrılmak zorunda kaldık. Zira şiddetli bir soğuk algınlığına yakalandım. Hâlâ onunla meşgulum ve bu yüzden diri, canlı bir çalışma temposundan yoksunum. "Einblick" (Bakış) bir kez daha büyük bir patinaj devresinde. Bir süredir yerinde sayan *temize çekme* işini hâlâ bekletiyorum. Bunun haricinde, Bühlerhöhe'deki Max Kommeral'i anma töreni vesilesiyle *dil* hakkında bir şeyler söylemeyi denedim.

Burada, Messkirch'de dil hakkında bazı ön çalışmalarım var, ta 1938/39'dan beri mevcut olan. Hepsi de ana hatları itibarıyla uygun ve direkt bir tasvire ihtiyaç duyan bir bağlam içinde. Fakat burda yapılacak bir şey yok. Bekliyorum, toprağı işleyerek, ta ki bu tasvir ortaya çıkana değin.

Sık sık düşünüyorum. Seninle bütün bu konularda münasip bir konuşma yapabilme lütfuna sahip olmak, ne güzel ve verimli olurdu. Yazılanlar karmaşık ve tek yanlı oluyor, sen her ne kadar bunu ön düşüncelerinden düzenlemeye çalışsan da.

Yarından sonra Freiburg'a dönüyorum. Orada sömestir sürecinde küçük, daha ziyade tesadüfi bir çevre içinde ve evde bir alıştırma yapmayı deneyeceğim. İçimde, bağlantıyı tekrar kuramayacağıma dair bir his var. Başkalarından düşünme çabası talep etmek için gidişat fazlasıyla huzursuz ve bu düşünme çabası çare ve tatmin getirmiyor. Fakat insan yine de sadece bunu istiyor ve belki de bundan başka bir şey isteyemez. "Akademik

olan"a ve "üniversite"ye temas etmekten korkuyorum. Bu gizli bir kuyruk acısı ya da hâlâ atlatılamamış bir kırgınlık olarak görülebilir. İnsanları kendi düşüncelerine bırakmak zorundayım.

Kendinden çok az bahsediyorsun. Yaz fotoğrafını yanımda taşıyorum ve kendi yolunda yürümeni diliyorum, sessizce. İnsanlık tarihi için vuku bulan her şey bir sırrın tahriki iledir. Ve bizi bu sırdan kısa süreli tasavvurlarımız uzaklaştırır. Fakat şimdi dalgalar, yakınlıklar ve bitmez tükenmez hatıralar hep birliktedir, *yirmi beş yılımızın* bir ima, bir işaret olması için.

Seni selamlıyorum, Hannah

Martin

71 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i. Br., 18 Aralık 1950

Hannah,

Paylaştıkların için teşekkür ediyorum. Bu arada tekrar yuvanda olmalısın. Gerçi mektubundan bu yana geçen birkaç haftada bazı şeylerin atmosfer olarak değişme ihtimali olsa da, çalışmalarını ve çevreni şimdi daha iyi anladığımı sanıyorum. İnsan dünyanın akışındaki sırrı göremiyor; ne kadar içindeyse bu akışın, o kadar az görebiliyor. İnsan yarına dair bazı fikirler yürütüyor ama önümüzdeki yaz sonu Almanya ve Avrupa'nın nasıl bir görünüm arz edeceğini hiç kimse bilmiyor. Bir yıl önce çok yakındaydın ve ben bunu bilmiyordum. Ve şimdi, sanki dün buradaymışsın gibi. Pencerenin kenarında bir pikap duruyor şu an, böylece plakların o muhteşem tınıya ulaşmış oluyor. "Das Gestell" (Çatı) gizemli bir şey. Bu sırrın çevresinde ne kadar az gezinirsek, o denli açığa çıkacaktır, kendi varlığına uygun ola-

rak. Her şeyden önce, kendi yıkıcı yanını mükemmel bir duruma vardırmak zorunda; öyle görünüyor. "Dil" konusunda sabırlı olmak zorundasın. Bir konuşma gerçi çoğunlukla bir avantaj getiriyor; insanı meseleye götürüyor fakat meseleyi merkezinden konuşturmaktan da kaçınmak zorunda.

Bu arada ben de senin gibi, Eski Yunancada çok yol katettim, fakat farklı alanlarda. Şayet bunu burada ayırmak mümkünse tabii. Heraklit'deyim, 16. fragmanda; bu *hâlâ daha* yalın ve şimdi daha etkili konuşmak zorunda. Başlangıçta tecrübe edilmiş A-Αηθεια (A- Letheia)'nın geri kazanımı bana, insana yeni bir ev hazırlamak için fışkırıp çıkmak zorunda olan bir tohum, bir embriyo gibi görünüyor. Yıllar sonra Goethe'yi anlayama başladım. Görüşmemizin başında, bana ondan alıntı yaptığın Goethe'yi. Onun fenomen konusunda Newton'a karşı verdiği savaş, "estetik" olanla "epistomlojik" olanın ayrılmasının tarihsel olarak bilinen temeline de dayanmak suretiyle yeryüzünü dünya adına bu açık hesaptan kurtarma savaşıdır.

Bu olağandışı sebeplerden dolayı,"okuma alıştırmaları"mda kausalite'yi (illiyyeti) (Aristotales Fizik, C.3) ele alıyorum. Aristotales ve Eski Yunanlıların αἰτία aitia (illet) için söylediği ile bugünkü fizikçilerin bu konudaki görüşleri (bu illiyyet ilkesinin "keskin bir formülasyonu" şöyle ifade edilir: "eğer şu anı bilirsek, geleceği hesaplayabiliriz") karşılıklı ele alındığında, bu bir taraftan insanın gözünü karartırken diğer taraftan kalbini aydınlatıyor.

Derslerimde kendi meselelerimden hiç bahsetmiyorum. Birinci sınıfları aldım, onlarla birlikte öğreniyorum. Yürümek ve böylece en görünmeyendeki düşüncenin nasıl en cevherî olan olduğunu görmeyi öğrenmelerini istiyorum. Böylece en azından şimdilik büyük meseleler hakkında küstahça konuşulmasına gerek kalmıyor.

Bu sıradan gidişata biraz daha kuşbakışı ile otuz yıl öncekinden daha kolay ayak uydurabiliyorum. Diğer bir soru ise kuşku-

suz, Tanrı, dünya, Kierkegaard, Pascal ve Hegel hakkında konuşulanları dinleyen öğrencilerin, bütün bunları dünya tasavvurları üzerine ekleyip ekleyemedikleri, bu alıştırmalardan doğru tadı alıp alamadıkları. Bazen, birinin ya da diğerinin basit bir konunun aşikâr oluşundan duyduğu sevinci gözlerinden okuyorum. Düşüncenin başlangıcına kadar gelebilirsek, memnun olacağım. Kant kitabı ve Hölderlin ile ilgili yazıların tamamı yakında eline geçer. Geçenlerde çekilmiş bir fotoğrafı yılbaşı selamı olarak mektuba ekliyorum. Yılbaşında oğlanlarla birlikte külübeye çıkmayı istiyoruz. Burada da çoktan kar tuttu. Bu karışık günlerde elbette huzurunu koruyacak ve kalıcı olanı hesaba katacaksın. Çünkü biz hatıralarda birbirimizleyiz. Seni selamlıyorum.

Martin

Elfride teşekkür ediyor ve selamlarını iletiyor.
Eşine ve Tillich'e selamlar.

72 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 6 Şubat 1951

Hannah,

Bu selam altısı için sana ulaşmış olmalıydı. Bu yıl göz açıp kapayıncaya kadar uçup gitti. Aynı ışık, bir önceki yılda olduğu gibi her şeyin üstünde yayılmış duruyor. Gidişat hâlâ karanlık görünse de, önümüzdeki yıl daha aydınlık olacak. Yolculuktan dönmüş olmana sevindim. Oğullarımıza yıllar sonra tekrar kavuşabildiğimiz için külübedeki yılbaşı ikametimiz güzeldi; dışarısı baştan başa kar ve rüzgârsız, karlar altında bir orman ve kırağı. Şimdiye dek nadir görünen güneş eksikti sa-

dece. Fransa'dan gönderdiğin o ateşli selamın için bütün kalbimle teşekkür ediyorum, Elfride de güzel fular için teşekkür ediyor aynı şekilde.

Ocak ayı başında Orff'un *Antigone*'sinin temsili için Münih'e davetliydik. Tamamen Hölderlin'in müziğe tercümesi. Uzun yıllardan beri böylesini tecrübe etmemiştim. Temsile iki defa gittik. Birinde Reinhardt, Sophokles'in *Antigone*'sinin Hölderlin tercümesi hakkında konuştu. Muhteşem bir konuşmaydı. Kanaatime göre Reinhardt ilk kez, Hölderlin tercümesinin hölderlince dipnotlarının karanlık kutusunu çözmek üzere ipucu verdi.

Orff, jestlerden, dans ve kelimelerden asıl birliğe geri dönen ve oradan büyümekte olan şeyi temelde başarmış. Orff, Hölderlin vasıtasıyla kendi yolu üzerinden Yunanca'ya ulaşmış. Bir an sanki tanrılar oradaydı. Bunu senin de tecrübe edebilmeni çok isterdim.

Burada bir şey büyüyor ve şu ana kadar olan her şeyden asli olarak uzaklaşıyor. Buna rağmen bugüne aktarılmış olanı yaratıcı bir surette benimsiyor.

Bunun akabinde bir oturuşta Heraklit'in Λογος (Logos)'u üzerine bir makale yazdım. Yeni yazıya geçirilen dil hakkındaki konuşmama bir karşılık olacak bu. Şimdi her ikisi de karşılıklı olarak daha yukarıya taşınmak zorunda; sonunda bir gün mutmain olacağım ana kadar.

Derslerimdeki çocuklar, en azından bazıları uyanmış görünüyor. Bazen, bana otuz yıl önce öğrenme konusunda yardımcı olan deneyimi onlarla konuşmak gerektiğini düşünüyorum. Sık sık düşünülen şeyler daha gizemli oluyorlar. Bir gün gelecek, daha somut bir şekilde kavranabilen bir anlaşılırlık kaygısı gütmeden en anlaşılamaz olanı konuşmaya cesaret edeceğiz. Bir gün iş buraya varacak.

Münih'ten dönüşümüzün akabinde, Tübinger'deki akrabalarından kaçan gelinimiz ansızın burada ortaya çıktı. Kalma ih-

timali olabilecek bütün insanların yanında bir yer aradı. Hâlâ burada. Şimdi kız kardeşine gitmekte olduğunu umuyoruz.

Resmî tıbbi inceleme yapıldı. Fakat şimdiye kadar bize ulaşan bir bilgi yok. Hepimiz için büyük dert. Her sonuç ve tavsiye bizi kararsızlığa itiyor. Bu da sinirleri tamamen yıpratıyor.

Zürihli edebiyat tarihçisi Staiger ile Mörike'nin "Auf eine Lampe" (Bir Lamba Hakkında) şiirinin bir dizesi hakkında güzel bir mektuplaşmamız oldu. Mektuplaşma bu yılbaşı tatilinde tamamlandı ve yayımlanacak. Özel bir baskı eline geçecek. Bu arada Staiger bir sömestir için Amerika'da. Çevrene hayat dolu sorular ve mısralar toplamandan ve onları uyandırmandan mutluluk duyuyorum. Ben aksatsam da, sen yakında yine yaz. Eşine ve Tillich'e selam. Sana sadece bildiğin şeyi söylüyorum.

Elfride selamlarını iletiyor.
Martin

O ağaç selam ediyor.

73 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 1 Nisan 1951

Hannah-

Güzel mektubun ve Claudius'un duru şiirsel güzellikten mütevellid bütün hermonötik sanatları kullanan o güzel pasajı için teşekkür ediyorum.

Orff'un müziği bizim anladığımız anlamda müzik değil, bugünkü modern anlamında modern de değil. Tahmin ettiğin gibi dilin müziğinden ve tamamen ritmik olandan neşet ediyor. Reinhardt konferansını Münih Yıllığı'nda yayımlayacak. Acaba o kıvama getirebilir mi, bilmiyorum.

Her şeyden evvel, Heraklit araştırmalarını yayımlaması için onu sıkıştırdım. Bu yönde planları da var gibi, zaten yakında kendini emekli ettirecek. Bu arada, Stanford Üniversitesi'nde ders veren Hermann Frânkel, erken dönem Yunan düşüncesi ve şiiri hakkında büyük bir çalışmayı Almanca olarak orada yayımlayacak. Bu gerçekten muhteşem bir şey olacak.

Platon'u zikrediyorsun. O bir tutamak noktası olarak baş ucumda duruyor. Önce bazı soruları bir sonuca bağlamalıyım ki kendime sevinme hakkı tanıyayım, onu tekrar baştan sona okumak için. Öğrencilerle 17 Nisan'da başlayacak derslerimde, Aristotales'ten devam edip Leibniz'e atlamayı deneyeceğim.

Paskalya'dan önceki hafta Beaufret bizde misafirdi. Beaufret'in sorularının vuzuhiyeti ki onlar benim hür teşebbüsümün egemenliğinden geliyor, serinlik verici. En son Valêry'yi birlikte okuduk, "La jeune Parque" ve "Êbauche d'un serpent"i.

Rilke'nin terekesinden küçük bir cilt yayımlandı. "Taschen-Bücher ve Merk-Blaettern"den. Bundan, 1924 yılının Rilke için, çok güzel şiirler getiren yeni bir başlangıç olduğu daha iyi anlaşılıyor. İki şiiri senin için el yazımla mektuba ekliyorum.

Daha yeni kayın ağaçlarının arasında vadideydim. Seni selamlıyorlar, birlikte çıktığımız yamacın karşısındaki birinci çuha çiçeği (de öyle). Bahar çok kararsız. Karaormanların zirvelerinde hâlâ iki metre kar var.

Umarım yeniden mamur ve bütün iş güçten masunsun.

H. Broch mevzuunda yeni bir şey var mı, yoksa bu konuda bir şey öğrenmek mümkün değil mi?

Resmî tıbbi inceleme sonucunda gelinimize akıl hastası teşhisi kondu. Her şey çok yavaş ilerliyor ve bütün aşamaları üzüntü verici. Elfride sana fular için uzun zamandır teşekkür etmek istiyordu. Eski yardımcımız artık olmadığı için, ev işlerinden gereken vakit kalmıyor. Herkalit'in Λογος (Logos)'u ve benim "dil" hakkındaki yazım, yavaş yavaş gerekli mukabiliyete ulaşı-

yor. Düşünce ile şiirin ilişkisi hakkında soru sormak üzere her ikisi de bana iyi bir zemin sağlamış oluyor.

Bütün sevgiler uzak dalgaları aşarak sana gelsin

Martin

Elfride selam söylüyor.

2 Nisan 1951

H-

Zarfı kapatmak üzereyken, "nesnelliğine" ve yetersiz "İngilizce"me rağmen göz gezdireceğim kitabının tanıtımı ile satırların geldi.

Bir önceki mektupta yazılarımı sormak istiyordum. Çünkü hiçbir şey söylememene şaşırmıştım. Şimdi anladım ki, bunlar senin zeten bildiğin şeyler.

Her ikisi de yılbaşı öncesinden, yaklaşık on günlük aralıkla yola çıktı. Her hâlükârda yayınevinden çıkar çıkmaz. Önce "Hölderlin" ve normal postayla. Lütfen hangisi senin için daha güvenli, onu belirt. Aklıma gelmişken belirteyim, benim yurt içi ve yurt dışı postalarımın hâlâ sansürlendiği *muhakkak*. Beaufret daha geçenlerde bana, ona kitap postalamak yerine, kitabı oraya gidecek arkadaşlarla göndermemin daha iyi olacağını söyledi.

Sana ve eşine yürekten selamlar

M.

74 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 14 Temmuz 1951

Hannah

Her iki mektubun ve onların getirdiği sevinç için müteşekkirim. Susmuş değilim. Yazmayı savsaklamamın kesinlikle bir sebebi yok, hayır sadece: bıraktım. Genç öğrenciler için bazı şeyleri başardığım Aristotales Dersleri (Physik C.1) yüzünden düşüncemin akışında ciddi bir erteleme ve dağılma söz konusu. Haftalardan bu yana 5 Ağustos'ta Darmstadt'ta vereceğim konferans (İnsan ve Mekân) için harıl harıl çalışıyorum. "*Bauen (İnşa etmek) - Wohnen (İkamet etmek) - Denken (Düşünmek)*" konusunu seçtim. Bütün bunları kısa ve öz anlatmak istediğim için çalışma aşaması daha uzun oluyor. Bu sadece bir konferans olsaydı neyse, ama böyle vesilelerde bütün düşünce akışı daima bir patinaj yapıyor. Birçoğu dökülüyor; bu meseleler gayet basit fakat olağan, "doğal bir zihin" için hiç de açık değil. Çünkü bir an orada duruyorsun, kelimeyi serbest bırakıyorsun ve kendi serüveninde ona bir daha asla yardım edemiyorsun. Sonra kayın ağaçlarına giden yolda, seninle dil üzerine yaptığımız konuşmayı düşünüyorum sık sık (Vadi hâlâ sessizce uzanıyor ağaçların arasında ve selam veriyor ve selam veriyor). Öğretme faaliyetini şu an idareten yapıyor olsam da, sık sık şunu hissediyorum; kendince ne kadar ağırlığı olursa olsun, bu öğretme faaliyeti ve kendi tarzındaki büyümenin içindeki o aslolan şey bana ciddi surette rahatsızlık veriyor. Romatizma ağrılarından dolayı kollarını başına dayayarak çalışma masamın yanında yatmak zorunda kalsan da şimdi vuzuhu nazar bir sohbet ne güzel olurdu. Bremer'deki konuşmam için Heraklit'in Λογος (Logos)'unu iyice düşündüm. Metin kopyalanmış ve Yunanca kaydedilmiş. Bu metni normal posta yoluyla alacaksın.

Hermann Broch'u tanımamama rağmen, güzel bir anma yazısı yazan Vietta'dan öğrendiklerim, bu ölümü hafife almamam

için yeterli. Bu türden tesadüfler, sükuna ermiş görünen müteakip aylarda, içten içe bir acı veriyor. En azından zahiren de olsa hepsini atlatmış olmanız iyi. Terekede kıymetli şeylerin olduğu kesin. Yazar onları çoğunlukla hafife almış. Lakin hayatta olanın canlı soluğu artık içimizden esip geçmeyince her şey değişiyor.

İngilizce dil yeterliliğimin kısıtlı olmasından dolayı okuyamadığım kitabın için teşekkür ediyoruz. Elfride kitapla bilahare ilgilenecek fakat şimdilik vakit yok ve ev ortamı çok huzursuz. Boşanma henüz konuşuldu (Ruhsal bozukluktan dolayı, hastalığın gidişatını tam anlamıyla görebilmek mümkün değil, tahmin etmek mümkün).

Her şey çok sıkıntı verici bir durumda, çünkü işlemler hukuki bir boşanma sürecindeki *gibi* kolaylıkla yapılamıyor.

Kant Kitabı için "müziç" sorular sorsan ne güzel olurdu. Sorular azalıyor, inanç cümleleri ise gittikçe çoğalıyor.

Bu yaz deniz kenarında güzel bir konaklama imkânın yok mu artık? Geçen sene çok canlı ve yenilenmiş bir surette büyük şehre geri dönmüştün.

Biz, Darmstadt'taki konferansa kadar Külübe'ye gidiyoruz. Vize alabilirsem 8 Ağustos civarında iki haftalığına Salzburg çevresinde olacağız. Geçen sene Külübe'de geçirdiğimiz ağustos ayı, ziyaretler dolayısıyla çok rahatsızlık vericiydi. Bu haftalarda yukarıdaki yalnızlığım bitti demektir. Meraklılar başıma toplanır.

Elfride en içten selamlarını gönderiyor.
Eşine selamlar.
Evet - ve "topun yurt ağırlığı"
Sana bütün sevgimle

Martin

Benim aşikâr suskunluğuma rağmen bana yakında yine yaz. Λογος (Logos) metni aynı zamanda küçük bir sürprizle sana geliyor.

75 Martin Heidegger'den Hannah Arendt İçin

Sana

Henri Matisse'nin Bir Resmine

O asil genişliğin bilmecesi
Ah, sen büyük yüz -

Davranış örüyor
Salt uçuştan
Demiryolunun
Bir trenine şüphesiz
Seni aniden *bir* yırtık.

Uzağı yakın
Gördü.
Talip oldu.

(talip olmak: mahiyetini korumak)

76 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Külübe, 2 Ekim 1951

Hannah,

Doğum günün için olan bu selam biraz erken geliyor. Ama mektuplarım arasındaki sürenin *daha* fazla olmaması gerekiyordu. Çalışmaya gömülmüş durumdaydım, hâlâ öyleyim. Ama bundan önce senin için samimi bir dilek: Her şey güzel ve huzurlu bir surette çevrende olsun ve Tanrı'nın sendeki lütufları bütün kaygılardan azade duru bir surette açılabilsin.

* bkz. 10. ve 11. resim

Senin doğum gününe denk gelen konferansın yönünü, artık sonuna yaklaşmakta olduğum düzeltme çalışması esnasında esasa müteallik olarak değiştirdim. Sana sonra gönderirim onu.

Logos'a yönelik soruların tamamen farklı, sadece müziç değil. Yakında, tekrar Eski Yunan topraklarında olduğumda, sana detaylı ve rahat bir zamanda cevap vereceğim.

Usulü dairesinde gelen emekliliğim doğum günüme denk geldi. Şimdi beklenen şu; ya tekrar ders vereceğim, ya da her hâlûkârda daha yoğun bir şekilde aktif olacağım. Şimdilik bu hâldeyim. Şu anda bir ders bana, tahammül edebileceğim en zor şey olarak görünüyor. İşler kolaylaşıyor, bu vesileyle zorlaşıyor da. İnsanın dikkati artıyor ve talepler de yükseliyor. Bakalım bundan ne çıkacak?

Her hâlûkârda biraz yavaşlık. Senin okyanus ötesi uzaklıktan hissettiğin gibi, ben henüz bir yaşlılık hissine sahip değilsem de, bu gidişat pekâlâ bir emekliliğe uygun.

Şu an beni üniversitede en çok rahatsız eden şey sözümona teolojik hava. İnsan durumu açık bir surette ortaya koyamıyor. Bugün hâlâ birinin tek başına bir atmosfer oluşturabileceğine inanmak bir yanılgı.

Darmstadt'ta verdiğim konferansı Dolf Strenberger "Rahatlığın Felsefesi" olarak tanımlamış. Sen de mi öyle buluyorsun?

Ne zaman ve nerede yayımlanacak Broch'un çalışmaları? Bu arada Benn, beni hayal kırıklığına uğratmaya başladı.

"İnşa etmek - İkamet etmek - Düşünmek" başlıklı yazım muhtemelen biraz geç ulaşacak.

Fakat bir sürprizim daha var. Benim eserim değil; ikimiz ile ilgili ve seni kesinlikle mutlu edecek bir şey.

Gelecek yarıyıl herhangi bir surette ortaya çıkmak zorunda olmam, şu an düşüncede bile nahoş geliyor bana. Fakat çalışmanın şu ana değinki şekli, özellikle öğrencilerin muhtemel seçimi

de isabetli değildi. Hâlâ güzel bir sonbahar umuyorum ve iyi olmana seviniyorum.

Sevgiler

Martin

Elfride selamın için teşekkür ediyor ve en içten selamlarını iletiyor. Aynı şekilde eşine de.

77 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 14 Aralık 1951

Hannah,

Sana cevap yazıncaya değin neredeyse yılbaşı geldi. Çevrenin sakinleşmesine ve sevdiğin şeylerle meşgul olabilmene sevindim. Hölderlin'in şiirlerini İngilizceye çevirmek; bunun büyük oranda gerçekleşebileceğini düşünüyorum, özellikle bir süre önce tekrar Keats (İngilizce, çevirisiyle) okuduğum için. Hölderlin'in ikinci cildinin büyük formatta ve zengin bir kritik içeren ek ciltle Stuttgat'ta yayımlandığını biliyor muydun?

Bu türden bir zahmetin filolojide, Hellingrath için yapılıp yapılmayacağından şüpheliyim.

Daha geçenlerde Zürih'teydik. İki yüksek okulda, üniversitelilerin önünde konuştum. Konu: "....insan şairane mukimdir..." Konuşma henüz yazıya geçirilmedi. Fakat genel itibarıyla başarılıydı. Başka bir gün romanist Staiger ve Spoerri'nin öğrencileriyle seminerim vardı. Orada şunu fark ettim; bunu hâlâ yapabiliyorum. Seminerler özel olarak basılıyor. Bilahare eline geçer.

Şimdi sana özel bir posta, "Das Ding (Şey)"in bir örneği ve senin için sipariş ettiğim bir sürpriz var yolda. Umarım hepsi deniz aşırı uzaklıkta bulur seni.

Bu arada cuma günleri saat 5-6 arası "Düşünmek Ne Demektir"i okuyorum. Anfi saat 1'de işgal edilmiş oluyor, 4'ten iti-

baren kimse giremiyor. Ben bile zor giriyorum. Ders iki ayrı anfiye alınacak. Tamamında buna tahammül eden 1200 öğrenci olacak. Bu çoğunluğun arasında dersi bilmeden gelen bir veya birkaç kişiye rastlamak mümkün. Daha basit ve dolaysız konuşuyorum. Bu daha zahmetli bir ön hazırlık yapmamı gerektiriyor. Bu vesileyle de *atlama* sanatını öğrenmiş oluyorum. Birçok öğrenci bu basitlik vesilesiyle yanıltılmış oluyor: *Oysa ben daha yeni asıl düşünülmeye değer şeylere gireceğim.*

Derslerde (Aristotales Fiziği, κίνησις (kinesis) hakkında gördüğüm şey; son beş yılda öğrencilerin pek bir şey öğrenmediği. "Görmek" ne demektir, bunu hiç bilmiyorlar. Argümantasyon yapıp kendilerini bilimin içinde tutuyorlar, bu da düşünmenin hür atmosferinden uzaklaşmalarına sebep oluyor. Yazın da bu dersi vermeye devam edeceğim ve aslına bakarsan hâlâ yeni şeyler öğreniyorum. Kendimi bu konuda "acemi" kabul ediyorum.

Elfride iyi. Sonbaharın muhteşem günlerini kulübede geçirdik. Burada, evde yapılacak çok iş var. Hermann buraya nakledilen Öğretmen Okulu'nda olduğu için, orman bilimlerinde okuyan bir yeğenimle burada oturuyor. Jörg, Karlsruhe'deki Yüksek Teknik Okulu'nda okuyor. Boşanma kesinleşti. Zavallı kadıncağız hasta ve durumlar üzüntü verici. Jörg kendi projesine çalışıyor ve yavaş yavaş kendi alanına dönüyor. Gelecek sene okulunu bitirmek niyetinde. Biz baskı yapmıyoruz.

Yılbaşından sonra kulübedeyiz. Yeni yıl öncesinde ortalığı delikanlılara bırakacağız.

Dünya hiç de memnuniyet verici görünmüyor. Hiçbir yerde öğrenilecek bir şey yok. Nasıl olsun ki, muhtemelen biz daha öğrenmeyi öğrenmek zorundayız.

Sana ekte iki sayfa gönderiyorum, basılacak şeylerin içine yapıştırmak üzere.

Seni denizleri aşan selam ile selamlıyorum.

Martin

Elfride de selamına içtenlikle karşılık veriyor.

78 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 17 Şubat 1952

Hannah

Farklı nedenler yüzünden cevabım gecikti. Ailece grip olduk. Derslere ara vermek zorunda kaldım. Hayreti mucip olmayan bol karlı ve güneşsiz kış günlerinin getirdiği birkaç önemsiz şikâyeti saymazsak, her şey tekrar yolunda.

Hâlâ planlarımız ve tarihlerimiz belli değil. 20 Mart- 6 Nisan tarihleri arasında İtalya'ya davet edildik. Nisan sonunda, ayın 24'ünde akrabalarda bir evlilik töreni ve başka şeyler. Öyle ki mayıs başına kadar burda olmayacağım.

Senin, anlaşılan dünyanın yarısını gezme niyetin var. Senin tecrübelerinden sonra bu bizim Toskana'ya kadar sürecek olan İtalya yolculuğumuzdan daha kolay olacaktır.

Bu kışın derste "yerimde saydım" sayılır. Ama bahar dönemi için daha iyi hazırlanmak istiyorum. Öğrenciler üç ayrı anfide olmaya tahammül ettiler. Fakat mesele hâlâ çözülmüş değil, çünkü öğrencilerin taşıması gereken ön koşullar hâlâ tam anlamıyla belli değil.

Bu derslerden öğrendiklerim şu iki şeyi işaret ediyor: istek ve gayret. Ne yazık ki benim tarafımdan yetiştirilmiş bir halefim yok. Bu da her şeyi zorlaştırıyor. Ross'un Aristotales Araştırmaları'ndaki İngilizce Fizik neşriyatı sayesinde elimizde iyi bir metin olmuş oldu. Bazı insanlar bunu yüksek maliyetine rağmen gerçekleştirdi. Ben de pekâlâ bir şeyi harekete geçirebilmek için, haftada dört saat normal ders, iki saat de etüt dersi vermek zorundaydım. Buna artık güç yetmiyor. Aksi takdirde diğer işler böyle sürüncemede kalıyor.

Holzwege'nin ikinci baskısı çıktı, ne yazık ki kötü bir kâğıtla. Son dönemde verdiğim konferansların baskı çalışmasını ve bununla ilgili konuları da sürüncemede bırakmak zorunda kaldım.

Bu arada tenkit eden sesler de "çoğalıyor" Bari bunlar gerçekten "tenkit" olsaydı, fakat 1927'den beri yeterince tanıdığım bir şey bu.

Löwith, *Neuen Rundschau*'daki makalesiyle kötü bir başlangıç yaptı. Öyle görünüyor ki hiçbir şey öğrenmemiş. 1928'de *Varlık ve Zaman* onun için "maskeli teoloji" idi; 1946'da saf ateizm, peki ya bugün?

Kendime sorup duruyorum; bütün bunlar ne demek oluyor? Martin Buber başka bir tutum içinde. Fakat aşikâr olan şu ki, felsefeden anladığı bir şey yok. Felsefeye kendisi için de ihtiyaç duymuyor.

Büyük Hölderlin çalışmasının Stuttgart baskısının ikinci cildi yayımlandı. Filoloji üstü bir şey. Hellingrat baskısı karşısındaki "üstünlüğü" ki bu kesin, bir araştırmayla ortaya konmayı gerektiriyor.

Bunun dışında Avrupa'da pek güzel bir şey yok gibi. İnsan, sürpriz söz konusu olduğunda itidalini muhafaza etmeli çünkü her şey birdenbire ve beklenmediği anda ortaya çıkıyor. Görünen o ki Avrupalıların ufku sanki günden güne küçülme eğiliminde.

Nietzsche çok uzun yaşayan "son insanlardan" bahseder, onların "göz kırptıklarından."

Belirlenmiş bir seyahat programın var mı?

Bizden sana ve eşine yürekten selamlar

Martin

79 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 21 Nisan 1952

Sevgili Hannah,

Artık nerede olduğunu çok iyi biliyorum. İtalya yolculuğu bizim için muhteşemdi. İnsan arabayla farklı görüyor. En güzeli Floransa idi. Biz şehir dışında Fiesole'de kaldık. Bu bizim için çok daha iyi oldu. 19 Mayıs'ta yola çıkarsan belki dersime katılabilirsin. Cuma günü saat 17-18 arası dersim var. Bu dönem etüt dersi vermiyorum. Çünkü başka bir niyetim var. "Baskı hataları" için teşekkür ediyorum. İkinci baskı el baskısı olarak ve kötü bir kâğıda yapıldı. Belki Paris'ten Jean Beaufret'i tanırsın, geçenlerde birkaç günlüğüne buradaydı.

Basel'den bir şeyler işitmek benim için önemli. Şu kesin ki şimdi Paris'in en güzel zamanıdır; benim hâlâ bilmediğim.

Mektuptaki ek sana özel.

Seni yürekten selamlıyoruz.

Martin

80 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Messkirch, 5 Haziran 1952

Hannah,

Maalesef ancak iki gün daha buradayım, tekrar Freiburg'a dönmek zorundayım. Soğuk algınlığım azdı. Ayrıca kendimi yorgun hissediyorum.

Eğer *şu an yazmazsan* ve *geçerken uğramazsan* iyi olur. Her şey *acı verici* ve *ağır*. Ama bunu taşımak zorundayız.

Λογος (Logos) hakkında bir şey sana yakında ulaşacak.

Martin

81 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 15 Aralık 1952

Hannah,

Sana doğum günün için gelmesi gereken selam, yılbaşı selamı olarak geliyor şimdi. Uzun süreliğine çalışmak üzere Messkirch'e gitmeden önce bana postalanmış bir defteri sana göndermiştim. Satır altlarındaki çizgiler bana ait değil. Senden ricam, bunu bana baskıya hazır bir şekilde geri göndermen.

Bu arada 1935 yılının bahar döneminde verdiğim ders olan "Metafiziğe Giriş"in bir kopyası da baskıya hazırlanmış durumda. Özel bir baskı, bu da yılın ilk aylarında *Varlık ve Zaman*'ın yeni fakat değiştirilmemiş baskısıyla birlikte Niemeyer'den çıkacak, bir tür önsöz olarak. Öyle ki bu *Varlık ve Zaman* ile *Holzwege*'nin arasındaki yolun bir kısmını aşikâr kılmaya yarayacak.

Ben şu an, senin de birkaç saatini dinlediğin bahar dönemi dersim "Düşünmek Nedir?"i baskıya hazırlamakla meşgulum. O zor Parmanides yorumunu ki ders bununla bitiyordu, ayrı bir bölüm olarak koydum. Baskıda o da görünmeli. Meseleye yeniden yaklaştığımı düşünüyorum. Hakikatte ise her şey sonsuz. Fakat yine de bu yalın hükümdarlığı, bu hâkim tasavvura karşı canlı tutmak zor.

Ekim başında Prof. Stroomann'ın 65. doğum yılı münasebetiyle kendisinin özel isteği üzerine Bühlerhöhe'de Georg Trakl hakkında bir konuşma yaptım. *Brenner*'nın yayıncısı, Trakl'ın dostu ve hamisi Bay Von Ficker de oradaydı. Güzel bir karşılaşmaydı. Şimdi 1912'lere gittim; bir üniversite öğrencisi olarak Freiburg'daki Akademi'nin kütüphanesinde *Brenner*'i okumuştum ve ilk defa orada Trakl'ın şiirleriyle karşılaşmıştım.

O günden beri beni bir daha hiç bırakmadılar. Konuşma (Bir Şiir Müzakeresi) yılın ilk aylarında yayımlanacak.

Ağustos ve eylülü Elfride ile kulübede geçirdik. Hava son yıllarda hiç olmadığı kadar kötüydü. Fakat buna rağmen dayandık.

Jaspers bana yakın bir zamanda yazdı. Fakat mektuptan pek bir şey anlamadım. En iyisi, konuşmak için güzel bir vesile olmasını beklemek. Sen ilişkileri daha iyi görüyorsun. Kendimi *geri çekersem* bana hak vereceksindir. Ağustosta Jaspers ile dağlarda beraber olduğunu söylemiştin. Kesinlikle iyi ve güzel şeyler çıkmıştır ortaya.

Bahsettiğim yayınları hazırlamak istediğim için bu kış döneminde ders vermiyorum. Yaz döneminde ne yapacağım da henüz belli değil. Kalabalıklar insanı yıldırıyor. Az sayıda ve uygun öğrenci bulmak zor.

Bu arada dünya gittikçe karanlık bir hâl alıyor. Her konuda bir çatışma arayışı var bizde. Bu muazzam kıskaçta, bu vahim durumda insan durumun değişmesini beklemek zorunda. "Avrupa", içeriği sonradan doldurulamayacak bir isim hâlâ. Tarihin varlığı giderek daha fazla bir muammaya dönüşüyor. İnsanın asli çabası ile apaçık etkisizliği arasındaki uçurum ise gittikçe aşikâr bir hâl alıyor. Bütün bunlar gösteriyor ki bizim olağan tasavvurlarımız bu durumun ardından aksak bir surette yürüyor ve artık ona yetişmesi zor.

Geriye kalan sadece tevekkül. Her yerde ve her şeyde artmakta olan dış tehditlere rağmen tam tersine yeni, daha doğru tabiriyle kadim sırların teşrifini görüyorum. Bu öngörüler son yıllardaki konuşmalarımın temelini teşkil ediyor. Umuyorum ki bunları anlaşılır bir bütünlük içinde sunabilmeyi başarıyorum.

Bizim ormanlarımız ve dağlarımız hâlâ yerinde duruyor ve kendi varlıklarından yorgun da değiller. Onlar seni hâlâ tasavvur edemeyeceğimiz bir dünyada ve bütün yılbaşı süresince selamlamaktalar. Bugünlerde ne çalışıyorsun?

Yakında Hölderlin'in Stuttgart baskısı Yunanca çevirisiyle birlikte yayımlanacak.

Seni derin hatıran içinde selamlıyorum.

Martin

Elfride'nin selamı var. Eşine ve bu vesileyle Tillich'e de selamlar.

82 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Messkirch, 6 Ekim 1953

Hannah,

Sürekli seni hatırlayarak geçen saatlerin ve günlerin akışı içinde o güzel hatıran en büyük sevinç kaynağımdı.

Ben çalışmaya gömülmüş durumdayım, hâlâ Yunanlılardayım. Gittikçe kolaylaşıyor, en azından ben öyle düşünüyorum.

Umarım sen de iyisindir. nasıl başka türlü olabilir ki? - Kalıcı olanın içinde -

Martin

Zürih'teki Manesse Kitabevi'nin Max Rychner tarafından şerh edilmiş o güzel *Divan*'ından haberin var mı?

Freiburg'daki ilk karşılaşmamızda *Divan*'dan alıntıladığın o mısralar hangileriydi? Hatırlıyor musun?

M.

83 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, i. B. 21 Aralık 1953

Hannah,

Kendi tarzlarında muhteşem olan iki resimle beni çok mutlu ettin.

Gelecek aylarda yayımlanacak olan bazı şeyleri sana sonra gönderirim; aralarında teknik hakkında Münih'te verdiğim, muhtemelen haberdar olduğun o konferans da var.

9 Aralık'ta Elfride ile Marburg'ta idik. Aula'da, Landgrafenhaus'daki anfiye de aktarılan bir konuşma yaptım, "Bilim ve Te-

emmûl" hakkında. Maalesef Bultmann orada değildi. Bu dönem Zürih'te misafir hoca olarak ders veriyor. 11 Aralık'ta da Kassel'de, 28 yıl önce Dilthey ve Tarihsellik hakkında konferans verdiğim cemiyette bir konuşma yaptım.

Şimdi yine Herkalit'e dönmüş durumdayım. Onunla ve Parmanides ile konuşmak beni rahat bırakmıyor. İnsan bunları bir "yorum" olarak kabul ettiğinde öyle ya da böyle yanlış anlaşılan bu konuşmalar (yani nasıl sınırlandırıldığını ve hangi tarzda farklı ve kendisi olduğunu sorarak) ne kadar az olursa benim için o kadar açık oluyor.

Teknik hakkındaki konferansımda τὴχνη (techne) için söylediklerim ilkini bende duyduğun Sofistes Dersine Giriş'e dek uzanan şeyler.

Eşine selamlar

Elfride ve ben seni yürekten selamlıyoruz.

Martin

84 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

21 Nisan 1954

Hannah,

Mektubun benim için büyük bir sevinçti. Sana gönülden teşekkür etmeliyim, tercüme meselesini üstlenip yoğun bir şekilde ilgilendiğin için. Düşüncemin Anglosakson dünyasına senin titiz bakışından geçerek aktarılması ve bu bakışın gözetimi altında kalması elbette muhteşem ve çok etkili bir şey olurdu. Fakat kendi meşguliyetlerin arasında senin bir de bu işin yetkilisi olma işini sırtlanmanı düşünmeye cesaret edemiyorum.

Sen bu sahanın gerektirdiği dillere vakıfsın, aynı şekilde mevzulara ve düşünme yöntemine de. Gerçekten büyük bir sıkıntı içindeyim. Karar veremiyorum.

Hemen her ay Amerika'dan tercümeler konusunda bu ve benzeri şekilde sorular geliyor. Latin Amerika ülkelerinde bana sormadan gördükleri her şeyi tercüme ediyorlar.

Robinson bende çok sevimli bir intiba bıraktı. Meseleyi gerçekten gönülden benimsemiş. Görülen o ki onun da yardıma ihtiyacı var. Senin işaret ettiğin örneklerden sonra tabi i ki burada büyük yanılgılar yerleşebilir. Tıpkı ilk Fransızca tercümeler vasıtasıyla böyle bir yanılgının -ki bugün onu yok etmek neredeyse mümkün değil- yaygınlaştığı gibi. "Ölmek için varlık", vers la mort yerine être pour la mort olarak yazıldı.

Prof. Jäger beni de ziyaret etti. Çok gayretli ve bir Germanist olarak da kesinlikle güvenilir, fakat kendisinin de söylediği gibi felsefeye yeterince hâkim değil.

Hümanizm Mektubu'nu birlike tercüme eden iki genç var, şu an *Holzwege*'nin bazı bölümlerini tercüme ediyorlar. Onların çalışması bizi gerçekten etkiledi. Adresleri:

Henry E. *Beissel*
John W. *Smith* 303 Glan Road
Toronto 5, Ont. Kanada

Ayrıca bir hanım birkaç defa müracaat etti:
Edith Kern c/o Buthler Hall Apt. 3 D.
88 Morningside Drive N. Y. 27
İkinci adres: c/o 857 Yale Station
New Haven, Conn.

Bir diğeri de: Elizabeth Williams
133 East 56. Street
New York, 22.

Nasılsın, ne çalışıyorsun, bilmek isterim. Ben geçen yıllarda tek olarak basılan konferans ve makalelerin içsel bütünlüğünü aşikâr kılacak şekilde toplu basımını hazırlamakla meşgulum. Bu eleyip daraltma çalışması gerçekten faydalı oluyor.

Şubat başında Zürih'te "Bilim ve Teemmül" başlıklı konferansımı verdim. 2 Mayıs'ta İsviçre Radyosu'ndan yayımlanacak. Bu vesileyle Bultmann ile de karşılaştım. Geçen kış döneminde Galaterbrief (Galata Mektubu) hakkında Zürih'te misafir hoca olarak ders veriyordu. Jaspers'in hücumundan fena şekilde etkilenmiş. Onu çok yaşlanmış buldum. Marburg'daki dağılma konusunda da doğal olarak çok üzgün.

Elfride senin tercüme işini yetkili bir surette üstüne almandan dolayı benim adıma çok memnun ve sana selam söylüyor.

"Düşünmek Nedir?" konulu derslerim şu an redakte ediliyor, bugünlerde baskıya gidecek. *Einführung* (*Giriş*) ile aynı formda, mayıs ayında yayımlanacaklar. Sana bir örnek gönderirim.

Sende eksik olan eserlerim hangileri, ara sıra yaz bana.

"Dersleri" bıraktım, konferanslarda şimdiye dek olduğumdan biraz daha tasarruflu olacağım.

Basılmamışların oluşturduğu yığın, ürkütücü ve uyarıcı bir etki bırakıyor bende. Diğer taraftan "terekemle" iştigal etmeye isteğim de yok. Yakında, Messkirch'te kardeşimle rektörlükten ayrıldıktan sonra verdiğim 1934 bahar dönemi derslerini ele alacağız, "*Logik*" dilin niteliği sorusu olarak.

Zähringen civarındaki yürüyüşlerimizdeki sohbetlerden, düşüncemin merkezinde bariz bir surette duran soruyu biliyorsun. Bu soru olmaksızın düşünce ile şiir arasındaki ilişkiye dair teemmül de mekânsız ve yersiz bir surette duruyor.

Steiner'in bir öğrencisi muhteşem bir çalışma yayımlıyor Atlantis Yayınları'ndan: *Heidegger ve Hölderlin*. Hölderlin'in geç dönemi ve hepsinden önemlisi "vatani avdetine" beni ikna eden,

tamamen yeni bir yorum getiriyor. Şimdiye dek yapılan yorumlar - benimkiler de dâhil - çürütülebilir mahiyette.

Eğer 26 yaşındaki bu yazarın çalışması ilgini çekerse ki şu anda bir İsviçre bursu ile burada ikamet ediyor, sana bir örneğini temin ederim.

Seni düşünen

Martin

Not:

Sana normal posta yoluyla ve Schulz Yayınevi vasıtası ile ayrı basım ve yazılarımdan aşağıdakilerini gönderiyorum:

1. *Der Feldweg* (*Patika*) - Şu an kitapçılarda
2. *Aus der Erfahrung des Denkens* (*Düşünme Deneyimi Hakkında*) - Aynı şekilde
3. Teknik Nedir? (Sonbaharda Münih Günleri kapsamında verdiğim konferans)
4. ".....insan şairane mukimdir...." Muhtemelen akamete uğramış olan *Akzente* dergisinin ilk sayısında.
5. *Von Wesen der Wahrheit* (*Hakikatin Niteliği Hakkında*)
6. Hümanizm Mektubu'nun "Cahiers du Sud"deki Fransızca tercümesi. Mütercim bir yıl önce tarikattan ayrılmış genç bir Cizvit.

M.

85 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

29 Nisan 1954

Sayın Prof. Martin Heidegger
Rötebuck 47
Freiburg/ Br. Zähringen, Almanya

Sevgili Bay Heidegger,

Birkaç hafta önce büyük bir sevinçle öğrendiğime göre, Kansas Üniversitesi'nden Prof. Robinson *Varlık ve Zaman'ın* İngilizce baskısını hazırlıyor. Bölümlerden birini dikkatli bir şekilde okudum (s. 52 - 63) ve ona da mufassal bir cevap yazdım. Bay Robinson'un kendisinin de pekâlâ bildiği ve bana da mektupta vurguladığı gibi tercüme mevcut hâliyle henüz basılabilecek durumda değil. Tercüme hâlâ bazı eksikleri içeriyor ve bana kalırsa, bazı gereksiz teferruatları da. Bunlar meselenin tabiatında olan şeyler ve bunu kısmen Bay Robinson'un metne sadık bir tercüme yapma çabasına bağlamak da mümkün. Benim kanaatim, ancak bu surette bir tercüme başarılı olabilir. Bay Robinson'un her durumda zor olanı kolaya (ve biraz banalleştirilene) tercih ettiğini görmekten memnun oldum. Bazı belirsiz noktaları onun nazar-ı dikkatine celbetme konusunda cüretkâr davrandım ve bunun sizin anlayışınıza da uygun olduğunu düşünüyorum.

Burada tercümeye yönelik ihtiyaç özellikle de iki dilli metinlere yönelik ihtiyaç (birçok felsefe öğrencisi ve hocasının Almancaları, kendi kendilerine yetecek düzeyde) gerçekten büyük ve anladığım kadarıyla bu ihtiyaç artıyor da. Geçen kış büyük üniversitelerin bazılarında verdiğim derslerden sonra bunu daha iyi anladım. İnsanlar bana her yerde sizin felsefeniz hakkında sorular sordular. İşte tam bu anlar yanlış anlamaların özellikle mevcut olduğu anlardır. Bu yüzden tercüme metinlerin re-

daksiyonunda biraz fazla titiz davrandım, şimdi de öyleyim. Umarım Bay Robinson kastedileni anlayacaktır, bir yıldırma olarak değil bir teşvik olarak. Şimdiye dek okuyabildiğim kısımdan anladığım kadarıyla sonuç mükemmel olacak.

Size ve eşinize en içten selamlarımla

Sizin Hannah Arendt'iniz

86 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

8 Mayıs 1954

Martin –

Güzel mektubun beni çok şaşırttı. Şimdi en azından neyi nasıl istediğini biliyorum. Umarım sen de bana daha büyük bir sevinç bahşedebileceğini biliyorsun. (Böylece, eğer olursa, daha önceleri hiçbir şekilde düzene girmeyen ve doğal olarak giderek karmaşık hâle gelen şey de düzene girmiş oluyor.) Sana İngiliz dil sahasında da benzer bir şey önermeyi sık sık düşündüm, bu pekâlâ mümkündü, fakat seni hayır ("felsefeye yeterince hâkim değil") deme durumuna düşürüp sıkıntıya sokmak istemedim ve kaçış arama durumuna düşürmek de. ("Ah ne kadar uzak/ her yol / yakınlıktan geçilerek" ??)

Robinson henüz cevap vermedi. Umarım kırılmamıştır. Fakat bu böyle devam edemezdi. Daha işin başında esaslı bir incelemenin sonraki birçok işten tasarruf sağlayacağını ve her şeyi başka bir güzergâha getirebileceğini mütercimlerle olan tecrübelerimden bildiğim için, bunu da aynı şekilde enine boyuna tartarak yaptım. Başka mütercimlerle temas içinde değilim. Toronto'daki o iki genç belli bir yayınevi ya da dergi ile çalışmış mı?

Akademik olmayan en iyi dergilerden biri olan *Partisan Rewiew* (mesela Paris'teki *Nouvelle Revue Française* gibi) sık sık bir şey yayımlamak istedi fakat tercüme problemlerinden daima ürktü. Belki de en iyisi sana gelen talepleri bana yönlendirmen. Olursa güzel, eğer olmazsa yapılabilecek bir şey yok. Hümanizm Mektubu burada daha önce tercüme edilmiş ama ben görmedim. *Partisan Rewiew*'nin editörüne, ki iyi Almanca bilir, bu tercüme sunulmuş. Bana berbat olduğunu söyledi.

Ne üzerinde çalıştığımı soruyorsun. Aşağı yukarı üç yıldan beri birçok açıdan birbiriyle alakalı üç meseleye yaklaşmaya çalışıyorum.

Birincisi, Montesqieu'dan yola çıkarak, devlet modelinin analizini yapmak, bununla da amacım iktidar kavramının politik olana nüfuz ettiği yere ("Her olağan varoluşun içinde hükmeden ve hükmedilen vardır") ve bunun politik alanda ne surette yapılandırıldığına ulaşmak.

İkincisi, belki bir yandan Marx'tan diğer yandan da Hobbs'tan yola çıkarak insanın temelde farklı olan edimlerinin analizini yapmak; vita contemplativa'dan bakıldığında alışılmış bir surette vita activa başlığı altında değerlendirilen insan edimlerinin: çalışmak - üretmek - ticaret yapmak. Çalışmak ve ticaret yapmak üretim modeli içinde kabul edildi: Bu çalışma "verimli" oldu ve ticaret araç-amaç bağlamında yorumlandı. (Bunu gençliğimde senden öğrendiklerim olmadan yapamazdım, eğer şimdi yapabiliyorsam tabii...)

Ve üçüncüsü, mağara teşbihinden (ve senin yorumlarından) yola çıkarak felsefe ile politika arasındaki kadim ilişkiyi ortaya koymak, aslında Platon ile Aristo'nun Polis'teki konumunu bütün politik teorilerin temeli olarak ortaya koymak. Bana bariz bir surette görünen o ki, burada belirleyici olan, Platon'un agathon'u en yüksek düşünce hâline getirmesi, kalon'u değil. Sanıyorum "politik" nedenlerden dolayı.

Bu, kâğıt üzerinde kastedilenden daha iddialı duruyor. Bunu sonsuzluğa düşmeksizin somutlayamadığım için daha ziyade. Totaliter iktidar hakkındaki kitabımın yazımı esnasında beni sürekli rahatsız eden şeylerin ardından gitmek için vaktim bulduğumda bir şekilde bu meseleye dalmış oldum. Şimdi de içinden çıkamıyorum. Bu kış ilk defa, Princeton'daki seri seminerlerde ve Notre Dame'deki bazı seminerlerde konuları deneysel surette sunmayı denedim. Princeton'da sadece fakülte ve araştırma enstitüsü üyelerinin huzurunda. (Maritain da oradaydı; onun dışında da ortam memnuniyet vericiydi.) Bu konudaki cesaretimi geçen yıllarda bu ülkede edindiğim kötü tecrübelerimden ve siyaset biliminin komik ve umutsuz durumundan alıyorum.

Bize gelince, biz iyiyiz. Heinrich, New School'daki haftalık seminerlerinin yanında yaklaşık iki yıldır bir kolejde ders veriyor. Sömestir süresince pazartesiden perşembeye kadar New York'ta olmuyor. Bu pek hoş olmuyor fakat benim daha çok zamanım ve dinlenme imkânım oluyor. Kitabımın Almancaya tercümesi için -bu beni gerçekten sıkıyor - şu an her şeyi bir tarafa bırakmak zorundayım.

Jaspers'in Bultmann'a hücumu gerçekten inanılmaz. Bu durumun Bultmann'ı bu kadar kırmasına çok üzüldüm. Jaspers sanırım bir cevap bekledi. Bultmann'ı 1952'de Marburg'da gördüm, çok yaşlanmıştı.

"Bilim ve Teemmül" konferansını yayınlayacak mısın? Bu konuda beni bilgilendirir misin? "Logik"i dört gözle bekliyorum. Dil hakkındaki konuşmalarımızı sık sık düşünüp duruyorum. Kışın gönderdiğin, "Konuşmalar"dan, öyle ya da böyle "yorumlar" olarak yanlış anlaşılan konuşmalardan bahseden mektubun beni özellikle memnun etti. Daha geçenlerde böyle bir şeyi sevgili Friedrich'e, ki biraz aptaldır, senin yorumların etrafında

gelişen bir yazılı münakaşada açıklamaya çalıştım. Muhtemelen sonuç başarısız. Peki, Heraklit ve Parmanides ne durumda? Teknik hakkındaki yazın elime geçtiği için çok memnun oldum. Onu sanırım, Political Science Association'daki (Amerika'nın kuruluş yıldönümünde) sunumumda kullanacağım.

Elfride'ye içten selamlar. Yaz için sana en güzel dileklerimle.

87 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 10 Ekim 1954

Hannah,

Sana yürekten teşekkür ediyorum, selamın, dileğin ve sadık hatıran için, aynı zamanda tercüme işiyle alakalı takdiri imkânsız yardımın için de.

İkili kitap kapağıyla ilgili güzel önerin gerçekleştirildi ve *Konferanslar ve Makaleler*'in ilk örneği doğum günümde külübeye ulaştı. Bazılarını sen henüz görmedin bile. Hepsi tekrar gözden geçirildi. Kitap doğum gününde elinde olamayacak. Doğum günün için seni şimdiden yürekten selamlıyorum, okyanus dalgalarının üzerinden aşarak. Ve seni içten içe mutmain edecek bir çalışma diliyorum.

Ne yapıyorum? Hep aynı şey. Platon Çalışmaları'mı, 1924/25 yıllarındaki "Sophistes"den başlayarak bir kez daha gözden geçirmek ve Platon'u yeniden okumak istiyorum. Aslında sürekli çevresinde dolandığım şeyleri daha açık ve hür bir şekide görmeye şu an yeniden başlıyorum. Fakat bir şeyin sadece ne anlama geldiğini söylemede daima bir zorluk var. Görmenin de hâlâ kendine göre zorlukları var. Acaba diyalektikten dili söküp çıkarmak mümkün olacak mı?

Yeni kitaptaki yazıların tamamını incelersen* nasıl düzenlendiklerini fark edeceksin; ilk bölüm son bölüme sesleniyor, son bölüm de ilk bölüme. Zaman zaman okuyucuya anlamasını kolaylaştırmak konusunda yardımcı olmayı düşündüm ama mademki konuyla ilgileniyor en iyisi bunu kendisinin başarması.

Ekimin ilk haftası genel olarak kötü geçen havalarda Elfride ile kulübedeydik. 16-18 Ekim arası Konstanz'daki mezun olduğum lisenin 350. yıldönümü kutlamaları var. Sonbaharın birkaç gününü Bodensee'de geçirmeyi umuyoruz.

Her zaman büyük şehirde misin?

"Her zaman"ın yankısıyla

Martin

Elfride selam söylüyor.
Eşine de selamlar

* Dili ilgilendiren meseleler hâlâ yeterince çalışılmış değil.

88 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 17 Aralık 1959

Sevgili Hannah,

Neske Yayınevi vasıtası ile yayımlanan son iki yazım sana ulaşacak. Dil kitabı sana "o şey" hakkında konuşulanları hatırlatabilir, o şey hiç kimse değil.

Güzel dileklerin için teşekkür ediyorum ve selamın için de. Basel'den sonra kasıtlı olarak yazmadım.

Spektrum'da yenilerde çok güzel bir fotoğrafını gördüm. Çok eskiyi hatırlatıyordu.

Keyif alacağın bir çalışma diliyorum.

Yürekten bir selam

Martin

Elfride selam söylüyor.

Not: Sayfalar yapıştırmak için.

89 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

28 Ekim 1960

Sevgili Martin,

Yayınevine sana bir kitabımı göndermelerini söyledim. Sana bu konuda bir şey söylemek istiyorum.

Kitapta herhangi bir ithaf olmadığını göreceksin. Eğer aramızda uygun şeyler vuku bulmuş olsaydı - *aramızda*'dan kastettiğim ne sen ne de ben - bunu sana ithaf edip edemeyeceğimi sana sorardım. Bu kitap aşağı yukarı ilk Freiburg günlerinde oluştu ve her bakımdan varlığını tamamen sana borçlu. Meselenin mevcut şeklinden dolayı bu bana imkânsız göründü. Fakat herhangi bir şekilde bunu, en azından çıplak gerçeği sana ifade etmek istedim.

Mutluluklar

90 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

(El yazısıyla yazılmış 75. doğum gününü kutlayan bir kart)

Düşünmenin uzun yolu üzerinden bana ulaşan bu selamlar, güzel temenniler ve hediyeler benim için bir coşku ve semboldur, ama hak edilmemiş.

Mutlu edilmiş biri diğerine hakkını verecek surette nasıl medyun-i şükran olmalı? Belki şöyle, durmadan sorarak:

Düşünmek ne demektir? Şu demek:
Teşekkür etmek mi?

Martin Heidegger

(Arka sayfada el yazısıyla yazılmış not)

Freiburg, 13 Nisan 1965

Sevgili Hannah,

Adresinden emin olamadığım için hatırlamana yönelik teşekkürüm geç kaldı. Adresini bana Alman Dil ve Şiir Akademisi'nin Yıllığında Gadamer verdi. Çok farklı alanlara yönelmiş eserlerine rağmen hâlâ felsefenin içinde bulunduğunu düşünüyorum. Bu eserler bizde tabii ki sosyoloji, semantik ve psikolojiye boyun eğmek zorunda. Bununla beraber felsefenin sonu, başka bir düşüncenin başlangıcı olabilse keşke. Gezerken dil üzerine yaptığımız konuşmayı daha sık düşünüyorum.

Yürekten selamlarımla

Martin

SONBAHAR

91 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e İki Ekle Birlikte

Külübe, 6 Ekim 1966

Sevgili Hannah,

Altmışıncı yaş gününde seni içtenlikle selamlıyor ve varoluşunun yaklaşmakta olan sonbaharı için, üstüne almış olduğun vazifeler ve henüz belirsiz bir surette seni beklemekte olan şeyler için kolaylıklar diliyorum.

Düşüncenin sevinci daima ve yeniden kendiliğinden ayarlanacak ve bu konudaki bilinç ona rehberlik edecektir; bugünün karmakarışık düşünce dünyasında hâlâ olabilecek olan şey budur. Bunun için bir yeraltındaki menkulatın çok görülmemesi yeter de artar bile.

Platon'un *Sophistes*'inin yorumlanma denemesinden bu yana uzun zaman geçti. Bana öyle geliyor ki kalanı içeren biricik bir an üzerinde olmuşolan her şey toplanıyor. Gelecek kış döneminde uzun bir aradan sonra Fink'in Heraklites ve Parmanides hakkındaki bir seminerine katılacağım.

Bu arada Elfride ile birlikte üç defa Yunanistan'a gittik. Kısmen hac farizası, kısmen de Agina'da ikamet için. Neredeyse hiç düşünülmemiş A-letheia gösteriyor ki bu A-Ληθεια (aletheia) sırf söz ve etimoloji yapmanın bir nesnesi değil. Bilakis bütün varlıkların ve şeylerin mevcudiyetinin hâlâ hükmedici gücü.

Ve (Ge-stell ([Çatı]) onu yerinden oynatamaz.

Hep seni düşünen

Martin

Elfride de aynı şekilde en samimi düşüncelerle selam ediyor.

[Ek 1]

Hölderlin

Sonbahar

Doğanın parıltısı daha yüksek bir zuhur,
Ki o orada gün birçok sevinç ile son bulur
O, ihtişamla kendini tamamlayan yıldır,
Ki orada meyveler büyük parıltıyla birleşir.

Bütün dünya öylesine süslenmiş ki ve nadiren çıkarır
Ses açık sahadan, güneş ısıtır
Sonbaharın günü mutedil, tarlalar durur
Bir manzara gibi genişçe, rüzgâr eser durur.

Sevinçli hışırtıyla dal ve budaklar arasından,
Sonra boşlukla tarlalar yer değiştirdiği zaman,
Aydınlık resmin bütün anlamı canlanır
Altından ihtişamın etrafında süzülen bir resim gibi

15 Kasım 1759

(Ölümünden bir yıl önce yazılmış, 12 Temmuz 1842)

[Ek 2: Özel katpostal, Arka sayfasına elle yazılmış]

Külübedeki çalışma odamdan bakış

Hannah'ya

60. Doğum günü için

Martin

92 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 10 Ekim 1966

Sevgili Martin,

Sonbahar mektubun büyük bir sevinçti, olabilecek en büyük sevinç. Bu mektup şimdi, o şiirle ve Karaormanlar'daki çalışma odasının önündeki o güzel ve canlı çeşme manzarasıyla bana yoldaşlık ediyor ve daha uzun zaman da edecek. (İlkbaharın kalbini kırdıklarına sonbahar yeniden şifa kılıyor)

Orada burda senin hakkında bir şeyler duyuyorum. *Varlık ve Zaman*'ın *Zaman ve Varlık* olarak isimlendirilen ikinci cildini yazıyormuşsun. Benim temennilerim senin üçgenine gidiyor; Freiburg – hipotenüs olarak Messkirch ve Todnauberg. Ve şimdi de Aegina; tekrar döndüğümüz yer. Benim de aklım sık sık Sophistes derslerinde. Kalan bana öyle geliyor ki, söylenebildiği yerde, "başlangıç ve sonda hep aynı şeydir"

Elfride'ye benden selam. Heinrich de sizi yürekten selamlıyor.

Her zaman olduğu gibi

Hannah

93 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i. Br., 10 Ağustos 1967

Sevgili Hannah,

Birlikte oluşumuzdan sonraki gün, 28 Temmuz Cuma günü Benjamin'deki Mallarme alıntısını içeren bir yer buldum. Mallarme'de şiir ve düşünce hakkındaki yerleri belirten önceki notları takip ettim.

Alıntı şu metne ait: *Variations sur un sujet* (Éditions de la Pléïade s. 355 sqq.) ve şurada yer alıyor, s. 363. Metin çok zor ve iyi bir tercümeyi hak ediyormuş.

Konuşmana o selamlama tarzıyla başladığında doğrusu hoş olmayan bir tepkiden korktum. Ve nitekim geldi de fakat seni kesinlikle etkilemeyecek. Yıllardır gençleri, şayet ilerlemek istiyorlarsa Heidegger'i onaylayarak alıntılmaktan kaçınmaları konusunda uyarıyorum.

Fakat senin konuşman izan sahiplerinde seviyesi ve yapısı itibariyle bariz bir etki yaptı. Bu gibi şeyler üniversitemizde gittikçe yok oluyor, olanı olduğu gibi dile getirme cesareti de.

Öğleden sonra dil ve diyalektik üzerine yaptığımız sohbet için vakit ne yazık ki çok azdı. 19 Ağustos'tan önce bir öğleden sonrası için buralara gelebilir misin, yoksa çok mu meşgulsun?

29 Ağustos'ta (Temmuz) öğleden önce seni otelden aramayı denedim ama çoktan yola çıkmıştın.

Geçen hafta buraya çok ziyaretçi geldi.

Geçenlerde bir özel baskı geçti elime, şu anki Rus felsefesine toplu bir bakış. Bu insanların gerçekten kabiliyetli oldukları düşünüldüğünde bu gerçekten acınacak bir durum.

Bunu I. Dünya Savaşı'ndan önce burada öğrenciyken anlamıştım. Zamanın çok azsa, birkaç saatliğine de olsa Basel'e gelmek isterim.

Seni her zamanki gibi selamlıyorum

Martin

Elfride de selamlarını gönderiyor.

94 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Basel, 11 Ağustos 1976

Sevgili Martin -

Yazmış olman ne güzel. Ve şimdi Klee Sergisi'ni görmüyor olmana yazık. Bunların arasında birkaç tane çok güzel tablo var ve reprodüksiyonları da yok.

Elbette 19 Ağustos'tan önce tekrar gelebilirim. En iyisi 16, 17 veya 18'i. Bana bir not yaz veya otelden ara, en iyisi yarın 10'a doğru. (Tel: 24.45.00)

Gördüğüm "hoş olmayan tepki"; bunu önceden kestirseydim belki de bu yüzden meseleyi daha dramatik bir şekle sokardım. Öncelikle beni şimdi gerçekten endişelendiren şu: Selamlama senin için kötü müydü? Bu bana dünyanın en doğal şeyi olarak göründü.

Mallarme alıntısı için teşekkürler. Seni tekrar görecek olmaktan dolayı çok mutluyum.

Elfride'ye selam, Heinrich selam söylüyor.

Her zaman olduğu gibi

Hannah

95 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i. B., 12 Ağustos 1967

Sevgili Hannah,

Tekrar gelecek olman büyük bir mutluluk. Salı günü, ayın 17'sinde olsun. Mümkünse öğlen civarı gel, konuşmak için de bol zamanımız olur. Ama tabii ki sen kendini en uygun olan trene göre ayarlamak durumundasın.

Selamlamandan nasıl memnun olmam! Benim endişem, bu konuşmanın senin için nahoş bir durum yaratma ihtimali idi. Bu tepkiden ayrıca şu sonucu da çıkarabilirsin; "objektif" olarak bakıldığında konuşma çok cesurdu.

Heinrich'e benden selam, Elfride de selam söylüyor.
Her zaman olduğu gibi

Martin

96 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

18 Ağustos 1967

Sevgili Hannah,

Burada olman çok güzeldi.
Bu sabah o sayfaları buldum.
Her zaman olduğu gibi

Martin

Elfride'den selam
Heinrich'e selam

97 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e Bir Ekle Birlikte

24 Eylül 1967

Sevgili Martin,

Kant's These über das Sein (*Kant'ın Varlık Hakkındaki Tezi*) muhteşem bir çalışma. Geri dönüşümde okuğum bu eser, derslerde verilenlere ve konuşmalarımıza çok güzel intibak etmiş. Kafka'nın bir aforizmasını gönderiyorum ekte. Sen mekânsızlık ve zamansızlıktan bahsettiğinde aklıma geldi bu, daha sonra tekrar Kant metninde gelecekten "gelmekte olan" ve "bize ulaşan" olarak bahsettiğin ilk bölümlerde. Çünkü Kafka usulü parabellerin her iki muhalifi kesinlikle geçmiş ve gelecektir. (Sana bende bir kopyası olan bir yaprak gönderiyorum ekte. Belki bunlarla bir nüsha daha tamamlarsın.)

Sana bazı sorularım var, fakat onlardan biri benim için, muhtemelen ikincil derecede aciliyet arz ediyor. (bkz. s. 23): "Gerçek, bir mümkünün gerçeğidir *ve gerçek olan sonuçta bir gerekli olana işaret eder*." diyorsun yoksa Kant'ı tamamlayark mı söylüyorsun? Eğer gerçek bir mümkünün gerçekliği ise o hâlde bu nasıl bir gerekli alana atıfta bulunabilir? Biz kendisiyle "uzlaşabileceğimiz" başka bir ihtimal göremediğimizde gerçeği -kaçınılamayan, inkâr edilemeyen- bir gereklilik olarak mı görüyoruz?

Yayınevi meselesinde hâlâ yeni bir şey yok. Glenn Gray önümüzdeki günlerde arayacağını yazdı. Henüz hiçbir şeye karar verilmemiş olduğu anlaşılıyor. Önce Gray ile konuşmak istediğim için Wieck'i şimdilik aramadım. Sanki müdahale ediyormuşum gibi görünmemeli.

Freiburg'da bulunmaktan yana mutlu ve müteşekkirim. Gelecek yıl için her şey, her şey gönlünce olsun. Elfride'ye selam. Heinrich'in selamı var.

Her zaman olduğu gibi

Hannah

(Ek)

Onun iki muhalifi vardır: Biricisi onu arkasından ileriye iter, kökeninden. İkincisi yoluna engel olur. O her ikisiyle de savaşır. Aslında birincisi onu ikincisiyle olan savaşında destekler, çünkü birinicisi onun ilerlemesini ister. Aynı şekilde ikincisi de onu birincisiyle olan savaşında destekler, geriye gitmesi için. Fakat tabii ki bu sadece teorik olarak böyledir. Çünkü bunlar sadece iki muhalif değildir, aynı zamanda bir de kendisi vardır. Onun gerçek niyetini kim bilebilir? Eşi benzeri olmayan, karanlık bir geceyi barındıran bu nazardan uzak anda bu savaş durumundan sıçrayıp çıkması ve bu tecrübesinden dolayı birbiriyle kavga eden muhalifleri hakkında davacı olması nihayetinde onun bir düşüdür.

Kafka, "*O*". *1920 Notları*, cilt V, s. 287

98 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Messkirch, 29 Eylül 1967

Sevgili Hannah,

Kafka mektubu ve ardından gelen Kojève'nin Hegel kitabı için teşekkürler. Her ikisi de beni zenginleştirdi. Bu eser mektuplara yansıyor. Yoksa tersi mi geçerli? Kojeve çok tuhaf bir düşünce tutkusu sergiliyor. Son on yılın Fransız düşüncesi bu derslerin bir aksisedası. Bu bilgilerin kesilmesi bile hâlâ bir düşünce. Fakat Kojève *Varlık ve Zaman*'ı sadece bir antropoloji olarak okuyor.

Buraya gelmen güzeldi, hoştu. Birkaç gündür yayımlanmamış yazıları düzenlemekle meşgulum. Bodensee ile Yukarı Tuna arasındaki yurt toprağının üstündeki yollarda alışılmadık bir sonbahar rüzgârı çınlıyor.

Geçen gün kardeşim bana gazeteden bir haber gösterdi; Darmstadt Akademisi yazına ödül vermiş. Senin dilimize duyduğun ilgiye, daha doğrusu dilimize duyduğun muhabbete yaraşır bir şey bu.

Senin adına çok sevindim. Bazen yalnızca doğruyu değil, aynı zamanda gerçeği de buluyorlar.

Seni ve Heinrich'i selamlıyorum.

Her zaman olduğu gibi

Martin

99 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e Bir Ekle Birlikte

Messkirch, 30 Ekim 1967

Sevgili Hannah,

Her ne kadar kendime, muhtemelen bir daha Avrupa yolculuğuna teşebbüs etmek istemeyeceğini söylesem de, belki Darmstadt'a gelirsin diye düşündüm. Böyle düşünceler elimizde olmadan yaklaştığımız bir oyun alanından neşet ediyor.

Konuşmalarımızın aşamalarını ve görünürdeki görünmezi kaydeden o çok güzel fotoğraflar için teşekkürler.

Kant hakkındaki yazıyı beğenmiş olmana çok sevindim. Keyfiyetten bahseden yer, Kant'ın mantığınca ifade edilmiş. Bu konuda benim kendi düşüncelerim otuz yıldır sürekli bir isyân hâlinde. Varlık sorusu tartışmasıyla metafiziğin bu kısmı zarar görecek ve bu başka izahları gerektirecek, Yunandan başlayarak δέναμις - ἐνέργεια dynamis - energeia'nin skolastik-roma açıklamasından değil. Bütün diyalektiklerin temelsizliği ve bozulmuşluğu potentia ve actus'un "tercümesi" ile başlar.

Fakat bu konuda bir şey söylemek için hâlâ çok erken.

Kafka metni çok aydınlatıcı. Yorumuna katılıyorum. Beni düşündüren, "Lichtung" başlığı altında mekânsızılık ve zamansızlıktan ne kastedildiği değil, bilakis mekân ve zamandan ne kastedildiği açık değil. Zaman-mekâna bu türden bir şey bahşediliyor ve burada tam da zaman ve mekândışılık yok. Zaman ve sonsuzluk ayrımından kaçınmak işin kolayı. Bu belki teoloji için mümkündür fakat düşünce için büyük bir mesele olarak ortada duruyor.

O fiilin boşu boşuna aradığım geçişli kullanımlarıyla ilgili bazı örnekleri gönderiyorum sana. *Wegmarken*'i yayınevi yoluyla gönderiyorum. Tashih vesilesi ile çok şey öğrendim, bunlardan bazıları önsözde belirtiliyor.

Glenn Gray'ın mektubu tercüme işlerinin devamı konusunda uygun bir şans vaat ediyor.

İşlerinde sağlık ve esenlikle

Her zaman olduğu gibi

Martin

Heinrich'e selam. Elfride yarına dek kür için Badenweiler'de olacak. Ertesi gün Freiburg'a geri dönüyorum.

(Ek)

Karanlıkta

Ruh susakalır mavi baharı.
Nemli akşam budaklarının altında
Heyecana batırırdı âşıkların alınlarını

Akşam Şarkısı

Bahar bulutları kaplıyor karanlık şehrin üstünü
Ki şehir o asil zamanları susuyor rahipler için

100 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 27 Kasım 1967

Sevgili Martin,

Mektupların için teşekkürler, sessizlerin geçişli kullanımları hakkındaki örnekler için teşekkürler (çok güzel, sanırım bunu şimdi anladım: *tacite* sadece sıfat olduğu için bu Mallarmé'de olmuyor, *taire* fiili de geçişli olabilir, taire la vérité) ve Yukarı Tuna için teşekkürler. Darmstadt'a gelemedim, *gelmiş olmak* isterdim, aslında sadece Darmstadt'a da değil; herhangi bir kırgınlığa mahal vermeksizin yolculuk yapabildiğimde çok mutlu oluyorum. Buna rağmen, tam da senin tanımladığın sebeplerden dolayı ödülün beni mutlu ettiğini de inkâr edemem.

"Keyfiyet" hakkında yazdıkların benim için ifade edebildiklerimden çok daha önemli. Yıllardan beri bu mesele için zahmet çekiyorum; düşüncemizin neticeleri bazı açılardan bana tama-

men düzensiz görünüyor. Bütün dünya bu konuda hem fikir; yalnızca ihtiyaç duyulan bir anlam ifade ediyor. Bunu bayağı bir düşünce olarak kabul ediyorum. Hakikat kavramı biriciktir çünkü onun ihtiyaçla hiçbir işi yoktur. Kant yazısında, Kant'ın mantığınca konuşup konuşmadığın konusu bende açık değildi.

Kafka metnini sana gelecek kavramından dolayı yolladım. Gelecek bize yaklaşıyor. Son cümle -bir kaçışla- doğal olarak tamamen geleneğin içine düşüyor. Bu Parmanides'in ve mağara istiaresinin sıçrayışıdır, yalnız modern, dramatik umutsuzluk tonunda. Fakat bu türden benzerliklerin olması dikkate değer, çünkü Kafka'nın Parmanides ve Platon'u bildiğini düşünmüyorum, bu imkânsız gibi.

Biliyorum, "die Lichtung" (kayran) ormanın tam ortasındadır.

Ayrıca Klopstock'un şu sözünü biliyorsun: Kelimesizlik güzel bir şiirde tıpkı Homeros'un savaşlarında, yalnız birkaç kişinin görebildiği tanrılar gibi gezinir."

Şu an burada huzura ermek ve onu muhafaza etmek hiç kolay değil. Ülke bir çeşit ayaklanma içinde, haklı olarak, insan her bakımdan görüşlerini beyan etme konusunda devamlı bir baskı altında. Şayet bunlar (Görüşlerinizi beyan ediniz ricaları) öğrencilerden gelirse, artık bundan kaçınılamaz. Bu neslin vicdan çatışmaları çok ciddi, insan doğrudan tavsiyede bulunmadığında ki bulunmaması gerekir, konuşmalar yararlı oluyor.

Fred Wieck ile konuştum; bendeydi. Bundan çıkan şu; Harper, Heidegger Projesi'ni sürdürmekte kararlı. Felsefe bölümünün geri kalan kısmını açıkçası tasfiye etmek istiyorlar. Yayınevi yönetimindeki değişiklikler maalesef burada alışılmış türden. Kısa bir zaman öncesine kadar Akademik olana büyük değer veren bu yayınevi, şimdi apaçık sansasyonel saçmalıklarla meşgul olmayı tercih ediyor; Kennedy'nin ölümü hakkındaki Menchester kitabı, Stalin'in kızının sözümona hatıraları ve benzer şeyler. O tarifi imkânsız propagandaya rağmen, kamuoyunun ilgi göstermemesi ve

beylerin hesaplarının tutmayışı bütün bunların içinde teselli veren biricik şey. Son kararları: Heidegger hiçbir surette elden çıkarılmamalı. *Varlık ve Zaman*'ın çok iyi sattığını ve sürümün sürekli arttığını da aralarında konuşmuş olmalılar. Glenn Gray'dan gelecek ay haber vereceğini bildiren kısa bir mektup aldım.

Messkirch'de yazılarını düzenleyeceğini yazıyorsun, bunların bir fotokopisinin olmaması içime sıkıntı veriyor.

Wegmarken'ı bekliyorum ve seviniyorum.

Kendine iyi bak, Elfride'ye selam, bu aralar senin *Nietzsche*'ni okuyan Heinrich de her ikinize selam söylüyor.

Her zaman olduğu gibi

Hannah

101 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 17 Mart 1968

Sevgili Martin,

Ne zamandır koltukta uzanmış, düşünceli, sana bu mektubu yazıyorum. *Wegmarken* bu bol puslu kış günlerinin bir teselli ve ümit ışığı gibiydi. Hepsini gayet yavaş bir şekilde tekrar okudum. Sadece Leibniz ve Fizik hakkındaki son iki bölümü bilmiyordum. Tashih vesilesiyle öğrenmekten ne kastettiğini anladığımı sanıyorum. İnsan kitabı böyle derlenmiş bir şekliyle okuduğunda her şey bir başka ışık altında yeniden görünüyor ve bu görünüş, bu birleştirmeyi bir bağlantı gibi netleştiriyor, buna başka türlü ulaşmak mümkün değil. Kitap hâlâ masamın üstünde duruyor, kısmen bir hurafeden mütevellid uğurluk gibi, kısmen de hemen hemen bütününe hâkim olduğum için şimdi içimden geldiği gibi açmak ve seçip okumak üzere.

Birkaç gün önce Harper'e *Was Heisst Denken*"in (*Düşünmek Ne Demektir?*) düzeltilmiş nüshalarını gönderdim. Kitabın bölümlerini Almanca metninden dikkatlice okudum ve bende çok güzel bir etki bıraktı (Fakat bunu hâlâ bitirmiş değilim ve Glenn Gray'a da hâlâ yazabilmiş değilim). Tercüme çok titiz, kelime seçimleri şaşırtıcı surette çok yaratıcı ve başarılı. (Mesela: "bedenklich" için "thought-provoking" kullanılmış.) Rahat okunuyor fakat aynı zamanda sağlam. Tercümenin devam etmesi kesin görünüyor; bugünün öğrencilerinin bu türden meselelere karşı ilgileri çok güçlü.

Puslu kış: Heinrich hastaydı, toplar damar iltihabı (muhtemelen tromboz) fakat tamamen iyileşti. Ve sonra politik durum: Bu konuda muhtemelen az çok bilgin vardır. Birkaç günden beri durum daha iyi görünüyor ve ben depresyonumdan canlı bir şekilde çıkıyorum. Bu ülke için daha doğrusu bu yönetim için olabilecek en iyi şey, savaşın kaybedilmesi. Bu hiç hoş olmayan sonuçlar getirecek, fakat bunun emperyalist maceraperstlere ve kanlı Pax Amerikancılara tercih edilmesi gerekir. Ülkedeki ayaklanma olağanüstü düzeyde, sadece öğrenciler arasında değil, senato, basın ve bütün üniversitede de aynı şekilde. Şimdi her şeyden önce parlemento dışı muhalefet ve gençlik ilk kez parlemento içi muhalefetle ve hepsinden önemlisi senatoda birlikte hareket ettiği için belki bir kez daha kıl payı yakayı kurtarabiliriz.

Merak ediyorum, sizde durumlar nasıl? Sen iyi misin? Ne üzerinde çalışıyorsun? Yaz planları hâlâ çok belirsiz. Seni tekrar görmek ne güzel olurdu. Bir sohbet ne güzel olurdu. Her hâlükârda iyi olduğunu düşünüyorum ve böyle düşündükçe mutlu oluyorum.

Heinrich selam söylüyor; Elfride'ye selam.

Seni her zamanki gibi selamlıyorum

Hannah

102 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Messkirch, 12 Nisan 1968

Sevgili Hannah,

Üç gündür burada kardeşimle çalışıyoruz. Öncesinde Elfride ile iki haftalığına, hayatımda ilk defa bir kür için Badenweiler'de idik. Gerçekten tembellik etmeme sebebiyet verdi. Ocak ayı başında, 10 Ocak akşamı 8'e doğru birdenbire - sonradan anlaşıldığına göre - grip virüsüne yakalandım. Aniden güçlü bir öksürük ve 39.6 derece ateş. Doktor geldikten sonraki günlerde ateş tekrar 38.4'e düştü. Doktor bunu iyiye işaret olarak yorumladı. Fakat benim yaşımda bu türden komplikasyonlardan korunmak için üç gün boyunca penisilin aldım, beni çok hırpaladı. Bu arada hastalık, bana baktığı için Elfride'ye de bulaştı. Haftalarca bu meseleyle uğraştık, bu yüzden Badenweiler'deydik. Şimdi iyiyim, Elfride de iyi. Bu hastalık hikâyesini -mutada muhalif- senin 17 Mart tarihli beni çok mutlu eden mektubuna hazırlık olarak anlattım.

Benim arzum, her yerde gittikçe daha karanlık bir hâl alan "ilişkilerden" bağımsız olarak senin büyük çöküntülerden kendi gücünle çıkmış olman. Heinrich'in yeniden sağlığına kavuşması da sana yardım etmiş olmalı.

Was heisst Denken?'in (*Düşünmek Ne Demektir?*) tercümesini takip ettiğin için teşekkür ediyorum. Freiburg'da tercümenin çok kötü olduğuna dair şayialar yayılıyor. Fakat buna rağmen, Glenn Gray tarafından meselenin adabıyla yapıldığına ikna oldum. *Bu* dersin tercüme edilmesine ve gençlerin hizmetine sunulmasına çok memnun oldum.

Hastalık sebebiyle çalışma da bölündü. Fakat kendimi yeniden iyi hissediyorum ve hâlâ gayretle aynı hedef için yoldayım, muhtemelen 60 sayfa içinde söylemek istediklerimi *basit* bir şekilde söylemek için. Düşünce sahasında eğer insan bir şeyin dı-

şında dolanıp duruyorsa ve zihni de karışıksa, yalnız o zaman kalın kitaplar ve çok ciltli eserler yazılıyor.

Merkür'de önemli şeyler söylediğini sadece üstünkörü bir şekilde gördüm.

Viyana'daki uluslararası felesefe kongresinde kalburüstü kişiler arasında olmayı reddettim; ben bu tür programlarda hiç bulunmadım.

"Kamu"nun tekinsizliği karşısında hâlâ bir "alternatif" var mı? Ya da daha doğrusu, bu "alternatif" lakırdısına karşı hâlâ aslolan şeyler konusunda bir ölçü var mı? Kendini inşa etmediğini öğreninceye kadar insan hangi cehennemlerden geçmek zorunda?

Wegmarken senin okuduğun gibi okunmak üzere varolmuş bir deneme ve o kıvama ancak ön bilgisi olan hazır olabilir. Bu insanlar az. Fakat bu birkaç kişi bile benim için yeterli olurdu. Onlar beklemeyi biliyorlar. Bununla umut arasında uçurum kadar fark var. Umut, insanlık dairesine ve "ruh"un inşa alanına aittir.

Geleceksen zamanında, yani planlarının (öncesinde) yaz. Heinrich'e selam. Elfride selam söylüyor.

Seni her zamanki gibi selamlıyorum.

Martin

103 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

23 Ağustos 1968

Sevgili Martin,

Senden hiçbir haber alamayınca ben de hiçbir şey yazmadım. Glenn Gray'ın sana bildirdiği gibi Heinrich'in hastalığından dolayı çıkamadım. Gerek de kalmadı. Şimdi aniden 10 veya 14 günlüğüne Avrupa'ya gelmeye karar verdim. Eylülün 1

veya 2'sinden itibaren Basel'de olacağım, Hotel Euler'da ve muhtemelen bir hafta orada kalacağım. Görüşebilmemiz için bana oraya yaz. Durumum esnek, muhtemelen bunu eylûlûn ikinci haftasında gerçekleştirebiliriz. Yalnız bunu acilen bilmem gerekiyor. Glenn'in ekimden önce beklenmediğini mutlaka biliyorsundur.

Henirich selam söylüyor. Elfride'ye selam.

Her zamanki gibi selamlıyorum

Hannah

104 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

La Thor (Avignon), 1968-IX-6

=BAYAN HANNAH ARENDT, BASEL, EULER HOTEL=

BEN 9 EYLÜL'E KADAR RENE CHAR'IN ZİYARETİNDEYİM, 12 EYLÜL ZAHRINGEN, HOŞGELDİN SELAM=MARTİN=

105 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 11 Eylûl 1968

Sevgili Hannah,

Seni yarın 16'da çaya bekliyoruz ve akşam yemeğine kalmanı rica ediyoruz.

Ben de senin gibi seviniyorum.

Martin

106 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Cuma, (28 Şubat 1969)

Sevgili Martin,

Ben Jaspers'in cenaze töreni için burdayım. Sadece birkaç günlüğüne. Seni görmeyi çok isterim. Mümkün mü? Gelecek hafta çarşamba benim için çok uygun olurdu.

Her zaman olduğu gibi

Hannah

Bana burada en kolay yarın telefonla ulaşabilirsin.

107 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 1 Mart 1969

Sevgili Hannah,

Gelecek çarşamba benim için de uygun -öğleden sonrası çok uygun- çünkü öğleden önceyi çalışmaya ayırıyorum.

Her zaman olduğu gibi

Martin

108 Elfride Heidegger'den Hannah Arendt'e

20 Nisan 1969

Sevgili Hannah,

Benden sana bir rica: Korkunç bir gribin akabinde, iki katlı büyük evimizi bırakmaya ve arka bahçemizdeki alana tek katlı, kapısı bahçeye açılan, düz ayak, küçük bir ev yaptırmaya karar verdik. Masrafı aşağı yukarı 80-100 bin mark tutuyor. Tabii

ki bu kadar paramız yok ama değerli eşyalarımız var. Martin bana geçenlerde *Varlık ve Zaman*'ın *kendi el yazısı ile yazılmış* baskı örneklerini gösterdi. Fakat biz para işlerinden hiç anlamadığımız için, bu örneklerin değerinin ne olduğu ve bunların nerede satışa sunulabileceği konusunda hiçbir fikrimiz yok. Dün konuştuğumuz Glenn ve Ursula Gray bunları ne yapabileceğim konusunu sana soracaklardı ama ben şimdi kendim soruyorum. Lütfen bu mesele tamamen aramızda kalsın. Kısacık bir cevabına müteşekkir oluruz.

Nihayetinde tekrar iyiyiz, senin ve eşinin de iyi olduğunu umuyoruz.

Seni yürekten selamlıyoruz

Elfride
Martin

Martin de diyor ki;

Nietzsche derslerinin el yazmaları da aynı şekilde satışa sunulabilir.

109 Hannah Arendt'ten Elfride Heidegger'e

25 Nisan 1969

Sevgili Elfride,

Sorduğun şey hakkında bildiklerimi -ki çok değil- derhâl yazıyorum. Şüphe yok ki, *Varlık ve Zaman*'ın el yazmalarının değeri yüksektir, yine şüphe yok ki zamanla bu değer daha da yükselecektir. Şu anki değeri muhtemelen daha düşük olmasına rağmen aynısı *Nietzsche* için de geçerli. El yazmaları için bu yüzden sadece kamusal enstitüler değil, aynı zamanda değerli eşya koleksiyoncuları da söz konusu. En basiti, ama illa da en iyisi değil, bu türden değerli eşyaları müzayede ile satan, Almanya'daki ve yurtdışındaki büyük ve tanınmış merkezlere başvurmak.

Bunlardan biri: J.A Stargardt
355 Marburg
Universitaet Strasse 27

Bunlar her türden ve her yüzyıldan el yazmalarının ticaretini yapıyorlar, çağdaş yazarların da. Mesela Ernst Jünger, Hofmannsthal vb. Hacimli bir kataloglarını bütün dünyaya gönderiyorlar. "Gizlilik" mevzuu sözkonusu olamaz, siz, genelde yapıldığı gibi, uygun bulduğunuz biri vasıtasıyla bu kişilere başvurabilirsiniz ve bir fikir edinmek için katalog edinebilirsiniz.

Şüphesiz başka yollar da var. Ben bilgi toplamayı deneyebilirim. "Gizlilik" meselesi problem. Bu işte bir *sui generis* (biriciklik) söz konusu olduğu için, konudan anlamayan, bu konuda hüküm veremiyor. "Gizlilik" konusunda ricada bulunabileceğim, tanıdığım, bu alanda müstesna kabul edilen bir kütüphane uzmanına başvurabilirim. Şu anda Kolombiya'da profösor olarak çalışıyor ve Almanya kökenli, emekli olmadan kısa bir süre öncesine kadar Kudüs'teki İbrani kütüphanesinin müdürlüğünü yürütüyordu. Herkesten çok bilgi sahibidir. Ayrıca, arkadaşım olan, Kurt Wolff'un dul eşi, Helena Wolff'a da sorabilirim. Bu konularda bilgi sahibidir ve rica edildiğinde, "gizlilik" konusunda aynı şekilde güvenilirdir.

Sonuç olarak; muhtemelen Library of Congress'in El Yazmaları Bölümü müdürüne de başvurabilirim, çünkü onu biraz tanıyorum. Yalnız bunu, (yukarıda andığım kütüphane uzmanı) Wormann tavsiye ederse ve tabii ki siz de onaylarsanız yapabilirim. Gizliliğe gelince, bu görevliler genellikle güvenilir kişilerdir, fakat bu konuda özel bir garantiye sahip değilim.

Burada pürüz şu olabilir; aslında ilgilenmeyen bir kurul değil, ama daha önce dediğim gibi, öncelikle Library of Congress sadece Amerikalı yazarlarla ilgileniyor.

Glenn Gray bana daha geçenlerde kötü bir gripten bahsetmişti. Bu önceki seneki ile aynı mı? Bu grip sizde büyük bir bitkinlik bıraktı mı? Heinrich kışın Hong-Kong denilen gribe

yakalandı, fakat kötü değildi; beş gün yüksek ateş, sonra ilaçsız ve hasarsız geçti gitti.

Mayıs sonunda birkaç aylığına Avrupa'ya geliyoruz. Daha sonra haber veririm. Burada durumlar memnuniyet verici değil.

Her ikinize de en güzel dileklerimle, Heinrich selam söylüyor.

110 Elfride Heidegger'den Hannah Arendt'e

28 Nisan 1969

Sevgili Hannah,

Acele cevabın için yürekten teşekkür ediyoruz. El yazmalarını satışa sunmaktan vazgeçtik. Yazmaları, senin de bahsettiğin Library of Congress gibi tüzel bir kolleksiyona veya bir vakfa teklif etmeyi düşündük. Eğer sana çok zahmet vermeyeceksek, ricamız, senin özellikle bilgili bir kütüphaneci olarak tanımladığın o profesöre bu türden yazmaların muhtemel fiyatını sorabilir misin? Diğer soruşturmalar ve yazılı cevabın da gerekmez; yakında seni burada görmekten memnun olacağız, bu meselenin devamını da yüzyüze konuşuruz.

"Memnuniyet vericilik" burada da yok, fakat çalışma odası iyi. Gribi de atlattık.

Mayıs sonunda biz burada olacağız, daha sonra kısa bir süreliğine yolculuğa çıkacağız. Haziranın son on gününden itibaren bizi burada bulabilirsiniz.

Tekrar teşekkürler, sana ve eşine yürekten selamlar

Elfride

(M. Heidegger'in el yazısıyla ek.)

Her zaman olduğu gibi yürekten selamlar, eşine de.

Martin

Fotoğraflar ve Basel'den gelen film için de teşekkürler.

111 Hannah Arendt'ten Elfride Heidegger'e

New York, 17 Mayıs 1969

Sevgili Elfride,

Kütüphaneci dostum Wormann önceki gün buradaydı. Bazı şeyleri unutmamak için çabuk yazıyorum. Tavsiyesi üzerine yapılabilecek şeyleri şöyle sıralayabiliriz:

Özellikle sözkonusu olan kütüphaneler: Almanya'da hepsinden önce Marbach'daki Schiller Arşivi, bu arşiv felesefe eserlerini de satın alıyor ve iyi bir bütçesi var. Fransa'da Bibliothéque Nationale, bazen Almanca metinleri de satın alıyor (mesela birkaç yıl önce büyük bir Heine-Kolleksiyonu almış), eğer bu metinler Fransa için önemli ise. *Varlık ve Zaman* da bu kapsama girenlerden. Fakat şu anda paralarının olmadığı kanaatinde.

Amerika'da: ilk merci Yale, - *Metafizik'e Giriş*, Yale'nin yayınevinden çıktı. Bunlar en büyük (?) Almanca el yazmaları kolleksiyonuna sahipler, her şeyden önce birçok Rilke yazmasına sahipler. Ayrıca Princeton ve Harward da büyük Almanca kolleksiyonlara sahip.

En yüksek fiyatı muhtemelen, bu alanda yeni olan ve birçok eseri çok yüksek fiyatlara satın alan Teksas'ta elde etmek mümkün. (Congress Kütüphanesi söz konusu olamıyor, çünkü onlar sadece Amerikan eserlerini alıyor.)

Bu metinler ticaret nesnesi olmamalı aslında. Peki bu durumda da bu eserler nasıl sunulacak?

Wormann, tecrübesiz insanların çok kolay aldatılabileceğine ve hata yapabileceğine işaret ediyor. En iyisi, -daha önce de bahsettiğim gibi- Stargardt üzerinden satışa sunulması. Çünkü bu firma sadece müzayede yapmıyor aynı zamanda böyle eserlere aracılık da yapıyor. Doğal olarak bunun için yüzde alıyorlar. Ama buna değer. En iyisi, bu el yazmalarının kendisine hediye edildiğini veya miras yoluyla kendisine intikal ettiğini söyleye-

bilecek bir aile mensubunun bu firmalara başvurması. Wormann, bunun vergide de kolaylık getireceği kanaatinde, ben bunu tam olarak anlayamadım.

3. Eğer doğrudan teklif etmek istiyorsanız bu da bir aracı kişiyle gerçekleşebilir. Glenn Grey tercümelerin editorü olduğundan Amerika'da bu iş için sôz konusu olabilir. Fakat Almanya'da makul bir ücret elde edebilmek için bu işin kime teklif edilebileceği konusunda emin değil. Bu alanda en tecrübeli ve güvenilir kişi Frankfurt'taki Alman Kütüphanesi'nden Prof. Kôster. Eppelsheimer'in halefidir; onu tanırım. Yıllar önce sahipsiz Yahudi kültür mirasını araştırırken bana çok yardımcı olmuştu. Şu an emekli fakat hâlâ çok canlı ve birçok alanda da aktif. Çok açık görüşlü ve hoş bir adamdır.

4. Bu el yazmalarının değerine gelince: bir *justum pretium* tabii ki yok. Çok farklı tekliflerle ücret yükselebiliyor. Birkaç örnek verdi: Einstein ile çok da ilginç olmayan bir mektuplaşmaya - 52 mektup Londra'daydı (Avrupa'nın en büyük müzayede evi Sotheby, Bond Street) - 5 bin İngiliz sterlini değer biçildi ve üç katına satıldı. Fakat burası sôzkonusu olamaz, çünkü onlar sadece müzayede yapıyorlar (Stargardt'tan farklı olarak). Berlin, Gerhart Hauptmann'ın terekesine 2,5 milyon marktan fazla ôdedi.

Bu yüzden bir tahminde bulunmak istemiyor, fakat spontan olarak, *Varlık ve Zaman*'ın 70-100 bin mark arası bir fiyata gitmesi gerektiğini düşünüyor, tabii Nietzsche yazması olmaksızın. O çok daha fazla olabilir de.

5. Sonuç olarak: Wormann, gizliliğin ancak satış anına kadar sürebileceği konusunda da uyarıyor. Bu satın alan kurumlar aldıklarını yayımlıyor. Sonra da teklif verilmiş diğer enstitüler gizlilik konusunda kendilerini artık sorumlu hissetmiyorlar. Schoken mesela birkaç yıl önce çok değerli Almanca kolleksiyonunu birçok aracı kişiler vasıtasıyla tasfiye etti. Fakat bugün herkes artık bunu biliyor.

Aceleyle yazıyorum. Yolculuk hazırlığındayız ve sömestir henüz bitmedi. 28 Mayıs'ta İsviçre'de olacağız. Adres: Casa Barbaté, 6652 Tegna, Ticino, Tel: 093- 65430

Haziran sonu veya temmuz başı görüşebileceğimizi düşünüyorum.

Bizden size iyi dilekler- Hannah

112 Martin ve Elfride Heidegger'den Hannah Arendt'e

4 Temmuz 1969

Sevgili Hannah,

Onca meşguliyetine rağman bana böyle detaylı bir cevap yazdığın için çok teşekkür ediyorum. Biz önce Marbach'ı düşünmüştük, Frankfurt'taki Goethe Vakfı'nı da. Yalnız benim korkum, oradaki tekliflerin çok düşük olabileceği.

Bu arada, eğer bir satış husule gelirse, zaten gizliliğe gerek yok. Biz sana ricamızla, yalnızca, satış öncesi bu el yazması hakkında uluslar arası piyasada bir izdiham oluşmasından kaçınmak istedik.

Seni - muhtemelen haziran sonu - burada görmekten mutlu olacağız. O zamana değin sana ve eşine, New York sonrası acil ihtiyaç olan dinlenmeyi diliyoruz.

İçten selamlarımızla

Martin ve Elfride

113 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i. Br., 23 Haziran 1969

Sevgili Hannah,

Ziyaretini bekliyoruz, seni 26 Haziran perşembe, öğlen civarı bekliyoruz.

Her zaman olduğu gibi

Martin

114 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i. Br., 2 Ağustos 1969

Sevgili Hannah,

Sizi 16 Ağustos'ta öğleden sonra bekliyoruz. Dominique *Fourcade*'nin adresi şöyle: 16 rue Théodule Ribot, 75 Paris 17e. Çok sempatik bir genç ve René Char'ın dostu. Birkaç yıl önce bizi Jean Beaufret ile kulübede ziyaret etti.

Bu arada Marbach ile çok güzel bir anlaşma husule geldi, öyle ki artık daha fazla çaba sarfetmene gerek kalmayacak.

Oradaki ikametinizin kalan kısmında size iyi dinlenmeler diliyoruz.

Size yürekten selamlar, tekrar görüşmeyi ve tanışmayı ümit ediyoruz.

Her zaman olduğu gibi

Martin

Not: H. Jonas ile sohbet çok memnuniyet vericiydi. Görülüyor ki teolojiden tamamen kopmuş.

115 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Tegna, 8 Ağustos 1969

Sevgili Martin,

Ayın 16'sındaki buluşmamız kabul. Dörde doğru sizde oluruz. Her ihtimale karşı: 15'i akşamından itibaren Zürih'teyiz, Waldhaus Dolder'de.

Önce Du Thor seminerini okudum. Olağanüstü bir doküman. Her açıdan. Marburg zamanlarını ve seni hoca olarak bana bu denli yakın kıldığı ve fakat bugünkü düşüncenle de içten bir surette iç içe geçtiği için benim nezdimde çok anlamlı. Onun akabinde de Logik'in ilk baskısını okuyorum, bu eser için dikkatimi çekmiştin. (Differenzschrift yazısını bilmiyorum, burada bulma imkânım da yok.) Bu meselelerin başlangıçta bu denli basit olması hayret verici.

Fourcade'ye şimdi yazacağım. Bana, New York'a dokunaklı bir ithafla iki şiir kitapçığı gönderdi. Adressiz. Jonas burdaydı. Zürih buluşması konusunda çok mutlu, tarzı olduğu üzere bu buluşma hakkında geniş bilgi vermiş. O teolojiden ziyade birçok şeyden "tamamen kopmuş".

İkinize de iyi dileklerimle

Her zaman olduğu gibi

Hannah

116 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger İçin

Senin için
26 Eylül 1969
kırk beş yıl sonra
eskiden olduğu gibi

Baylar ve Bayanlar,

Martin Heidegger bugün seksen yaşında ve sekseninci yaş günüyle birlikte hoca olarak kamuya etkisinin 50. yılını kutluyor.[1]

Platon der ki: αρχη γαρ και θεος ὢν ανθρωποις ιδρνμὢνη σὢζει παντα (arche gar kai theos en anthropois hidrymene sozei panta): Başlangıç aynı zamanda bir tanrıdır ve insanlar arasında gezindiği sürece her şeyi kurtarır"

Müsaadenizle bu kamusal alana çıkışı Messkirch'de 1889'daki doğum ile değil, bilakis 1919'da Freiburg Üniversitesi'nde bir hoca olarak Alman akademik ortamına adım atış ile başlatmak istiyorum. Çünkü Heidegger'in şöhreti 1927'de yayımlanan *Varlık ve Zaman*'dan daha eskidir. Heidegger'in bir hoca olarak kendisinin önünde yürüyen başarısı -ki bu o zaman öğrenicisi olanlar tarafından da her hâlükârda kabul edilir- olmasaydı bu kitabın olağan dışı başarısının mümkün olup olmayacağı şüphelidir. Bu başarı sadece yarattığı heyecanla değil, bilakis bu yüzyılda çok az eserin boy ölçüşebileceği kamuoyundaki kalıcı etkisiyle tezahür etmiştir.

Bu şöhretin seyri Kafka'nın yirmili yılların başlarındaki şöhretinden ya da Braques ve Picasso'nun Paris'teki bir on yıl önceki şöhretinden daha ilginçtir. Onlar da bizim kamu anlayışımıza göre tanınmış değillerdi fakat yine de insanları kalıcı bir şekilde etkiliyorlardı. Bu şöhretin dayanabileceği elde mevcut somut nesneleri yoktu; yazılı hiçbir şey yoktu. Sadece elden ele gezen notları

[1] *Gesetze 775.*

vardı. Bu notlar her yerde herkesin bildiği makaleleri içeriyordu, yani tekrarlanacak ya da aktarılacak bir öğreti içermiyordu. Aslında isimden başka bir şey yoktu. Fakat bu isim bütün Almanya'yı bir gizli kralın efsanesi gibi dolanıyordu. Bu bir "usta"nın çevresinde oluşan veya onun tarafından yönlendirilen bir "çevre"den tamamen farklı bir şeydi. Mesela kamuoyunca tanınan Georg çevresi gibi ki kamudan kendini, sırrından yansıyan aurayla soyutlar ve sözümona varlığını yalnızca üyeleri bilir. Burada ne bir sır ne de bir üyelik sistemi vardı. Bu efsaneye nail olmuş kişiler birbirlerini tanıyorlardı, çünkü aynı zamanda öğrenciydiler ve aralarında nadiren de olsa arkadaşlıklar oluşuyordu ve sonra da bunlar pekâlâ kliklere dönüşüyordu. Fakat bütün bunlara rağmen asla bir çevre yoktu, bir gizem söz konusu değildi.

Bu efsane kimlere ulaştı ve neler fısıldadı? O zamanlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Alman üniversitelerinde henüz devrimciler yoktu, ama bütün fakültelerde akademik eğitim ve öğretim sisteminden kaynaklanan huzursuzluklar vardı. Bu fakülteler meslek okulundan da öte bir şeydi ve orada okuyanlar için bu öğretim, bir mesleğe hazırlanmaktan çok daha fazla anlam ifade ediyordu. Felsefe, bir ekmek kapısından ziyade aç kalmaya kararlı gönüllülerin bölümüydü. Bu öğrenciler işte bu yüzden gerçekten talepkârdı. Onların amacı hiçbir şekilde dünya ve hayat bilgisi değildi. Hayattaki bütün meseleleri çözmek isteyenler için dünya görüşü ve bu dünya görüşlerinin temsilciliğini yapan parti seçenekleri içinde ziyadesiyle bir tercih yapma olanağı vardı ve bu tercihi yapmak için de felsefe eğitimine ihtiyaç yoktu. Fakat onlar ne istediklerini de bilmiyorlardı. Üniversite onlara genelde ya şu okulları -Yeni Kantçılar, Yeni Hegelciler, Yeni Platoncular- ya da eski okul sistemini öneriyordu. Bu sistem de felsefe; bilgi teorisi, estetik, etik, mantık vb. bölümlere itinayla bölünüyor ve bunları öğretmek yerine mesele temelsiz ve ruhsuz bir şekilde kökten hallediliyordu. Bu

rahat ve kendi tarzında tamamen sağlam sisteme karşılık o zamanlar, yani Heidegegr'in ortaya çıkışından önce, az da olsa birkaç devrimci vardı; kronolojik olarak bakıldığında Husserl ve onun "Meselenin Kendisi Hakkında" (Zu den Sachen selbst) isimli çağrısı vardı. Bu çağrı "teorilerden uzak durun", "kitaplardan uzak durun" demekti ve diğer akademik disiplinlerin yanında boy gösterebilecek olan feslefenin katı bir ilim dalı olarak yerleştirilmesi anlamına geliyordu.

Bu tabii ki tamamen saf ve devrimci olmayan bir anlam taşıyordu. Fakat bu önce Scheler sonra da Heidegger için zemin oldu. Bunun yanı sıra Heidelberg'de bilinçli olarak devrimci olan ve felsefe dışındaki gelenekten gelen Karl Jaspers, sizin de bildiğiniz gibi uzun zaman Heidegger ile dosttu. Özellikle Heidegger'in tasavvurundaki devrimcilik onu, felsefe hakkında yürütülen bütün bu akademik safsatanın arasında temel bir felsefe olarak cezbetmişti.

Bu azınlığın ortak noktası, Heidegger'in kelimeleri ile söylersek, "öğretilmiş olanla, düşünülmüş olanın arasındaki" farkı görebilmeleleri[2] ve öğretilmiş olana karşı tamamen kayıtsız kalabilmeleriydi. Bu efsanenin ulaştığı kişiler az veya çok özellikle bu geleneğin kopacağından ve yaklaşmakta olan "karanlık zamandan" haberdarlardı. Bu kişiler felsefe meselelerinde öğretebilme kudretini gereksiz bir oyun olarak görüyorlardı ve bunun için de akademik disipline boyun eğmeye hazırdılar. Onların amacı, "düşünülen şey"di ya da bugün Heideger'in de diyebileceği gibi söz konusu olan, "düşünmenin nesnesi"ydi[3]. Onları önce Freiburg sonra da Marburg'a bir misafir hoca için çeken efsane şunu söylüyordu: Husserl'in ilan ettiği meselelere gerçekten erişmiş biri var ve o bu meselelerin akademik değil,

[2] *Aus der Erfahrung des Denkens* (1954), s. 9.

[3] *Zur Sache des Denkens* (1969).

bilakis düşünen insanın meseleleri olduğunu ve bu meselelerin dün veya bugün için değil, her zaman için böyle olduğunu biliyor ve gelenekten koptuğu için geçmişi tekrar keşfediyor. Mesela Platon, hakkında konuşulmaması ve onun idee öğretisinin sunulmaması ve tam tersine bir diyaloğun adım adım bir sömestır boyuna takip edilmesi, bin yıllık öğreti ortadan kalkıncaya ve yerine yüksek derecede güncel bir problematik gelinceye dek kritik edilmesi teknik olarak ayırt edici olan şeylerdi. Şimdi bu size muhtemelen olağan geliyor, çünkü birçok kimse şimdi bunu böyle yapıyor ama Heidegger'den önce bunu kimse yapmamıştı. Efsane kısaca şöyle diyordu: Düşünme yeniden hayat buldu. Geçmişin öldü sanılan eğitim hazineleri yeniden dile getirildi. Böylece şüpheci tavrımızın tahmin ettiğinden çok daha başka şeylerin öne çıktığı görüldü. Bir hoca var; belki insan düşünmeyi öğrenebilir.

Kesinlikle bu dünyadan fakat bu dünyanın içinde gizlenmiş düşünce imparatorluğundaki gizli kral. Kimse bu imparatorluğun gerçekten var olup olmadığından emin değil, fakat onun tahmin edilenden fazla tebaası var. Yoksa Heidegger tarzı düşünmenin o muhteşem ve sık sık yer altına nüfuz eden etkisini ve düşünmeye dayalı okuma sistemini ve bu sistemin hem öğrenci çevresini hem de felsefeden anlaşılan şeyi aşmasını insan nasıl açıklayabilir?

Aslolan, Heidegger'in felsefesi'nin olup olmadığını[4] sorgulamak değildir ki buna hakkımız da var, bilakis bu yüzyılın zihinsel fizyonomisini belirleyenin Heidegger düşüncesi olduğudur. Bu düşünce kendine özel, sonuna dek didikleyen bir kaliteye sahiptir ki bu kalite -insan onu dilsel olarak kavrayıp delil olarak kullanmak isterse- "denken" (düşünmek) fiilinin geçişli kullanımında mevcuttur. Heidegger bir şey "hakkında" düşünmez, sadece o şeyi düşünür. Bu tamamen ve kesinlikle içine nufüz

[4] Jean Beaufret a.g.e., s. 51.

edilemeyen faaliyet içinde o, derinliklere dalıyor, bu boyutta -bu boyut için söylenebilecek olan şey, onun daha önce bu tarzda ve kesinlikte hiç keşfedilmemiş olduğudur- nihai ve güvenli bir temeli keşfetmek ve bunu gün yüzüne çıkarmak için değil, bilakis o derinlikte kalmak, yol yapmak ve "yol işaretleri"[5] koymak için. Bu düşünme kendine ödevler belirleyebilir, "meselelerle" ilgilenebilir. Doğal olarak her daim meşgul olduğu veya daha doğrusu heyecan duyduğu özel bir şeylere sahiptir. Fakat yine de insan onun bir amacının olduğunu söyleyemez. O sürekli bir faaliyet hâlindedir, bu yol belirleme daha önce görünen veya belirlenmiş bir amaca hizmet etmektense bir boyutun keşfine hizmet etmek ister. Bu yollar pekâlâ "Holzwege" olabilir, çünkü bu yollar zaten ormanın dışında bir amaca yönelik değildir ve "yürünmemiş yerlerde birdenbire bitebilirler".[6] Ormanı seven ve kendini orada vatanında hisseden kişi için bu yollar, titizlikle kurulmuş ve insan bilimcilerin ve okkalı filozofların üstünde oradan oraya koşuşturdukları mesele caddelerinden daha ölçülüdür. "Holzwege" metaforu esaslı bir şeye tekabül eder ama sanıldığı gibi kişinin girip de çıkamadığı bir yol değildir, bilakis meşgalesi orman olan kişinin bir ağaç kıran adam edasıyla kendini inşa ettiği yoldur. Fakat bu yolu inşa etmekle ormanda ağaç kırmak bu meşgale söz konusu olduğunda eş değerdedir.

Heidegger kendi didikleyici düşünme yöntemi vasıtasıyla keşfettiği derin boyutların içinde bu düşünme yolları için büyük bir ağ kurdu. Dikkate alınan ve bir okul hâline gelen tek bir sonucu vardır bunun; o da geleneksel metafizik binasını yıkmasıdır. Zaten uzun zamandır kimse kendini orada rahat hissetmiyor-

5 *Wegmarken*, 1929'dan 1962'ye kadar makale, sunum ve denemelerin toplandığı derleme eserin adı. (1967)

6 1935-1946 arası denemelerin toplandığı *Holzwege* isimli eserin önsözünden (1950).

du. Temelinde yeterince derin ve sağlam olmayan yerlerini yer altı geçişleri ve deşme çalışmalarıyla yıkmış oldu. Bu bir tarihî meseledir, belki de birinci derecede bir meseledir. Ama bunun, bütün yapılanmaların, hatta tarihî yapıların da dışında olan bizi ilgilendirmemesi gerekiyor. Belli bir açıdan Kant'ı haklı olarak "her şeyi unufak eden" kişi olarak tanımlamamız, Kant'ın -tarihî rölünden farklı olarak- gerçekten kim olduğuyla çok az alakalıdır.

Metafiziğin kaçınılmaz yıkılışının metafiziğe yakışır bir şekilde vuku bulmasını sadece ve sadece Heidegger'e borçluyuz. Onun sayesinde metafizik sonuna kadar *düşünüldü* ve ardından gelen onu ezip geçmedi. Heidegger'in dediği gibi[7] "Felsefenin Sonu" felsefenin şanına yakışır bir şekilde oldu ve felsefeyi onur içinde muhafaza ediyor; bu son ona en çok sadık olanca hazırlanmıştır. Hayatı boyunca seminerlerinin ve derslerinin merkezi filozofların metinleri oldu. Ve sadece belli bir yaştan itibaren ileriye çıkmaya ve çizginin dışına çıkmaya cesaret etti ve kendi metni hakkında bir seminer verdi.[8]

Benim dediğim; düşünmeyi öğrenebilmek için bu efsaneyi izlediler ve öğrendiler ki düşünmek salt bir faaliyet olarak tutkuya dönüşebilir; onu ne bilme açlığı ne de öğrenme dürtüsü tetikler. Bu tutku bütün diğer yeteneklere hükmetmekten öte, onları düzenler ve onlara nüfuz eder. Biz akıl ve tutku, ruh ve hayat gibi eski zıtlıklara alışığız ve *tutkulu* bir düşünme tasavvuru -ki onda düşünme ve canlılık birleşiyor- bize kısmen yabancı geliyor. Heidegger de bu bu birleşmeyi -tanık olunmuş güvenli bir anekdota göre- Bir Aristotales dersinin başında o alışılmış biyografik girişin yerine şu tek kısa ve öz cümleyle ifade etmişti: "Aristotales doğdu, çalıştı ve öldü" Böyle bir şeyin olması gerçi

[7] bkz. "Das Ende der Philosophie und die Aufgabe des Denkens", *Zur Sache des Denkens*.

[8] a.g.e.'nin ilk bölümü *Zeit und Sein* üzerine seminer de içeriyor.

sonradan anladığımıza göre, felsefenin imkânlarının bir koşuludur. Fakat Heidegger'in düşünen varlığı olmasaydı bu yüzyılda bizim bunu yapıp yapamayacağımız şüphelidir. Bu düşünme tarzı dünyaya gelmişliğin basit gerçeğinden doğan bir tutkudur ve şimdi o "her şeyin içinde hüküm sürenin anlamını düşünüyor"[9] Bunun "anlamak ya da bilmek gibi nihai bir hedefi de yoktur, tıpkı hayatın kendisi gibi. Hayatın sonu ölümdür, ama insan ölmeyi hedefleyerek yaşamaz, bilakis canlı bir varlık olduğu için herhangi bir sonuca varmayı düşünmez. Çünkü o düşünen, yani anlayan bir varlıktır.[10]

Bu şöyle bir sonuca varır: Düşünme kendisinden doğan sonuçlara karşı yıkıcı ve kritik edici bir tutum içindedir. Şu kesin ki filozoflar ta eski çağlardaki filozof okullarından beri sistem kurmaya yazgısal bir eğilim göstermişlerdir ve bugün bu kurulmuş binayı bozup da gerçek düşünmeyi keşfetme konusunda sıkıntı çekiyorlar. Fakat bu eğilim düşünmekten gelmiyor bilakis tamamen farklı ve kendince haklılaştırılmış ihtiyaçlardan doğuyor. Eğer düşüncenin kendi dolaysız ve tutkulu canlılığını kendi sonuçlarıyla ölçersek aynı Penelope'nin örtüsü gibi olurdu; akşama kadar durmaksızın örülen, sabah yeniden başlamak için tekrar sökülen örtüsü gibi. Ara sıra ondan önce yazılan yazılara değinse de, Heidegger'in her yazısı sanki hep baştan başlıyormuş gibi ve sanki yalnız onun tarafından kullanılan bir dili ve terminolojiyi üstleniyormuş gibi okunur. Burada kavramlar sadece "yol işaretleri" olur ve yeni düşünce yolunu yönlendirirler. Heidegger, Nietsche vesilesiyle "düşüncenin yeniden başlayan acımasızlığı" hakkında konuştuğunda ve "düşüncenin konusu olan kritik soru gerekli ve sürekli bir surette düşünceye ait olduğu sürece" ifadesinin altını çizdiğinde ve düşünce "bir geriye dönüş karakteri içe-

[9] *Gelassenheit* (1959), s. 15.

[10] *Op. cit., s. 16.*

rir dediğinde düşüncenin karakteristiğini zikrediyor. *Varlık ve Zaman*'ı "içkin bir kritik"e teslim ettiğinde ve bunu söylediğinde bu geriye dönüşü pratiğe aktarmış oluyor. Platonca bir hakikatin belli bir yorumunun "tutunamaz" olması, ya da tamamen genel kendi eserine yönelik bir "geri bakışla" konuşması, "bu geri bakışın sürekli bir eleme hâlini alması, bu yaptıklarını bir geri alma değil, bilakis düşünülmüş olanı yeniden düşünmektir.[11]

Yeterince yaşlanmış her düşünür kendi düşündüklerinin sonuçlarını çözümlemeye dikkat etmelidir. Bunu nasıl yapar; tekrar düşünerek. (Şimdi Jaspers ile diyecektir ki, "gerçekten başlamak istemişken gitmek gerekir.") Düşünen Ben'in yaşı yoktur ve bu, düşünürlerin aynı zamanda hem laneti hem de bereketidir. Onlar gerçekten sadece düşündükleri sürece yaşlanmadan yaşlanırlar. Düşünmenin tutkusu da öbür tutkular gibidir. Genelde kişinin sıfatları olarak tanıdığımız şeyler ki onların iradeyle düzenlenmiş bütünlüğü karakter dediğimiz şeyi ortaya çıkarır; insanlara hükmeden ve onları kısmen sahiplenen tutkunun cazibesine karşı koyamaz. Heidegger'in dediği gibi düşünen ben, kopan fırtınanın içinde "sakince duran" şeydir ve o ben için zaman tamamen durmuştur; yaşlanmamısının yanı sıra her zaman özel bir surette farklı olmasına rağmen sıfatsızdır da. Düşünen ben, bilincin kendisinden tamamen farklı bir şeydir. Üstelik Hegel'in bazen felsefeden aktardığı gibi, "düşünmek ıssız bir şeydir".[12] Ama bu Platon'un dediği gibi, yalnız kaldığında "sessizce kendiyle konuşması değil"dir[13], bilakis bu konuşma "söylenemeyen" bir şey içerir. Bunu dil, seslendiremez, aslında dile getiremez; bırak başkaları-

11 *Nietzsche* (1961), cilt I, s. 618, *Zur Sache des Denkens*, s. 61, 30, 78, ve Heidegger'in William J. Richardson, S.J., *Heidegger: Through Phenomenology to Thought*, The Hague, 1963 eserine önsözü.

12 Hegel'in Zillmam'a 1807 tarihli mektubunda.

13 bkz. *Sophist*, 263'e ve Theaitet, 190'a.

na, bundan etkilenen kendine bile bildiremez. Platon'un *Yedinci Mektubu*'nda bahsettiği "dile getirilemez" olan şey muhtemelen, düşünceyi bu şekilde ıssız yapan ve ondan farklı beslenme zeminleri yaratan şeydir. Düşünce bu zeminden çıkar ve kendini sürekli yeniler. Şöyle düşünülebilir; düşünmenin tutkusu en toplumsal insana bile bulaşır ve onu bu yalnızlık sebebiyle mahveder. Bu Heidegger'de kesinlikle olmayan durumdur.

Benim bildiğim kadarıyla düşünceden bir pathos olarak bahsedenlerin birincisi ve biriciği Platon'du. Bu pathos çilekeşlere bulaşmış acı veren bir şeydi. Platon felsefenin başlangıcını hayret olarak tanımlar.[14] Bununla tabii ki içimizden doğan ve pathos gibi bize bulaşmayan, bize biraz yabancı bir surette tesadüf eden, salt bir şaşırmayı kastetmiyor. Çünkü düşünmenin başlangıcı olan hayret -tıpkı bilimin başındaki merak gibi- günlük hayata ve kendiliğinden olana aittir, tanınmış ve bilinmiş olana. Bu da bilginin neden pasifize edilemeyeceğinin gerekçesidir. Heidegger bir gün tamamen Platon mantığınca bunu şöyle ifade etti; "sadelikten hayret duyma yeteneği" Ve Platon'dan farklı olarak buna bir şey daha ekledi; *"bu hayreti ikametgâh olarak kabul etmek"*.[15] Bu ilave bana Martin Heidegger hakkında belirleyici bir kanaat olarak görünüyor. Çünkü düşünmeyi ve ona bağlı yalnızlığı bilmek, umduğumuz gibi belki herkes için değildir ama şüphesiz orada ikametgâhı olmayan birçok kişi kendilerine sadeliğin hayreti bulaştığında, hayrete teslim olmak suretiyle kendilerini düşünmeye teslim ederler. İçinde insani meselelerin olduğu meşguliyetlerin ve işlerin sürekliliğinde geleneksel ikametlerinden dışarıya çekildiklerini ve kısa bir süre sonra tekrar geri döneceklerini böylece bilirler. Heidegger'in

[14] *Theaitet* 155 d.

[15] Heraklit'in bir yorumu vesilesiyle, *Vorträge und Aufsätze* (1967), III. Bölüm, 16. Kısım, s. 55

bahsettiği ikamet, insanın ikamet ettiği yerin metaforik olarak uzağında durur. Bu yer ne kadar fırtınalı olursa olsun, biz zaman fırtınasından konuştuğumuzda bu fırtınalar, derece bağlamında daha metaforiktir. Dünyanın diğer yerleriyle ölçüldüğünde, insani meselelerin yerleri ile karşılaştırıldığında aslında düşüncenin ikametgahı "sessizliğin yeri"dir.[16]

Sessizliği üreten ve yayan aslında hayretin kendisidir. Diğer gürültülere karşı, hatta kendi sesinin gürültüsüne karşı olan koruma dahi bu sessizlik uğrunadır. Hayretten bir düşüncenin oluşması için bu, değişmez bir koşul olacaktır. Bunun içinde karakteristik bir değişim saklıdır. Bu değişim, düşüncenin çevresinde dolaşan şeyler için vuku bulur. Bu düşünce, dünyadan ayrılmışlığı içinde sadece mevcut olmayanla meşgul olur; nesnelerle, şeylerle ki bu şeyler dolaysız bir algılamadan çıkarılmışlardır. Bir insanla yüzyüze durulduğunda o kendi bütüncül, mutluluk verici canlılığında algılanır fakat o insan hakkında düşünülmez. Eğer şu yapılırsa; birbiriyle karşılaşmış insanların arasına bir duvar örülürse, insan gizlice o karşılaşmadan uzaklaşır. Bir insana ya da bir şeye düşünerek yaklaşmak için o şey, dolaysız bir algılama için uzakta olmak zorundadır. Heidegger diyor ki, "düşünme, uzaklığa yakınlaşmaktır".[17] İnsan bunu bir tecrübe ile göz önüne getirebilir. Biz yakındaki uzak ve ıssız görülmeye değer şeyleri keşfetmek üzere yolculuk yapmaktayız. Artık izlenimlerin baskısı altında olmadığımızda genelde olan şudur; geçmişe dönük bir hatırlama içinde gördüğümüz şeyler bize tamamen yakınlaşırlar ve artık mevcut olmadıkları için anlamlarını açarlar. İlgilerin ve ilişkilerin bu aksi, yani düşüncenin yakını uzaklaştırması ve aynı şekilde kendini yakından uzağa doğru çekmesi ve uzaktakini yakına getirmesi, düşüncenin ikametgâhı hakkında açık

16 Anläßlich einer Parmenides-Interpretation in: *Zur Sache des Denkens*, s. 75'teki bir Parmenides yorumu vesilesiyle.

17 *Gelassenheit*, s. 45.

olmak istediğimizde belirleyicidir. Düşünme esnasında tasavvura dönüşen hatırlama, düşünce tarihinde düşünme hakkında aklî bir kudret olarak önemli bir rol oynadı. Çünkü bu hatırlama, uzak ve yakının duyusal olarak verilmiş şekliyle böyle bir akse kesinlikle muktedir olduğu konusunda bize güvence verdi.

Düşünmenin sorgulaması, "gündelik olanın olağan düzeninde yer almaz", "zorunlu tedariklerin ve hükmedici ihtiyaçların tatmin çevresinde de yer almaz", pekâlâ "bu sorgulama mevcut düzenin dışında yer alır"[18] dediğinde Heidegger, onun için geleneksel olan bu "ikamet" terimi hakkında, düşüncenin ikameti hakkında çok nadir, ima eder surette ve çoğunlukla negatif konuştu. Fakat bu uzaklık-yakınlık ilgisi ve onun düşüncedeki yankısı bütün bir eserin kendisine uyduğu bir ana hat gibi baştan başa ayarlanır. Mevcudiyet ve na-mevcudiyet, gizlemek ve açmak, yakınlık ve uzaklık, bunların kendi aralarında hüküm süren bağlantıları ve alakalarının herkesçe malum olan na-mevcudiyet tecrübe edilemediğinde mavcudiyetin var olamaması, uzaklık olmadan yakınlık ve gizlilik olmadan şeffaflığın olmamasıyla neredeyse hiç denecek kadar alakası vardır. Düşüncenin ikameti perspektifinden bakıldığında bu, ikametin çevresindeki eylemlerde de etkili olur, "gündelik olanın olağan düzeninde" ve insani meselelerde de. "Varlığın geri çekilmesi" ya da "varlığın unutulması" ki kendi tabıatınca na-mevcudiyete tutunan düşüncenin bu geri çekilmeyle bir alâkası vardır. Bu "geri çekilmenin'in ortadan kalkması daima insana ait meseleler dünyasının geri çekilmesiyle ödenmiş olur ve o da, düşünce bu meseleleri tam da kendine ayırdığı sessizlik içinde tefekkür ederken olur. İşte böylece Aristotales de büyük bir örnek olan Platon hâlâ canlı bir surette gözünün önündeyken, politika dünyasındaki kralların rolünü oynamayı istememelerini filozoflara ısrarla salık veriyordu.

18 *Einführung in die Metaphysik* (1953), s. 10

"Bu yetenek", en azından ara sıra "sadelikten hayret duyma" yeteneği muhtemelen bütün insanlarda kendine özgüdür. Geçmişten ve günümüzden tanıdığımız düşünürler bu hayret vesilesiyle düşünme yeteneğini ve bununla alakalı olarak her defasında kendilerine uygun düşünceyi geliştiriyorlar. O hâlde bu vasıfla payelendirilme hakkına sahip olmalılar. Bu yetenek ile, "bu hayreti bir ikametgâh olarak kabul etmek" farklı şeylerdir. Bu olağan dışı bir şekilde nadirattandır ve biz bunu kısmen sağlam bir şekilde sadece Platon'da görüyoruz. Bu ikametin tehlikelerini defalarca ve etkileyici bir şekilde *Theaitet*'te ifade etti. Orada ilk defa olarak Thales'in ve Trakyalı köylü hizmetçi kızın hikâyesini de anlatır. Bu hizmetçi kız, "bilge"nin yıldızları izlemek için bakışını yukarıya çevirdiğini ve derken kuyuya düştüğünü gördü ve bunun üzerine güldü. Göğü tanımak isteyen kişi, artık ayağının altında ne olduğunu bilemez."[19] Thales, eğer Aristotales'e güvenmek istersek, aynı zamanda çok hakarete uğramış biriydi. Hemşehrileri fakirliğiyle dalga geçmeyi alışkanlık edinmişlerdi. O da gerçekten ciddiye aldıklarında[20] bilgelerin nasıl kolaylıkla zengin olabileceğini bir yağ yapma spekülasyonuyla kanıtlamak istedi. Kitaplar malum olduğu üzere, köylü kızlar tarafından yazılmadığı için bu insanı güldüren Trakyalı çocuk, Hegel üzerinden kendisinin bu yüksekliği algılayacak gücü olmadığını söyletmek zorunda kaldı. Platon bilindiği gibi, *Devlet*'te yalnız şairlere bir zanaatı yasaklamak istemiyordu, aynı zamanda vatandaşlara en azından muhafız sınıfına da gülmeyi yasaklamak istiyordu.[21] Yurttaşlardan birinin gülmesinden, hakikatin mutlaklık iddiası düşüncesine karşı düşmanlık gösteren düşüncelerden daha ziyade korkuyordu. Muhtemelen özellikle

19 *Theaitet*, 173 d – 176.

20 *Politik*, 1259 a 6.

21 *Staat*, 388.

o (Platon), düşünürün ikametgâhının dışardan bakıldığında rahatça görülen bir hiçistan sırrına benzediğini biliyordu. Her hâlükârda o, düşüncenin, düşündüklerini pazara taşımayı istemesi durumunda buna muktedir olmadığını biliyordu. Diğerlerinin gülmesinden kendini koruyamayacağını da. Bu düşünce diğerlerinin yanı sıra, felsefeye giriş için zaruri gördüğü matematik dersi vesilesiyle Syrakus'un tiranına bu kısa ziyaretlerde yardım etmek için o yaşta üç defa Sizilen'e yola çıkma konusunda onu kamçılamıştı. Köylü kızın perspektifinden bakıldığında, bu fantastik teşebbüsün, Thales'in kötü talihinden daha komik göründüğünü fark etmedi. Kısmen doğru olsa da çok iyi biliyorum ki, kimse gülmedi ve sadece gülümseyen bu episodun bir temsilini de bilmiyorum. Belki de onların düşünürleri ezelden beri gülmeyi hoş görmedikleri ve onları bu konuda yarı yolda bıraktıkları için neye gülmenin iyi olduğunu öyle görünüyor ki bu insanlar hâlâ keşfedemedi. Birileri orada burda bir zamanlar kendi meseleleri üzerine kafa patlatmış olsa da.

Şimdi hepsini biliyoruz; ikametgâhını değiştirmek ve kendini insani meselelerin dünyasına "açmak" konusunda Heidegger'in de bir zamanlar şeytana boyun eğdiğini biliyoruz. Bir zamanlar söylendiği gibi. Dünya meselesine gelince, tiran ve kurbanları okyanusun öbür yakasında değil, bilakis kendi ülkesinde bulunduğundan onun için Platon'unkinden daha kötü şeyler oldu.[22] Kendisine gelince o kanaatteyim ki, onun durumu fark-

[22] Bugün - öfke yatıştıktan sonra ve her şeyden önce sayısız yanlış bilgi belli ölçüde tashih edildikten sonra - daha ziyade bir "yanılgı" olarak tanımlanan bu sapmanın birçok yönü vardır. İçinde yaşayanlara kendini hiçbir şekilde pembe gözlüklerin ardından göstermeyen Weimar Cunhuriyeti'nin korkunç arka planı ve onu müteakiben gelenler bugün ışık altında görülebilmektedir. Bu yanılgının içeriği, o zaman "yanılanlar" için söz konusu olandan hatırı sayılır şekilde farklıdır. Nasyonal sosyalizmde "planetarik olarak belirlenmiş teknikle modern insanın karşılaşmasını" (*Einführung in die Metaphysik, s. 152, editörün notu*) görme fikri Heidegger dışında kimin aklına geldi? Olsa olsa, Hitler'in

lı. Otuz beş yılının öncesindeki o kısa ve hummalı on aydan sonra onu geleneksel ikametgâhına sürükleyen çarpışmanın şoku vesilesiyle öğrenmek, tecrübenin düşüncesinde kök salması ve oraya yerleşmesi için hâlâ yeterince gençti. Onun için bundan çıkarılacak olan şey, iradenin keşfiydi, irade için iradenin ve bununla da iktidar için iradenin keşfi. İrade konusunda yakın zamanda ve her şeyden önce de modern zamanda çok şey yazıldı.

Kavgam'ı yerine nasyonal sosyalizmden farklı olarak faşizme dayanak olan İtalyan fütüristlerin yazılarını okumuş olsalardı bu olabilirdi. Bu yanılgı birçok belirleyici yanılgının karşısında önemsizdir. Toplama kamplarının - ki Alman Parlementosu'ndan sonra ortaya çıktılar - işkence odalarında ve Gestapo mahzenlerindeki gerçeklikten güya daha önemli bölgelere kaçmak yanılgısından daha önemsizdi bu. 1933 yılının başlarında gerçekten olan şeyi, meşhur Alman halk şairi Robert Gilbert unutulmaz bir şekilde şu dört dizede dile getirdi:

Hiç kimsenin ihtiyacı yok kapıyı çalmaya,
Her kapıyı bir baltayla açar gibi
Parçalandı millet
Bir veba yarası gibi
(Şiir "Aufburch der Nation" (1933), Gilbert, Meckern ist wichtig, nett sein kann jeder (1950)'de, Berlin; Arani, 1982, s. 67, Yayıncının notu)

Bu "yanılgı"yı gerçi Heidegger kısa bir süre sonra gördü ve sonra o zamanlar Alman üniversitelerinde alışılmış olandan daha fazlasını riske etti. Fakat aynı şey Almanya'da bunu tercih eden, Hitler'in yerine Auschwitz'den, soykırımdan ve bir nüfus yok etme politikası olarak "tasfiye"den söz etmek yerine, keyiflerine göre bir istila ve yağmadan sonra sokaktan gelen bu korkunç fenomeni manevi ilimler ve düşünce tarihi bakımından maskelemek için Platon, Luther, Hegel ve Nietzsche ya da Heidegger, (Ernst) Jünger ve Stefan George'tan bahseden birçok entelektüel ve sözümona bilim adamı için bu söylenemez. Bu gerçeklikten kaçınmanın bir meslek olduğu ve ahlaki çöküntünün asla bağdaşmayacağı bir maneviyata yönelmeyip bilakis tasavvur ve "fikirler"den müteşekkil bir hayalet imparatorluğuna yöneldiği ve bu imparatorluğun her tecrübe edilen ve edilebilir olan gerçeklikten çok uzak, çıplak bir "soyutlama"ya doğru kaydığı pekâlâ söylenebilir. Bu soyutlamanın içinde düşünürlerin büyük fikirleri bütün sağlamlığını kaybetmekte, sürekli birinin diğerinde şekil değiştirdiği bir bulut formasyonu iç içe akıp gitmektedir.

Fakat onun varlığı konusunda Kant'a rağmen, Nietzsche'ye rağmen çok şey düşünülmüş değil. Her hâlûkârda Heidegger'den önce kimse bu varlığın düşünceye ne kadar çok karşı durduğunu ve onun üzerinde ne kadar yıkıcı bir etki yaptığını görmedi. "Gelassenheit" düşünceye aittir ve iradeden bakarak düşünürümüz açık bir surette yalnız paradoksu söylemek zorundadır; "İrade etmemeyi istiyorum". Çünkü sadece "bu çemberden geçiş sayesinde", yalnız "iradeden vazgeçtiğimizde", "kendimizi(...) bir irade olmayan düşünmenin aramakta olduğumuz varlığına teslim edebiliriz."[23]

Düşünürlere hürmet edenler olarak biz, gerçi ikametgâhımız dünyanın merkezinde olsa da, Platon ve Heidegger'in insani meselelere kendilerini teslim etmelerini, tiranlara ve yöneticilere sığınmalarını hoş ve belki de nahoş bulmaktan kendimizi alamayız. Bu durum, sadece dönemin şartlarından ve kısmen de olsa önceden biçimlenmiş bir karakterden kaynaklanmaz, aynı zamanda bu Fransızların "profesyonel deformasyon" dedikleri şeye de borçludur kendini. Çünkü tiranlaşma meyli teorik olarak neredeyse bütün büyük düşünürlerde tespit edilmektedir. (Kant bu konuda büyük bir istisnadır). Bu eğilim, yaptıkları şeyde kanıtlanmadığı sürece, bunların arasında çok azı, "sadelikten heyret duyma yeteneği" konusunda "bu hayreti bir ikametgâh olarak kabul etme"ye hazır olmuşlardır.

Bu az olanlar sonuçta, yaşadıkları yüzyılın fırtınalarının onları nereye sürükleyebileceği konusunda kayıtsızdırlar. Heidegger'in düşüncesinin içinden çıkan bu fırtına, tıpkı Platon'un eserinden bin yıl sonra hâlâ bize doğru esen rüzgâr gibi bu yüzyıldan gelmiyor. O çok eskilerden geliyor. Ardında bıraktığı şey bir mükemelliktir ve bu mükemmellik bütün her şey gibi aslına intikal ediyor.

23 *Gelassenheit*, s. 32-346.

117 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger İçin

"ve yırtılan zaman
Aslolanı benim için muazzam bir surette yakaladığında
İhtiyaç ve delilik
Faniler arasındaki fani hayatımı benim için sarstığında,
Bana derunundaki sessizliği düşündür!"

Hölderlin

Çağdaş ustalar, hocalar ve pek tabii bazı dostlar onun sekseninci doğum gününü düşünüyorlar. Duruyor ve bundan bir hesap çıkarmayı deniyorlar. Kendi birikmiş bolluğu içinde şimdi varlığıyla bir işaret olmak üzere gelen bu yaşamın onlar, dünya ve zaman için ifade ettiği anlamı düşünüyorlar. Bu yaşlanmanın bereketi değil midir? Bu soruya elbette herkes farklı bir cevap verebilir ve akabinde de bu cevabın bu yaşamın tutku dolu verimliliğini -ki ondan bu eser doğdu- kısmen de olsa hesaba kattığını umabilir.

Bana öyle geliyor ki, bu yaşam ve bu eser bize, DÜŞÜNMENİN ne olduğunu öğretti. Bu konuda yazılanların paradigmasal olacağını, adım atılmamış bu muazzamlığa cesaret edebilmek için de paradigmasal kalacağını, hâlâ düşünülmemiş şeyler için tamamen ve kesinlikle kendini feda etmeyi ve bunun için özgün olmak gerektiğini öğretti. O, meselesine, düşünceden ve onun ürkütücü derinliğinden başka hiçbir şeyi mesnet edinmedi.

Ardımızdan gelenler, yüzyılımızı ve bu yüzyılda yaşayan insanları düşündüklerinde ve hatta onlara sadık kalmayı denediklerinde, o tahrip edici ve herkesi kendi tarzında sürükleyen kum fırtınalarını ve bu fırtınların içinde bu adam gibi birinin ve onun eseri gibi bir eserin vücût bulduğunu da unutmasınlar.

118 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i. Br., 27 Kasım 1969

Sevgili Hannah,

80. yaş günüm için çeşitli anma çabaların ve şarap hediyeniz için teşekkürüm gecikti. Fakat bu zaman diliminde seni sürekli anarak teşekkür ettim: Radyo konuşmanın makinede yazılmış ve el yazısı ithaflı metni için, Paeschke tarafından gönderilmiş *Merkür*'deki metin için, *Süddeutschenzeitung*'daki yazı ve senin Tabula gratulatoria'daki yazın için.

Televizyondaki yayından kaynaklanan ve gittikçe de çoğalan tebrikleri hâl yoluna koymaya, İsviçre'de söylendiği gibi, gelen tebriklere teşekkür borcumu ödemeye henüz başlıyorum. Sen her şeyden ve herkesten önce düşüncemin ve hocalığımın içsel dinamizmine denk geldin. Sophistes dersinden bu yana var olan dinamizme.

Senin ziyaretlerin yazılanları gölgede bıraktı, son olarak Heinrich ile olan ziyaretin. Onunla *Nieztsche* üzerine yaptığımız sohbeti hâlâ keyifle anıyorum. Böylesine münbit anlayış ve engin bakış nadirdir.

Messkirch ve Amriswil'deki kutlamalar memnuniyet vericiydi. Amriswil'dekinden çocuklar ve torunlar da memnun kaldı. Fakat doğum günümden dört gün sonra kardeşimin hanımı kalp krizinden vefat etti. Tatil sonrasında alışılmadık derecede güzel ve yumuşak ekim günlerini kulübede dinlenerek geçirdik.

Benim küçük, önemsiz şükran satırlarım özel postayla geliyor. Hazırlık aşamasında olduğu için bu postada hâlâ olmayanlar: 1. Heidelberg Bilim Akademisi'ndeki kolokyumun metni 2. Messkirch'deki konuşmanın metni 3. Alman ikinci kanalındaki programın metni 4. Amriswil'deki konuşmanın metni. Klostermann'ın yayımladığı armağan kitap *Durchblicke* 40 yaşın altındaki yazarla-

rı içeriyor; H.Jonas'ın yazısı hariç. Tashih metninden rastgele seçilmiş bölümlere bakılırsa memnuniyet verici bir seviye arz ediyor.

Glenn Gray'dan gittiğinden bu yana bir haber almadık. Yengesinin haberine göre iyiymiş.

Sizi iyi dileklerimizle yürekten selamlıyoruz.

Her zaman olduğu gibi

Martin

Özel postanın içerdikleri:

1. Memlekette basılmış bir kitapçık.
2. *Zur Sache des Denkens* (*Düşünmenin Nesnesi Hakkında*) (Niemeyer)
   NZZ'den iki yazı eklenmiş, 21. IX ve 5. X 1969
3. *Die Kunst und der Raum* (*Sanat ve Mekân*), Erker Yayınları, St. Gallen
4 "Teologie und Philosophie" (Teoloji ve Felsefe) makalesi (1928) ve 1964 yılından bir metin.

119 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Güzel, beyaz, huzurlu, yeni bir yıl 1969

Sevgili Martin,

Mektubun için teşekkürler! Teşekkür etme işi yakında bitecektir. Bütün bu olanlar seni biraz da olsa memnun etmiştir, hepsi olmasa da, orda burda olan bazı şeyler seni mutlu etmiştir. Ve hemen ardından yengenin ölümü; hayatın kendine mahsus bir vurgulama tarzı var. Kardeşinin durumu şimdi ne olacak? Bu Messkirch'e bir daha gidememen demek mi?

Haberini verdiğin özel posta henüz gelmedi. Hava yolu taşımacılığı öncesinde deniz yoluyla, aşağı yukarı 10 gün sürdüğü-

nü söylüyorlar, şu an neredeyse 6 hafta olmuş durumda. Gelişme böyle bir şey. Yılbaşının akabinde iki haftalığına Chicago'ya gideceğim ve ocağın ikinci haftasına kadar bunları da beklemek durumunda kalacağım. *Zur Sache des Denkens*'ı (*Düşünmenin Nesnesi Hakkında*) (Bana düzeltilmiş nüshayı yollamışsın) defalarca ve içine girerek okudum. *Zaman ve Varlık*'ı biliyordum ve onu takip eden seminer muhteşem bir surette aydınlatıcıydı. (Her daim: Hoca). "Das Ende der Philosophie" (Felsefenin Sonu): Önümüzdeki birkaç on yılı sağ atlatırsak, tabii ki tam olarak bilemeyiz ama, bu sonun hangi iyilikleri barındırdığı ve bizden sonra gelenlere ne bırakacağı ancak o zaman açığa çıkacaktır. Ben daima şu kanaatteyim, *Varlık ve Zaman*'ın yerine Kehre (Dönüş)'den sonra: Varlık ve Düşünme. Şimdi de "Lichtung ve Anwesenheit" (Kayran ve Mevcudiyet) diyorsun. Kulağa ikna edici geliyor ve bu konuda düşünecek çok şey var.

Freiburg'dayken sana bahsettiğim Pindar'ın kayıp şiirini hatırlıyorsun. Onu Snell'den biliyorum; *Die Entdenkung des Geistes* (*Ruhun Keşfi*), s. 125

Geç antik dönem konuşmacılarından birinin raporu aşağıdakileri bildiriyor:

> (Aristides 2, 142; krş. Choric. Gaz. 13, 1, 31'e uygun)
> "Pindar anlatıyor, Zeus'un düğününde, herhangi bir şeyin eksikliğini hissedip hissetmediklerini Zeus onlara sorduğunda tanrılar ondan, tüm bu eserleri ve bütün bu düzenlediği her şeyi kelimeler ve müzikle süsleyecek bazı tanrılar yaratmasını rica ettiler."

Ve Snell yorumlayarak (s. 126) şunu ekliyor: "Değerini takdir eden kimse yoksa bütün güzellikler eksiktir."

Birkaç ay önce Fourcade'den etkileyici bir mektup aldığımı bildirmek isterim, içinde beni övdüğün yazıyordu; "de vive voix" Hâlâ sevinçten yanaklarım kızarmış durumda.

Elbette yazmak ve okumak; görmek ve konuşmak için zavallı bir takviyedir. Baharda tekrar muhtemelen tekrar Tegna'ya geliyoruz, ama kesin değil. O hâlde yakında görüşür ve konuşuruz. Joan Stambaugh defalarca burdaydı, Heinrich de onunla dostluk kurdu. Çok çok kibar ve yetenekli; mutluluk verici bir durum. Hafta sonu Glenn Gray geliyor; iyiymiş. Joan ve Robert Lowel ile beraber bizde bir akşam yemeği yendi. Lowel benim eski arkadaşım Amerikalı bir şair, Glenn de onunla dost oldu. Çünkü Lowel, Grey'in kitabı *The Warriors*'u çok beğendi ve ondan çok istifade etti.

Biz iyiyiz. Heinrich'in gazete okumanın beraberinde getirdiği günlük sıkıntıları var. Muhteşem, bu seneki tatilimin bana öğrettiklerinden çok memnunum.

Yeni yıl için her ikinize de iyi dilekler. Heinrich selam söylüyor.

Her zaman olduğu gibi

Hannah

119 a Hannah Arendt'ten Elfride Heidegger'e

25. Aralık 1969

Şimdi Martin'e uzun bir mektup yazdım fakat bu eki onun içine koymak istemedim. Onun canını sıkmak için çok aptalca bir mesele. Biliyorsun, Bayan Blumenthal, Martin'in mektubunu Tat'da yayımladı. Doğru hatırlıyorsam, pek güzel olmasa da doğru tercüme edilmiş. Meseleden sıyırmak için konuyu başka bir açıdan açmış. Bir ay boyunca buna cevap vermeyi düşündüm. Fakat hiç tanınmayan biri olduğu için (bunu bizzat araştırdım) ve gazete de meşhur olmadığı için gelen her cevap ona

başka bir şekilde erişemeyeceği bir kamuoyu sağlayacaktır kanaatindeyim. En iyisi bu durumun kendi hâline bırakılması.

Nasılsın? Doğum gününü nasıl buldun? Ev yapımı ne durumda?

İçten selamlar

Hannah

120 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 12 Mart 1970

Sevgili Martin,

Harika posta için sana uzun zamandır yazmak ve teşekkür etmek istiyorum. Sana sık sık uzun mektuplar yazdım, çok uzun; düzgünce kaydedebilmek için düşünme mekânından (koltuk veya sallanan koltuk) kalkıp yazı makinesinin başına gitmeyi gerektiren mektuplar. Uzun düşünce ve teşekkür mektupları istemeksizin kesintiye uğruyor.

Tekrar ve tekrar *Zur Sache des Denkens*'i (*Düşünmenin Nesnesi Hakkında*) okuyorum. Özellikle de "das Ende der Philosophie" (Felsefenin Sonu) ve "Die Aufgabe des Denkens" (Düşüncenin Ödevi) bölümünü. Bu tabii ki pozitivizmin de sonu ve birçok yeni pozitivist çabanın da. Ben uzun yıllardan beri - *Metafiziğe Giriş*'i okuduğumdan beri - senin metafiziğin ve felsefenin sonuna dek düşünmek ile düşünmeye şimdi gerçek bir alan açtığın kanaatindeyim, korkusuz ve muhtemelen de spekülasyonsuz, fakat hür bir şekilde.

Mekân hakkındaki yazı çok güzel. Bence bu, daha ziyade mimariye uygun düşüyor; heykelden ziyade Yunan mabedlerine. Bana öyle geliyor ki sen bunu Aphaia Tapınağı'ndan ya da

Bassai'dan bizzat Sunion'dan, toprağın üzerinde serbetçe inşa edilen o eşi görülmemiş yapılardan almış gibisin ve bu yapılar her defasında böylece toprağı işaret ediyorlar; onun içinde olanı bizzat olduğu gibi.

Her şeyden önce sana Messkirch kitapçığı hakkında yazmak istiyordum, tam olarak Brief des Bruders (Kardeşten Gelen Mektup) hakkında. Bu mektup daha şimdiden asil ve aziz yalınlığı ile Almancanın en iyi mektupları içinde yer alıyor, (Walter) Benjamin'in otuzlu yıllarda topladığı mektuplar gibi. Kant'ın Brief des Bruders (Kardeşten Gelen Mektup) mektubunu biliyor musun? Tamamen farklı, çok az sert, yapmacık değil, sevimli bir şekilde alaycı fakat yine de bir şekilde benzeş.

Fotoğraf da çok güzel.

Ocak ayında birkaç ders ve bunlara bağlı birkaç seminer ile Chicago iyiydi. Hayret verici şekilde iyi, akıllı ve geniş görüşlü bir toplum. Fakat bu ancak Chicago'da böyle. Şubatta birkaç konferans için (daha ziyade paradan dolayı) Colorado'daydım ve tabii Glenn Gray'in yanında. O iyi fakat senden hiç haber almadığı için endişeli. Burada defalarca Joan Stambaugh'u gördüm ve onu bazı şair dostlarımızla birlikte davet ettim, memnun oldu. Bu yetenekli kızların problemi şu; kadın hareketleri tarafından gayet güzel karmaşık hâle getirilen kadın meselelerini ciddiyetle düşünme hususunda, mesele ne kadar zorsa o kadar az gönüllüler. Bu yaramaz durum özgürlük hareketleriyle bağlantılı olarak da tekrar harekete geçiyor ve kız öğrenciler, erkekler nezdinde aranılan biri olmanın nasıl mümkün olduğunu soruyorlar. Onlara iyi yemek pişirin, çalışmaktan zarar gelmez vb. şeyler söylendiğinde çok şaşırıyorlar.

Biz aslında mart ortasında tekrar Tegna'ya gitmeyi planlamıştık, fakat Heinrich verit iltihabından mustarip, şimdi hafiflemiş durumda. Fakat ne zaman yola çıkacağımız hâlâ belli değil. Sana sonra haber veririm.

Umarım, Glenn Gray'e karşı suskunluğun, sadece çalışma ya da "teşekkür borcu ödemenin son kısmında olma" anlamına geliyordur. İyi olduğunuzu umuyorum. Evcik ne durumda? Yapılıyor mu? Elfirde'ye yürekten selamlar.

İkinize de iyi dileklerimle, Heinrich'den selamlar

Her zaman olduğu gibi

Hannah

121 Fritz Heidegger'den Hannah Arendt'e

779 Messkirch, 27 Nisan 1970

Çok saygıdeğer Bayan Hannah Arendt,

Salı günü (21.4.) dört günlüğüne yola çıkmak zorundaydım. Pazartesi akşamı ihtiyaten Augsburg'dan aradım. Dediklerine göre kardeşim "çok" iyi. Cumartesiden bu yana tekrar evde. Küçük bir sanatoryum şu an için belki de en uygun yer olurdu. Bu hafta sonu onu ziyarete gideceğim.

Dostâne selamlarımla

Sizin Fritz Heidegger

122 Elfride Heidegger'den Hannah Arendt'e

16 Mayıs 1969

Sevgili Hannah,

Selamına teşekkürler. Martin gerçekten daha iyi. Çok az bir tutukluk dışında sağ elinin hareketlerinde, felçten hiçbir eser kalmadı. Şimdi sadece yaşını dikkate alarak kendini koruması gerekiyor. Seni tekrar görmek bizi mutlu edecek, fakat ricamız ziyaret için lütfen temmuzu bekleyin.

Eğer herhangi bir imkân olursa, haziranın ikinci haftası iki haftalığına Karaormanlar'da olmak istiyoruz.

İsviçre'nin güneyinde iyi olmanızı diliyoruz.

Bizden size yürekten selamlar

Elfride

123 Elfride Heidegger'den Hannah Arendt'e

2 Temmuz 1970

Sevgili Hanah,

Sana hemen ziyaret için -selamına teşekkür ederek-

21 Temmuz Salı, veya

22 Temmuz Çarşamba'yı

önereceğim. Lütfen sana uyan günü seç. Biz önceki gün dinlenmiş bir şekilde döndük. Martin doğal olarak daha dikkatli yaşamak zorunda.

Bizden size yürekten selamlar

Elfride

124 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Tegna,
28 Temmuz 1970

Sevgili Martin,

Umarım ziyaretimiz seni çok yormadı, her ikinize de yürekten teşekkür ediyorum. El yazısı metne gelince; ben burada kendim için bir nüsha fotokopi ettirdim. Bana fotokopi olarak getirmek istediğin ikinci el yazısı metin bende mevcut değil. Onu sendeyken çalışma masasının üstüne bırakmış olmalıyım, çünkü şimdi telefon ettim, otelde de yok. Çok üzgünüm.

Sana yazmadan önce *Heraklit*'i okumak istiyordum. Çok kendine özgü bir kitap. Bu kitapta nihayet büyük bir dikkatle sadece seni okudum. Fink tarzı bana daha yabancı. Burada Du Thor Seminerleri'ndekinden çok daha fazla hocasın. Fakat Fransızca denemeler daha tek tarz ve yoğun. Meselenin tabiatına sadık.

Ekteki el yazısı metin [(Die Herkunft der Kunst und die Bestimmung des Denkens (Düşüncenin Gayesi ve Sanatın Menşei)] çok güzel. Hemen yayımlanmalı, her şeyden önce kibernetik hakkındaki o muhteşem sayfalardan dolayı yayımlanmalı. Derin derin düşünen Athena ile çalışma masanın üzerinde bir sureti mevcut olan küçük rölyefi mi kastediyordun? Bunun Akropolis Müzesi'nde olduğundan emin misin? Heinrich ve ben, onun sanki Nasyonal Müze'de olduğunu hatırlıyoruz.

Kibernetik hakkında birkaç söz daha - s. 10-11: Diyorsun ki, gelecek (Kibernetik'ten), "insana yaklaşmakta olan" olarak tasavvur edilir. Bunun doğru olduğundan emin misin? Bir sonraki sayfada da bizzat şunu söylüyorsun; fütüroloji daima ve yalnızca "uzatılmış bir şu an" ile meşgul olur. Bu bilakis bize yaklaşmakta olanın zıddı olurdu. Ya da? Daima ve yalnızca "uzatılmış bir şu an" ile meşgul oldukları için beyler çoğunlukla da

muazzam bir surette yanılıyorlar. Benim gördüğüm kadarıyla bunun aslında vardığı yer, geleceği ortadan kaldırmak ve bu korkarım göründüğü gibi hiç de öyle ütopik değil.

Glenn Gray'e hemen yazdım. Ondan bir mektup aldım. buna göre ayın 29'unda, yani yarın New York'tan yola çıkıyor; önce Sils Maria'ya gidiyor ve pazar akşamı 1 Ağustos'ta da buraya geliyor. Ona belirlendiği üzere, sorularını yazılı olarak hazırlamasının önemli olduğunu yazdım, ama mektubumun eline geçtiğinden emin değilim. Her hâlükârda bunu ona ve Joan'a burada tekrar söyleyeceğim. Sen de bunu her hâlükârda istediğin gibi yönlendirebilirsin.

Aynı şekilde Senar'a da yazdım ve hemen -yani gelecek hafta- bana Jaspers-Kritik'inin bir fotokopisini postayla göndermesini rica ettim.

Umarım işler yolunda gider de sana 9 Ağustos'ta (saat dörde doğru, eğer size de uygunsa) haber veririm.

Yunan "Pesismizm"i hakkındaki konuşmamızda aradığım şey sonradan aklıma geldi - yani Xenophanes: *dokos d'epi pasi tetyktai* (δοκος δεπι πασι τετυκται).

Buradaki ikametimizin sonuna geliyoruz. Ayın 8'inde Zürih'e gidiyoruz (Otel St. Gotthard), oradan da New York'a, sessizce sızlanarak.

Yakında görüşmek üzere, ikinize de iyi dileklerimle

Hannah

125 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 4 Ağustos 1970

Sevgili Hannah,

Gönderdiklerin ve Kibernetik bölümüyle ilgili uyarın için teşekkürler. Metin yeterince açık değil. "Bize yaklaşmakta olan" olarak tırnak işareti ile verilen gelecek, bugün "herkes"in hiçbir şey söylemeyen boş sözüdür. "Uzatılmış şu an" içinde ge-lecek bloke edilmiştir; yani aslında senin de belirttiğin gibi, "ortadan kaldırılmıştır" [Krş. Thor Seminerleri, 1969, s.43. "Bestellbarkeit" (İşlenebilirlik) hakkında]

"O şiir"in fotokopisi burada ve çoğaltılıyor. Athena rölyefi Akropolis Müzesi'nde asılı. Heraklit Semineri'ni genel bir sistemsizlik yüzünden devam ettirmedim.

Ayın dokuzunda saat dörtte seni bekliyoruz.

Bizden size yürekten selamar

Martin

Xenophanes alıntısı için teşekkürler.
Doxa theou (δοξα θεου) Tanrı'nın azameti de demek.

126 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e Bir Ekle Birlikte

Freiburg, i. Br., 9 Kasım 1970

Sevgili Hannah,

Bu veda senin için takdir edilmiş. Heinrich'in yakınlığı şekil değiştirdi. Olanı ki buna verecek bir isim yok, gönüllü bir şekilde taşıyacak ve bu değişimin acısını teslimiyetle kabul edeceksin.

Duygularına iştirakimiz Heinrich'in dostane ve duru varlığını ortak ziyaretlerinizden tanıma şansına erişmiş olmamızdan, bu yakınlıktan geliyor.

Glenn Gray'in haberini bugün getiren postayla Bultmann'ın da bir mektubu geldi. Şöyle yazıyor: "Seni Marburg'da ziyaret etmeyi istemek için cesaretim yok. Verimli bir sohbet için gücü kalmamış, mustarip ve yorgun bir ihtiyarla karşılaşırdın"

Kısa süre önce Bultmann'a yeni yayımlanan Marburg'daki konferansımı, Phänomenologie ve Theologie'yi (Fenomonoloji ve Teoloji) ithaf edip göndermiştim. Klostermann'ın diğer örnekleri gelir gelmez bu da eline geçer.

Bu mektupta başka bir şeye gerek yok, sadece bir şey daha: Biz ikimiz de iyiyiz ve kaba inşaat hâlindeki evimiz emin ellerde.

Hatıralardaki seni yürekten düşünerek

Martin ve Elfride

Ek:

"Düşünülmüş olan"dan

Zaman

Ne kadar uzak?
Ancak durduğunda, saat
Sarkaçın ileri geri vuruşunda
Duyuyorsun: gidiyor
Ve gitti ve gitmiyor artık.
Günün sonunda
Saat
Sadece solgun bir iz
Sonsuzluğa yakın
Ondan zuhur eden
Zaman için.

127 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 27 Kasım 1970

Sevgili Martin,

Günlerdir, haftalardır sana yazmak; en azından mektubunun bana ne kadar iyi geldiğini, paylaşımının ve Zaman şiirinin tefekkür ederken nasıl yardımcı olduğunu söylemek istiyorum. Yıllar, yıllar önceki diğeriyle birlikte.

Ölüm varlığın sıradağıdır
Dünyanın oyununda.
Ölüm senin ve benim olanları
Düşen ağırlığa taşır
Bir huzurun yüksekliğine
Salt yeryüzünün yıldızına doğru.

(Umarım yanlış alıntılamamışımdır, tekrar bakmak istemiyorum.)

Fakat yazamıyorum; belki konuşabilirdim ama yazamıyorum. İki insanın arasında bazen, çok nadir, bir dünya oluşuyor. Sonra bu bir vatan oluyor, kabul etmeye çoktan hazır olduğumuz her hâlükârda biricik bir vatan. İçinde dünyaya karşı korunduğumuz bu minicik mikro-dünya, biri çekip gittiğinde yıkılıyor. Gidiyorum, çok sakinim ve düşünüyorum: *gitti.*

Sana ve Elfride'ye teşekkür ediyorum. Eve ne zaman taşınıyorsunuz? Yanımda Du Thor Seminerleri'nin sonuncusu var - "la finitude est peut-étre la condition de l'existence authentique". Şu an plan yapamıyorum ama ilkbaharda nerede olacağınızı bilmek güzel olurdu.

Her zaman olduğu gibi

Hannah

128 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 20 Mart 1971

Sevgili Martin,

Teoloji yazısına teşekkürüm gecikti. İçimden yazmak gelmiyordu. Otuz beş yıldan fazladır ayrı duran her iki metni de birlikte okumak çok aydınlatıcı ve muhteşem bir şekilde de heyecan vericiydi. Kısa zamanda tercümesi elimizde olsa iyi olurdu. Gerçi son yıllarda öğrencilerde teoloji meselelerine ilgi çok azaldı. Fakat senden menkul olan her şey çok büyük bir ilgi görüyor. "Heidegger okuyabilmek için" Almanca öğrenen birçok öğrenci tanıyorum. Buradaki öğrenciler genel olarak şu an için çok memnuniyet verici. Fakat şu an memnun olunabilecek tek şey de bu.

İkinci metin -"das nichtovjektivierende Denken und Sprechen"- ile alakalı birkaç sorum var. Konuşmak, diyorsun (s. 43.), "işitmenin söylettiği şeyi...söylemektir." İnsan bir konuşmayı, insanların birbiriyle olan konuşmalarında, bu türden bir şeyi duyduğunda bu başka bir şeyi "söyletmektedir" Peki bu nasıl bir şey? Konuşma ve söyleme nasıl bir tutum içinde? Bana görünen, söylemek düşünmekten geliyor fakat konuşmak değil, en azından doğrudan değil. Konuşmak söylemekten mi geliyor? Konuşmak ve söylemek birbirine karşı nasıl bir tutum içinde?

Nesnelleştirilmiş düşünme konusunda: Bunun kesinlikle bir düşünme olmadığı söylenebilir mi? Gerçi düşünme nesneye yönelik bilme isteği olarak deneyimden geliyor ve her deneyimde spesifik olarak var olan düşünme, görünmeyenin peşine düşüyor. Bilme isteği gülün kendisiyle uğraşır - ne"gülün kırmızı olması, (bunun) ne bahçede (olması), ne de...rüzgârda ileriye geriye doğru" salınmasıyla değil. Fakat tecrübe olmaksızın da düşünmek yetersiz kalabilir, düşünmemin bahçeye ve güle ihti-

yacı vardır. Fakat o bunlardan, başka bir şeyi algılar. Göremediğimiz bir şeyi algılayabilmek için görmek zorunda olmamız ne tuhaf. Aslında tecrübe ve onun Yanus* yüzü nedir?

Küçük bir şey daha. Diyorsun ki, biz konuşma esnasında, ifade ederek veya değil, her yerde "-dir" deriz. İbranice'de böyle olmadığını tabii ki biliyorsun. Bu dilde ek fiil yok. Peki sonuçları nelerdir?

Eğer seni yoruyorsa, bütün bunları boş ver. Aslında bugün yazmamın sebebi size, nisanın ikinci haftası ya da mayısta gelmemin uygun olup olmadığını sormak. Nisanın dördünde burdan arkadaşlarla Paris üzerinden Sicilya'ya uçacağız ve 18 Nisan'dan sonra muhtemelen Zürih'te olacağım ve ay sonuna kadar orada kalacağım. Oradan her zaman için size uğrayabilirim. Ondan sonra da muhtemelen İngiltere üzerinden geri dönmek için Münih'e ve Köln'e gideceğim. En geç 25 Mayıs'ta burada olmak zorundayım.

Son bir sorum var ki bunu sözlü olarak soracak gücü kendimde bulamıyorum. En azından elimin altındaki kitap, *Vita Activa*'nın bir tür ikinci cildini hâlâ yazmayı başarmam mümkün. Etkin olmayan insanî edimler hakkında: Düşünmek, İstemek, Hüküm Vermek. Bunun olup olmayacağı ve her şeyden önce ne zaman bitirebileceğim konusunda bir fikrim yok. Belki hiçbir zaman. Fakat gerçekleşirse bu kitabı sana ithaf edebilir miyim?

İkinize de yürekten selamlarımla

Hannah

Not: 3 Nisan'a kadar bana burdan ulaşmak mümkün. Sonra 5-8 arası Paris'te, West'te, 141 rue de Rennes, Paris 6a. 18'inden sonra Zürih, en iyisi American Express.

* Bir yüzü öne, diğer yüzü arkaya bakan Roma tanrısı (ç.n.)

H.

Sana Kojevnikoff'un Hegel yorumundan en az 16 yıl sonra yazılmış eski bir makalesini ayrı bir postayla gönderiyorum. Gizli niyetini açığa vurduğu için makaleyi ilginç buldum.

129 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i. Br., 26 Mart 1971

Sevgili Hannah,

Uzun zamandır sana yazmam gerekiyor fakat bulduğum zamanı çalışmaya ayırdım. Önceki mektubunda şu satırları okuduğumda "Sakinim ve düşünüyorum: gitti", son kelimeyi "yol"* olarak anladım. Bu daha uygun. Bugün gelen mektubun ve diyelektikle kavgamda benim için çok önemli olan Kojeve'nin metni için teşekkürler. *Phânomenologie ve Thelogie*'nin ikinci bölümüyle alakalı eski meselelere giriyorsun. En iyisi bunları ziyaretinde yüz yüze konuşmak. Bu 20 Nisan'dan sonra mümkün. Gerçi ayın son on gününde Biemel'in ziyareti ile bir ev ziyareti belirlenmiş durumda. Fakat Zürih'ten, saat 19'dan sonra ararsan karar veririz.

Elfride daha kullanışlı olan bahçeli evin yapımını ve döşemesini bayağı ilerletti. Ancak yaz içinde taşınabileceğiz..

Paris'teki ikametin esnasında René Char hakkında arkadaşları tarafından derlenen bir yayından haberdar olmuşsundur belki; kitap benden de bir şey içeriyor. O güne kadar umarım bitmiş olacak, bir özel baskıya sahip olacaksın, aynı şekilde *die Erleuterungen zu Hölderlin*'e (Hölderlin Yorumları).

Vita Activa'nın ikinci cildi zor olduğu kadar çok önemli de olacak. Şimdi "Humanismusbrief"in (Hümanizma Mektubu)

* Almancada gitti kelimesi ile yol kelimesi sesteştir (weg). Sadece yol kelimesi büyük harfle yazılır (Weg) (ç.n.)

başlangıcını ve *Gelassenheit*'taki konuşmayı düşünüyorum. Fakat hepsi yetersiz durumda. Yetersiz olanları yeterli yapmak için uğraşmak zorundayız. İthafının beni mutlu edeceğini biliyorsun.

Elfride ve ben bu kışı iyi atlattık. Çok geri çekilmiş bir şekilde yaşıyoruz ve neredeyse şehre hiç inmiyoruz.

Geçenlerde memnun edici bir ziyaret için geldi: Friedrich.

İnşallah Sicilya'da güzel günler geçiriyorsundur.

Hatırana sadık bir şekilde seni yürekten selamlıyoruz.

Martin

130 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg i. Br., 17 Mayıs 1971

Sevgili Hannah,

Güzel çiçekli selamın ve Benjamin-Brecht kitapçığı için teşekkür ediyoruz. Derleme kendi çapında çok aydınlatıcı. Her iki metin de cevher sorusunu tartışıyor. Acaba okuyucular bunun farkına varırlar mı?

İthafında sen de muhtemelen kasıtlı olarak -öteberi- için tırnak işaretlerini atlamışsın.

Umarım Avrupa'daki diğer ikametlerinden memnun kalmışsındır.

Belki dil hakkındaki kısa sohbetimizi diğer sorularla devam ettirebilirsin.

Evin yapımı iyi gidiyor. Çalışma odama "az şey" götüreceğim.

Heinrich'in anma töreni günlerinde biz de onu birlikte ananlar olarak orada olacağız.

İyi dileklerim ve yürekten selamlarımla

Martin

Elfride selam söylüyor.
Gl. Gray'a, J. Stambaugh'a ve diğer arkadaşlara selamlar

131 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 13 Temmuz 1971

Sevgili Martin,

Buraya geri dönüşümde mektubunu bulmak çok güzeldi. O zamandan beri sık sık sana yazmak istedim, fakat bir türlü karar veremedim. Bunun nasıl bir şey olduğunu biliyorsun. Meselelerin bana yoldaşlık ediyor, bir tür çevreye dönüşüyorlar. Hölderlin'i tamamen ve yeni baştan bir daha okudum, düşünce ve *deinon* (δεινον) hakkında söylediklerine özellikle dikkat ederek - s. 60, 102, 113, 129. Şimdi Joan'ın tercümesini baskı öncesi tekrar gözden geçirmek zorunda olduğum için *Zur Sache des Denkens*'ı okuyorum. Yakında Freiburg'da olacak. Acaba siz çoktan taşındınız mı?
Bugün Piper ile olan can sıkıcı olaydan dolayı yazıyorum. Saner yeni yazdı, en iyisi önemli cümleleri sana aynen alıntılamak:

"Şimdi can sıkan şey: Piper benim (Münih'e) varışımdan bir gün önce Hiedegger'e bir mektup göndermiş. Mektupta 4000 DM vermek niyetinde olduğunu belirtiyor fakat bu ücreti şöyle açıklıyor; 2000 DM Reflexion cilt için (bu, yaşadığı yıllarda yayımlanan, Jaspers ile yapılan önemli tenkitler ve tartışmaları içeren kitabın adı) diğer 2000 DM de Piper serisindeki bir yayının önceden yapılan hesap ödemesi olarak. Bu konudaki konuşma tamamen memnuniyetsiz-

lik vericiydi. Piper'in dikkatini yaptığı hileye çektim ki bununla telif ücretinin resmen ikiye bölüyor. Ona bu tür konuları açık bir şekilde belirtmesini önerdim... Piper'e Heidegger'in bunu muhtemelen onaylamayacağını söyledim. Bu durumda 4000 DM'ı ödemeye hazır. Yayınevinde işittiğime göre bunu öylesine bir denedi, bizzat Dr. Rössner'in tavsiyesine rağmen. Bana öyle geliyor ki yapılacak en makul şey, Heidegger'e hemen yazmaları ve ondan önceki anlaşmada sabit kalmasını rica etmeleri: Refleksiyon cildinin baskısı için 4000 DM. Ben kendi adıma Piper'e baskı yapacağım (cildi yayına hazırlayan Saner): Ya Heidegger ile ya da hiç değil. Pes edecektir!"

Umarım hâlâ cevap vermemişsindir. Piper ile konuştuğumda bu daha söz konusu değildi. O maalesef patolojik bir şekilde hasis. Neden bu sebepten dolayı yayıncını değiştireceksin ki? Senin muhteşem yazın, cildin biricik orijinal makalesi. Diğerlerinin tamamı Saner tarafından derlendi ve daha önce basılmışlar. Bu durumda şunu görmen lazım; sen telif haklarını koruyorsun ve yazıyı yaklaşık iki yıl sonra başka bir yayınevinden basmak isteyebileceğini Piper de kabul etmeli. Sen yazıyı Piper-Serisi'nden çıkarmayı kabul ettiğin takdirde o da seninle duruma uygun bir anlaşma yapmalı. Jaspers'in de onunla telif ücretleri yüzünden daima sorunları vardı (...)

Sana ve Elfride'ye en içten selamlarımla

Hannah

Not. Ekteki fotoğraflar: Yunan tiyatrosu Syrakus'da, Palozzolo Acreide'de küçük bir oda tiyatrosudur, Palozzolo Acreide, birkaç yıl önce kazı sonucu çıkarılmış, gri, siyah noktalı bir taştan. Senin her iki fotoğrafın da 1970 senesinden.

132 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 15 Temmuz 1971

Sevgili Hannah,

Senin son ziyaretin ve Piper ile yaptığın konuşmadan bu yana uzun zamandır onun cevabını bekliyordum. Daha yeni, ay başında geldi: "4000 DM tutarındaki telif ücretinin hesaplanması aşağıdaki gibidir:

2000 DM Jaspers'in toplu cildindeki baskı için,
2000 DM *Piper Serisi*'ndeki makalenin muhtemel bir yayınının telif ücreti olarak hesaplanmak üzere."

Sonuncusu tamamen imkânsız. Ben "prensip olarak muvafakatımı" sadece bir defalık yayının koşulları içinde verdim. Şimdi bu *Refleksiyon Cilt* olarak yayımlanmalı; olgunlaşmamış polemiklerini yıllar önce FAZ'da, şimdi *tekrar* Schurkamp'da yayımlatan "Habermas"ın bir makalesiyle beraber. Bunlar beni kesin bir muvafakat konusunda tereddüte düşürüyor. Bunlar elbette ücret meselesiyle birlikte ikinci derecede dikkate alınacak şeyler.

Son konuşmamızda sen benim yazımdaki değişikliklerden bahsetmiştin. Muhtemel yayın ilk defa tartışıldığında sana, eleştirilerde kasten *Yunanca*'ya değil, özellikle *Aristotales*'e yoğunlaştığımı söylemiştim.

Yazılarımı düzenlerken 1919'dan beri Aristotales hakkında yaptığım denemeleri yeniden buldum. Onlarla benim kritiğim arasında bir bağlantı var. Bu yüzden her ikisini de daha sonra neşredilmek üzere elimin altında tutmak ve Jaspers-Kritiğini ona uygun olmayan ve okuyucuyu çaresiz bırakan edebî bir çevreye intikal ettirmemek istiyorum. Kim bu yalıtılmış kritiği 50 yıl sonra bugün, düşüncenin bu yozlaşmış hâlinde yeniden düşünebilir?

Muvafakatımı geri çekmeden önce bunu sana haber vermek istedim.

Eylül başında taşınıyoruz.

Umarım biraz da olsa iyisindir.

Her zaman olduğu gibi

Martin

Elfride selam söylüyor.

133 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

c/o West
Main Street
Castine, Meine 04421
28 Temmuz 1971

Sevgili Martin,

Mektuplarımız çakıştı ve bu arada ben yazın kalan kısmını geçirmek üzere New York'un sıcağından Maine'deki arkadaşların yanına kaçtığım için biraz gecikmiş olarak yazıyorum. Ağustos sonuna kadar buradayım, eylül başını bulabilir. Burası çok güzel, çok eski ve minik bir yer (17. yy'da iskân edilmiş) eski güzel evleriyle, küçük ve büyüleyici balıkçı limanıyla, denize uzanan (Samland'daki gibi) ormanıyla. Fakat kıyı çok derin koylardan oluşuyor, Norveç-Fjorden'deki gibi, yalnız dağlar yok. Elbette daha güney, bol güneşi ve sabahları çöken kar beyazı sisi ile güzel bir yer. Bölge turistlerden yana sakin, caddeleri boş, eğlence karmaşası yok, havaalanı olan en yakın şehirden 40 km uzakta, otobüs yok, demiryolu ağı yok. Kendi evlerinde kalan yaz misafirlerinin çoğu profesörlerden ve birkaçı da yazarlardan müteşekkil. Fransızcalarını ilerletmeye ve birlikte Montaigne okumaya karar vermişler.

Önceki mektubumdan bildiğin gibi, Münih'teki konuşmamızdan sonra Piper'in aklına yayınla ilgili yeni senaryo gelmiş. Sana kararlaştırıldığı gibi, *hemen* yazmadığından haberim yoktu. Bütün bunları ancak Saner'in mektubundan öğrendim. Bu teklifi - ki şimdiye kadar hiç konuşulmamış bir şey - onaylamayacağın besbelli. Saner bunu ona peşinen söyledi. Muhtemelen buna inanmadı ve denemek istedi; katıksız aptallığından dolayı -aynı şekilde yeteneksizliğinden dolayı, meselenin başkalarının zaviyesinden nasıl göründüğünü- bu meselenin onun için nasıl ciddi sonuçlar doğurabileceğini tasavvur edemedi. Meselenin bu tarafı itiraf etmeliyim ki beni daha çok memnun etti. Sonuçta inanıyorum ki bütün mesele az ya da çok olağan ve şüphesiz önem arz eden yayınevi sıkıntılarıyla alakalı. Mektubundan Piper'i kesin olarak reddedip etmediğin anlaşılmıyor. (Bir yerde şöyle yazıyorsun: "Bunlar beni kesin bir muvafakat konusunda tereddüte düşürüyor." Ve mektubun sonunda , "Muvafakatını geri çekmeden önce" bana haber vermek istiyorsun.) Bu durum henüz gerçekleşmediyse, diğer tereddütlerin konusunda da bir şeyler söylemek istiyorum.

Öncelikle edebi bir çevre çok büyük önem arz ediyor. O zaman sana birlikte çalıştıkları yazarların isimlerini getirmiştim ve senin tereddütün yoktu. Habermas'ın da listede olduğunu hatırlıyorum sanki, ama şimdi emin değilim. Onun seninle olan polemiğini bilmiyorum ama senin Frankfurt Okulu'nun makaleleri arasında görünmen gerekiyorsa eğer, o hiçbir durumda bu çevreyi temsil etmiyor. Benzerlerinle birlikte görünmek istediğin kanaatindeysen, elbette çalışmanı ayrı olarak da basabilirsin. Ama pekâlâ biliyorsun ki, benzerlerin yok. Böyle bir çevre yok. Keşke öğrencilerinden oluşan sana uygun bir çevre olsaydı. Yazarlar nesnel olarak seçiliyor, referans noktası da Jaspers. Bana her şey yolunda görünüyor. "Refleksiyon Cilt" ismine (bu sözümona bir çalışma adı) neden karşısın, gerçekten bilmiyorum.

Bunun ikincil derecede anlamlı olduğunu yazıyorsun ve metnindeki farklılıklar ve benzersizlikler hakkındaki görüşlerimi zikrediyorsun. Ben bununla farklı bir şeyi kastediyorum, tek orijinal metni, metnin olağanüstü ağırlığını. Fakat bununla, referans noktasının doğal olarak iki tane olduğunu da kastediyorum. Senin gelişiminin anlaşılmasında - benim düşünceme göre- belirleyici anlamı olan bir metin söz konusu olduğu için burada referans noktası her şeyden önce sadece Jaspers olamaz. Sen de mektubunda farklı bir şekilde de olsa bunun altını çiziyorsun. Bu daha başında muvafakat verme hususunda neden tereddüt ettiğinin de sebebi olsa gerek.

Bu duruma karşılık nesnel olarak yalnızca şu söylenebilir, sen bunu pekâlâ düşünüp taşınmışsındır. Diğer taraftan *die Psychologie der Weltanschaungen'in* o zamanlardaki akademik ortamda hiçbir şekilde bir fırsat bulamayacağın şeyleri - kamuoyuna çıkmasa da - yapmana vesile olması bir tesadüf değil. Bu metin nihayetinde senin Jaspers ile yıllar sürecek bir dostluk kurmana da vesile olmuştur. Bütün bu kişisel şeyleri dışarıda tutarsak, bu dostluğun seyrini de dışarda tutarsak, yüzyılımızın Alman felsefe tarihine ait bir şeydir bu. Ve bu bağlamda demek isterim ki senin bu çalışman, referans merkezi Jaspers olması gereken seriye ait bir çalışmadır.

Bana gücenmediğini umuyorum. Sana baskı yapıyormuşum izlenimi uyandırmak istemediğim için mektubu birkaç gün kasıtlı olarak geciktirdim. Amacım da bu değil. Nasıl uygun görüyorsan öyle karar vermelisin.

Taşınma konusunda kolaylıklar diliyorum, sana ve Elfride'ye yürekten selamlar

Her zaman olduğu gibi

Hannah

134 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e Bir Ekle Birlikte

Freiburg i. Br., 4 Ağustos 1971

Sevgili Hannah,

13 ve 28 Temmuz tarihli her iki mektubuna yürekten teşekkür ediyorum, aynı şekilde o güzel fotoğrafa da. Dinlenmek için böyle sessiz ve güzel bir ortam bulmana çok sevindik. Piper Yayınevi'ne hâlâ cevap vermedim. İkinci mektubun asıl meselelere değiniyor. 28 Temmuz tarihli mektubunla eş zamanlı olarak, Piper Yayınevi idaresinden (gön. Dr. Rössner) Piper'in akıldışı mektubuna cevap vermem husunda bir uyarı yazısı aldım. Bir sözleşme taslağı talep ederek, şimdi ona ilk Piper mektubunda verilen güvenceyi esas alarak cevap yazıyorum; senin Münih'teki konuşmanda bildirilen telif ücreti talebi, kitabın formu ve özel baskıların sayısı hakkında bir açıklamayla birlikte metnin tek baskısı söz konusu olabilir. Piper serisinde bir yayın söz konusu değil.

Peki ya diğer yayıncılar, Harper ve Row 29 Temmuz'da Niemayer şöyle yazmış:

"Ben asıl yayıncı olarak, üzerinde anlaşılmış tercüme haklarının yazıya geçirilmesini kendi açımdan bir hak olarak talep ediyorum. Harper'in taslağı, sizinle Harper arasındaki anlaşmada konu olmayan, ayrıca bizim aramızdaki anlaşmada da konu olmayan birçok şart içeriyor. Fakat sizin çok önem verdiğiniz biricik şartı, kitabınızın Bayan Stambaugh ve Bay Hofstadter tarafından yapılacak tercümesinin Bayan Arendt yönetiminde olması şartını içermiyor."

Niemayer, Harper ile Row'ın son mektuplaşmalarının bir kopyasını da eklemiş. Ben bu mektupları Joan Stambaugh'un ay sonunda burayı ziyaretinde kendisine göstereceğim.

Elfride hâlâ küçük evin işleriyle uğraşıyor. Fakat çok güzel ve rahat olacak. Ağustos sonu veya eylül başı taşınacağız. Oraya

çok az şey götüreceğim. El yazmalarının düzenlenmesi ve *Sieben* ile meşgulum. "Düşünülmüş olan"ın bazılarını daha sıkı ve sağlam bir şekilde düşünmeyi denedim.

Çok yakında, mutluluğu yeniden düşünmekte bulmanı ve çalışabilmeni diliyorum.

Seni yürekten selamlıyoruz.

Her zaman olduğu gibi

Martin

(Mektubun sol tarafındaki notlar)
Reflexion krş. *Vorträge und Aufsätze* s. 85
krş. *Nieztsche* II, s. 465
krş. *Holzwege*, s. 222

(Ek)

Cezanne

Kurtarıldı ısrarla-şüphelenilen ikiliği
„mevcut" olanın,
eserde basitliğe çevrilmiş.*

Patikanın neredeyse fark edilmeyen işareti,
ki o patika aynı şeye göndermede bulunuyor
şiir söylemek ve düşünmek.

Düşünceli sakinlik,
ısrarla sessiz olan,
yaşlı bahçıvan Gallier'in sureti
Lauves yolunda

* krş. *Was heisst Denken*, 1954, s. 144
krş. *Unterwegs zur Sprache*, 1959, s. 269

135 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Castine, 19 Ağustos 1971

Sevgili Martin,

Ekleriyle beraber mektubun; Cézanne şiiri, Jonas'ın çizdiği o eski resim büyük bir sevinçti. Jonas'a da bir fotoğraf yolladın mı? O resmin kaybolduğundan şikâyet ediyordu. Cézanne şiiri, "Gedachten" dizisine mi ait? Bu en güzelleri arasında. Burada maalesef verdiğin refaranslara bakmam mümkün değil, kitap yok. Aklıma bir fikir geldi; yayımlanmış bütün eserlerinin bir çeşit konu indeksinin hazırlatılması gerçekten önemli. Bununla pekâlâ bir öğrenci çok güzel bir şekilde doktora derecesini hak edebilir.

Mektubunu aldıktan sonra, diğer yayınevlerinin - Niemayer-Harper & Row - hikâyelerinden hemen hemen hiç haberim olmadığı için, hemen Glen Gray'a yazdım. Dün ondan cevap geldi. Hemen, sözleşmelerle ilgili yazışmaları veya sözleşme önerilerini tekrar gözden geçirmek üzere Harper'deki yetkili editör Joan ve Carlson'a yazdı. Bu mektubun sana Joan Stambaugh ile konuşman için doğru zamanda ulaşacağını tahmin ediyorum.

Arz ettiğin şartlardan dolayı bazı şüphelerim var. Belli kişileri ilgilendiren şartların, sözleşmede belirtildiği şekilde tespitini kaygı verici buluyorum. (Hofstadter'in mesela söz konusu cilde katılımı yok.) İnsanlar fani. Bir sözleşme bu şekilde vuku bulduğunda, bu da anlamsız şartları tekrar feshetmeyi güçleştirebiliyor. Şimdiki şekli şöyle, Glenn Gray'in editör, Joan Stambaugh'ın kısa bir süre için editör yardımcısı olması meseleyi hallediyor. Glenn ve Joan idareye sahip oldukları sürece, yani resmî olarak, her nüshanın yayından önce görmem için bana ulaştırılması mevzuunu sözleşmede zikretmeye gerek görmedim.

Harper'in bu türden bir kararlaştırmaya sonsuza dek yanaşacağını hiç sanmıyorum. Mütercimin seçimine gelince bu, yayı-

nevinin serinin editörüne devrettiği kendi iç meselesi. Eğer editör herhangi bir sebepten dolayı işten çıkarsa bu hak yayınevine geçer. Başka bir ifadeyle, Harper muhtemelen bu sebeplerden dolayı senin şartlarını zimnen kabul etmemiş oluyor. Tahminim bu, bunu bilmiyorum. Fakat benim kanaatim, bu türden bir karalaştırma da senin ilgi alanına girmiyor.

Niemayer ile görüşmek şu an için hoş olacak gibi görünmüyor. Glenn, Joan'ın belki Tübingen'e gitmesi ve oradaki insanları biraz da olsa etkilemeyi denemesi gerektiği düşüncesinde. (Glenn kendisi böyle ifade etmedi.)

Yakında taşınıyorsunuz ve çok az şeyi yanına alıyorsun. Bunu sık sık düşünüyorum. Büyük evde, muhtemelen eksikliğini hissettiğin kitapları ve metinleri muhafaza etmek için bir alan ayıracak mısın?

Sana ve Elfride'ye bütün iyi dileklerim ve selamlarımla

Hannah

136 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

[24 Eylül 1971]

YENİ YIL VE YENİ EVİNİZ İÇİN İYİ DİLEKLERİMLE

137 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 20 Ekim 1971

Sevgili Martin,

Senden bir ricam var. Ernst Vollrath Köln'de bir kaç ay önce bana, senin onun bazı çalışmalarını bildiğini ve onu "övdüğünü" söyledi. Bu konuda ne düşündüğünü bilmek isterim. Tabii ki bu, eğer istersen tamamen gizli kalır. New School'da bir işgal meselesi söz konusu, Werner Marx oraya tekrar yerleşmeye teşebbüs etti. Bunu onaylamayı reddettim. Bence Vollrath söz konusu olabilirdi, ama onu burada kimse tanımıyor. Ben de onu iyi tanımıyorum. Biemel ile bir sürtüşmesi olmuştu, fakat Almanya'daki üniversite ilişkileri göz önüne alındığında bu konuya hiç ehemmiyet vermiyorum. Ne düşündüğünü bana söyle. Ve eğer olumlu ise ihtimal ki senin adını zikredip edemeyeceğimi bana bildir.

Bunun dışında, Fransa'da senin yazılarından bir seri yayımlamak isteyen Patrick Lévy'den bir mektup aldım. *Crtique*'te senin hakkında yazdığım yazıyı tercüme edip basıyor. Beaufret ona, benim yazımı seçkinin önsözü olarak birlikte basmayı önermiş. Sence uygun mu?

Ezcümle, bana Marburg'dan Jonas'ın resminin fotoğrafını göndermişsin, ama Jonas'ın kendisini unutmuşsun. Orijinalini ödünç olarak geri almak istiyordu, çünkü ondan burada daha iyi bir fotoğraf çıkartabileceğini düşünüyor. Mümkün müdür?

Sana ve Elfride'ye sadece tasavvur edilebilen iyi dileklerimle

Senin Hannah'n

138 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 24 Ekim 1971

Sevgili Hannah,

Bu arada, baharda geldiğinde hâlâ döşenmemiş olarak gördüğün o eski mekânımıza güzelce yerleştik. Bu ayın başında acil bir dinlenme ihtiyacından dolayı 14 günlüğüne Schauinsland'daki "Halde"deydik. Hotel tıpkı külübe gibi - gelecek yıl 50 yaşında olacak - çok yüksekte ve biz bu yaşımızda artık orada uzun süreliğine ikamet edemiyoruz.

Sen bu arada arakadaşlarınla geçirdiğin tatilden iş günlerinin ıssız ortamına geri dönmüş olacaksın.

Piper Yayınevi'nden bana bir sözleşme örneği göndermeleri konusundaki ricama bugüne dek bir cevap gelmedi. Yıllarca geri çekilmiş vaziyette duran "Anmerkungen" metnini Jaspers'ın anısı vesilesiyle seve seve yayımlarım. Dr. Saner haftalar önce bana, kendisi tarafından redakte edilen metnin hazır olduğunu yazdı.

Patrick Lévy bana daha yeni *Critique* dergisinin sayısını gönderdi; içinde senin benim 80. yaş günüm için kaleme aldığın yazının, yine senin yardımınla hazırlanmış bir tercümesi var.

Aynı zamanda Nieztsche'nin I. ve II. cildinin Fransızca tercümesi Gallimard'da yayımlanmış, fakat bunları henüz inceleyemedim. Burada da Almancadan bir roman diline tercüme yapmanın eski zorlukları kendini gösterecektir.

Harper, Row ve Niemayer arasındaki ihtilaflar hakkında Joan Stambaugh'un kısa ziyaretinden bu yana bir şey duymadım.

Önümüzdeki hafta sonu W. Biemel, yazıların tasnifini ve nihai bir düzenlemesini birlikte belirlemek üzere birkaç günlüğüne buraya geliyor.

Acaba bu arada θεωρια (theoria) hakkındaki araştırmanda ilerleyebildin mi? Felsefe literatürü alanında alışılmadık bir şe-

kilde çok ve sürekli yeni çalışmalar ortaya konuyor, fakat bu konuda bir kanaatim yok.

Seni iyi dileklerimizle ve Heinrich'ı yad ile yürekten selamlıyoruz.

Martin

(Mektubun ilk sayfasının kenarında)

Sevgili H. Vollrath'ın yazılarını tekrar gözden geçirir geçirmez anında (olumlu) cevapladığım mektubun geliyor. Yazılar "H. Hakkında"ki diğer literatürle birlikte öbür tarafta eski evdeler.

Yürekten teşekkürler

Martin

139 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 28 Ekim 1971
Fillibach 25

Sevgili Hannah,

Ekteteki iki sayafadaki bazı şeyleri Vollrath'ın idaresine söylemeyi denedim. Metni, isim zikrederek kullanabilirsin. Dergideki yazıyı sen *kendin okusan* ne güzel olur; yazı oradaki kütüphanelerden kesinlikle temin edilebilir.

J. Beaufret'in P. Lévy'ye tavsiyesi benim de tavsiyem.

Jonas'ın resminin orijinalini ne yazık ki bulamadık. Son elli yılda *çok* şey birikmiş.

14 günlüğüne "Halde"de (Schauinsland) idik ve güzelce dinlendik.

Seni en güzel dileklerimizle selamlıyoruz.

Martin ve Elfride

140 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Sevgili Martin,

Vollrath-mektubuna teşekkürüm çok gecikti! Joan Stambaugh dün aradı ve bana senin mektubunu okudu. Bundan anladığım kadarıyla iyisiniz. Burada fakültede, ciddi problemlerimiz vardı; hâlâ çözülmüş değiller. İlk defa sözümona üniversite politikasını öğreniyorum. Sürekli Vollrath meselesinin bir karara bağlanmasını umut ettim, ama ne gezer. Bir karara varılıncaya kadar bu korkunç süreç daha bir süre devam edecek. Ama en azından ilk defa yakın çevremdeki meslektaşlarımı ikna edebildim; mektubun cidden etkili oldu. Geçen gün Saner'den de bir mektup aldım, sana yaptığı ziyeret hakkında gerçekten güzel şeyler yazmış. Onu görmüş olmana memnun oldum, onu severim ve o da bu ziyareti çok arzu etmişti.

Gerçekten çok yoğun bir sömestiri arkamda bıraktım ve biraz tükenmiş durumdayım. İradenin tarihi hakkında - Paulus'tan Heidegger'e / Roma Mektubu'bundan *Gelassenheit*'a kadar - hem okudum hem de seminer verdim; bunun için adamakıllı zahmet çektim. Öğrenciler çok memnundu, bense hatırı sayılır derecede daha az. Devam eden toplantılara gelince, sözleşmeye göre bu toplantılarda görünmek zorunda değilim, iş başa düşünce ne çare.

Shelling kitabının piyasaya çıkacak olmasını sık sık düşündüm ve onu temin etmeyi denedim fakat burada kimsenin o kitaptan haberi yok. Bunu uzun zamandır bekliyorum; Schelling ile daima problemlerim vardı. Onu anlamak bana Hegel'den daha zor görünüyor. Son haftalarda biraz isitirahat ettim ve ilk defa senin çoktandır bildiğin Merleau-Ponty'yi okudum. Bana Sartre'dan daha iyi ve ilginç geldi. Sen ne diyorsun?

Tam da burada kitaplardan konu açılmışken, Uwo Johnson ismini biliyor musun? Yıllar önce güzel bir kitap yazdı; *Mutma-*

ßungen über Jakob. Şu an üç ciltlik ilginç bir kitap yazıyor, ilk iki cildi yayımlandı: *Jahrestage.* Ben bunu usta bir eser olarak kabul etmeye eğilimliyim. Savaş sonrasının ilk Almanca romanı, en azından onu bir parça beğeniyorum. Onu yeni evinize hediye etmek isterim ama korkuyorum: Kitaplar daima bir çeşit münasebetsizliktir. Eğer bu hediyeyi arzu edersen bana yaz. Bir Mecklenburg köyündeki Nazi döneminden bahsediyor; konu New York'un arka planına karşılık, sonraki neslin perspektifinden ve hatıralar üzerinden anlatılıyor. Çok düşündürücü ve sık sık Hamsun'un rengini hissettiriyor.

Gelelim bu mektubun asıl amacına; ziyaret için ne zaman uygun olursunuz, ben temmuz sonundan eylül sonuna kadar Avrupa'da olacağım. Fakat eğer daya iyi olacaksa, mart veya nisanda kısa bir uğrayıp geçebilirim. Mayıs ayında tekrar birkaç haftalığına Chicago Üniversitesi'ndeyim.

Tekrar görüşmek benim için çok önemli.

Can u yürekten

Hannah

141 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e Bir Ekle Birlikte

Freiburg, 15 Şubat 1971

Sevgili Hannah,

Mektubun için teşekkürler. Biz 1 Mart'tan itibaren ay sonuna dek Badenweiler'deyiz (Haus Anna'da). Biz iyiyiz fakat Elfride'nin -"eski mekânımız" buna pek müsaade etmese de- ev işlerinden biraz uzaklaşması gerekiyor. Nisanda burada aile ziyaretleri var. Senin ziyaretin için sözleşebileceğimiz en uygun zaman yaz olmak zorunda.

Acil sorman gereken şeyler varsa, yazabilirsin de, gerçi bu da her zaman zahmetlidir. Theoria (θεωρια) ne yapıyor? Teori hakkında saçma sapan şeylerin söylendiği yerde senin kitabın onları hizaya getirmeli. (Vorkheimer'in İsveç'teki bir konferansında Kardinal Döpfner da görünmüş.)

Benim *Schelling*'im nihayet sonunda yayımlandı, üstelik zamanında uyarmama rağmen baş sayfanın boyutu çok yüksek tutulmuş. Haklısın, Schelling, Hegel'den çok daha zordur. Daha fazlasına cesaret ediyor ve zaman zaman bütün güvenli limanları terk ediyor. Hegel'e diyalektiğin rayında hiçbir şey olmaz.

Gadamer'in Hegel araştırmalarını ve onun *Kleinen Schriften*'inin (Küçük Yazılar) 3. cildini okumalısın. Gadamer şimdi Syracus'da (ABD). Saner'in ziyareti çok memnuniyet vericiydi, onun Jaspers için büyük ve güvenilir bir yardımcı olduğunu düşünüyorum.

Uwo Jonson'un sadece ismini, kitaplarının ismini ve resmini biliyorum. Kalın kitapları artık okuyamıyoruz ama bizi düşündüğün için teşekkür ediyoruz.

Merleau-Ponty, Husserl'den Heidegger'e uzanan yolun üstündeydi. Çok erken öldü, Freiburg'a yapmayı planladığı seyahatten sekiz gün önce. Fakat çalışmalarını yeterince bilmiyorum. Bir tereke yayını yapıldı. Fransızlar biricik kartezyenciliklerinde müşkülât içindeler. Alman üniversiteleri sefilliğe doğru hızla yol alıyor. Muhtemelen bundan böyle artık o geleneksel üniversite politikası olmayacak.

Schelsky'nin, 10.12.1971 tarihli FAZ'daki muhteşem makalesi "Die Strategie der Systemüberwindung"u (Sistemi Alt Etmenin Stratejisi) biliyor musun; yazı işlerinden özel baskı olarak elde edilebiliyor.

Ernst Vollrath'ın makalesi "Politik und Metaphysik"i (Politika ve Metafizik) ilk defa okudum, konu zor ve düşüncenin kökenine dek uzanıyor.

Friedrich geçenlerde Heidelberg Bilim Akademisi'nde yapılan bir sempozyumda "Mallarme'nin Şiir Anlayışı" hakkında bir tebliğ verdi; "La Nénuphar blanc". Bu konuda daha önce fikir teatisinde bulunmuştuk

Selamına mukabele ederek

Martin

Elfride selam söylüyor.
Joan Stanbaugh ve Gray'e selamlar

(Ek)

Teşekkür

2. Versiyon

Tevekkül ederek ait olmak çağıran vaka için
çağırarak yolu itaatkâr düşüncenin mahalline
kendisine karşı - -
tutuk bir bağıntı.

Zavallıca gizlenmiş cüzi olanı
Dile getiremeyen vasiyet:
Söylemek Αληθεια,
Adını koymak o kayranın:
eski yetkinin
alıkonuluşunu açmak
süregelmiş başlangıçtan.

142 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 21 Şubat 1972

Sevgili Martin,

Bugün bir yayınevi meselesinden dolayı yazıyorum, belki ilgilenirsin. Birkaç hafta önce Propylaen Yayınevi'nin müdürü Bay Wolff Jobst Siedler bendeydi. Yazarlarından birinin, Joachim Fest'in yayıncısı ve dostu olarak geldi. Joachim Fest'i iyi tanırım, yıllar önce iyi bir kitap yazmıştı; *Das Gesicht des Dritten Reichs (Üçüncü İmparatroluğun Yüzü)* ve Speer-Hatıraları ile de uğraştı. Akşama doğru söz sana geldi ve Siedler -seni tanıdığımı bilmeksizin- seni kendi yayınevine kazandırmak konusunda ne kadar istekli olduğunu anlattı. Her şeyden önce toplu bir yayının gerçekleşmesini önemsiyor, bu konuyu Neske ile konuşmuş ve o da ona bunun çok pahalı olacağını söylemiş.

Bunu hemen gerçekleştirmek istediğini söyledi, yayımlanmamış olanların tamamını, (Bunun hacminden haberi yok), kaba bir tahminle sana gelecek olan ön ödeme 100.000 DM. Ben bütün bunların hiçbirini sana daha önce yazmadım, çünkü kendisi bizzat teklifini kâğıda dökmeyi önerdi. Neske'den seni bilgilendirmesini rica ettiğini fakat ondan hiçbir haber alamadığını sürekli dile getirdi. Aynı şekilde, işin kâr kısmıyla ilgilenmediğini vurguladı.

Onun 7 Şubat tarihli mektubu bana, New York'ta olmadığım için daha bugün ulaştı. Şöyle yazıyor:

> "Bu arada Heidegger meselesini tahkik ettim, 1.7. 1971'de Bay Niemayer'e *Varlık ve Zaman'ın* küçük boy baskısı için bir sözleşme önerisinde bulunduk; sözleşme 10.000 DM garanti bedelini öngörüyordu. Önerimiz Bay Niemayer tarafından 5.7.1971 tarihli bir mektupla reddedildi. Bundan birkaç ay önce yani mayısta Pfullingen'de Bay Neske'deydim, on-

dan Heidegger'e ticari kârı dikkate almaksızın, şimdiye dek yayımlanmış metinlerin (?) anlaşmasıyla birlikte eserlerinin toplu bir baskısını yapma hazırlığımı arz etmesini rica ettim. Bu önerime karşılık hiçbir cevap alamadım."

Siedler'i tanımadığım için, Helena Wolff'u (Kurt Wolff'un dul eşi ve şu an Kurt Wolff Yayınevi'ni Harcourt, Brace ve Jovanovich ile beraber yürütüyor ve benim de iyi arkadaşımdır) aradım ve - tabii ki mevzuyu zikretmeksizin - ondan malumat rica ettim. Siedler'dan çok dostane bahsetti; namuslu, çok zeki ve cömert. Şüphesiz bir şekilde Springer Yayınevi ile bağlantılı. Ben bizzat çok iyi izlenim edindim; normal bir konuşma yürütülebilen, tanıdığım ilk Alman yayıncısı. Mutlaka daha fazlası vardır ama ben onları bilmiyorum.

Hâliyle, bu konuyla ilgilenip ilgilenmediğiniz konusunda bir fikrim yok. Neske'nin seni bilgilendirmemesindeki şüphesinin uygun olup olmadığı konusunda da. Eğer ilgileniyorsan o gerçekten seninle konuşmak için gelmek istiyor. Sana müracaat etmesini istiyorsan bana bir not yaz, ben onu bilgilendiririm. Onunla doğrudan irtibat kurmak istersen, adresi: 1 Berlin 61, Lindenstrasse 76, Tel: 1911 (1)

Sözlü olarak zikrettiği önerisini yazılı olarak tekrar etmemesi senin de dikkatini çekmiştir muhtemelen. Adam namuslu bir izlenim yaratıyor. O yüzden bunun bir şey ifade ettiğini sanmıyorum.

İkinize de iyi dileklerimle

Hannah

143 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Badenweiler, 10. Mart, 1972

Sevgili Hannah,

Yayınevi meselesinde gösterdiğin gayretler için teşekkürler. Bir toplu baskıyı düşünemiyorum; bu türden klasik tavırlardan uzak durmak istiyorum. Bu durumu üç yayıncım da biliyor; muhtemelen bu yüzden Neske de cevap vermedi. Basılmamış ve düşünülmüş olanın düşünülmemiş (asıl mesele bu) gibi yayımlanması kolay olmayacak; bu konuda çok çeşitli notlar var.

Söylediklerimle kastettiğim şeyden, *Schelling de bazı şeyler* içeriyor; "Kehre"yi (Dönüş) bir ölçüde atlattıktan sonra ona el attım. Bu arada bu kitabı almış olmalısın. Onu okumaya ve bu konudaki düşüncelerini bana iletmeye vakit bulman benim için çok önemli. Bay Siedler'e selamlarımı ilet lütfen, benim meseleme gösterdiği ilgiye de teşekkürlerimi.

Biz bir haftadır burdayız; köyde dostane olmayan, yarı kış havası ve fazlasıyla gürültü patırtı var, yeni kür merkezi yakında bitme aşamasında ve araba trafiği çok işlek. Elfride bir süreliğine ev işlerinden uzaklaştı, yeni evin inşasındaki zahmetlerinden sonra nihayet dinlenebiliyor. Bu arada, Parmanides'in bir halefi olması gerektiğini düşünüyorum ve bu *alana* bakarak eldeki fragmanlardan başka söyleyebilecek bir şey de bulamıyorum. *İçeriğe* göre bu *daha az* gerekli olacaktır. Son zamanlardaki ve günümüzdeki kitaplar ve "toplu eserler" için yapılan lüks harcamalar hayra alamet değil.

Öyle tahmin ediyorum ki kütüphaneler ve kitapçıların zaviyesinden göründüğü kadar düşünmeye değer pek bir şey yok.

Sana dirlik ve esenlik diliyorum ve seni her zamanki gibi selamlıyorum.

Martin

Elfride selam söylüyor.

144 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 27 Mart, 1972

Sevgili Martin,

Şubatta gönderdiğin mektup ve şiir, bildiğin gibi, benimkilerle çakıştı. Cevabi mektubun martta geldi. Jonas'ınki geldiği için, *Schelling* de gelir umuduyla biraz da ben bekledim. Fakat hâlâ gelmedi, muhtemelen New York'taki posta meselelerinden dolayı. Toplu baskı istemeyeceğini aslında tahmin edebiliyordum. O zamanlar sadece yayıncılara kızgındım, özellikle de Piper'e. Hayatta her şeye hazır olmak gerektiğini düşündüm. Bundan sonrası benim ricam.

O şiir hakkında bir şeyler sormak istiyordum. Aşağıdaki satırlar benim için belirleyici olanları;

Kendine karşı
Tutuk bir bağıntı

Bu satırları tam olarak anlayamıyorum ya da doğru anlayıp anlamadığımdan emin değilim. Ve aynı zamanda "düşüncenin mahalli"ni de. Bu konuda son zamanlarda bayağı bir kafa yordum. Düşünürken aslında olduğumuz yer, *Sophistes*'teki filozofun *topos*'u. Valery'nin zaman zaman kullandığı ifadesini biliyor musun: "Tantot je pense, tantot je suis." (Düşündüğüm kadar varım.) Bunda gerçekten çok doğru bir şey var.

Okuma önerilerin için de teşekkürler. Hâlâ bu konuya gelemedim, New School'da bir sürü gereksiz uğraşım vardı ve hâlâ var; doktoralar ve benzeri akademik işler. Mayısta tekrar Chicago'dayım. Orada onursal doktora ünvanımı almam gerekiyor; bunlardan bu sene beş tane aldım. Tamamen çıldırmış kadın hareketlerine müteşekkir olmamı gerektiren bir enflasyon bu. Gelecek sene de, öyle tahmin ediyorum sıra homoseksüellerde.

Merleau-Ponty hakkındaki yorumunu çok ilginç buldum. Schelsky'nin özel baskısını ısmarladım. Evet, üniversiteler yok

oluyor, buradaki meseleler Almanya, Fransa ve İtalya'dakinden farklı; fakat a la longue (uzun vadede) bir yıkıma doğru ilerliyor. Üniversitedeki meslektaşlarım ve rektörler arasında ne istediğini bilen ve üniversite hakkında bir tasavvuru olan tek bir kişi tanıyorum, Chicago Üniversitesi rektörünü. Birazcık cesaret ve idrak ile neler yapılabilir ya da engellenebilir; burada görülmüş oluyor.

Şimdi yaz planlarıma dönmem lazım; temmuz ortasında gelmek ve iki haftalığına Zürih'te kalmak istiyorum. Bu dönemde Joan'ın da Freiburg'da olacağını biliyorum. Fakat bu belki değişebilir. Çünkü ağustosta Comer See'de olacağım, orada Rockefeller Vakfı'nın sakin ve verimli bir çalışma alanı olsun diye tuttuğu bir evi var. Ondan sonra da birkaç haftalığına Tegna'ya (Locarno) gitmek istiyorum. Orada da rahat çalışabiliyorum. Tabii ki oradan da sizin yanınıza gelebilirim ama Zürih daha rahat olur.

Şu an posta geldi ve senin Schelling kitabını getirdi!! Çok teşekkürler. Artık daha fazla yazmak istemiyorum, bilakis okumak istiyorum. Bu kitabın, senin Nietzsche kitabının esaslı bir okumasından sonra irade probleminde bana ne denli temel bir kaynak olacağını daha şimdiden görmekteyim.

Ve bir şey daha, birkaç gün önce beni Heinz Lichtenstein aradı. Belki hatırlarsın; Marburg'da vardı, Königsberg grubuna dâhildi ve aslında o zamanlar bizim en sempatiğimiz oydu. Psikiyatr oldu, on yıldır ondan haber almamıştım. Beni ansızın arayınca çok şaşırdım. Mevzu şu; elinde Marburg zamanlarından kalma ders notları var. Şunlar:

1924/25 Kış Dönemi: Sophist, (*Platon: Sophistes*), notların 2. cildi

1925 Yaz Dönemi: Zaman kavramı, [*Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs (Zaman Kavramının Tarihine Giriş)*], 2 cilt, tam

1925/26 Kış Dönemi: Logik, [*Logik. Die Frage nach der Wahrheit (Mantık. Hakikat Hakkında Soru)*], 2 cilt, tam

1927 Yaz Dönemi: *Grundprobleme der Phaenomenologie (Fenomonoljinin Temel Meseleleri)*, kalın tek cilt, tam
1928/29 Kış Dönemi: *Einleitung in die Philosophie (Felsefeye Giriş)*, 2 cilt

Bunları ne yapacağını bilmiyor. Artık yaşlandı ve yakında emekliye ayrılmak istiyor. Mirasçıları bunlardan anlamazlar. Benden tavsiye istedi. Ona herhangi bir şekilde bu ciltlerle ilgili bir isteğin olup olmadığını soracağımı söyledim. Bana yaz. Yazın durumunuz nedir, bana bildir.

Badenweiler, umarım biraz da olsa baharımsıdır. Burada şu an rüzgâr uğulduyor ve biricik bahar nesnesi odadaki birkaç sümbül. Umarım Elfride her hâlükârda iyi dinlenmiştir. Ev işleri ve hayatın meşakkatleri erkeklerin çoğunlukla hiç bilmediği şeyler.

En iyi dileklerimle ve selamlarımla

Hannah

145 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 19 Nisan 1972

Sevgili Hannah,

Bize yapacağın ziyareti Zürih'teki ikamet dönemine denk getirmen en iyisi, çünkü biz temmuz boyunca burdayız.

Marburg'daki Königsbrglileri çok iyi hatırlıyorum. Heinz Lichtenstein'a selam söyle, elindeki ders notları çok verimli bir şekilde kullanılabilir, onlar hemen Joan Staumbagh'a iletilirse Marbach'daki arşive ulaşmış olurlar. Muhemelen senin de kendi ders notların vardır.

1924 yaz döneminin Aristotales hakkındaki önemli dersi Retorik'in (cilt II) hem el yazısı hem de ders notları bende yok.

Belki sen veya Lichtenstein bu derste neler konuşulduğunu hatırlıyorsunuzdur.

Birçok "himaye", hak edilmiş saygının değerini düşürüyor.

Sorularına karşılık birkaç şey:

"Mahal"de söz konusu olan "varlık"ın mahalli ve vakıaya geri dönüldüğünde insanın aidiyetini içeriyor. (krş. "Topologie des Seyns", *Aus der Erfahrung des Denkens*'da, 1947, s. 23 ve *Wegmarken*, s. 240) "Tutuk bağıntı" önceki satırlardan anlaşılan şeydir: "tevekkül içinde ait olmak" yani kendine tutunarak onay beklemek Düşüncenin bu şekli kavramları ve müdaheleleri tanımıyor, horismosu (ορισς) farklı yorumlayan con*ceptus*'u da. Yunanlılar kavramları bilmiyorlardı fakat "modeller" şeklindeki bugünkü "düşünce" bu ifsat ile çok az dost. "Bizzat kendine karşı düşünmek", Kant'a göre "insanın tabiatı"na ait olan metafiziğin önceliğine karşı düşünmek demektir.

"Bağıntı" şu anlamda; muhafaza etmek, korumak: "Bağıntı" sadece bir ilişki değil, daha ziyade "rabıta" anlamında (*Wegmarken*, s. 213)

"Bağıntı"da bu, "mütevekkil" konuşur.

"İnsandan saklananı açığa çıkarmak" sadece kendine tutunarak, kendine söyletmekle mümkün.

"Teşekkür", şiir yazmanın ve düşünmenin ana hattı olarak, düşünmek bununla beraber A-Ληθεια (aletheia)'yi düşünmek (*Wegmarken*, 272). "Diğer başlangıç" bir ikinci başlangıç değil, bilakis ilki ve biricik olanı, başka bir surette.

Bütün bunlar belki de dili dolaşık bir düşünme provası ve bu da güvercin ayakları üstünde gelmeli. Bu yüzden bugünün gürültülü dünyasında olması gerektiği gibi sessiz kalıyor.

Badenweiler'den iki hafta sonra ayrıldık, tekrar eski huzurlu mekânımıza gitmek üzere.

Yürekten selamlarımızla

Martin ve Elfride

146 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

New York, 18 Haziran 1972

Sevgili Martin,

Schelling kitabı: Onu şimdi Freiheitsschrift (Hürriyet Yazısı) ile birlikte iki kez inceledim. Bana elli yıl öncesindeki gibi geldi; okumayı sende öğrendiğim zamanlardaki gibi. Eserde Schelling usulü düşüncenin o tuhaf ve derin saydamlığı nasıl da açığa çıkıyor ve tamamen saydamlaşıyor, kıyası kabil değil. Bunu kimse okumuyor ya da hiç kimse senin gibi okumadı. Mütercim olarak Joan Staumbagh'ın belirlenmesi beni gerçekten rahatlattı. Kitabın hangi yayınevinden çıkacağı artık fark etmez. Zaten çok iyi bir tercüme mevcut olduğu için, nihayetinde iş nisbeten kolaylaşacaktır. Geçen sene irade hakkında çok çalıştım; derslerde ve seminerlerde senin *Gelassenheit*'ı bitirdim. Schelling ile uyuşamadığım için, onu hiç zikretmedim. Şimdi bana öyle geliyor ki o -muhtemelen Agustin ve Duns Scotus'u bilmeksizin (?) - onların irade spekülasyonlarını en üst düzeyde düşünmüş.

Soracak çok şey var. Benim için en önemlisi kötülük hakkındaki spekülasyonlar. Bu konuda daima aklıma gelen Stefan Georg'un çok saygısız iki dizesi var. "Kim, kardeşinde bıçak vuracağı yeri gözüne ketirmezse, onun yaşamı ne kolaydır ve düşüncesi ne kadar zayıf." Bunu Hristiyanî bir (Lufizer, superbia, vb.) ön yargı olarak kabul ediyorum, hem de vahim bir ön yargı.

Nisan mektubun için sana teşekkür borçluyum ve sorularıma verdiğin cevaplar için de. Özellikle kitaplardan gösterdiğin örnekler çok faydalı oluyor. "Heidegger" hakkındaki bir sürü doktora çalışmasının yerine, yetenekli bir öğrenciye yayımlanmış eserlerin adamakıllı bir indeksi yaptırılmalı. Schelling kitabından anladığım kadarıyla bir yardımcı bulmuşsun. Belki bu

birini, böyle namuslu ve alçak gönüllü bir surette doktora derecesi kazanmak için harekete geçirebilir.

Joan, Lichtenstein'ın ders notlarını aldı. Lichtenstein, içtenlikle selamına karşılık veriyor, hâlâ hatırlamandan dolayı çok memnun. Bende ders notları yok, çünkü asıl not sahipleriyle (sanırım Poldi Weizman'dı) aram iyi değildi. Joan'dan Sophist derslerini ödünç alacağım, tabii ki ondan her zaman için istediğim şeyi almam mümkün. Aristotales (Retorik) dersinden Lichtenstein hiçbir şey hatırlamıyor. Ne can sıkıcı!

Benim gezi planım tamamen belli oldu. Temmuzun ikinci yarısında Zürih'te olacağım, size de uyarsa 20 Temmuz civarı gelebilirim; 20 Temmuz'u belirleyelim mi? Her zaman olduğu gibi öğleden sonra. Yine Hotel Ascott'ta olacağım, General Wille Caddesi, telefonla ulaşabilirsiniz, tel: 051- 36.18.00. 4 Temmuz'a kadar buradan bana telefonla ulaşmak garanti.

Sana ve Elfride'ye içten dileklerimle

Hannah

147 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 22 Haziran 1972

Sevgili Hannah,

Schelling hakkındaki mektubun için teşekkürler, konuştuğumuz gibi, 20 Temmuz'da saat 15'ten itibaren.

Senin Marburg'daki ders notlarına sahip olduğunu düşünmüştüm, aksi hâlde sana onları göndertirdim.

"Hotel Ascott" Zürih'te mi?

Bayan Dr. Feick *Varlık ve Zaman*'ın bir indeksini yazdı, indeks *Varlık ve Zaman* esas alınarak hazırlanmış ve bu yüzden de sınırlı, diğer bütün yazıların da bir listesi var. (2. Baskı, 1968,

Niemayer Yayınevi)

Joan Staumbagh'ın Schelling dersinin metnini çevirmesi beni de çok mutlu etti.

Senin kendi çalışman hakkında bir şeyler duyarım diye ümit ediyorum; bunun dışında daha fazla öğrenmeye fırsatım yok

Enformasyon çağında, öğrenmek için okumanın imkânları ortadan kalktı.

Seni yürekten selamlıyoruz.

Martin

148 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

21 Temmuz 1972

Sevgili Martin,

Önce adresler:

1 Ağutos'tan 23 Ağustos'a kadar: c/0 Rockefeller Foundation
Villa Serbelloni
22021 Bellagio (Como) İTALYA
Tel no: 031-950.105

24 Ağustos'tan 17 Eylül'e kadar: Casa Barbaté
6652 Tegna, Ticino İSVİÇRE
093-65430

Dün çok güzeldi. Eylülün gelişini sevinçle bekliyorum. Şimdi aklıma geldi; ayın 26'sında sizi rahatsız etmemeye dikkat etmeliyim.

Bir aşağı bir yukarı çok şey düşündüm. Düşünce, eğer sendeki gibi her sabah yeni bir başlangıç yapıyorsa, sonuçlarını hiçbir şey örtemez. Bu bir ödüldür ve bu ödülü düşünsel faaliyetin aslı olan "sözlü ifade", yazı için de talep eder. Bu konu-

da Kant'ın çok güzel bir ifadesi var, kâğıt hazinem arasında ona tekrar denk gelirsem onu sana göndereceğim. Kant aşağı yukarı şöyle bir şey söylüyor: sonuçlar akla muhaliftir, akıl onları sürekli çözer durur. (Sokrates)

Merkür'ün haziran sayısı daha yeni elime geçti. Wiezsaecker'in ziyareti yüzünden: Muhtemelen onun kısa süre önce yayımlanan kitabı, "Die Einheit der Natur"u (Tabiatın Birliği) biliyorsundur. *Merkür*'de Gerno Böhne'nin "Physik zu Ende denken" başlığı altında uzun bir mülakatı var. Belki ilgini çeker.

Melville'in *Billy Budd* eserini elde etmek için uğraştım; muhtemelen kitap yarın burada elime geçecek. Onu kitapçıdan direkt sana gönderiyorum.

En iyi dileklerimle, özellikle de "60 Sayfa" için.

Her zaman olduğu gibi

Hannah

Elfride'ye selamlar,

149 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 12 Eylül 19724

Sevgili Hannah,

Ailemizdeki talihsiz bir olaydan dolayı randevu listemiz de karıştı. Ziyaretini bekliyoruz ve ziyaret gününü de senin belirlemeni rica ediyoruz. Biz 16 Eylül dışında müsaitiz.

Melville için teşekkürler, onu daha ilk defa okuyorum. *Frühschriften*'in ilk numuneleri bugünlerde geldi.

Yürekten selamlarımla

Martin

Elfride selam söylüyor.

150 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 17 Eylül 1972

Sevgili Hannah,

Kartın için teşekkürler. Seni 24 Eylül'de olağan saatinde bekliyoruz.

Erken yaşta vefat eden kız kardeşimin tek kızı olan yeğenim, eşi ve iki çocuğuyla Karaormanlar'da bir gezinti yaparken bir çakıl kamyonu - bunlar fason çalışan kamyonlar - eşini ezmiş ve adamcağız hemen orada vefat etmiş. Geldiğinde bu konuyu hiç açmayalım istiyoruz.

Seni yürekten selamlıyoruz.

Martin

151 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 8 Aralık 1972

Sevgili Hannah,

Büyütmeler için teşekkürler, küçük formattakiler onlardan daha iyi. Bu iş yüzünden sana zahmet verdiğim için üzgünüm. Kısa süre önce *Die Technik und die Kehre*'nin el yazmalarını kontrol ederken, sana ait bir defter buldum. Öyle görülür ki ziyaretin sırasında burada bırakmış olmalısın. Bakmadan onu benimmiş gibi metinlerin arasına geri koydum.

Şimdi elbette İskoçya'daki derslerinin hazırlığına gömüleceksin ve her türlü oyalanmadan uzak duracaksın.

Walter Schutz'un birkaç hafta önce bana gönderdiği sözlük formatında basılmış 900 sayfalık kitabına dikkat çekme de muh-

temelen bu türden bir oyalanma olurdu: *Phlisophie in der veränderten Welt* (*Değişen Dünyada Felsefe*) (Neske yayınevi): yani "değişen" bir felsefe.

"Schaukel sistemi"ndeki anlayışa göre "diyalektik" olarak hazırlanmış. Son bölüm olan "Verantwortung" (Sorumluluk) - "değişen" bir etik, belki ilgini çekebilir.

Mevcut eserlerin baştan sona bir incelemesi benim için mümkün olmadığından karar veremiyorum.

Sadece bir intiba: Başı kesilmiş bir Hegel ve "şu an"a verilmiş kapitülasyonlar.

Buna karşın benim düşüncem; felsefe "zamansız" olmalıdır. Eğer "şöhrete" bulaşırsa, (Jakob Burckhart'ın sözü) inatçı bir yanlış anlaşılmayı mesned edinir.

Bunun dışında o alışılmış inziva hâlinde yaşıyoruz ve seni yürekten selamlıyoruz.

Martin ve Elfride

152 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 24 Şubat 1973

Mektubun için teşekkürler. Wâlzer hakkındaki hükmün münasip. Biz yerimizden kıpırdamadığımız için <<mayısta burdayız ve ziyaretini bekliyoruz.

Kış geç de olsa geldi, dağlarda çok kar var.

Derslerinin sonuna gelmiş olmalısın bu arada. Artık dinlenmiş bir şekilde İskoçya'ya gidebilirisin.

Enformasyon çağı önlenemez bir şekilde her yerde kendi "stil"ini geliştiriyor; muhtemelen büyük bir hayal kırıklığı için artık kudreti yok.

Joan Staumbaugh'dan bir mektup geldi. Bu mektuptan anladığım seninkinden anladığım gibi; Glenn Gray büyük bir başarı elde etti. Bu sevindirici.

Biz tamamen münzevi yaşıyoruz: Ben her gün aynı şeyi yapmaktan memnunum. Fakat bunların belirsizliğini dile getirmek zor; özellikle bunu tam kelime anlamıyla anlamak için dile getirmeye müsaade yoksa.

Seni derslerin için iyi dileklerimizle birlikte selamlıyoruz.

Martin

Glenn Gray ve Joan Staumbaugh'a selamlar

153 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 5 Mayıs 1973

Sevgili Hannah,

Bugün ulaşan mektubun için teşekkürler. En uygun gün Salı, 22 Mayıs. Her zamanki saatinde 15-15.30 arası ziyaretini bekliyoruz. Burada yaz geldi. On gün önce Karaormanlar'da 1,5 metre kar vardı.

Bugünlerde Sherry Gray'i davet etmek istiyoruz. Geçtiğimiz aylarda çok çalıştım.

Ziyaretini sevinçle bekliyoruz, yürekten selamlarımızla

Martin

Hâlâ oradaysa Sherry'ye de selam.

154 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 9 Temmuz 1973

Sevgili Hannah,

Her iki Conford cildi ve N. Mandelstam'ın biyografisi ve εἶναι (einai) fiili hakkındaki yazının teşekkürü gecikti. Fakat haziran boyunca ve temmuz başında burası biraz hareketliydi; Elfride'nin her zamanki yardımcılarının eksik olduğu döneme denk gelen birçok ziyaretçi.

Glenn Gray bu arada sana yazmış olmalı. Biz onu özellikle İtalya'dan döndükten sonra çok bitkin bulduk.

Yukarıda bahsettiğim yazıları daha ilk defa karıştırdım. İnşallah Tegna'da çalışmaların için ihtiyaç duyduğun arşivi bulmuşsundur. Daha ne kadar ordasın? Bizi ne zaman ziyaret edeceğini bilmek isteriz.

Bu yaz bunaltıcı sıcaklar gerçekten eziyet verici ve çalışmayı engelliyor.

Ben sürekli Parmenides ile konuşma hâlindeyim ve felsefe literatürü bana bütün sonuçları itibarıyla gereksiz görünüyor.

Gene de insan bugünküleri basit ve faydasız sorulara nasıl ulaştırmalı?

Geri dönerek (τ᾽ γαρ αὖτ᾽ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι)'den önceki adımın hazırlıklarını tamamlamak için ön koşullar hâlâ eksik.

Bu durumda kendime her gün şunu söylüyorum; "sen kendi işini yap" Geri kalan ve büyük şeylerin bizden gizlenmiş kendi kaderleri vardır.

Yürekten selamlar

Martin

Elfride de selam söylüyor.

155 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Casa Barbaté
6652 Tegna, Ti.
Tegna, 18 Temmuz 1973

Sevgili Martin,

Ağustos sonuna kadar burada kalmayı düşünüyorum, eylûl başında da New York'a uçacağım. Sizin için ne zaman uygun olur? Eğer seni yormayacaksa 31 Ağustos- 4 Eylûl arası bana uygun.

Seni Biemel'in Ro-ro-ro kitabı için de tebrik etmek istiyorum. Senin hakkında okuduğum kitapların içinde en iyisi. Ayrıca kitabın üslubu -âdeta un kommentare raisonne- çok orijinal. Bu tarzda bir şey kesinlikle bilmiyorum. Ayrıca -eğer ilgini çekerse- çok etkileyici Hegel yorumlarını zaman zaman konuştuğumuz ve hayatında hiç kitap yayımlamamış olan Kojeve'nin terekesinden iki cilt yayımlandı: *Essai d'une historie raisonne dé la phlosophie païenne*, Galimard'dan çıkmış. Belki de kitapları sana çoktan göndermişlerdir. Bu kitaplar bende gerçekten hayal kırıklığı yaratıyorlar.

Her ikinize de yürekten selamlar
Hannah

156 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freibug, 29 Temmuz 1973

Sevgili Hannah,

Mektubun için teşekkürler. Haklısın, Biemel'in kitabı olağanüstü ve cesur; Pöggeler'in "Denkweg" kitabım hakkındaki eserinden tamamen farklı. Çok takdir görüyor. Benim sorumun önünü açıyor ve onu açık tutuyor, özellikle son kısımda. Kojeve kitapları bana gönderilmedi. Ne zamanım ne de keyfim var, sadece varit olan "literatür"ü okumak için hâlâ biraz gücüm var.

Geçen tatil ve gezi döneminde bir ziyaretçi akınına uğradım. Ayrıca bu ay başında Elfride'nin 80. doğum günü vardı. Bu vesileyle oğullarımız ve kızımızla beraber külübede güzel bir gün geçirdik.

Senin zikrettiğin süreçte Messkirch'te bir ziyaretimiz görünüyor. Her ikimiz de bu yorucu haftalardan sonra -ki bu haftalarda her zamanki yardımcılar da yoktu- biraz rahatlamaya ihtiyaç duyuyoruz.

Bu yüzden senden ricamız ziyaretini gelecek bahar dönemine, Gifford Dersleri'nin akabine ertelemen.

Umarım sen de ziyaretler vesilesiyle çok rahatsız edilmiyorsundur.

Sana güzel bir çalışma dönemi diliyor, seni yürekten selamlıyoruz.

Martin

157 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 19 Kasım 1973

Sevgili Hannah,

Hayat belirtilerin için teşekkürler. Ağustos sonu ve eylül başı Fransız dostlarla yaptığım son seminerin hazırlığı ve icrasıyla (3 gün boyunca 2-2.5 saat) doluydu. Senin ziyaretin için çok yorgundum. Ziyaretini istemeden reddettiğim konusunda seni tafsilatlı bir şekilde temin etme ihtiyacı duymuyorum.

Derslerde ve seminerlerde metni için kendimi çok yorduğum Parmanides'i son seminerde daha yeni anladım. Baharda gelirsen sana bazılarını gösteririm.

Her ay düzenli gelen doktorumuz durumumdan gayet memnun. "İrade etmek" hakkındaki o zor soruya Aristotales'in *De anima*'sının III. kitabı ilk esini veriyor, bundan sonraki metafizik de ondan besleniyor.

Öğrencilerimden birinin eseri iyi bir "materyal" getirecek: Gustav Siewert, 1929/34 arası benimle çalıştı. Eseri: *Thomas von Aquin. Die menschliche Willensfreiheit (İnsana Dair İrade Hürriyeti)*, Textsammlung, Schwan Yayınevi, Düsseldorf 1954.

Joan Stambaugh'un *Varlık ve Zaman*'ın yeni tercümesini üstüne alması, gerçekten ciddi bir hizmet ve büyük bir hedef demek. Başka türlü bir çözüm yama gibi sırıtırdı.

Düşünmek bana hâlâ mutluluk veriyor. Bu alanda bazı şeyleri görebilmek için insanın yaşlanması gerekiyor. Bütün bir güzergâha kuşbakışı bakmak ve onu gözden geçirmek, bu güzergâhtan geçişi aslında *görünmez bir elin* yürüttüğünü ve çok azını insanın kendisinin yaptığını sezdiriyor.

Umarım dersinin yazıya geçirilmesi iyi gidiyordur.

Biz eski mekânımızda sessizce yaşıyoruz, çağımızın karmaşası için kaygılanarak.

Yürekten selamlar

Martin

Elfride de selam söylüyor.

158 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 14 Mart 1974

Sevgili Hannah,

Mektubun için teşekkürler. Böylece dersinin yazıya geçme işini mayıs ayında tamamlamış olacağın yolundaki tahminim doğrulanmış oluyor.

Mayıs ayındaki kısa bir yolculuğu saymazsak biz tamamen burdayız ve dersinin *akabinde* ziyaretini bekliyoruz. Belki de İskoçya'dan, çöküş içindeki Avrupa'da, tam olarak ne zaman nerede ikamet edeceğini bildirebilirsin.

Meister Eckhart'ı çalışıyor olman memnuniyet verici. Dilin meydana çıkışı hakkında Almanca yazılarında ortaya koyduğu şeyler hayret verici, fakat dilin linguistik olarak yok olduğu bu yüzyılda böyle bir şeyi görmek artık mümkün değil. Fakat belki onun düşüncesi böylece en başından kurtarılmış olur; iyi de kim için?

Pfeiff baskısındaki Almanca yazılar - ki Elfride bana onları 1917'de doğum günü hediyesi olarak almıştı - hâlâ işe yarar türden. Latince ve Almanca yazıların Koch ve Quint tarafından yapılan tenkitli baskısı kısmen kardeşimde mevcut.

Senden farklı olarak ben politikaya çok az ilgi duyuyorum. Asıl meseleden bakıldığında siyasi durum çok açık. Şüpe yok ki tekniğin özünün gücü neredeyse hiç tecrübe edilmiyor. Her şey üstün körü hareket ediyor. "Medyanın" ve kurumların dik kafalılığına karşı bireyin artık yapabileceği bir şey yok; hele Yunan düşüncesinin başından bu yana düşüncenin temeli söz konusu olduğunda hiçbir şey.

Bununla beraber bu beyhudelik hissi orada burada hep canlı kalacaktır.

İşte bu yüzden, senin çevrendeki küçük bir çemberin durmaksının çalışmasından ve tercümelerinden memnuniyet duyuyorum.

Kışı sağ salim geçirdik ve şimdi sessiz evimizde inziva hâlinde yaşıyoruz.

Seni selamlıyor ve senin için en güzelini diliyorum

Martin

Elfride de selam söylüyor.

Dostlara selamlar; bugünlerde Joan Staumbagh'a yazacağım. Çalışma gücü hayranlık uyandırıcı.

159 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 20 Haziran 1974

Sevgili Hannah,

Tekrar görüşeceğimiz günü bekliyoruz; seni 10 Temmuz Çarşamba günü her zamanki saatte bekliyoruz.

İskoçya hakkında geçen seneki raporundan sonra, bu yıl İskoçya'daki derslerine ara vereceğin yolundaki Joan Staumbagh'ın getirdiği haber beni hiç şaşırtmadı. Bu sene şubat ayında gönderdiğin mektup yorgunluğunu ve menuniyetsizliğini gösteriyordu; bunu çok iyi anlıyorum. Uygunsuz ortamlar ifrat hâlindeki çalışmalarımızdan daha yorucu. Sen aslında zaten zor olan bu konuda kendini çok zorladın. Bu arada, Tegna'da dinlenmiş olduğunu ve ziyaretçiler tarafından da çok rahatsız edilmediğini umuyorum.

Yaşlı olmak ve yaşlanmak kendi taleplerini bize dayatıyor. Dünya başka bir yüzünü gösteriyor ve buna karşı soğukkanlı olmak lazım.

Haftalardır yazıların yeniden düzenlenmesi, ders notları ve onların kopyalanmasıyla meşgulum ve neyse ki Doç. Hermann'dan -Fink'in öğrencisi- güvenilir ve devamlı bir yardım

buldum. Bu arada düşünecek çok şey var; daha sonraki yayınlar için doğru yöntemleri bulmak için de.

Bunun dışında eski mekânımızda sessizce inzivaya çekilmiş bir surette yaşıyoruz.

Joan Staumbagh'ın *Varlık ve Zaman*'ın tercümesini üstüne alması beni çok rahatlattı.

Kendine aşırı yüklenmemen için Basel'deki ziyaretlerinde çalışmaya bir ara verdiğini düşünüyorum.

Yürekten selamlar, Elfride adına da şifa dileklerimle

Martin

160 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 23 Haziran 1974

Sevgili Hannah,

Mektuplarımız denk geldi. On Temmuz'da her zamanki saatinde. Sen şimdi bir canlanma aşamasında olduğun için aşikâr surette bir ilerleme var. Bundan çok müsterihim. Bu arada işinin başına yavaş ve itidâlli bir şekilde geçmeni tavsiye ediyorum. Siewert içerik olarak önemlidir, yoksa tabii ki dogmatik.

Davetin için teşekkür ediyoruz fakat biz burada geleneğimizle yetinmek istiyoruz. Çünkü artık akşamları ne konferanslar ne de davetler için dışarıya çıkabiliyoruz. Aylardan beri şehre hiç gitmedim; Elfride de çok nadir.

Yürekten selamlarımızla
Görüşmek üzere

Martin

161 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

Tegna, 26 Temmuz 1974

Sevgili Martin,

Hermann'ın gönderdiği ders notları kopyalarının her ikisi için de teşekkür ediyorum.

Buna öncelik verdim ve ayrı postayla sana gönderiyorum.

Freiheit (Hürriyet) yazısındaki detaylı Kant yorumları benim için özellikle önemli. Bunları, senin okuduğun gibi kimse okumuyor ve senden önce de kimse okumadı. İrade meselesinde Kant'ı şimdilik bir kenara bıraktım. Düşünmek ve yargılamak konularının aksine Kant bana bu meselede verimsiz göründü. Şimdi bütün bunları bir kez daha düşünmem gerekecek. Antik Yunan düşüncesinin irade ve hürriyet meselesini (bir mesele olarak) bilmediğinden hareket ettim. İrade müstakil bir yeti olarak tanınmadığında belli bir fenomenlerin nasıl sunulduğunu göstermek için asıl tartışmaya Aristotales ile (proairesis [προαιρεσις]) başlayacağım; bu Paulus, Epiktet, Augustin ve Thomas'dan Duns Scotus'a kadar uzanıyor. Söz konusu olan ders içeriğini Freiburg'da sana göstermek üzere ayırıyorum; kısa bir içerik özeti. Aslında bunun Gifford seminerleri için hazırlanması gerekiyordu ama hiç vakit bulamadım.

Bütün bunların dışında beni ilgilendiren şey -ki bu konuda senden ne bir şey duydum ne de okudum- "felsefenin hamle özelliği" ki felsefe bizim için "köklere dek gidiyor" Acaba bu konuda bir şey mi atladım?

Şimdi yeniden çalışmaya başlıyorum ve sonunda havanın düzelmesinden memnunum.

İyi dileklerimle

Hannah

162 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 17 Eylül 1974

Sevgili Hannah,

Şimdi gecikmiş olarak ve kısaca yazıyorum çünkü bu ay biraz huzursuz geçiyor ve geçecek. Giffrod seminerlerinin ders içeriği için teşekkürler. Her bir konu için çalışılacak çok şey var. Acaba öğenciler bütün bunların üstesinden gelebilecek mi?

1930 senesinin dersinde (*Vom Wesen der mensclichen Freiheit)* nedensellik beni hürriyetten daha çok meşgul etti. Enformasyon teorisi yüzünden tamamı hâlâ şüphe götürür durumda; yani Ge-stelle-Charakter'e (çatı karakter) hâlâ daha uygun durumda demek bu. Böylece "bilim" gittikçe düzleşiyor ve kendi mantığınca daha verimli hâle geliyor.

Felesefenin "hamle özelliği" ile temelde "varlığın unutulmuşluğu"yla ihtilaf anlaşılmaktadır. Fakat günümüzde son derece yükselen bu ihtilaf ne düşüncenin "hamlesi" ile kırılabiliyor ne de bir tecrübeye dönüştürülebiliyor.

Bu arada belki bir toplu baskıya karar verdiğimi duymuşsundur; aslında tam olarak toplu baskının ana hatlarının belirlenmesine karar verdim.

"Husserlvari" bir toplu baskıdaki gibi kaotik bir çalışmadan uzak durulması için çok düşünmek ve kayıt tutmak gerekiyor.

Bu türden kayıt tutmalar sırasında düşünce avucunu yalıyor. Zorunlu olanlar dışındakilere sınırlama getirildiği hâlde ziyaretçiler hâlâ rahatsızlık veriyor.

Eylülü geride bıraktığımız zaman memnun olacağız. Bu arada dinlenmeye devam ettiğini ve gücünü topladığını umuyorum.

Karasız havasıyla yaz ve çoktan başlayan sonbahar çalışmak için gerekli olan zindeliğe engel oldu ve olmaya devam ediyor.

Sana yeni öğretim yılı için güzel bir başlangıç ve aslolan şeylere yönelmek için ziyadesiyle dikkat diliyorum.

Selamlar, Elfride adına da

Martin

Joan Staumbagh ve Glenn Gray'e de selamlar

163 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Bugünün dünyasında hatırlama
Davetine yönelik bu çabaya katılan
Herkese hatırlamalarından dolayı
Teşekkür olsun:

Şiir söylemekten daha bereketli
Düşünmekten daha kurucu,
Kalsın teşekkür.
Teşekkür, kendisine ulaşanları
Ulaşılamayan günümüzün
Huzuruna geri getiriyor,
Ki onunla biz - bütün faniler -
Ta başlangıçtan beri uyum içindeyiz.

Martin Heidegger

164 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 6 Haziran 1975
Tel: 52151
Öğlen vakti en uygun

Sevgili Hannah,

Glenn Gray'den, uzun zamandır Marbach'ta olduğunu ve orada çalıştığını öğrendim. Ben senin İskoçya'da olduğunu ve seminerler dizisinin ikinci kısmını icra ettiğini düşünüyordum.

Mektupların arası çok açıldı. Fakat "toplu baskı" tahminimden daha fazla düşünme, hatta güç ve zaman gerektiriyor.

Umulmadık bir yakınlıkta olduğuna göre, Marbach'tan bir günlüğüne de olsa bizi ziyarete "buraya" gelmen ne iyi olurdu. En uygun vakit 10-15 Temmuz arası.

Anlatacak ve üzerinde düşünülecek çok şey var. Zikrettiğim vakitlerde kendine izin verirsen çok mutlu oluruz.

Gazeteyi - buradaki yerel baskıyı - çok az ve öylesine okuduğum için Danimarka'da aldığın ödülden hiç haberimiz olmadı. Bunu gecikmiş de olsa bir bardak şarapla kutlayabiliriz. Glenn Gray de iki ziyaretinde bu şaraptan tattı.

Bana öyle geliyor ki o, Dr. Krell ile yine muhteşem bir tercüme çalışmasının üstesinden geldi.

Görüşmek üzere yürekten selamlar, Elfride adına da

Martin

Prof. Zeller'e de selamlar

165 Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

CH 6652 Tegna,
27 Temmuz 1975
Tel: 093- 81.14.30
Casa Barbaté

Sevgili Martin,

Nerdeyse ağustos geldi. Freiburg'a bir ziyaret nasıl olurdu, bilmek isterim. Burada muhteşem bir yaz var, çok sıcak değil, temiz bir hava, ılık geçen akşamlar. Her gün yağmurlu ve soğuk olan Marbach'tan sonra bu çok güzel ve zindelik verici.

İskoçya'daki seminerlerimin ikinci kısmını ekimde tamamlıyorum. Burada yavaş yavaş çalışmaya dönüyorum. Ekime kadar - Urteilskraft'ı (Yargı Gücü) - bitirip bitiremeyeceğim şüpheli. Fakat bu beni rahatsız etmiyor, çünkü İskoçya seminerim neredeyse bitti.

Zeller sana toplu baskı için yardımcı olabildi mi? Bayan Fieck'in indeksi çok güzel ve büyük bir yardımcı. Krell sana yardım edebilir mi? Almancası yeterliyse bu mümkün olabilir. Glenn ondan çok memnundu.

Umarım iyisinizdir ve ziyaretler sizi üzmüyordur.

Her ikinize de yürekten selamlar

166 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e

Freiburg, 30 Temmuz 1975

Sevgili Hannah,

Satırların için teşekkürler. Ziyaretini bekliyoruz, en uygun zamanlar, 12 Ağustos Salı ya da 15 Ağustos Cuma. İlk belirlediğimiz tarih daha uygun.

Seni saat 15-16 arası bekliyoruz. Her zaman olduğu gibi akşam yemeğine kalıyorsun.

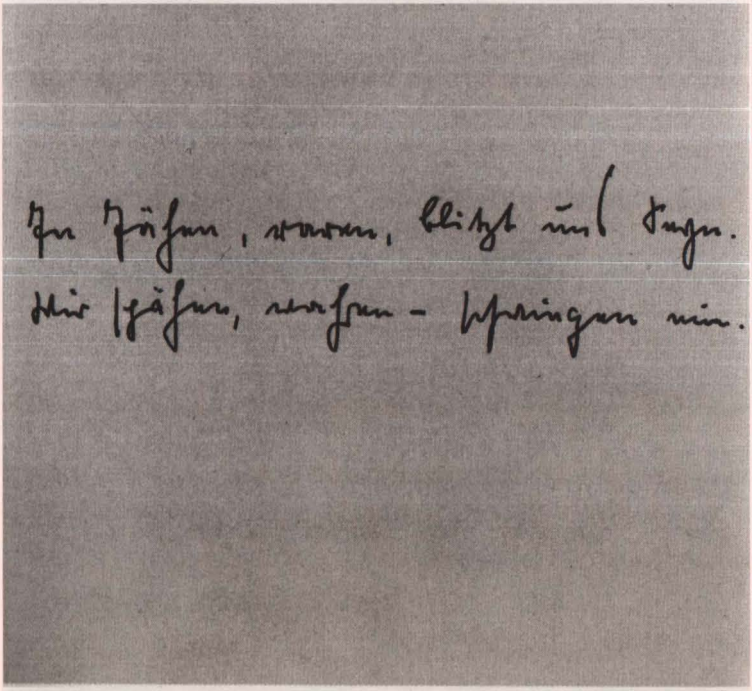
Temmuz boyunca yaygın bir enfeksiyonu müteakip eziyet verici bir nezle ve öksürükten mustariptik.

Bundan sonrası sohbete kalsın. Yalnız, Urteilskraft (Yargı Gücü) zor bir mesele.

Bu arada Eugen Fink'in öldüğünü okumuşsundur.

Her ikimizden yürekten selamlar

Martin

Martin Heidegger, yazarın el yazısıyla yazılmış dizeler, 1950 (bkz. s. 79)

Hannah Arendt, 1925 civarı (bkz. s. 62, 279)

Martin Heidegger, 1920 civarı

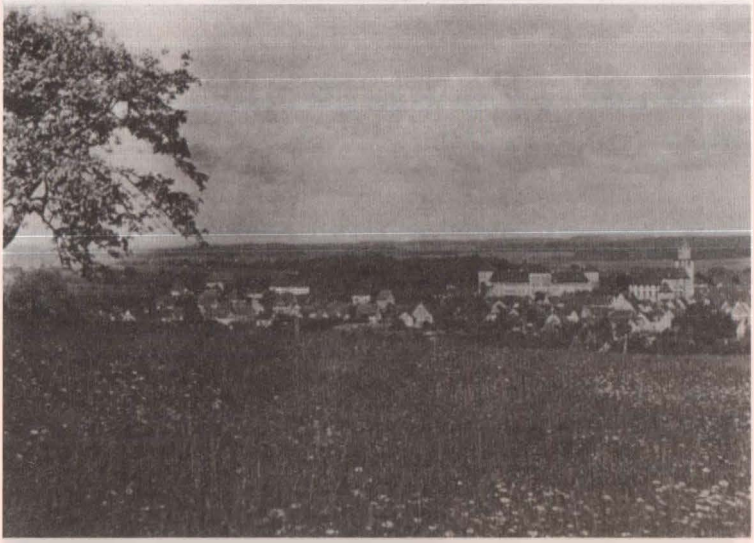
Hannah Arendt *New York Times*'da (18.12.1948) Judah L. Magnes Vakfı'nın kuruluş belgesini imzalama vesilesiyle ve "kapak kızı" olarak (Arendt'ten Jaspers'e) *Saturday Review of Literature*'nin kapağında (24. 03.1951); derginin bu sayısında henüz yayımlanmış kitabı *Origins of Totalitarianism* (Totalitarizmin Kaynakları) Hans Kohn tarafından kritik ediliyor. (*Arendt-Jaspers Mektuplaşmalar*'daki resimlerle krş. s. 161, 165, 207)

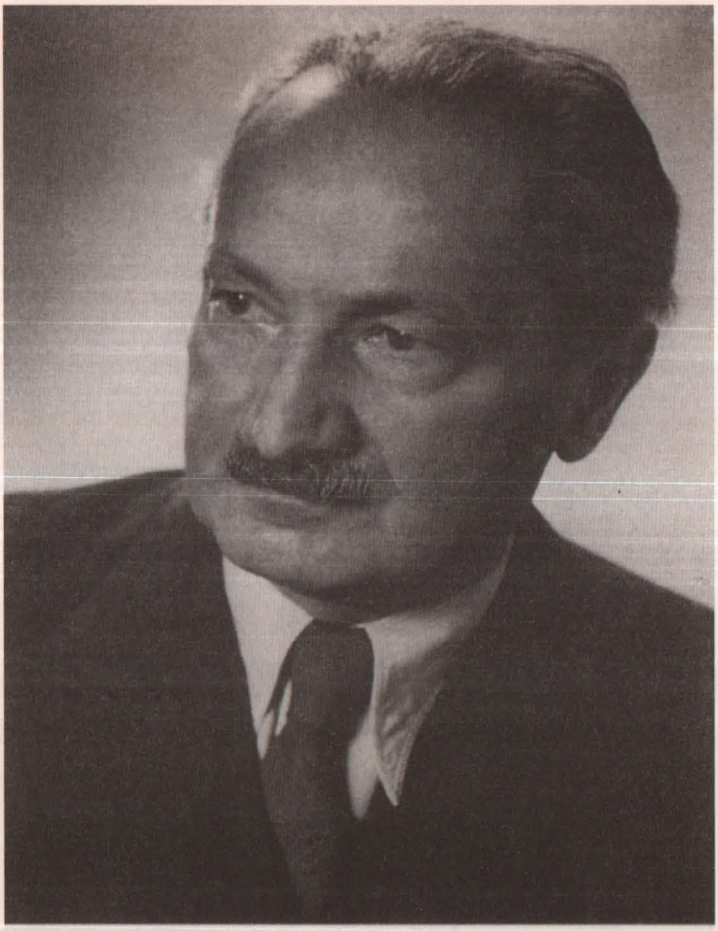
Hannah Arendt Heinrich Blücher ile 1950 civarı

Masachusetts, Atlantik sahilindeki tatil yeri Manomet'te, 1950 yazı (bkz. s. 296)

Martin Heidegger 1950 Temmuz'unda memleketi Messkirch'in bir fotoğrafını postalamış ve şöyle yazmış: "Bu Messkirch fotoğrafında sarayın yanında kilise kulesini görüyorsun; orada tepede kargalar ve kırlangıçlarla çok oturdum ve hayal kurdum. Solda Graf Werner von Zimmern'in die *Zimmerische Chronik*'i yazdığı saray var. Arkada ıhlamur bahçeleri, fotoğrafın sol kenarından itibaren patika uzanıyor." (bkz. s. 113)

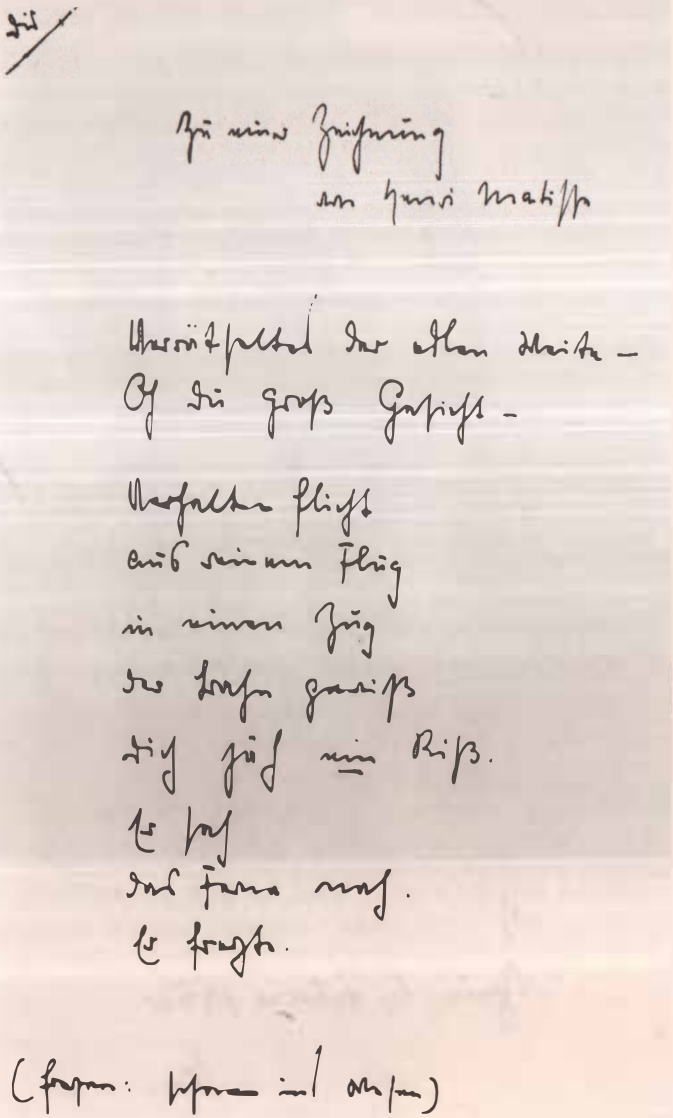

H.

Zum 6. Februar 1950

M.

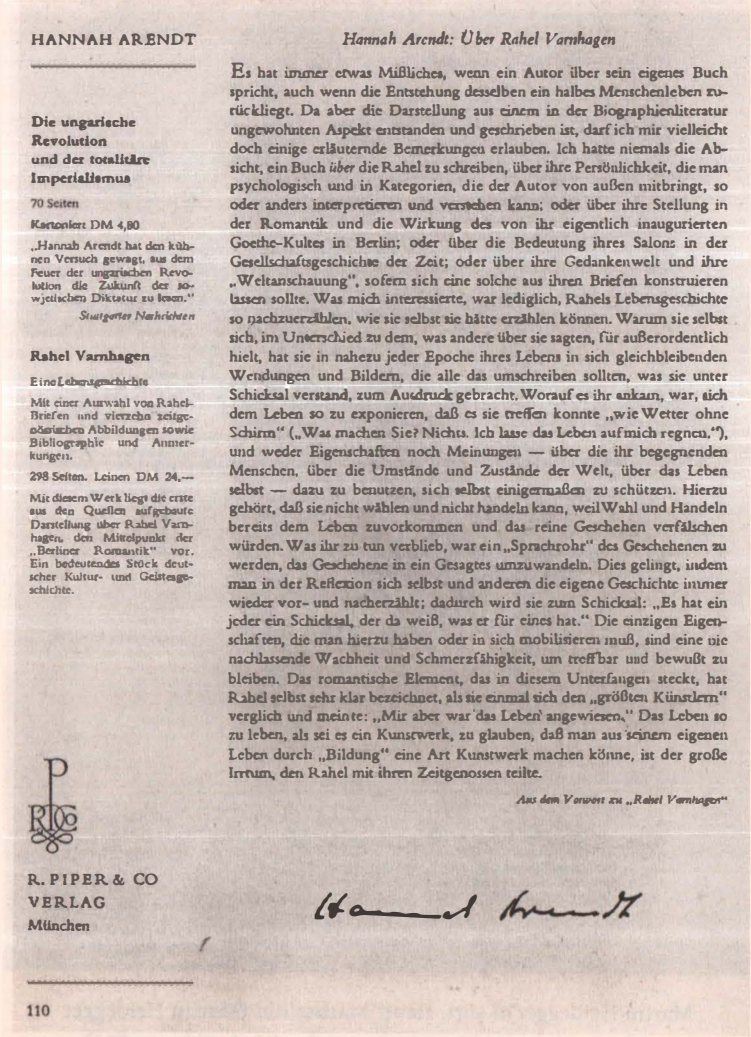
Martin Heidegger, 1950, Hannah Arendt'e gönderdiği kartpostalın arka sayfasında, yukarıdaki fotoğrafın altına kopyalanan el yazısı ithaf var (bkz. s. 299)

Martin Heidegger, el yazısıyla yazılmış şiir, Temmuz 1951 (bkz. s.129)

Martin Heidegger'in şiiri, Henri Matisse'nin (Martin Heidegger tarafından kopya edilen) bu resmi ile alakalı. (bkz. s. 305)

HANNAH ARENDT

Die ungarische Revolution und der totalitäre Imperialismus

70 Seiten

Kartoniert DM 4,80

„Hannah Arendt hat den kühnen Versuch gewagt, aus dem Feuer der ungarischen Revolution die Zukunft der sowjetischen Diktatur zu lesen."

Stuttgarter Nachrichten

Rahel Varnhagen

Eine Lebensgeschichte

Mit einer Auswahl von Rahel-Briefen und vierzehn zeitgenössischen Abbildungen sowie Bibliographie und Anmerkungen.

298 Seiten. Leinen DM 24,—

Mit diesem Werk liegt die erste aus den Quellen aufgebaute Darstellung über Rahel Varnhagen, den Mittelpunkt der „Berliner Romantik" vor. Ein bedeutendes Stück deutscher Kultur- und Geistesgeschichte.

R. PIPER & CO
VERLAG
München

110

Hannah Arendt: Über Rahel Varnhagen

Es hat immer etwas Mißliches, wenn ein Autor über sein eigenes Buch spricht, auch wenn die Entstehung desselben ein halbes Menschenleben zurückliegt. Da aber die Darstellung aus einem in der Biographienliteratur ungewohnten Aspekt entstanden und geschrieben ist, darf ich mir vielleicht doch einige erläuternde Bemerkungen erlauben. Ich hatte niemals die Absicht, ein Buch *über* die Rahel zu schreiben, über ihre Persönlichkeit, die man psychologisch und in Kategorien, die der Autor von außen mitbringt, so oder anders interpretieren und verstehen kann; oder über ihre Stellung in der Romantik und die Wirkung des von ihr eigentlich inaugurierten Goethe-Kultes in Berlin; oder über die Bedeutung ihres Salons in der Gesellschaftsgeschichte der Zeit; oder über ihre Gedankenwelt und ihre „Weltanschauung", sofern sich eine solche aus ihren Briefen konstruieren lassen sollte. Was mich interessierte, war lediglich, Rahels Lebensgeschichte so nachzuerzählen, wie sie selbst sie hätte erzählen können. Warum sie selbst sich, im Unterschied zu dem, was andere über sie sagten, für außerordentlich hielt, hat sie in nahezu jeder Epoche ihres Lebens in sich gleichbleibenden Wendungen und Bildern, die alle das umschreiben sollten, was sie unter Schicksal verstand, zum Ausdruck gebracht. Worauf es ihr ankam, war, sich dem Leben so zu exponieren, daß es sie treffen konnte „wie Wetter ohne Schirm" („Was machen Sie? Nichts. Ich lasse das Leben auf mich regnen."), und weder Eigenschaften noch Meinungen — über die ihr begegnenden Menschen, über die Umstände und Zustände der Welt, über das Leben selbst — dazu zu benutzen, sich selbst einigermaßen zu schützen. Hierzu gehört, daß sie nicht wählen und nicht handeln kann, weil Wahl und Handeln bereits dem Leben zuvorkommen und das reine Geschehen verfälschen würden. Was ihr zu tun verblieb, war ein „Sprachrohr" des Geschehenen zu werden, das Geschehene in ein Gesagtes umzuwandeln. Dies gelingt, indem man in der Reflexion sich selbst und anderen die eigene Geschichte immer wieder vor- und nacherzählt; dadurch wird sie zum Schicksal: „Es hat ein jeder ein Schicksal, der da weiß, was er für eines hat." Die einzigen Eigenschaften, die man hierzu haben oder in sich mobilisieren muß, sind eine die nachlassende Wachheit und Schmerzfähigkeit, um treffbar und bewußt zu bleiben. Das romantische Element, das in diesem Unterfangen steckt, hat Rahel selbst sehr klar bezeichnet, als sie einmal sich den „größten Künstlern" verglich und meinte: „Mir aber war das Leben angewiesen." Das Leben so zu leben, als sei es ein Kunstwerk, zu glauben, daß man aus seinem eigenen Leben durch „Bildung" eine Art Kunstwerk machen könne, ist der große Irrtum, den Rahel mit ihren Zeitgenossen teilte.

Aus dem Vorwort zu „Rahel Varnhagen"

Hannah Arendt

Piper yayınevinin edebiyat yıllığı *Spektrum des Geistes*'teki reklam (1960) - Martin Heidegger 17 Aralık 1959'da şöyle yazmış: *Spektrum*'da daha yenilerde güzel bir fotoğrafını gördüm. Çok eskiyi hatırlatıyordu. (bkz. s.149)

HANNAH ARENDT, geboren am 14. Oktober 1906 in Hannover, verbrachte ihre Jugend in Königsberg. Sie studierte in Marburg, Heidelberg und Freiburg Philosophie und Theologie bei Heidegger, Jaspers und Bultmann. Promotion bei Karl Jaspers über Augustin. Hannah Arendt verließ Deutschland 1933 und ging nach Frankreich, dort bis 1941 in der Sozialarbeit im Auftrag der Jewish Agency. 1943 ging sie nach Amerika und lebt seitdem als politische Schriftstellerin in New York. Hannah Arendt erhielt kürzlich als erste Frau eine Professur an der Princeton University. Ihr wurde der Lessingpreis 1959 der Stadt Hamburg verliehen. Nach einer politischen Schrift „Die ungarische Revolution und der totalitäre Imperialismus" erschien ihre bedeutende Biographie über Rahel Varnhagen.

OKTOBER 1960

SONNTAG **9.**

MONTAG **10.**

Aleksis Kivi * 1834
Ivo Andrić * 1892
Rolf Schroers * 1919
Alexej Tolstoi † 1875

DIENSTAG **11.**

Conrad Ferd. Meyer * 1825
Gertrud v. le Fort * 1876
François Mauriac * 1885
Karl Gjellerup † 1919
Henry Bernath † 1949

MITTWOCH **12.**

Erich Przywara * 1878
Alfred Kerr † 1948

DONNERSTAG **13.**

Arthur Graf Gobineau † 1882
Anatole France † 1924

FREITAG **14.**

Katherine Mansfield * 1888
Werner Bock * 1893
Hannah Arendt * 1906
Hans Thyssen † 1948

SAMSTAG **15.**

Michail Lermontow * 1814
Friedrich Nietzsche * 1844
Oscar Wilde * 1856
Alfred Neumann * 1895

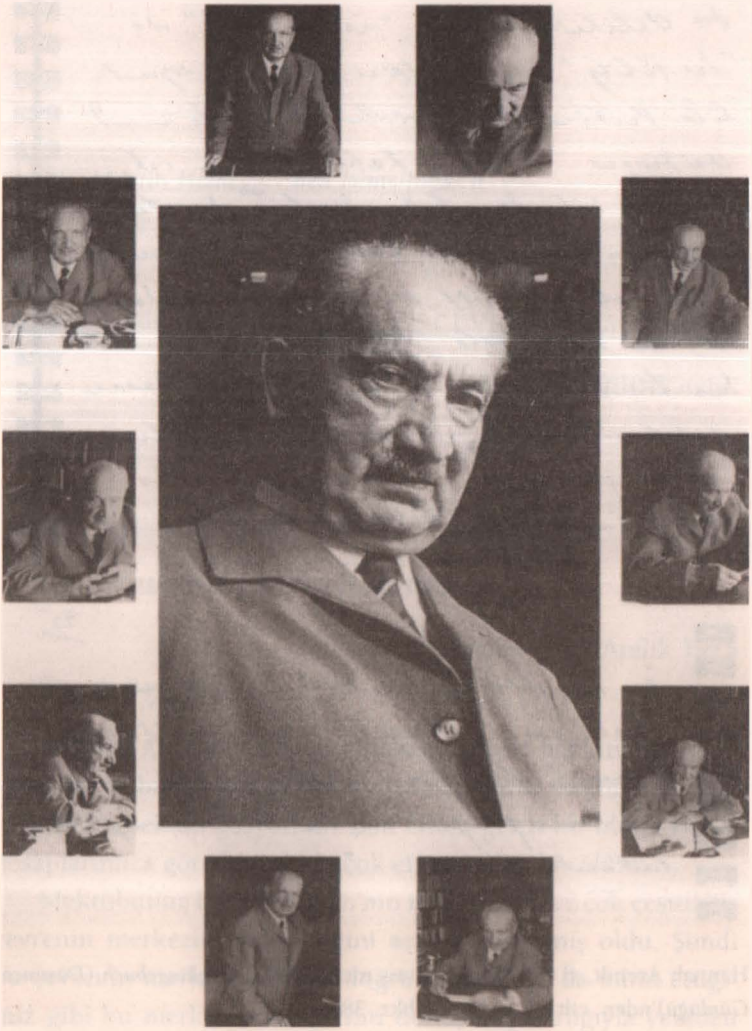
111

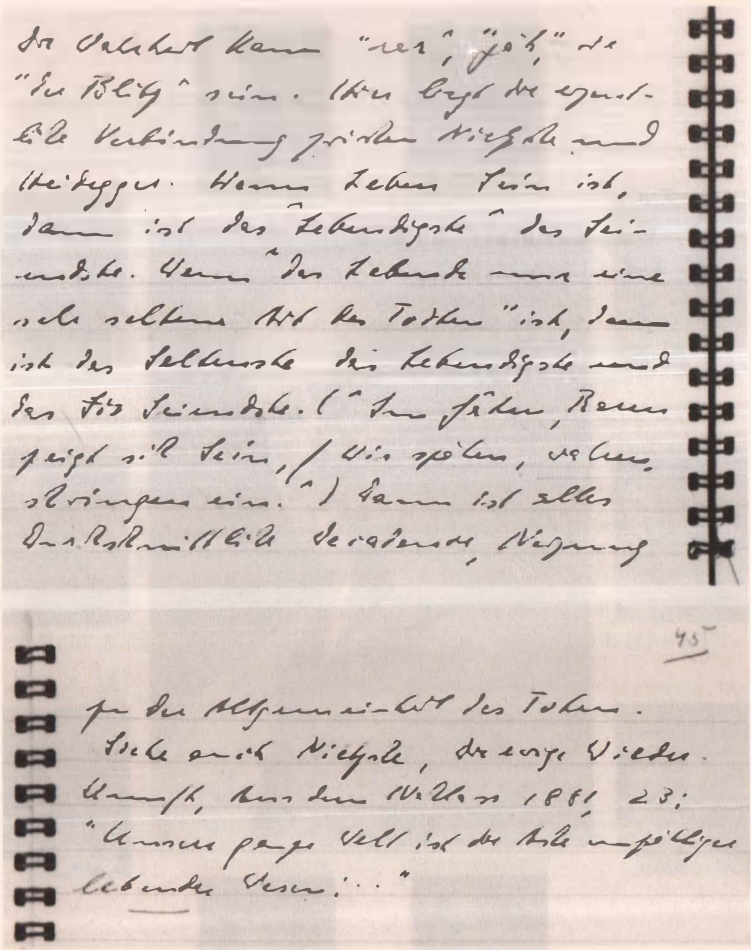

Hannah Arendt, Fred Stein tarafından çekilmiş, 1966

Hannah Arendt, 17 Ağustos 1967'de kendi Minox-fotoğraf makinesiyle Martin Heidegger'in fotoğraflarını çekmiş. Bu fotoğraflar çekiliş sırasına göre (2. fotoğraf yukarıda solda olmak üzere) buraya alınmıştır. Birinci fotoğrafın (ortadaki fotoğraf) kartpostal büyüklüğünde bir kopyası da mevcuttur. Martin Heidegger fotoğrafları aldıktan sonra şöyle yazmış: "Konuşmalarımızın aşamalarını ve görünürdeki görünmezi kaydeden o güzel fotoğraflar için teşekkürler." (bkz. s. 161. 324-325)

Hannah Arendt, el yazısıyla yazılmış metin, 1951, *Denktagebuch* (*Düşünce Günlüğü*)'nden, cilt VI, s. 44-45 (bkz. 387)

Hatime

167 Martin Heidegger'den Hans Jonas'a

6 Aralık 1975

DERİN BİR ACI İÇİNDEKİ DOST ÇEVRESİNE BAĞLILIKLA

MARTİN HEİDEGGER

168 Martin Heidegger'den Hans Jonas'a

Freiburg, 27 Aralık 1975

Sevgili Bay Jonas,

Hannah Arendt'in ölümü ve cenaze töreni hakkındaki mektubunuz ve bütün gerçeklere mütenasip anma yazınız için size yürekten teşekkür ediyorum. Çok erken gelen bir ölüm. Bizim hesaplarımıza göre kesinlikle çok erken gelen bir ölüm.

Mektubunuz bana, Hannah'nın nasıl büyük ve çok çeşitli bir çevrenin merkezini belirlediğini açıkça göstermiş oldu. Şimdi bu çevrenin merkezi boşluğa doğru kayacak ya da umut ettiğimiz gibi bu merkez veda edenin dönüşmüş varlığıyla yeniden dolacak. Bunun azami ölçüde, sürekli bir surette gerçekleşmesi benim biricik temennim.

Fakat şimdi kelimeler çok kifayetsiz kalıyor.

Hannah, İskoçya seminerlerini Tessin'de tamamlamak ve tamamını yayına hazırlamak üzere bu sene ağustos ayında Marbach'taki Alman Edebiyat Arşivi'nden gelerek bizi ziyaret etmişti. Böyle olduğunu düşünüyordum ve buna uygun haberler bekledim. Fakat şimdi açıkça görünen o ki bütün bu beklentiler başka yönde ilerlemiş. İlahî bir yazgı bizim insani hesaplarımıza karşı hükmetti. Şimdi bize kalan sadece acı ve hatıra.

Anlayışınıza güvenerek mektubunuzu ve cenazedeki konuşmanızı okuması için Hugo Friedrich'e göndereceğim. H. Friedrich, Heidelberg'deki üniversite yıllarında Hannah'nın çevresindeki dost meclisine dâhildi.

Size ayrıca Marburg ders notlarımı toplu baskı için hazırlamanızdan dolayı teşekkür ediyorum.

Müteşekkir ve mütehattır selamlarımla

Sizin Martininiz

168 Belge İçin Notlar

1

M.H., 10 Şubat 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Sizin öğrencim olmanız, benim sizin hocanız olmam:

H.A., M.H.'nin 1923/24 öğretim yılının kış sömestirinden başlayarak felsefe dersi verdiği Marburg Üniversitesi'nde 1924/25 kış sömestirinde felsefe, teoloji (Protestan) ve klasik filoloji eğitimine başlamıştır. Burada profesör olan M.H., 1923 yılının haziran ayında felsefe bölümünün ordinaryüs profösörlüğüne atanmıştır.

2

M.H., 27 Şubat 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

3

M.H., 27 Şubat 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Mektuba terekede mevcut olan, elle yazılı (tarihsiz, adressiz ve imzasız) bu kâğıdın iliştirilmiş olması muhtemeldir: *Mektubunu Kugelhaus'a bırakmak ister misin – Kugelhaus 2, saat 7'den önce Wissenschaftliche Prüfungsamt'ın görevlisine bırakabilirsin, giriş Barfüßer Caddesi'ndeki merdivenlerin başında.*

Bu küçük kitap:

Bilinmiyor.

Annenin geleceğine çok seviniyorum:

M.H.'nin, H.A.'nın annesi Martha Beerwald ile şahsen tanışmış olması muhtemeldir, ancak tam bir bilgiye rastlanamamıştır. (Martha Beerwald, Arendt soyadıyla dul kalmıştır ve kızlık soyadı Cohn'dur [1874-1948].)

4

M.H., 2 M[art] 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal, resimli kartpostal (Freiburg i. Br. Günterstal). Kartpostalın gönderildiği adres: Felsefe öğrencisi Bayan Hannah Arendt, Königsberg/Ostpr., Busoltstrasse 6; gönderen yok; TArendt

Bizim güzergâhımız öteki sayfada:

M.H.'nin kartpostal üzerine çizdiği güzergâh Günterstal'dan, Karaormanlar'ın güneyinde kalan Schauinsland Dağı'na götürür. M.H. sömestir sonunda öğrencileriyle de bu dağa çıkmış ve Paßhöhe Notschrei'da gecelemişti.

Husserl:

M.H.'nin dostu ve destekçisi olan öğretim görevlisi Edmund Husserl (1859-1938), Freiburg Üniversitesi felsefe bölümünde 1916 yılından itibaren ordinaryüs profösör olmuş ve Heidegger 1919-23 yılları arasında Husserl'in asistanlığını yapmıştır. M.H. ile Husserl'in ilişkisi hakkında daha fazla bilgi için bkz. s.17, 19, 57, 65, 116

5

M.H., 6 Mart 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal, resimli kartpostal (Todtnauberg'de bir kış spor sahası (rakım 1021 m), 4. belgenin gönderildiği adrese gönderilmiş, bkz. 4. mektup; gönderen yok; TArendt

M.H. Notschrei'da eşi ve büyük oğlu Jörg (doğ. 1919) ile görüştükten sonra, seyahatine kayak üzerinde ya da yürüyerek devam eder. Hedefi, yolu olmayan ve ulaşımı sadece otlak üzerinden mümkün olan Todnauberg köyünün yukarısındaki çimenlikler içinde kalan, Heidegger ailesine ait bir kulübedir. Elfride Heidegger (doğ. Petri, 1893-1992) bu kulübeyi eşine, çalışmak için dilediğinde çekilebileceği sessiz bir ortam sağlamak için 1922'de yaptırmış ve hediye etmiştir. Martin Heidegger isminin ün kazanması ile birlikte bu kulübe de tanınmıştır, bkz. Petzet, *Auf einen Stern zugehen*, s. 201

6

M.H., 21 Mart 1925; el yazısıyla yazılmış orijinal mektup, TArendt

Lichtenstein:

Sonraları psikiyatr olacak Königsbergli Heinz Lichtenstein, Freiburg'da, Doçent Heidegger'in öğrencisiydi, bkz. s.232

Husserl Akşamları:

Heidegger'in Marburg'da geçirdiği yıllarda, mektupta anılanın dışında bir kayda rastlanamamıştır; Freiburg'daki doçentlik dönemi için bkz. M.H. "Fenomenolojiye Giden Yolum", s. 87 yada Theodore Kisiel, *The Genesis of Heidegger's Being and Time*, Berkeley Los Angeles-London: University of California Press, 1993, s. 556 (Md. 13). Ayrıca bkz. M.H.'nin Marburg kış sömestiri 1923/24 ilk dersinde Husserl'in düşüncesiyle çatışması: *Fenomenoloji Bilimine Giriş.*

"Gençleri":

İlk sömestirler kastediliyor, bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 50.

Freiburg'da geçirdiğim öğretim dönemi:

Edmund Husserl, M.H.'nin 1915 yılında doçentlik sınavını verdiği Freiburg Üniversitesi'ne, 1916'da Heinrich Rickert'in

halefi olarak atanır. M.H.'nin doçent, aynı zamanda Husserl'in asistanı olarak geçirdiği ve "öğreterek öğrenerek" diye tanımladığı 1919'dan 1923'e kadar olan zaman diliminde, en fazla Husserl ve Aristoteles ile meşgul olmuştur, bkz. Heidegger "Fenomenolojiye Giden Yolum" s. 86. Freiburg'da verdiği ilk dersler (1919-1923) HGA 56/57'den 63'üncü cilde kadarı yayımlanmıştır, 62. cilt üzerinde hâlâ çalışılmaktadır (*Phänomenologische Interpretation ausgewählter Abhandlung des Aristoteles zu Ontologie und Logik*, yaz sömestiri, 1922).

Acaba sizin oralarda da uzamış bir kış mı hüküm sürdü; sen gerçekten göl kenarına gittin mi?:

Fotoğraf 1925 Nisan'ında, Königsberg/Rauschen'de çekilmiştir. Ilık ve güneşli bir havada çekildiği anlaşılan fotoğrafta H.A., kuzeni Ernst Fürst, sonraları kuzeninin eşi olacak Käte (doğ. Levin) ve iki arkadaşı görülmektedir. Alten Synagoge, Essen: Klartext Verlag (Studienreihe der Alten Synagoge, 5) tarafından: *Hannah Arendt: "Lebensgeschichte einer deutschen Jüdin..."* isimli eserde yayımlanmıştır, s. 97.

Alexander von der Marvitz'le Rahel'in yeni yayımlanan mektuplaşmalarının:

Rahel und Alexander von der Marwitz in ihren Briefen: Ein Bild aus der Zeit der Romantiker, Leopold Klotz (Gotha/Stuttgart) yayınevi tarafından 1925'te yayımlanmıştır. Orijinal belgelerle Heinrich Meisner tarafından hazırlanmıştır. H.A. sonraları Rahel Varnhagen üzerine etraflı bir çalışma yapacak ve kitabının bir bölümünü, *Rahel Varnhagen...* (s. 151) Rahel'in Alexander von der Marwitz ile olan arkadaşlığına ithaf edecektir.

7

M.H., 24 Mart 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Bizim ufaklık:

Oğlu Jörg.

8

M.H., 29 Mart [1925]; el yazısıyla yazılmış, orijinal, resimli kartpostal (Freiburg i.B. das Münster). 4. belgenin gönderildiği adrese gönderilmiş, bkz. 4. Mektup; gönderen yok; TArendt

Husserl'le geçirdiğim günler bir sükût-ı hayaldi. Çünkü, çok yorgun ve gözden kaçmayan bir hızla yaşlanıyor:

8 Nisan 1959 doğumlu Husserl 66 yaşını doldurmak üzeredir ve 79 yaşında ölmüştür (27 Nisan 1938).

9

M.H., 12 Nisan 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Önceki odamın hemen yanına taşındım:

Heidegger ailesi o yıllar Schwanallee No. 21'de ikamet ediyordu.

Jakoby:

Paul Jakoby Königsberg'de bir hukuk öğrencisidir.

Geheimrat Dr. Boehlau:

Johannes Boehlau (1861-1941) vaktiyle "Fridericianum" un müdürü; Heidegger'i, kendisinin kurduğu "Kurhessischen Gesellschaft für Kunst und Wissenschaft" cemiyetinin ders programı çerçevesinde oluşan konferanslar (ikişer saatten beş konferans) için, Kassel'e davet etmiştir. Ayrıntılar için bkz. Frithjof Rodi: *Dilthey-Jahrbuch 4*, 1986-87, s. 164.; ayrıca: *Dilthey-Jahrbuch 8*, 1992-93, s. 178

10

M.H., 17 Nisan [1925]; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt - Tarih kurşun kalemle yazılmıştır.

Brōcker:

Heidegger'in öğrencisi ve 30'lu yıllarda asistanı olan Walter Brōcker (1902-1992), 1937'de Freiburg'da doçent olmuştur. 1940'ta Rostock'a atanmış ve 1948'den 1970'e kadar Kiel Üniversitesi'nde felsefe derslerine girmiştir. Eşi Kâte Brōcker-Oltmanns ile, HGA'nın 61 cildini çıkarmıştır.

11

H.A., Nisan 1925; orijinal metin, el yazısıyla ve daktiloyla yazılmış, HApapers

H.A.'nın kendini tanıtan bu metni (bu türde tek metindir, biz bunu kendisinden biliyoruz) iki form hâlinde mevcuttur; elle ve makineyle yazılmış olarak. Bu yayın için esas alınmış olan elle yazılmış metinde, katlı hâldeki sayfalarda temize çekilmiş (ebadı 21x16 cm), ince mavi-lila kartondan bir zarfla zarflanmış ve defter şeklinde ciltlenmiş bir yazı sōz konusudur. Kapağında el yazısıyla "Schatten" yazmaktadır. H.A.'nın bu defteri Nisan 1925'te Kōnigsberg'den yanında Kassel'e getirdiği ve orada M.H.'ye tevdi ettiği kesinlikle iddia edilebilir. Metnin H.A.'nın eline tekrar nasıl geçtiği bilinmiyor.
Daktiloyla yazılmış metinde "*Schatten*", "*Die Schatten*" şeklinde düzeltilmiş ve sonunda H.A.'in elinden çıkma "Martin için yazılmış" bir not içermektedir. Metnin el yazısıyla yazılmış metinden bir farkı yoktur. Sadece içindeki bir yan cümle ile iki paragrafın -aynıları el yazılı metinde de mevcuttur- altı çizilmiştir.

12

M.H., 24 Nisan 1925; orijinal mektup, el yazısıyla yazılmış, TAerndt

El yazısı metni yanında getirmen:

TArendt'te on sayfalık elle yazılmış bir "III. Dasein und Zeitlichkeit" metni mevcuttur, M.H.'nin elle yazısı bir ithafıyla; "20-21 Nisan'ın Hatırasına" Aynı şekilde daktiloyla yazılmış bir kopyası mevcuttur. Kabul yazısında belirtildiğine göre, M.H. bu metni sömestir sonunda H.A'ya teslim etmiş, o da Königsberg'de bunu temize çekmiş ve Kassel'e yanında getirmiştir. "Dasein und Zeitlichkeit"'ın HGA'nın 64. cildinde yayımlanması kararlaştırılmıştır.

"ürkek çekingen meyledişin":

Gölgeler metninde bu cümle sıfat tamlamasının yalın eksiz çekimlenmiş şeklindedir: *ürkek çekingen meyledi*ş, *bkz. s. 21*

Günlüğün:

Kastedilen *Gölgeler* isimli metindir, bkz. s. 21

"Temelsiz deneyimler"de:

Gölgeler'den alıntıdır. *s. 25*

Marburg'a geri dönüşünde:

H.A. 1925 yılının yaz sömestirinde, M.H.'nın "Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs" dersine (bkz. 14. mektup) ve Descartes' *Meditationes* isimli seminere katılmıştır.

11'de tekrar okuyorum:

Eski Marburg Üniversitesi'nin 11 No.'lu amfisi olabilir. M.H. 1924/25 kış sömestiri bu amfide dört saatlik ders olan "Platon: Sophistes"i sunmuş ve genç öğrenci Hannah Arendt ilk defa bu derste dikkatini çekmişti, bkz. 4 Mayıs 1950 tarihli mektup (s. 95): *...o güzel fotoğrafın* [H.A.'nın 1950'de gönderdiği bir fotoğraf] *tam içime, kalbime bakarken. Bu bakışın ders verirken kürsünün yanından beni çarpan bakışla aynı bakış olduğunu bilmiyorsun. Ahh bu oydu, bu odur ve sonsuzluk oradadır; o uzak yakınlıkta.*

13

M.H., 1 Mayıs 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

14

M.H., 8 Mayıs 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Verdiğim dersleri sonbaharda basacağım:

Jaspers'e yazdığı mektuba göre "7-8 arası, dört saatlik Zaman Kavramının Tarihi Dersi", bu ders notları ancak ölümünden sonra yayımlanmıştır: *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs*. M.H.'nin "*konferanslarımı sonbaharda basacağım*" beyanı *Sein und Zeit* ile ilgilidir ki, ancak 1925'in ilkbaharında basılmıştır. M.H.'nin 1927'de yayımlanan başyapıtının karmaşık tarihi için bkz. Theodore Kisiel, *The Genesis of Heidegger's Being and Time* (s. 264), s. 477, ve Friedrich-Wilhelm von Herrmann, *Heideggers 'Grundprobleme der Phänomenologie': Zur 'Zweiten Hälfte' von 'Sein und Zeit'*, Frankfurt/Main: Klostermann, 1991.

George şiirlerini:

Stefan George'nin şiirleri, bkz. sıradaki mektup.

15

M.H., 13 Mayıs 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt, hitap yok.

Günüm bana çok büyük:

Stefan George'nin "Tag-Gesang" isimli şiirinden iki dize, bkz. Stefan Georg, *Der Teppich des Lebens und Die Lieder von Traum und Tod mit einem Vorspiel*, 3. bsk., Berlin: Bondi, 1904, s. 87.

"Şimdi melek ne isterse onu yapıyorum.":

George'dan bir dize, "Vorspiel" III, *Der Teppich des Lebens*, s. 16.

Wetzlar'ın sendeki cazibesi:

M.H.'nin burada neyi ima etmeye çalıştığı bilinmiyor.

Amo volo demektir, ut sis:

s. 26 ve s. 56 ile karşılaştır; ayrıca M.H.'den Elisabeth Blochmann'a mektup 11 Ocak 1928, *Heidegger-Blochmann-Briefwechsel*, s. 23; ve bkz. M.H.'nin "Amo: volo ut sis" adı altında "Düşündükleri"nin, HGA'nın 81. cildinde neşriyatı tasarlanmıştır. Bu alıntı H.A.'yı ömrü boyunca takip etmiştir; ilk delil olarak bkz. Heinrich Blücher'in H.A.'ya yazdığı mektup (16. 7. 1946, *Arendt-Blücher-Briefe*, s. 150); sonraki bir delil olarak bkz., H.A., *Das Wollen*, s. 102. Ronald Beiner H.A. hakkındaki yorumlarında, Arendt'in bu alıntıyı çok sık zikrettiğini ifade eder, *Das Urteilen*, s. 195. Hatta doktora tez konusunu (*Der Liebesbegriff bei Augustin*) dahi belirleyici olmuş olabilir. Tarihçi Alfred Kazin, (*New York Jew*, London: Secker & Warburg, 1978, S. 199) Arendt'in Augustin'e olan ilgisinin tek nedeninin, bu bir cümle olduğunu söyler. Augustinus-Lexikons (*Corpus Augustinianum Gissense [CAG] a Cornelio Mayer editum*) redaksiyonu bilgilerine göre bu alıntı tam olarak belgelenememiştir. Manası bakımından belirlenen tek kaynak: Augustins *Sermo Lambot 27,3:* "Quod quisque amat, vult esse, an non vult esse? Puto quia, si amos filios tuos, vis illos esse; si autem illos non vis esse, non amas. Et quodcumque amas, vis ut sit, nec omnino amas quod cupis ut non sit." *Patrologiae cursus completus. Series latina* (Migne). *Supplementum*, Vol. II, Paris: Garnier, 1960, s. 832-834, s. 833.

Senin şiirlerin:

H.A.'nın bu baskıda, notları takip eden şiirlerinden birkaçı olabilir.

Scheler'i:

Max Scheler'in (1874-1928) bir eseri olabilir. M.H.'nin felsefi gelişiminde Scheler'in önemi için bkz. M.H., "Mein Weg

in die Phänomenologie", s. 85; ayrıca bkz. M.H., "In memoriam Max Scheler", 1928'in yaz sömestiri Marburg dersleri çerçevesinde: *Metaphysische Anfangsgründe der Logik* HGA, cilt 26, s. 62-64.

16

M.H., 20 Mayıs 1925; el yazısıyla yazılmış orijinal mektup, TArendt

Yakında benim canım dağlarımda gezeceksin:

H.A. Küçük Paskalya tatilinde ilk olarak Freiburg'a gitmiş ve oradan Interlaken'e geçmiş olabilir, bkz. sonraki mektuplar.

"Logik"im:

M.H., *Logik. Die Frage nach der Wahrheit. (Hakikat Hakkında Soru).*

17

M.H., [21/22 Mayıs 1925]; el yazısıyla yazılmış, orijinal kâğıt, TArendt

H.A.'den el yazısıyla yazılmış bir not: *Kâğıdın üst kısmı yok edilmiş*; Bilgilere göre tarih "ayın 26'sı, salı günü" 1925 yılında ayın 26'sına isabet eden tek salı, mayıs ayındadır. Küçük Paskalya yortusu bu yılda 31 Mayıs ile 1 Haziran arası olmuştur. Paskalya yortusu boyunca H.A. önce Freiburg, sonra Interlaken'de bulunmuştur. M.H. de büyük ihtimalle Marburg'da kalmıştır.

Husserl için de bir mektup:

Bu mektup (bir tavsiye yazısı olabilir) Husserl, Heidegger ve Arendt'in terekelerinde bulunamadı.

18

M.H., 29 Mayıs [1925]; el yazısıyla yazılmış orijinal mektup,

TArendt – H.A.'in el yazısıyla yazılmış notuyla: *Interlaken'de mevcuttur 2. VI. 25* –

Banktaki vedalaşmamız:

bkz. ekte basılmış kâğıda, s. 393

19

M.H., 14 Haziran 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Günlüğün:

"Gölgeler" kastediliyor, bkz. s. 21, s. 26

20

M.H., 22 Haziran 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

21

M.H., 26 Haziran 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

22

M.H., 1 Temmuz 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Clärchen:

Büyük ihtimalle H.A.'nın üvey kız kardeşi Clara Beerwald (1900-1931). Matematik, kimya ve dilbilimi eğitiminin yanı sıra iyi bir piyanist idi, bkz. Young-Bruehl, *Hannah Arendt*, s. 70 ve elinizdeki kitapta s. 45.

23

M.H., 9. Temmuz 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

"Zauberberg":

Thomas Mann'ın *Der Zauberberg* (Büyülü Tepe) isimli romanı 1924'te iki cilt olarak yayımlanmıştır.

Biricik gençlik dostumun mektuplarından:

Erken yaşta ölen Markdorflu Fritz Blum (1891-1916) olabilir. M.H. gibi o da Konstanz'da Konradi kurumu başpiskoposluk ilahiyat lisesi öğrencisi idi ve sonra tıp okumuştur, bkz. iki arkadaşın Biemel'de yayımlanmış fotoğrafı, *Martin Heidegger*, s. 18. Mektupları saklanmamıştır.

Alnımdaki "boynuz":

Kan çıbanı.

Bultmann:

R. Bultmann (1884-1976) 1921 yılından, emekliliğine kadar Marburg Üniversitesi Teoloji bölümünde profösörlük yapmıştır. Birlikte çalıştıkları bu dönemde (M.H. de 1923 ile 1928 arası Marburg Üniversitesi'nde idi) aralarında ömür boyu süren bir dostluk oluşur ki bu baskıda da isminin birçok yerde geçmesi bu dostluğa işarettir.

24

M.H., 17 Temmuz [1925]; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Graeca:

Yunan trajedi yazarları von Pindar ve Thukydides'in ortak eserleri Homer için, filozof Heidegger ve Nicolai Hartmann, klasik dilbilimcisi Paul Friedländer, arkelog Paul Jacobsthal ve kilise tarihcisi Hans von Soden, bir "Graeca" kurmuşlardır, bkz. Biemel, *Martin Heidegger*, s.33.

25

M.H., 24 Temmuz 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

26

M.H., 31 Temmuz [1925]; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Birlikte yapmak zorunda olduğumuz kahrolası bir toplantıdan dolayı:

Kendisini de ilgilendiren atamalarla alakalı bir oturum olabilir, bkz. s. 44.

27

M.H., 2 Ağustos 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

28

M.H., 23 Ağustos [1925]; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Tepedeki ikametim:

Todnauberg'de, bkz. s. 276 ve sonraki mektup.

Bultmann geçenlerde bana gölden büyülendiğini yazdı:

Mektup muhafaza edilmemiştir.

Löwith bana Münih'teki günlerini yazdı:

Karl Löwith (1897-1973), Edmund Husserl ve Martin Heidegger'in öğrencisiydi. Münih'teki (1923) mezuniyetinden önceki ve sonraki şahsi kararları için bkz. "Curriculum Vitae (1959)": Karl Löwith, *Mein Leben in Deutschland vor und nach 1933:* Önsözü Reinhart Koselleck'in ve sonsözü Ada Löwith'in yazdığı *bir bildiri*, Stuttgart: Metzler, 1986, s. 146-157, s.147. Löwith ile Heidegger'in sıkı münasebetleri, Löwith'in mezuniyetinden (1928 Marburg Üniversitesi'nde) sonra temelden sarsılacak, yerini kritikler, kırgınlıklar ve hayal kırıklıkları alacaktır. Löwith, M.H.'yi ve felsefesini, bir dizi yayınla tenkit etmiş, eleştirmiştir (sonraları bunlar *Sämtlic-*

he Schriften'in 8. cildinde toplanmıştır). Hâlbuki Heidegger'in, Löwith hakkındaki eleştirileri yakın çevresi dışına çıkmamıştır (bkz. s. 132). Savaştan önce son defa 1936 yılında Roma'da görüşmüşlerdir (K. L., *Mein Leben in Deutschland,* s. 56 ; ayrıca bkz. s. 299). Löwith göçten sonra (Japonya, Amerika) 1952'de Almanya'ya geri dönmüştür ve felsefe profösörü olarak Heidelberg Üniversitesi'nde çalışmaya başlamıştır. Öğrenci ve hocasının tekrar görüşmeleri uzun sürmüştür. Ancak Heidelberg Bilim Akademisi'nin M.H.'nin 80. doğum günü vesilesiyle 1969'un haziran ayında organize ettiği kolokyumda barıştıklarını kamuoyu da duymuştur. Löwith orada yaptığı konuşmayı fırsat bilerek Heidegger'e karşı olan şahsi ve manevi bağını mektuplardan örnekler vererek ifade etmiştir (K. L., "Die Natur des Menschen und die Welt der Natur": *Die Frage Martin Heideggers,* [bkz. Heidegger'in eserler listesi, s. 436], s. 36-49; ayrıca: K. L., *Sämtliche Schriften,* 8'inci cilt, Stuttgart: Metzler, 1984, s. 276-289; ayrıca 30 Ocak 1998 tarihli *Frankfurter Allgemeinen Zeitung*'daki Josef Meller'in okur mektubu ile kıyasla ["Söhne über Väter"]

Bultmann'ın semineri:

Bultmann'ın 1925/26 kış sömestiri seminerinin adı "İncil Semineri (Paulus'un Antropolojisi)" diye duyurulmuştur. Heidegger'in bahsettiği eserlerin tam bibliyografyaları: Hermann Lüdemann, *Die Antropologie des Apostels Paulus und ihre Stellung innerhalb seiner Heilslehre, nach den vier Hauptbriefen darßt,* Kiel: Universitäts-Buchhandlung, 1872; Richard Kabisch, *Die Eschatologie des Paulus in ihren Zusammenhängen mit dem Gesamtbegriff des Paulinismus,* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1893; Wilhelm Bousset, *Die Religion des Judentums im neutestamentlichen Zeitalter,* 2. baskı, Berlin: Reuther & Reichard, 1906. Heidegger'in kendisinin de zaman zaman bu seminerleri dinlediği aşikâr, bkz. s. 50.

Benim ilk sırada olduğum liste:

Marburg Üniversitesi'nin Nicolai Hartmann'ın (vaktiyle Paul Natorp) yerine oluşturduğu 5 Ağustos 1925'in atama listesi: bkz. s. 43. Heidegger'in atanması ancak bir sonraki listeden olmuş ve sonunda, 19 Ekim 1927 Marburg Üniversitesi birinci kürsü ordinaryüs profösörlüğüne atanmıştır. Atanmasıyla ilgili yakın bilgi için bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 56; ayrıca Ott, *Martin Heidegger*, s. 124.

Ben ona ara sıra piyano çaldırabilirim:

Clara Beerwald iyi bir piyanist idi.

Memleketime:

Messkirch; annesinin (Johanna Heidegger, doğ. Kempf, 1858-1927) ve 15 Ekim 1925'de evlenen (bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 54) küçük erkek kardeşi Fritz'in (1894-1980) yaşadığı yer.

29

M.H., 14 Eylül 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Kendimi büyük bir atılımla çalışmanın içinde buldum:

M.H. Todnauberg'de 1927'nin nisan ayının sonunda yayımlanan *Sein und Zeit* isimli eseri üzerinde çalışıyordu. Hermann Heidegger'den (doğ. 1920) alınan bilgilere göre, babası rahatsız edilmeden çalışmak için kulübenin aşağısındaki bir çiftlikten oda kiralamıştır. bkz. M.H.'nin 23 Eylül 1925'de Karl Jaspers'e yazdığı mektup (*Heidegger-Jaspers-Briefwechsel, s. 26*), ayrıca bkz. Safranski, *Ein Meister aus Deutschland*, s. 173.

Husserl'den uzun bir mektup aldım:

Mektup muhafaza edilmemiştir.

Sonra 10 günlüğüne Heidelberg'e Jaspers'in yanına:

1920'den itibaren Heidelberg Üniversitesi'nde felsefe profösörlüğü yapan Karl Jaspers'e (1883-1969) ziyaretini M.H. önce ertelemiş, sonra da kısa tutmuştur, bkz. s. 50; diğer ziyaretleri için bkz. s. 59, 64. 1933'ten sonra bir daha görüşmemişlerdir. - M.H. ile Karl Jaspers'in zihinsel ve kişisel olarak karmaşık olan münasebetleri zaman içerisinde yayımlanmış olan mektuplaşmalarda da belgelenmiştir (detaylı bilgi için bkz. s. 406). Ayrıca Jaspers tarafından ölümünden sonra iki neşriyat: K. J., *Philosophische Autobiographie,* genişletilmiş yeni baskı, Münih: Piper (Serie Piper, 150), 1977, Bölüm: "Heidegger" (s. 92-111); K. J., *Notizen zu Martin Heidegger,* yayımlayan Hans Saner, Münih-Zürih: Piper, 1978. Ayrıca bkz. elinizdeki kitapta Jaspers ile ilgili mevcut bölümler; akamete uğramış bu dostlukta, H.A.'nın rolünün "üçüncü" oluşu da belgeleniyor, s. 108.

Gurlitt:

Freiburg Üniversitesi'nde 1919'dan itibaren ders veren Willibald Gurlitt (1889-1963) bir müzik bilimcisiydi. 1920'de müzik bilimi seminerini kurmuştur ve tarihî enstrümanlarla eski müziği tekrar hayata kazandırarak bir çığır açmıştır. Freiburg Üniversitesi'ndeki akıbeti için bkz. Eckhard John, "Der Mythos vom Deutschen in der deutschen Musik: Musikwissenschaft und Nationalsozialismus": *Die Freiburger Universität in der Zeit des Nationalsozialismus,* yayımlayan Eckhard John, Freiburg-Würzburg: Ploetz, 1991, s. 163-190, bilhassa s. 168.

Hegelseminer'inde:

Bkz. s. 290.

30

M.H., 7 Ekim 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal resimli kartpostal "Freiburg i. Br. Münster" Kartpostalın gönderil-

diği adres: Felsefe öğrencisi Bayan Hannah Arendt, Königsberg (Ostpreußen), Busoltstrasse 6; Freiburg mühürlü, Breisgau, 8.10.25; gönderen yok; TArendt

31

M.H., 18 Ekim 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

2 Kasım'da, proseminerle aynı gün derse başlıyorum; üçünde ise ileri seminerler için ön görüşmeler var:

Ders konusu: *Logik. Die Frage nach der Wahrheit.* Seminer "İlerlemişler İçin Fenomenoloji" adı altında duyurulmuştu, Hegel'in *Logik*'i -1. kitap- işlenecekti. Yeni başlayanların ders programında Kant'dan *Kritik der reinen Vernunft* vardı. H.A. bütün derslere katılmıştır. -bkz. yukarıda s. 48.

Jaspers'in yanında maalesef az kalabileceğim:

M.H. 17 Ekim'de Heidelberg'e gelmişti (*Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 55), bkz. bir sonraki mektup.

G. Stern *çevre-Durum-Mukavemet hakkında:*

G. Stern'in böyle bir yayını tespit edilememiştir; makalelerine *Über das Haben* bkz. *Sieben Kapitel zur Ontologie der Erkenntnis*, Bonn: Cohen, 1928; ayrıca bkz. M.H.'nin G. Stern üzerindeki etkisi ve yirmili yıllarda bizzat görüşmeleri üzerine, geriye dönük Mathias Greffrath (1979) ile röportajı: *Günther Anders antwortet: Interviews und Erklärungen*, yayımlayan von Elke Schubert, Berlin: Tiamat, 1987, s. 22. Günther Stern (1902-1992) doktorasını 1924'te Husserl ile yazmış ve sonra doçentlik ünvanı için ilmî araştırmalarına devam etmiştir (Heidegger'in derslerine de katılmıştır). Doçentliğinin Frankfurt/Main Üniversitesi'nde reddedilmesi üzerine Günther Anders ismiyle *Berliner-Börsen-Kurier*'de tefrika redaktörü olarak çalışmaya başlamıştır. Bundan son-

raki çalışmalarının çoğu Günther Anders ismiyle yayımlanmıştır. Günther Anders önce Fransa'ya (1933 Paris) sonra Amerika'ya (1936) göç etmiştir. 1950'de tekrar Avrupa'ya dönmüş ve hayatının sonuna kadar Viyana'da serbest yazarlık yapmıştır. – G. Stern 1929'da H.A. ile evlenmiştir (bkz. s. 66). Her ikisinin de ilk evlilikleridir fakat H.A. tarafından bir aşk evliliği olmadığı âşikardır (bkz. s. 77). Birkaç yıl sonra yollarını ayıran çift, 1937'de (H.A. hâlâ Paris'te ve G.S. Amerika'da iken) boşanırlar ama ömür boyu bağlarını koparmamışlardır. Stern-Anders 1948'de M.H.'nin fikirlerine bir kritik yayımlamıştır: "On the Pseudo-Concreteness of Heidegger's Philosophy": (*Philosophy and Phenomenological Resarch 8*, 1947-1948, Defter 3, s. 337-370).

Jonas:

Hans Jonas da (1903-1993) H.A. gibi Marburg Üniversitesi'nde öğrenciydi. Doktorasını Heidegger ve Bultmann'da 1928'de yapmıştır. Çok çabuk siyonizm davası gütmeye başlamıştır. İlk olarak Siyonizm Öğrenci Birliği KJV'de (Kartell Jüdischer Verbindung) etkili olmuştur. 1933'te Filistin'e göç etmiş, 1940'ta gönüllü olarak Jewish Brigade Group'a katılmış ve İkinci Dünya Savaşı'nda da etkili olduktan sonra "in der Uniform des Siegers" (kahramanlık üniforması içinde) Almanya'ya geri dönmüştür. İlk İsrail-Arap savaşına (1948/49) topçu subayı olarak katılmıştır. Askerlik yıllarından sonra üniversite görevine Kanada'da devam etmiş ve 1955'ten emekliliğine kadar New School for Social Research'da (H.A. da 1967'de buraya görevli olarak gider) felsefe dersi vermiştir. Jonas ile H.A.'nın dostluğu *Eichmann in Jerusalem* isimli eserden dolayı sarsıntı yaşamış olsa da ömürlerinin sonuna kadar devam etmiştir. Heidegger ile Jonas arasındaki münasebete – bir görüşmede barışmış olmalarına (bkz. s. 177) ve mektuplaşmalarına (bkz. s. 272) rağ-

men- hep bir gerilim hâkim olmuştur.

Benim yaz dersimi:

Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs (Zaman Kavramının Tarihine Giriş)

Ona kısaca şöyle cevap verdim:

Bahsi geçen mektuplar ne Heidegger terekesinde ne de Stern-Anders terekesinde (tereke memuru Gerhard Oberschlick'den alınan bilgilere göre) bulunabilmiştir.

Geçenlerde Bultmann'dan, çekingenliğini yenip de kendinden bahsettiği uzun bir mektup aldım:

Mektup muhtemelen muhafaza edilmemiştir.

32

M.H., 5 Kasım 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

33

M.H., 10 Aralık 1925; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

34

M.H., 9 Ocak 1926; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

35

M.H., 10 Ocak 1926; el yazısıyla yazılmışi orijinal mektup, TArendt

Senin kararın:

H.A. ve M.H. 10 Ocak 1926'da tekrar görüşürler. H.A. önce mektupla ve sonra muhtemelen sözlü olarak M.H.'ye Marburg'daki eğitimine devam etmeyeceğini söylemiştir. H.A. eğitimine 1926'nın yaz sömestirinden itibaren Jaspers'in ya-

nında, Heidelberg'de devam etmiştir. 1926/27 kış sömestirini Husserl'in derslerine katılmak için Freiburg'da geçirmiştir (bkz. bir sonraki mektup).

36

M.H., 29 Temmuz 1926; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

J.:

Hans Jonas kastedilmiş olabilir, bkz. M.H.'nin "Jo" kısaltmasını kullandığı bir sonraki mektup, ayrıca Königsberg'den Paul Jakoby de olabilir.

Adresine:

Heidelberg, H.A. 1926 yaz sömestirini Heidelberg'de geçirmiştir.

Kitabım yüzünden büyük bir baskı altındayım:

Heidegger'in kitabı *Sein und Zeit (İlk yarısı)* Husserl ve Scheler'in yayımladıkları *Jahrbuchs für Philosophie und phänomenologische Forschung* yıllığının 8. cildi olarak 1927'nin nisan ayında yayımlanmıştır; aynı yıl özel baskı olarak da çıkmıştır.

Sana Engadin'den Königsberg'e yazarım:

M.H. ve H.A. 1926'nın Ağustos ayında Weinheim, Mannheim ya da Heidelberg'de görüşmüş olabilirler (bu arada bir mektubun olmaması bu ihtimali kuvvetlendiriyor).

37

M.H., 7 Aralık 1927; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Volo it sis!:

bkz. s. 30 ve s. 282.

"Gölgeler" hakkında yazdığım mektubu oku:

Eğer bu arada bir mektup kaybolmamışsa bu ifade ya 24. 4. 25 tarihli mektup, ya da 1. 5. 25 tarihli mektup için kullanılmıştır, bkz. s. 27.

Husserl'le önemli bir çalışma:

Husserl 1925'in yazı ve sonbaharı *Encyclopaedia Britannica* için "Phenomenology" isimli makalesi üzerinde calışmış, M.H. de yardım etmiştir. Bu ortak çalışma için bkz. *Husserliana,* cilt IX, s. 600-603; ayrıca Walter Biemel, "Husserls Encyclopaedia-Britannica-Artikel und Heideggers Maddesi": *Tijdschrift voor Philosophie* 12 (1950), s. 246-280 ile kıyaslayın.

Birkaç günlüğüne Jaspers'in yanına geldim [Heidelberg'e]:

bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel,* s. 82.

Nişanlanmışsın:

Benno von Wiese (1903-1987), vaktiyle Heidelberg'de Almanca dili ve felsefe öğrencisiydi. Hatıralarında H.A. ile aralarındaki "yakınlığı" ve Jaspers'in evlenmelerini ümit ettiğini yazar, bkz. B.v.Wiese, *Ich erzâhle mein Leben: Erinnerungen,* Frankfurt/Main: Insel, 1982, s. 89. M.H.'nın burada cevabını yazdığı mektupta H.A.'nın von Wiese ile ilişkisinden bahsetmiş olması muhtemeldir (bkz. yazının devamına).

38

M.H., 8 Şubat 1928; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

39

M.H., 19 Şubat 1928; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Elinin yüzüne dayalı olduğu resimde:

İlk defa Elisabeth Young-Bruehl tarafından yayımlanan 20'li yıllara ait bir fotoğraf mevzu bahis olabilir (bkz. Young-Bru-

ehl, *Hannah Arendt*, Bildblock s. 368'den sonra dördüncü sayfada), bu eserde de 2. resim olarak mevcuttur.

Jaspers beni nisan için davet etti.:

M.H. 1928 nisanının birkaç gününü Jaspers'in yanında geçirmiştir, bkz. s. 62 ve *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 93. Bu ziyaret esnasında M.H. ve H.A. birbirlerini tekrar görmüşlerdir, bkz. s. 297.

Freiburg'daki fakülte tarafından oy birliği ile unico loco önerilmiş durumdayım:

M.H. 25 Şubat 1928 felsefe kürsüsüne (Edmund Husserl'in halefi olarak) davet alır (bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 90) ve 1. Nisan 1928'de bu daveti kabul eder (bkz. bir sonraki mektuba). Derslerine 1928/29 kış sömestiri başlamıştır. bkz. s. 316.

Sonbahar için Riga'ya Herder Üniversitesi'ne konferans vermek üzere davet edildim. Dönüş yolculuğunda belki seni ve sevgili anneni ziyaret edebilirim.:

Bu konferanslar kendisinin eseri *Kant und das Problem der Metaphysik* ile alakalıydı. İlk baskının önsözünü 1929'da yazmıştır (HGA, 3. cilt, s. XVI): "Aşağıdaki düşüncelerimin esası ilk kez 1927/28 kış sömestirindeki dört saatlik derste daha sonra da defalarca konferanslarda ve dizi seminerlerde (1928 eylülünde Riga Herder Enstitüsü'nde, martta Davos Yüksekokul kurslarında ifade edilmiştir.) " M.H. eşiyle birlikte çıktığı Riga ve Königsberg seyehatini, arkadaşı Elisabeth Blochmann'a yazdığı bir mektubunda (17 Ekim 1928) anlatır. Königsberg'de H.A. ile görüşüp görüşmediği bilinmiyor. Elfride Heidegger'in gençlik arkadaşı olan Elisabeth Blochmann (1892-1972) üniversitede öğrencilik yıllarından itibaren M.H.'nin de arkadaşı olmuştur. Mevcut mektuplarının tamamı yayımlanmıştır: *Heidegger-Blochmann-Briefwechsel* (detaylı bilgi kısaltmalarda, s. 429); yukarıda anlatılan seyehat için bkz. s. 26.

40

M.H., 2 Nisan 1928; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

1 Ekim'de taşınacağım:

Freiburg-Zähringen (Rötebuck 47)'deki yeni inşa edilen eve taşınma işleriyle Elfride Heidegger ilgilenmiştir, bkz. *Heidegger-Blochmann-Briefwechsel,* s. 27. Heidegger ailesi 1971'de Fillibach 25'e taşınana kadar Rötebuck'da yaşamışlardır, s. 221, 224

28 Mart'ta Berlin'deki görüşmeden dönüşte:

Freiburg'dan gelen davetten sonraki toplantılar. Vaktiyle Berlin'in bu tip işlerden sorumlu bakanlığı Preußische Kultusministerium (Prusya Kültür Bakanlığı) idi.

Bu hâlet-i ruhiye içinde Heidelberg'den geçtim.:

Muhtemelen kendisinin atanmasıyla ilgili toplantıyla ilgili Jaspers ile fikir alışverişinde bulundu, bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel,* s. 92.

41

M.H., 18 Nisan [1928]; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Mülk satın almak yüzünden Freiburg'da:

Ott'un bildirdiğinin aksine (*Martin Heidegger,* s. 127) alınan arazi M.H.'nin atanmasından önce değil sonra alınmıştır, bkz. *Heidegger Studies,* cilt 13, 1997, s. 184.

Toplantılardan dolayı (Halef!):

M. Heidegger'in Marburg'daki kürsüsüne Heidelberg Üniversitesi'nde Jaspers'de doktorasını yapan Erich Frank (1883-1949) atanmıştır. 1935'te kürsüsünü kaybeden Frank 1939'da son olarak ders verdiği (University of Pennsylvania) Birleşmiş Milletler'e göç etmiştir. Avrupa'ya döndükten

sonra Amsterdam'da ölmüştür, bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 172 ve 233.

42

H.A., 22 Nisan 1928; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt, hitapsız fakat H. imzalı.

Şu an gelmeyişini:

Bu ifadesiyle ikinci ya da üçüncü buluşmalarını kastediyor olmalı, zira H.A. ve M.H. 18 ve 22 Nisan 1928 tarihleri arasında en az bir defa görüşmüşlerdir, bkz. bir önceki ve bir sonraki mektuba, ayrıca s. 312.

"Ve Tanrı izin verirse / Ölümden sonra seni daha çok seveceğim.":

"...and, if God choose, / I shall but love thee better after death." Elisabeth Barrett Browning'in 43. *Sonnets from the Portuguese*'den satırlar, bkz. E.B.B, *Sonette aus dem Portugiesischen*, Rainer Maria Rilke tarafından nakledilmiştir, Elisabeth Kiderlen'den bir sonsözle, İngilizce ve Almanca, Leipzig: Insel, 1991, s. 90. Rilke'den Almanca'ya çeviri: ". . . will [!] ich dich besser lieben " Sonraları H.A. günlüğünde (Mayıs 1953) uzun bir yazıda bu alıntıyı aşkın "dünyasızlığı" bağlamında kendi bakış açısıyla yorumlamıştır.

43

H.A., tarihsiz [1928]; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

H.A. 26 Eylül 1929'da Nowawes (Neubabelsberg)/Berlin'de Günther Stern ile evlenmiştir. Günther Stern ile Heidegger derslerinde (1925) tanışmış ve 1929 yılının başlarında Berlin'de tekrar karşılaşmışlardır. Eğer "bugün" kelime anlamıyla kullanıldıysa H.A. bu mektubu evlendiği gün yazmıştır.

Bir insanda buldum, muhtemelen bunu çok az anlayacaksın:
M.H.'nin 18.10.1925 tarihli mektubu ile kıyasla, s. 48.

44

H.A., tarihsiz [Eylûl 1930]; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

"Eylûl 30" tarihi mektubun sonuna düşülmüş. H.A. bu tarihi sonradan eklemiş olabilir. Buradaki peron sahnesinin tam olarak nerede gerçekleştiğini ve M.H. ile Stern'in hangi nedenle birlikte bir seyehate çıktıklarını bilemiyoruz. Stern-Anders çifti o tarihte Frankfurt am Main'da kalıyordu. M.H. eylûl sonu Köln, Marburg, Göttingen ve Bremen'i hedefleyen bir seyehat planlamıştı (bkz. *Heidegger-Blochmann-Briefwechsel*, s.88).

45

M.H., tarihsiz [1932/33 kışı]; el yazısıyla yazılmış orijinal mektup, TArendt

Bu kış döneminde izinliyim:
"gelecek yaz zihnimi toparlamış olarak calışmak [için]", M.H. 1932/33 kış sömestirinin başını kulübede geçirmiştir, bkz. M.H.'nin Elisabeth Blochmann'a 18.9.1932 tarihli mektubu (*Heidegger-Blochmann-Briefwechsel*, s.54). Yine Blochmann'a yazdığı bir mektuba göre (19.1.1933, s. 57) 1933'ün ocak ayından itibaren vaktinin çoğunluğunu Freiburg'da geçirmiştir. "İzinli sömestir" ve bu sömestirden sonra başlayan rektörlük (1933'ten 1934'e kadar) dönemi için bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 149.

İhtiyaç fonundan burs almasını sağladığım iki öğrenci:
Bahsi geçen fon, Deutschen Forschungsgemeinschaft'ın selefi olan Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft'tır. Burs alan öğrencilerin kimliği bilinmiyor. H.A. 1930 yılında

Rahel Varnhagen üzerine yaptığı çalışma icin bu fondan burs almıştı. Jaspers yetkili ve M.H. de raporu hazırlayan idi, *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 122 ile kıyasla; ayrıca bkz. *Arendt-Jaspers-Briefwechsel*, s. 41, s. 48.

Roma bursu:

Karl Löwith'in Rockefeller Foundation'dan aldığı burs olabilir. 1934'ün ilkbaharında Almanya'yı terk etmiş ve 1936'ya kadar Roma'da yaşamıştır, bkz. kendisine ait otobiyografik notlar, *Mein Leben in Deutschland* (detaylı bilgi s. 273), s. 78.

Üniversite meselelerinde. antisemitistim:

bkz. Heidegger'in antisemitliğiyle ilgili Jaspers'in M.H. üzerine hazırladığı rapora, 22.12.1945: *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 270-273, orada s. 270; ayrıca bkz. Bernd Martin'in bir makalesi "Üniversitede bir devrim: Heidegger Rektörlüğü 1933/34": *Freiburger Universität in der Zeit des Nationalsozialismus* (tam başlık için bkz. s.275), s. 9-24, s. 16; Ott, *Martin Heidegger*, s. 351, ve Safaranski, *Ein Meister aus Deutschland*, s. 297. Son zamanlarda Almanya üniversitelerinde antisemitizm: Notker Hammerstein, *Antisemitismus und Deutsche Universität 1871-1933*, Frankfurt/Main: Campus, 1995.

Marburg. . antisemitizm için orada hatta Jacobstahl ve Friedlaender'in desteğini bulmuştum:

Graeca arkadaşları (bkz. s. 272) Jacobstahl ve Friedlaender, her ikisi de Yahudi idi. Arkeolog Paul Jacobstahl (1880-1957) 1912'den itibaren Marburg'da ders vermiştir. 1935'te zorunlu emekli edilen J., göç ettiği İngiltere'de Oxford'da Christ Church College'den iş teklifi almıştır. 1920'den itibaren Marburg'da Klasik Dilbilimci olan Paul Friedlaender de (1882-1968) 1935'te zorunlu emekli edilmiştir. Önce Almanya'yı terk etmeyen F., 1938'de tutuklanır (KZ Sachsenhausen) ve 1939'da Amerika'ya göç eder. Los Angeles University of California'da çalışmaya devam etmiştir.

Misch, Cassirer:

Georg Misch (1878-1965) Göttingen Üniversitesi'nde ve Ernst Cassirer (1874-1945) Hamburg Üniversitesi'nde M.H.'nin branşdaşı idiler. Cassirer 1933'te Almanya'yı terk etmiştir ve 1941'den itibaren Amerika'da yaşamıştır. Misch de 1939'dan itibaren İngiltere'de yaşamını sürdürmüştür.

46

M.H., 7 Şubat 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Mektubunuz bugün öğlen vakti ulaştı.:

Muhtemelen H.A. Freiburg'da olduğunu anlık bir kararla M.H.'ya bildirmiştir, bkz. s. 72. Basel'den Freiburg'a 6 Şubat Pazartesi günü gelmiş olmalı. Bu ziyaret, savaştan sonra ilk defa 1949'un kasım ayında Avrupa'ya gelmesine vesile olan, Jewish Cultural Reconstruction'daki "executive director" göreviyle ilgiliydi. Almanya ve diğer Avrupa ülkelerini gezmesine vesile olan bu görevin amacı nasyonal sosyalistler tarafından çalınan ve kaçırılan Yahudi kültür menkullerini (özellikle kütüphanelerden) tekrar tespit edip listelemekti (bkz. s. 174). H.A. umumi araçlarla ya da Amerikan askeri araçlarıyla yeni kurulmuş Federal Almanya Cumhuriyeti'ni (Berlin de dâhil) baştan aşağı geziyordu. Ana mekânı Amerikan bölgesi olan Wiesbaden idi.

47

M.H., 8 Şubat 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

48

H.A., 9 Şubat 1950; mektubun daktilo ile yazılı kopyası, TArendt, hitapsız fakat imzalı.

Friedrich:

Hugo Friedrich (1904-1978): 1937'den itibaren Freiburg Üniversitesi'nde Latin dilbilimi profösörü Hugo Friedrich ve H. A., Heidelberg'den üniversite yıllarından tanışıyorlardı.

Mektubunu arabada okudum[Zähringen'e giderken]:

Muhtemelen, H.A.'ya ancak 8 Şubat sabahı ulaşan M.H.'nin 7 Şubat tarihli mektubu (46. mektup).

Heraklit'e:

TArendt'te, M.H.'nin 1943 yaz sömestirinden "Avrupa Düşüncesinin Başlangıcı (Heraklit)" isimli dersinin ve "Avrupa Düşüncesinin Başlangıcı İçin Tekrarlar, Heraklit" isimli dersinin çoğaltılmış bir el yazması bulunmaktadır, bkz. *Heraklit* (HGA'nın 55. cildi)

Polla ta deina ile mutluyum. O tamamen bitti.: (Burada bittiğinden ziyade başarılı olduğunu kastediyor...)

πολλα τα δεινα Sophokles (*Antigone)* korosunun 2. perdesinin giriş sözleridir. M.H. kendisine ait Almanca çevirisini H.A.'ya vermiş olmalı. Heidegger'in kendi sözlerine göre ilki 1935'te *Einführung in die Metaphysik* isimli ders vesilesiyle oluşmuştur (*Heidegger-Jaspers-Briefwechsel,* s. 158), ikincisi "Chorlied aus der Antigone des Sophokles" başlığıyla yayımlanmıştır (1943 tarihli). İlk cümleleri şöyle başlıyor: "Vielfältig Unheimliches waltet / Und nichts unheimlicher als der Mensch" (*Heidegger-Jaspers-Briefwechsel,* s. 158); "Vielfältig das Unheimliche, nichts doch / über den Menschen hinaus Unheimlicheres regend sich regt" (HGA, 40. cilt, s. 155, ve HGA, 13. cilt, s. 35). H.A. son metni okumuştur.

Koparılmış birkaç sayfa:

Muhtemelen H.A.'nın "Organisierte Schuld" isimli makalesi, bkz. s. 77. 303.

49

H.A.'dan E.H.'ye, 10. Şubat 1950; mektubun daktilo ile yazılı kopyası, TArendt, imzalı.

Şimdiki eşimi tanıdıktan sonra:

H.A. ikinci eşi Heinrich Blücher (1899-1970) ile 1936'nın ilkbaharında, Paris'te sürgündeyken tanışmış ve 1940'ın ocak ayında evlenmiştir. Evlilikleri Blücher'in ölümüne (Ekim 1970) kadar sürmüştür (bkz. Lotte Köhler'den *Arendt-Blücher-Briefwechsel*'e "Giriş"). H.A.'nın 1929 Günther Stern (Anders) ile yaptığı evlilik (bkz. s. 64) 1937'de bitmişti.

50

M.H., [Şubat 1950]; el yazısıyla yazılmış beş şiir, TArendt

Bu numara altında basılmış beş şiir TArendt'te elle yazılmış ayrı ayrı yapraklar (DIN- A5 ebatında) hâlinde saklanmıştır. Buna ek olarak "Şubat 1950" tarihli ikinci nüshalar mevcut (muhtemelen H.A. tarafından hazırlanmıştır). M.H. bu şiirlerin hepsini toplu hâlde değil de ayrı ayrı, gönderdiği mektuplarına iliştirmiş ya da H.A.'nın ikinci defa (ya da üçüncü kısa ziyaretinde) dört günlüğüne geldiği ziyaretinde bizzat kendisine vermiş olabilir.

Şubat mektuplarıyla alaka kurmak mümkün (M.H. "aniden", H.A. "Yabandan gelen kız"). "Aniden, nadiren parıldıyor bize varlık."

Bu iki mısrayı sonraları H.A. günlüğünde ("Eylül 1951" tarihini düşmüştür) Nietzsche'den bir alıntıyla (*Fröhliche Wissenschaft*) ilişkilendirerek yorumlamıştır. H.A. için "hakikat" şu demek: ">nadiren< >birdenbire< >şimşek< olabilir. İşte Nietzsche ile Heidegger arasındaki asıl bağ budur." Bkz. 1. ve 16. resim

M.H. "Ölüm" şiirini H.A.'nın, 6 Haziran 1950'de kanserden ölen arkadaşı Hilde Frânkel için yazmıştır. Hilde Frânkel 2 Nisan 1950 tarihli bir mektupla teşekkürlerini iletmişti: "Sevgili Profesör Heidegger: Şiiriniz beni öylesine etkiledi ki sürekli yanımda, gece gündüz, size çok teşekkür ediyorum. Hannah'nın tekrar burada olması, nelere mal olduğunu bilsem de, çok güzel. O çok nadir insanlardan biri. Ve sadece onun gibi nadir insan-

ları özlüyor insan son günlerini yaşarken. O benim her şeyim. Hem dost hem arkadaş." (Kaynak: HAPapers, Cont. 9, Folder: "Frankel, Hilde, 1949-50 and undated".) Ayrıca bkz. s. 92. – H.A. yirmi yıl sonra M.H.'ye bu şiiri hatırlatacaktır, bkz. s. 205.

51

M.H., 15. Şubat 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

ὡωορακεν ηορα *[heoraken hora]:*

Türkçe: O gördü – görüyor.

1944 yılının yazısı:

H.A.'nın "Organize Suç" başlıklı yazısı olabilir. Ancak 1946'da yayımlanmıştı ama redaksiyondan alınan bilgiye göre *Die Wandlung* 1944'ün kasım ayında yazılmıştır.

4 Mart'tan önce veya 5 Mart'tan sonra bir ya da iki gün daha ekleyemez misin?:

H.A. 2-6 Mart arası ikinci defa Freiburg'a gelmiştir. Görünene bakılırsa sadece M.H.'yi görmek için, bkz. Hilde Frânkel'e yazdığı mektuplar (2 Mart'ın [Wiesbaden'den] ve 7 Mart'ın [Nürnberg'den] kaynağı: HAPapers, Cont. 9, Folder: "Frankel, Hilde, 1949-50 and undated"), ayrıca bkz. M.H.'nin 4. 5. 1950 tarihli mektubu, s. 95. Wiesbaden'den Basel'e (orada 11/12 Mart'ta tekrar Jaspers'i ziyaret etmişti) giderken, üçüncü defa Freiburg'a uğramış olmalı. 15 Mart'ta Cherbourg'dan New York'a gitmek için 13 Mart'ta Paris'e gelmiştir, bununla birlikte dört aylık Avrupa seyehatini de tamamlamış olacaktır. M.H.'nin Übersee'ye gönderdiği ilk mektuplar 10/11 Mart tarihini taşıyor. Freiburg'a ikinci ziyareti çok anlamlıdır, çünkü M.H. hemen ardından Karl Jaspers'e bir "itiraf" mektubu göndermiştir; bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel,* s. 196, *Arendt-Blücher-Briefwechsel,* s. 225, *Arendt-Jaspers-Briefwechsel,* s. 198 ve 204.

52

M.H., 27. Şubat 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Geri dönüşünde:

Wiesbaden'e, bkz. s. 301.

Biricik dostun:

Kanser hastası Hilde Frânkel, bkz. s. 76, 302. 93

M.H., 10 Mart 1950; el yazısıyla yazılmış dört sayfa (DIN-A5, pelûr), TArendt

Adalbert Stifter'in ilk defa 1847'de *Der Arme Wohltäter* adı altında yayımladığı *Kalkstein* hikâyelerinden alıntıları, sonraları *Die Bunten Steine*'nin içine de almıştır. M.H.'nin alıntılardaki köşeli parantezleri, bkz. Stifter'in, M.H.'in zihinsel gelişiminde önemi için Heidelberg Bilim Akademesi'ne alınışı vesilesiyle yaptığı konuşmaya, *Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften,* Jahresheft 1957/58, s. 20-21; ayrıca Petzet, *Auf einen Stern Zugehen,* s. 218.

54

M.H., 11 Mart 1950; el yazısıyla yazılmış şiirler "Mahrum olunmuş lûtuftan atıldı...", TArendt

Şiirler katlanmış, DIN-A4-pelûr tabaka üzerine yazılmış, birleştirilmiş ve yüksek kaliteli bir kâğıt ile kaplanmıştır. Başlık elle kapağın üzerine yazılmış. "H.A." ithafı ve "11 Mart 1950" tarihi ikinci sayfadadır. TArendt'te şiirlerin kopyaları (muhtemelen H.A. tarafından hazırlanmış) mevcuttur.

55

M.H., 19 Mart 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

6 Şubat:

7 Şubat olmalı, bkz. aynı güne ait M.H.'nin mektubu, ayrıca bkz. şu mektuplara 8.2.(M.H.) ve 9.2. (H.A.), s. 69.

56

M.H., [Mart 1950]; el yazısıyla yazılmış dört şiir, TArendt

Bu numara altında basılmış şiirler, el yazısıyla yazılmış yapraklar (DIN-A5, pelür) üzerinde TArendt'te mevcuttur, muhtemelen H.A. tarafından hazırlanmış "Mart 1950" tarihli kopyaları da mevcuttur.

57

M.H., 12 Nisan 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Nulla est enim maior ad amorem invitatio, quam praevenire amando:

Türkçe: Severek [ötekine] yaklaşmaktan daha büyük bir davet yoktur aşka. Augustinus, De catechizandis rudibus, lib. I, cap. IV: Patrologiae cursus completus. Series latina (Migne), Tom. XL, s. 314.

omnia et sublata et conservata et elevata:

Türkçe: Her şeye dayanıldı, korundu ve yüceltildi (yükseltildi).

İktidar hakkında notlar:

Kastedilen TArendt'te mevcut olan el yazması "Vom Wesen der Macht" ve yakında *Die* Geschichte des Seyns'in VI. Bölümü olarak HGA'nın 69. cildinde yayımlanacak.

"Radikal kötülük"le ima ettiğin şey:

H.A.'nın "imaları" "Die Konzentrationslager (Toplama kampı)"deki düşüncelerinden (*Elemente und Ursprünge totaler*

Herrschaft, 1986, özellikle, s. 701, [1955'lerde yazıldı) bölümüyle *Denktagebuch*'una Temmuz 1950'de "Das radikal Böse (radikal kötü) başlığıyla yazdıklarından ve aynı zamanda 4.3.1951 Jaspers'e yazdığı mektuptan (*Arendt-Jaspers-Briefwechsel*, s. 202) uzunca bir pasaj ile yinelenebilir. Özellikle son kaynak H.A.'da Nietzsche ile bir fikir mücadelesinin ne denli rol oynadığını gösterir.

58

M.H., [Nisan 1950]; el yazısıyla yazılmış iki şiir, TArendt

Bu iki şiir TArendt'te el yazısıyla yazılmış yapraklar (DIN-A5, pelür) üzerinde mevcuttur, muhtemelen H.A. tarafından hazırlanmış "Nisan 1950" tarihli kopyaları da mevcuttur.

Dostun...

Hilde Frânkel, bkz. s.302.

59

M.H., 3 Mayıs 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Tekrarlar, Heraklit:

Derslerine bir önceki dersin özetini sunarak, yani bir önceki düşüncelerini özetleyerek başlamak M.H.'nin bir alışkanlığı idi. İlerleyen yıllarda bunları yazmaya başlamıştır, bkz. s. 308.

El yazısı metin:

Kesin bilinemiyor fakat bkz. s. 308.

60

M.H., 4 Mayıs 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Sonata Sonans günlerinde:

bkz. "Tınlayan Sonat"'daki takip eden şiirler.

Düşünülmüş ve zarif:

"Düşünülmüş ve zarif" "Tınlayan Sonat" şiirlerinden birinin başlığı, bkz. S. 96)

61

M.H., [Mayıs 1950]; el yazısıyla yazılmış şiirler "Aus der Sonata sonans", TArendt

Şiirler, katlanmış DIN-A4-pelür tabaka üzerine yazılmıştır. Başlık "Aus der Sonata sonans" elle kapağın (pelür) üst kısmına yazılmış ve altına "bir fırıtnada" yazısı ilave edilmiş. Muhtemelen bu şiirlerin de H.A. tarafından hazırlanmış kopyaları mevcuttur. M.H. toplam yedi şiirinden beşinin yukarı sol köşesine "Sadece Sana" notunu düşmüştür. "Ses" ve "Güzel" isimli şiirlerinde bu not yoktur, ayrıca bkz. "Sonata sonans" şiiri, s. 97.

62

M.H., 6 Mayıs 1950; el yazısıyla yazılmışı orijinal mektup, TArendt

El yazısı metnin fotokopisi:

H.A.'nın ilk defa 1948'de gönderdiği, sonra tekrar gönderdiği (bkz. s. 26) taslak metnin hangi metin olduğu bilinmiyor. M.H.'nın H.A.'ya ithaf ettiği 1924'teki "Varoluş ve Zamanlılık" metninin olma ihtimali yüksek (bkz. s. 280), ayrıca bkz. mektubun devamı.

Kasım 1924'te Köln'de verdiğim bir seminer: Varoluş ve Hakikatoluş:

Theodore Kisiels'in araştırmalarına göre sunuş 4 Aralık 1925'te Kant-Cemiyeti'nde gerçekleşmiştir. Aynı konuşmayı M.H. farklı Kant-Cemiyeti lokallerinde Rhein-Ruhr civarında sunmuş olmalı (bkz. Kisiel, *The Genesis of Heidegger's* Being and Time [tam bilgi s. 264], s. 559, 21. madde).

1937/38'de bana Almanya'nın yıkımını açıkça gösteren hareketlenme:
Jaspers'e yazdığı 8. 4. 1950 tarihli mektupta bu ifadesinin daha somut şekli için bkz. (*Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 201) ve M.H., "Das Rektorat 1933/34", s. 41. Daha öncesinde M.H., *Beiträgen zur Philosophie (Vom Ereignis)* çalışmasına başlamış, 1938'de bitirmiş, ancak ölümünden sonra (HGA, 65. cilt) yayımlanmıştır.

"Şifre yazısı"yla kastedilen Jaspers'tir, Logik ile değil:
H.A.'nın yöneltti̇ği sorular dipnot nr. 48'de (s. 301) anılan el yazısı metinle ilgili olabilir.: "Der Anfang des Abendländischen Denkens. . . (Avrupa Düşüncenin Başlangıcı . .) (bkz. HGA, 5. cilt, s. 179). Jaspers "Chiffre" kelimesine eserinin birçok yerinde değinmiştir, bkz. Hans Saner'in özeti: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, hazırlayan Joachim Ritter ve Karlfried Gründer, Basel-Stuttgart: Schwabe, cilt 1 (1971), s. 1001; ayrıca bkz. s. 108

Emil Lask'in (1875-1915) başyapıtının tam adı: *Die Logik der Philosophie und die Kategorienlehre: Eine Studie über den Herrschaftsbereich der logischen Form.* 1911'de J.C.B. Mohr, Tübingen'de çıkmıştır.

Jaspers....Ontolojiye karşı polemiğinde, kendi felsefesinde:
Karl Jaspers, *Philosophie*, 3. cilt, Berlin: Springer, 1932: bkz. eserin 3. cildi (Başlık: *Metaphysik)*, özellikle bkz. alt bölüm "Chiffreschrift und Ontologie" (s. 157-164). Burada Heidegger gerçekten anılmıyor. Sonraki baskılarda da Jaspers hergangi bir değişiklik yapmamıştır.

Jaspers'in Psychopatologie'sinin yeni baskısında
Karl Jaspers, *Allgemeine Psychopathologie: Ein Leitfaden für Studierende, Ärzte und Psychologen*, Berlin: Springer, 1913. Bu

eserin tamamen yeniden elden geçirilmiş dördüncü baskısından itibaren (1946) Jaspers bir alt bölümünde ("Existenzphilosophie und Psychopathologie"), Heidegger'in "Fundamentalontologie" denemesini anıyor. "Prensip olarak" bu denemenin "*felsefi bir* yanılgı" olduğu fikrini ortaya koyuyor.

Keller'in Şiiri

Söz konusu olan şiir muhtemelen "Die öffentlichen Verleumder". Birçok sureti HAPapers tarafından saklanmaktadır. H.A. sonraları da göndermiştir, örneğin Uwe Johnson'a gönderdiği 17. 9. 1974 tarihli mektupla (HAPapers, Container 10, Folder "Johnson, Uwe, 1968-1975"). Johnson'a şunları yazıyor: " acaba bir zamanlar direnişçilerle el ele yürüyen Gottfried Keller'in bu garip şiirini biliyor musunuz?... benim için bu şiirin son kıtası her zaman son bitişin cevheri olmuştur bu meselede [Hitler rejimindeki Yahudi katliamı kastediliyor]." Son kıta:

Bu sıkıntı günün birinde,
bir buz gibi uzunca kırılırsa,
o zaman konuşulur hakkında
siyah ölüm hakkında olduğu gibi.
Ve bir samandan adam yapar
Çocuklar çalılığın üzerinde
Yanma arzusuyla acıdan dolayı
Ve ışık eski dehşetten dolayı.

"Olgunlaşmaya terk edilmiş, ateşte gömülü":

Hölderlin'in bir şiirinin ilk kelimeleri ve şiir şöyle devam eder:

ve birçok şeyin
omuzlarda başarısızlığın
bir yükü gibi tutulması gerekiyor „

Hölderlin, *Bütün Eserleri*, tarihî-kritik baskısı, Norbert v. Hellingrath tarafından başlanmış, Friedrich Seebaß ve Lud-

wig v. Pigenot tarafından devam edilmiştir, Münih: Georg Müller, 1913-1916; Berlin: Propylâen, 1922-1923, 4. cilt (1916), s. 71. - Ayrıca bkz. H.A.'nın Hölderlin'in bu parçasını alıntıladığı Mary McCarthy'e yazdığı 28/31 Mayıs 1971 tarihli mektubu (*Arendt-McCarthy-Briefwechsel*, s. 426)

Yazıyı temize çekme:

M.H., *Einblick in Das Was Ist.*

6 Haziran, Über das Ding:

Münih'te Bavyeralı güzel sanatlar akademesi tarafından tertip edilmiş bir konferans; "Das Ding" adı altında yayımlanmıştır, bkz. 27. 6. 1950 tarihli mektup, s. 108. Bu konuşmanın konteksi ve etkileri için bkz. Safranski tasfiri, *Ein Meister aus Deutschland*, s. 453.

Acaba fotoğraf hoşuna gitti mi? :

bkz. s. 107 ve s. 311

63

M.H., [Mayıs 1950]; el yazısıyla yazılmış beş şiir, TArendt

İlk dört şiir burada verilen sırayla iç içe geçirilmiş dört DIN-A4-pelür üzerine yazılmış. Ayrıca mevcut olan, daktilo ile yazılmış birinci mektubun suretinde H.A.'nın el yazsıyla yazdığı "Mayıs 1950" tarihi vardır. Yine pelür üzerine fakat ayrı yazılmış "Sprache" isimli beşinci mektubun üstüne de H.A. aynı "Mayıs 1950" tarihini düşmüştür. "Sonata sonans" isimli şiir ile "Düşünülmüş ve Zarif" isimli şiirin son kıtası aynı, bkz. s. 99, M.H. "Die Fluh" şiirini (şiirin sonunda yaptığı açıklamayı koymadan) Haziran 1950 tarihinde, arkadaşı Petzet'e de göndermiştir (Petzet, *Auf einen Stern zugehen*, orada imza olarak [şekil 57].

64

M.H., 16 Mayıs 1950; el yazsıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Uzlaşma ve öc alma konusunda haklısın::

"Haziran 1950" tarihinde H.A. günlüğüne "Versöhnung" (uzlaşma) ve "Rache" (öç) üzerine düşüncelerini kaydetmiştir. Orada doğrudan M.H. ile bağlantı kurmasa da bu kayıtların M.H. ile yaptığı konuşmalardan sonra ya da o konuşmaları düşünürken oluştuğu muhtemeldir.

Bilmek isterdim:

Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nin (Deutsche Literaturarchiv Marbach) resim bölümünde TArend'ten M.H.'nin iki portresi muhafaza edilmiştir. (Foto, L.M.Engler, Freiburg). Her iki resimde de M.H.'nin severek kullandığı ithaf "H/M" ve "Ostern 1950" tarihi bulunmaktadır.

Tillich:

Protestan teolog Paul J. Tillich (1886-1965) ve M.H. kısa bir süre boyunca (1924) Marburg Üniversitesi'nde meslektaştılar. H.A.'nın Tillich ile tanışması muhtemelen, Frankfurt am Main'da doktorasını yaparken, eşi Günther Stern vesilesiyle olmuştur (bkz. *Arendt-Jaspers-Briefwechsel*, s.49). "Dindar Sosyalistler Birliği"ne bağlı olan Tillich, 1933'te Frankfurt'ta profösörlüğünü kaybetmiş ve bunun üzerine Amerika'ya göç etmiştir. Orada H.A. ve Tillich tekrar karşılaşmışlardır. 1937'den 1955'e kadar önce New York'ta Union Theological Seminary'de, sonra Harvard ve Chicago'da ders vermiştir.

Broch'un Vergil'i. Tenkit yazın hâlâ elinde mi?

H.A.'nın, Hermann Brochs'un *Die Schlafwandler* ve *Der Tod des Vergil* romanlarına yazdığı eleştiri *Der Monat* isimli derginin 1949 Haziran sayısında yayımlanmıştı: "Hermann Broch und der moderne Roman"

Jaspers'in Einführung'u:

Karl Jaspers, *Einführung in die Philosophie: Zwölf Radiovorträge*, Zürih: Artemis, 1950. – "Şifre yazısı" için bkz. s. 308.

Heidelberg ziyaretimde bana anlattığın hikâye:

Hangi "hikâye"'nin söz konusu olduğu ve Heidelberg'de "Häuschen (Evcik)" ile ne kastedildiği bulunamadı. M.H. ile H.A.'nın Heidelberg'de tam olarak ne zaman görüştükleri tespit edilebilmiş değil. Elde mevcut mektuplardan yola çıkarak 18 ve 22 Nisan 1928 günleri en muhtemel tarihlerdir, bkz. s. 63.

65

M.H., 27 Haziran 1950; el yazsıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Das Ding hakkındaki konferans 6 Haziran'da Münih'teydi.

bkz. s. 101 ve s. 308.

Guardini:

Romano Guardini (1885-1968) Katolik teolog ve din filozofudur. 1948'den itibaren Münih'te ders vermiştir. M.H. ve Guardini savaştan önce tanışmışlar ve 1945'ten sonra M. H., Guardini'nin Freiburg Üniversitesi'ne atanması için uğraşmıştır, bkz. Ott, *Martin Heidegger*, s. 20., s. 328.

Orff:

O yıllar Carl Orff (1895-1982), Münih Müzik Yüksek Okulu'nda kompozisyon profesörü idi. M.H. onun *Carmina Burana*'sını takdir eder ve bestesi *Antigonae*'den coşkuyla bahsederdi, bkz. s. 121.

Max Pulver:

Isviçreli yazar ve yazı bilimcisi (1899-1952)

Valery'nin sözü:

Bilinmiyor.

Bunun dışında Kant ile hâlâ başa çıkabilmiş değilim:

Kastedilen, tekrar basılacak olan kendi eseri *Kant und das Problem der Metaphysik*, bkz. bir sonraki mektup.

İpsa cogitatio...spirat ignem amoris:

Türkçe: "Düşüncenin kendisi. . aşkın ateşini fısıldar." Meister Eckhart, *Expositio Sancti Evangelii Secundum Iohannem*, yayımlayan ve çeviren Karl Christ ve Joseph Koch (= M.E., *Die deutschen und lateinischen Werke*, Deutschen Forschungsgemeinschaft adına yayımlanmıştır. *Die lateinischen Werke*, 3. cilt), Stuttgart-Berlin: Kohlhammer, 1936, s. 440.

Bu arada Kafka ciltleri geldi:

H.A.'nın da görevli olduğu Schocken Yayınevi'nden, New York, Max Brod'un hazırladığı Franz Kafka'nın günlüğünün iki cildi, 1948/49'da Almanca ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayımlanmıştır. Bu çalışmanın sorumlusu olan H.A., ilk cildin çevirisinde de etkili olmuştur. 1935'ten beri yayınlanan Franz Kafka'nın *Gesammelten Schriften*'in de yayımcısı Schocken idi. M.H.'ye gelen "Kafka-Ciltleri"'nin hangileri olduğu bilinmiyor.

Harder

Klasik dilbilimcisi Richard Harder (1896-1957), SS'ye mensup olması nedeniyle, Münih Üniversitesi'ndeki kürsüsünü kaybetmiştir. H.A. onu gençlik yıllarından tanıyordu, Königsberg'de tarih öğretmeniydi (bkz. Benno von Wiese, *Ich erzâhle mein Leben* [tam adı s. 279], s. 227).

Schadewaldt

Eski dilbilimcisi Wolfgang Schadewaldt (1900-1974) M.H.'nin bir arkadaşıydı. 1928 yılında Königsberg'de ders vermiş olması hasebiyle H.A. ile de bir tanışıklığı muhtemeldir.

Heidelberg'deki konferans:

"Heidelberg Öğrenciler Birliği"nin bir daveti söz konusuydu. Bu nedenle M.H., Karl Jaspers'e tekrar görüşecekleri ihtimalini bildirmiş fakat görüşme gerçekleşememiştir, bkz. *Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 204 ve 289, ayrıca bu eserde s. 114.

66

M.H., 27 Temmuz 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Annenin fotoğrafı için teşekkür:

Muhtemelen H.A., Martha Beerwald'in fotoğrafını göndereceğine dair bir söz vermiştir, bkz. bir önceki mektup, H.A.'nın 1948'de vefat eden annesini M.H.'nin şahsen tanıyor olması muhtemeldir, bkz. s. 15, 42, 58, 62.

Messkirch kartpostalında:

Arkasında "Meßkirch, ilkbahar 1950" notu olan, özel bir fotoğraf Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nde (Deutsche Literaturarchiv Marbach) muhafaza edilmektedir, bkz. 8. resim. Yine Marbach'da muhafaza edilen bir kartpostal da mektup ile gönderilmiş olabilir. Kartpostalda Todnauberg'in resmi vardır ve M.H. kendi kulübesini bir ok işaretiyle göstermiştir. Kartpostalın arkasına "H/M" harflerini yazmış ve "Temmuz 1950" tarihini düşmüştür.

Blake'in dizeleri:

Bilinmiyor.

Benim emekliliğim hazır, böylece zahiri sıkıntı kalkmış oldu:

bkz. s. 113. Emeklilik, profösörlükten emekliye ayrılmak anlamına gelmiyor. Emekliliği kanunen ancak 62 yaşını doldurduktan sonra (26. 9. 1951) geçerli olmuştur, bkz. s. 128; ayrıca Freiburg Üniversitesi'nde uzun süren bir kararsızlık, Ott, *Martin Heidegger*, s. 335. Emekliliği ile birlikte ders verme yasağı da kalkmıştır. Emekliliğinden sonra öğrenciler önündeki ilk dersini M.H. *Studium Generale* kapsamında 8 Temmuz 1950'de Todnauberg'de yapmıştır. Sunumunu "Üniversitenin Gerçekleri, Hayalleri ve İmkânları" üzerine yapmış ve sonunda Gottfried Benn'den dört şiir okumuştur, bkz. Benn an F.W.Oelze, 22. 8. 1950: Gottfried Benn, *Briefe*

an F.W.Oelze 1950-1956, sonsöz Harald Steinhagen tarafından yazılmıştır, Wiesbaden: Limes, 1980, s. 59, s.307; ayrıca bu eserde bkz. s. 128; kıyasla Max Müller'in *Auseinandersetzung als Versöhnung: πολεμος καὼ εὼρτμη - Ein Gesprâch über ein Leben mit der Philosophie,* Wilhelm Vossenkuhl, Berlin: Akademie Verlag, 1994, s. 258 ile kıyaslayın. Üniversitedeki ilk dersini "Düşünmek Nedir?" üzerine 1951/52 kış sömestirinde vermiş ve 1952 yaz sömestirinde derse devam etmiştir (bkz. s. 133).

Gelinimizle ilgili birçok endişe ve huzursuzluğumuz var:

Oğlu Jörg'ün eşi Dorothea Heidegger'in rahatsızlığının şizofreni olduğunun anlaşılması uzun zaman almıştır, bkz. s. 114, 121, 123, 126.

N.K.W.D.:

"Narodny Komissariat Wnutrennich Del"in Rusça kısaltması, (Sovyetler Birliği'nin İçişlerinden Sorumlu Halk Komiserliği), Sovyet "gizli istihbarat"ına eşdeğer.

67

M.H., 14 Eylül 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup (ekte "Wellen" şiiri), TArendt

M.H.'nin teşekkür ettiği fotoğraflar THeidegger'de bulunamamıştır ve bu kitapta da 7. resim olarak kopyasının yayımlandığı "hamaktaki" fotoğraf, Wolfgang Heuer'de (*Hannah Arendt mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, 3. Baskı, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt [rowohlts monographien, 379], 1995, s. 115) basılmış fotoğraf olabilir.

Her gün dışarı çıkıyorum:

Burada M.H. Friedrich Hölderlin'in "Her gün dışarı çıkıyorum ve ötekini arıyorum" ile başlayan mersiyelerine atıfta

bulunmuş olabilir, bkz. Hölderlin, *Sâmtliche Werke* (Hellingrath baskısı, tam bilgi s. 292), 4. cilt (1916), s. 77 ("Elegie") ve s. 82 ("Menons Klagen um Diotima").

68

M.H., 15 Eylül 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt, imzasız.

Üniversite haberi:

Badische Zeitung gazetesi 29/30. Temmuz 1950'de 6. sayfasında şu haberi yayımlamıştır. "Bad eyaleti resmî makamı tarafından, talebi üzerine Profosör Dr. Martin Heidegger'i en üst derece emekli maaşı ile emekliye ayırdı. Ayrıca üniversitenin talebi üzerine, kendisi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, Felsefe alanında vazifelendirildi."

Tamamen haklısın: Mesele iç savaş yolunyla halledilecek:

Bu ve bundan sonraki yorumlar Kore Savaşı (1950 Haziran - 1953 Temmuz) nedeniyle söylenmiş olabilir.

Nisanda (Karl Jaspers'e) gönderdiğim iki mektubuma cevap vermedi:

Heidegger-Jaspers-Briefwechsel'de 8. 4. 1950 ve 12. 5. 1950 tarihli Heidegger mektupları mevcuttur, ayrıca Jaspers'in postalanmamış detaylı bir cevabı (15. 5. 1950 tarihli) ve 16. 5. 1950 tarihli kısa bir cevabı da mevcuttur.

Holzwege tenkidi (Monat'ta):

Kurt Roßmann, "Martin Heideggers Holzwege": *Der Monat* 2, 1949-50, Nr. 21, Haziran 1950, s. 236-245. *Der Monat* dergisi redaksiyonu Roßmann'ı, Jaspers'in 1948'de Heidelberg'de doktorasını yapmış öğrencisi olarak ve Lambert Schneider tarafından yayımlanan *Wissenschaft, Ethik und Politik* (1948) isimli eserin yazarı olarak tanıtmıştır.

11 Ağustos 1950 tarihli Basler Nachrichten'da benim güya Yahudi selefimi merhametsizce görevinden sürdüğüm ve onun yerine yerleştiğim yazılı:

"Ok" ile işaretli "Heidegger kürsüsünü geri alıyor" haberi için bkz.: *Basler Nachrichten*, 1. Ek, Nr. 339, 11. [recte] Ağustos 1950, "Sanat, Edebiyat ve Bilim" sütununda. Freiburg Üniversitesi Rektörlüğü, gazeteye gönderdiği 6 Ekim 1950 tarihli mektupla, 17 Ekim (Nr. 442'ye 1. ek) *Basler Nachrichten* gazetesinde "Profösör Heidegger'in onurunun kurtuluşu" başlığı ile çıkan haberin düzeltilmesini talep etmiştir. Rektör Prof. Dr. Oehlkers'in imzasını taşıyan mektubun bir örneği TArendt'te bulunmaktadır. Kanunen emeklilik yaşı olan 68 yaşına ulaşıp emekliliğini talep etmesi üzerine (1928) Husserl'in boşalttığı Freiburg Üniversitesi kürsüsüne M.H. davet edilmişti, bkz. s. 61.

69

M.H., 6 Ekim 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Stifter'i düşünmen:

bkz. s. 79.

70

M.H., 2 Kasım 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Max Kommerel'i anma töreni:

7 Ekim 1950'de "Lisan" başlıklı bir konuşma yapmıştır. – Yirmili yıllarda Stefan George çevresinden olan Max Kommerell (1902-1944), 1941 yılından itibaren Marburg'da profesörlük yapmıştır. Hayatının son yıllarında, Hölderlin üzerine yaptıkları bir konuşma vesilesiyle, M.H. ile aralarında

bir bağ oluşmuştur, bkz. "'Zwiesprache von Dichten und Denken': Hölderlin bei Martin Heidegger und Max Kommerell", on Joachim W. Storck: *Klassiker in finsteren Zeiten 1933-1945: Eine Ausstellung des Alman Edebiyat Arşivi im Schiller-Nationalmuseum Marbach am Neckar*, Marbach am Neckar 1983, s. 345-365. J. W. Storck'un "Hermeneutischer Disput. Max Kommerells Auseinandersetzung mit Martin Heideggers Hölderlin-Interpretationen": *Literaturgeschichte als Profession*, Hartmut Laufhütte etc., Tübingen: Narr, 1993 (Mannheimer Beitrâge zur Sprach- und Literaturwissenschaft, 24), s. 319-343 ile karşılaştırın.

Dil hakkındaki ön çalışmalar...1938/39'dan beri:

bkz. s. 447: *vom Wesen der Sprache.*

Bir alıştırma:

bkz. "Okuma Alıştırmaları", bir sonraki mektup.

71

M.H., 18 Aralık 1950; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Bu arada tekrar yuvanda olmalısın:

M.H. Kasım ayında University of Notre Dame, Notre Dame'de (Amerika, Indiana) dersler vermişti; bkz. *Arendt-Jaspers-Briefwechsel*, s. 196, ve *Arendt-Blücher-Briefwechsel*, s. 230.

ben... senin gibi Yunanca'da:

H.A'nın Denktagebücher'inden (Düşünce Günlüğü) bu dönemde Eski Yunanca orijinallerinden yoğun bir şekilde Platon okumaları (Politikos ve Nomoi) yaptığı anlaşılıyor.

Heraklit, Fragment 16:

Konstanzer Gymnasium'un, Festschrift'i (armağan kitap) için yazdığı yazı kastediliyor, bkz. Werkverzeichnis'de

"Aletheia (Heraklit, Fragment 16)"

"Okuma Alıştırmaları":

Bu alıştırmalardan (ayrıca bkz. 19.12.1950 *Heidegger-Blochmann-Briefwechel*, s. 100) THeidegger'de not kâğıtları bulunmaktadır. Bunların HGA'da neşri düşünülmüyor.

Hölderlin yazılarının tamamı:

Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung'un 1951, ikinci baskısı kastediliyor olabilir.

Geçenlerde çekilmiş bir fotoğafı:

Muhafaza edilmemiştir.

72

M.H., 6 Şubat 1951; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

6'sı için.:

Bilgimize göre 6 Şubat 1950'de H.A.'nın Freiburg'a gelmişti ve yirmi yıldan sonra 7 Şubat'ta M.H. ile birbirlerini tekrar görmüşlerdi, bkz. s. 69. Buna göre ".... *6'sı için*....." eğer bir hafıza hatası yoksa şu anlama gelebilir: H.A.'in geldiğini haber ettiği günün anısına. Muhtemelen bu mektup ile gönderilmiş olan ve arkasında el yazısıyla "H. 1950, 6 Şubat için M." ithafının bulunduğu bir fotoğraf ilave edilmiştir. Fotoğraf, Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nde (Alman Edebiyat Arşivi Marbach) muhafaza edilmektedir ve Schiller-Nationalmuseum tarafından kartpostal olarak satılmaktadır; bkz. 9. resim

Oğullarımıza yıllardan sonra tekrar kavuşabildiğimiz için:

Jörg ve Hermann Heidegger savaşta Ruslara esir düşmüşlerdi ve Jörg ancak Aralık 1949'da dönmüştür, bkz. M.H.'den E. Blochmann'a, 19. 12. 1950 (*Heidegger-Blochmann-Briefwechsel*, s. 100).

Fransa'dan gönderdiğin selam:

"Ateşli selam" H.A.'nın Paris'te yaşayan gençlik arkadaşı Anne Weil-Mendelssohn'un gönderdiği bir şişe Burgunder idi

(bkz. 28. 12 [1950]'de H.A.'ya gönderdiği mektuba, HAPapers, Cont. 13).

Ocak ayı başında Orff'un Antigone'sinin temsili için Münih'e davetliydik:

Heidegger'in Münih'te gittiği Orff'un *Antigonae* gösterisi için bkz. Petzet, *Auf einen Stern zugehen*, s. 168. Orff müziği hayranı olan H.A., 1955 Avrupa ziyaretinde Essen'de bir gösteri seyretmişti (*Arendt-Blücher-Briefwechsel*, s. 437; ayrıca bkz. *Arendt-Blumenfeld-Korrespondenz*, s. 241)

Birinde Reinhardt, Sophokles'in Antigone'nunun Hölderlin tercümesi hakkında konuştu:

11 Ocak 1951'de; bkz. bir sonraki mektuptaki Karl Reinhardt ile alakalı notlar.

Zürihli edebiyat tarihçisi Staiger'le Mörike'nin Auf eine Lampe (Bir Lamba Hakkında) şiirinin bir dizesi hakkında güzel bir mektuplaşmamız oldu:

bkz. "Brief an Emil Staiger", s. 412. Emil Staiger (1908-1987) 1934'ten itibaren Zürih Üniversitesi'nde Alman edebiyatı dersleri vermiştir.

73

M.H., 1/2 Nisan 1951; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

M. Claudius'dan güzel pasaj:

Bahsi geçen pasaj budur: "*Biri arabaya oturup da Königsberg'e gitmek istediğinde, o yere ve oraya varamaz, bilakis arabanın tekerlekleri uzun zaman dönüp durmak zorundadır, ta ki o orada olmayı isteyinceye kadar ve her dönüşün bir zamanı vardır ve birincisi tamamlanmadan ikincisi gerçekleşemez vb, çoğunlukla dağların ve kayalıkların üzerinden böylece gider o, arabadaki kişi şunu fark edecektir; dayanmak zorundadır o, kendini tutmak zorundadır, çünkü başka çaresi yoktur.*"

Mathias Claudius, "Über einige Sprüche des Prediger Salomo" [ikinci söze: her şeyin bir zamanı var]: ders., *Werke*, yayınlayan Urban Roedel, Stuttgart 1965, s. 294-302, s. 298. Bu alıntıyı H.A. Şubat 1951'de *Denktagebuch*'una yazmıştır.

Reinhardt konferansını Münih Yıllığı'nda yayımlayacak:

Karl Reinhardt, "Hölderlin und Sophokles",: *Gestalt und Gedanke: Ein Jahrbuch*, Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi, Münih 1951, s. 78-102, bkz. bir önceki mektup. Klasik dilbilimcisi Karl Reinhardt (1886-1958) o zamanlar Frankfurt am Main Üniversitesi'nde profesördü.

Heraklit araştırmalarını yayımlaması için onu şıkıştırdım:

Karl Reinhardt 1942 yılında Heraklit üzerine iki araştırma yayımlamıştır; *Vermächtnis der Antike: Gesammelte Essays zur Philosophie und Geschichtsschreibung*, Carl Becker, 2., genişletilmiş baskı, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1966. Bunların haricinde Heraklit üzerine bir yayını bilinmiyor.

[(Hermann Fraenkel)'in Almancadaki erken dönem Eski Yunan düşüncesi ve şiiri hakkında büyük bir çalışması:

Kastedilen *Dichtung und Philosophie des frühen Griechentums: Eine Geschichte der griechischen Literatur von Homer bis Pindar*, New York: American Philological Association (Philological Monographs 13), 1951; 2., gözden geçirilmiş baskı (alt başlık değiştirilmiş), Münih: Beck, 1962.

Beaufret:

Jean Beaufret (1907-1982), Heidegger felsefesini iyi bilen, Resistance'de savaşmış ve buna rağmen 1946'da, saygı duyulan Alman filozofla şahsen görüşmüş bir Fransız filozofu. M.H.'nin 1947'de yayımladığı *Über den Humanismus* başlıklı yazısı Beaufret'e açık bir mektuptur. Beaufret'in sorduğu soruya "cevap": Hümanizm kelimesine hangi surette bir mana yüklenebilir? Be-

aufret Heidegger'in arkadaş çevresi içine kadar girmiştir. M.H. için Beaufret, savaş sonrası Fransası'nın "Apostel"'i olmuştur. Heidegger'i bazan yalnız, bazen de kafadarlarıyla düzenli ziyaret etmiş ve altmışlı yıllarda *Séminaires du Thor*'u organize etmiştir.

Valéry, "La jeune Parque" ve "Ebauche d'un serpent":

"La jeune Parqua", Paul Valéry'nin bir şiiri, "Ebauche d'un serpent" ise "Charmes"de derlenmiş bir şiir; Almanca "Die junge Parze" (Paul Celan çevirmiş) ve "Entwurt eine Schlange"(Rainer Maria Rilke çevirmiş): Paul Valéry, *Dichtung und Prosa,* Alfred Bühler ve Jürgen Schmidt-Radefeldt: *Werke: Frankfurt baskısı, 7 cilt*, Frankfurt/Main: Insel, 1. cilt (1992), s. 55-87 ve 150-168.

Rilke'den iki [şiir]:

"Magie" ve "Nachthimmel und Sternenfall" şiirlerinin el yazısıyla yazılmış kopyaları iliştirilmiş.

Sihir

Tarif olunamayan değişimden çıkıyor
Bu tür şekiller - Hisset! Ve inan.
Çoğu zaman çekiyoruz: kül oluyor alevler;
Zira sanatta: aleve dönüyor toz.
Sihir burada. Büyünün alanına
Yükseltilmiş gibi adi kelime
Ve yine de gerçek, görünmeyen güvercini
Çağıran erkek güvercinin çağrısı gibi.
(Muzot, sonbahar 1924)

Gece Vakti Gökyüzü ve Yıldız Yağmuru

Gökyüzü, büyük, mükemmel gizemle dolu,
bir dolu yer, bolca dünya.
Ve biz, şekillendirmeye çok uzak,

Vazgeçmeye çok yakın bırakılmışız.
O vakit bir yıldız düşer! Ve bizim ondan arzumuz,
Şaşkın bir yukarı bakışla, aceleyle bağlanmış:
Başlayan ne, ne akıp gitti?
Neyde kusur edildi? Affedilen ne?

(Muzot, Sonbahar 1924)
R.M.R

Rainer Maria Rilke, *Sämtliche Werke*, Rilke-Archiv, Frankfurt am Main: Insel, 2. cilt (1956), s. 174 ; burada "Magie" şiirinin oluşum tarihi olarak 1924 Ağustos başı verilmiş, "Nachthimmelunal Sternfall" içinse 11 ve 12 Ağustos 1924.

Broch'da yeni bir şey var mı?

M.H.'nin bu sorusu üzerine H.A., Broch'a yazdığı mektupta *Die Schuldlosen* romanının bir nüshasının Heidegger'e gönderilip gönderilmediğini sorar. P.M.'nin bildirisine göre, Broch bu soru üzerine Münih'teki yayıncı Willi Weismann'dan M.H.'ye romanın bir nüshasının gönderilmesini rica eder; bkz. *Arendt-Broch-Briefwechsel*, s. 156.

Kitabın ulaştı:

H.A., *The Origins of Totalitarianism.*

Her ikisi de yılbaşı öncesinden, yaklaşık on günlük aralıkla yola çıktı:

"Hölderlin"'in ikinci baskısı (1951) söz konusu, *Erläuterungen zu Hölderlin's Dichtung*; ikinci yazı *Kant und das Problem der Metaphysik* (2. baskı, 1951) olabilir.

74

M.H., 14 Haziran 1951; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Darmstadt'ta veeceğim konferans....5 Ağustos'ta:

M.H., "İnşa etmek – İkamet etmek – Düşünmek". – Daktilo ile yazılı bir kopyası TArendt'te "Sunuş Darmstadt, 5 Ağustos 1951 (Walchen Sarayı, 20 Ağustos 1951), 2. metin" Nüsha, H.A.'ya ait, el yazısıyla yazılmış, birçok yorum içermektedir, bkz. s. 128. Bu nüsha ayrıca "Kasım 1951" tarihiyle *Denktagebuch*'da yorumlanmıştır.

Bu metni (Heraklit'in Λογος'u) normal posta yoluyla alacaksın:

4 Mayıs 1951 Club zu Bremen'de bir sunuş: "Λογος: Das Leitwort Heraklits", nüshanın daktilo ile yazılı "H/M" ithaflı ve H.A.'nın el yazısıyla yazılmış kenar notu bulunan bir kopyası TArendt'te saklanmaktadır. bkz. s. 128.

Vietta, güzel bir anma yazısı yazan:

Egon Vietta, "Hermann Broch, ölüm 30 Mayıs 1951": *Der Monat* 3 (1950-51), Nr. 36, Eylül 1951, s. 615-629. Yazar Egon Vietta (1902-1959) bir hukukçudur ve Broch ile otuzlu yıllardan itibaren sürekli bağlantıdadır. Heidegger'i yirmili yıllarda duymuş ve savaştan sonra tanışma yolları aramıştır. 1950'de *Die Seinsfrage bei Martin Heidegger* (Stuttgart: Schwaben) isimli eseri çıkmıştır. Vietta'nın oğlu Silvio, babası ve annesinin M.H. ile ilişkilerini bir yazısında ("Dialog mit den Dingen": *Erinnerung an Martin* Heidegger, Günther Neske, Pfullingen: Neske, 1977, s. 233-237) bildirir.

En azından zahiren de olsa hepsini atlatmış olmanız çok iyi:

H.A. ve eşi, *Arendt-Blücher-Briefwechsel*'de de görüldüğü gibi, Hermann Broch ile kırklı ve ellili yıllarda çok iyi dostlar. Ölümü H.A.'yı derinden sarsmıştır (bkz. *Denktagebuch*, Haziran 1951). H.A. 1955'te Broch'un *Essays*'lerini *Gesammelten Werke* (Rhein Verlag, Zürih) içinde yayımlamış, önsözünde de uzunca övmüştür. Önsöz ayrıca *Menschen in Fins-*

teren Zeiten (s. 131-171) basılmıştır; ayrıca bkz. *Arendt-Broch-Briefwechsel* (s. 185-223 ve s. 165'te *Denktagebuch*'dan alıntı da basılmıştır).

Senin kitabın:

H.A., *The Origins of Totalitarianism.*

Boşanma:

Oğlu Jörg'ün eşi Dorothea'dan boşanması, bkz. s. 130.

8 Ağustos civarı iki haftalığına Salzburg bölgesinde olacağız.

Vöcklamarkt'a. Albrecht Prinz zu Schaumburg-Lippe, M.H.'nin 20 Ağustos'ta "İnşa etmek – İkamet etmek – Düşünmek" isimli konuşmasını yaptığı Walchen Sarayı'na davet etmiştir. Prinz'in misafirleri ve M.H.'nin dinleyicileri arasında, lirik ve radyofonik temsil yazarı Günter Eich (1907-1972) da vardır. Birlikte gezintilere çıkılmış ve Boccia oyunu oynanmıştır; bkz. G. Eich'dan Rainer Brambach'a 30.8.1951 tarihli mektup ve 22.8.1951 tarihli kartpostal. Mektup *Marbacher Magazin*'de özet olarak verilmiştir, Heft 45/1988 (Günter Eich, Joachim W. Storck elden geçirmiş), s. 65; Friedrich Georg Jünger, Clemens Graf Podewils, Sophie Dorothee Grâfin Podewills, M.H. Leo Gabriel ve Albrecht Prinz zu Schaumburg-Lippe'nin imzasını taşıyan St. Wolfgang am Wolfgangsee'den atılmış kartpostal Marbach sergisinde sergilenmiştir.

"Topun yurt/kendi ağırlığı"

H.A.'nın Mayıs 1951'de *Denktagebuch*'da son satırlarında yazdığı son Rilke-şiirlerinden (Ragaz, 24 Ağustos 1926) biri olabilir. "Dreizehnte Antwort. Für Erika [Mitterer] zum Feste der Rühmung" isimli şiir:

"Dışarıda kalan güvercin, güvercinlikten başka,
yine daire ve evde, geceye, güne birleşik,
biliyor gizliliği, en yabancı korkuları
dâhil edilmiş olan sokuluyor hissedilmiş uçuşa.

Güvercinler arasında, çok korunmuş olanı,
hiçbir zaman tehlikeye maruz kalmamış, okşamayı tanımaz;
tekrar dinlenmiş gönül en çok ikamet edilendir:
karşı duruşla daha özgür seviniyor istidat.

Hiçbir yerde olmamak için gerilir her yer!
Ah atılmış olan, ah cesaret edilmiş top,
Elleri doldurmuyor mu dönüşle başka şekilde:
Yalnız onun yurt ağırlığı kadar fazladır.

Rainer Maria Rilke, *Sämtliche Werke* (bkz. s. 303), 2. cilt (1956), s. 318.

Küçük bir sürprizle:

bkz. 76. ve 77. mektup; neyin söz konusu olduğu anlaşılamamıştır.

75

M.H., [Temmuz 1951]; Şiir: "Zu einer Zeichnung von Henri Matisse", el yazısıyla yazılmış, TArendt

Şiir DIN-A5-pelür tabaka üzerine yazılmış. Matisse'nin pelür üzerine kopyalanmış bir resmi de saklanmıştır. H.A. burada imza olarak, kopyalanmış şiire (bkz. resim 10) "Haziran 1951" tarihini düşmüştür.

76

M.H., 2 Ekim 1951; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Doğum gününe denk gelen konferans:

Muhtemelen "İnşa etmek – İkamet etmek – Düşünmek" konuşması, bkz. s. 125 ve 324.

Logos (Λογος)'a yönelik soruların:

Bkz. s. 126. ve 324. H.A.'nın bu sorusuna M.H. tarafından verilen bir cevaba mevcut mektupların hiçbirinde rastlana-

mamıştır. H.A.'nın saklanamamış olan mektubundaki soruları da *Denktagebuch*'una (Ağustos 1951) kaydettiği "Ad Heidegger, Heraklit, Λογος" sorulara yakın sorular olabilir.

Usul ü dairesinde gelen emekliliğim doğum günüme denk düştü: bkz. s. 314.

Darmstädt'ta verdiğim konferansı Dolf Strenberger "Rahatlığın Felsefesi" olarak tanımlamış:

Darmstadt konuşması esnasındaki tartışma, bkz. *Darmstädter Gespräch 2: Mensch und Raum*, Otto Bartning, Darmstadt: Neue Darmstädter Verlaganstalt, 1951. Tutanakta (s. 124) çıkan ifade şöyle: "Biri, [kastedilen M.H.; öteki de Ortega y Gasset] birileri - şüphesiz bir grup - insanların cennette yaşadıklarını düşünüyor, manada düzenli ontolojik bir cennet, ona ait bütün rahatlığı ile ontolojik bir cennet, cennetin olağanüstü rahatlığı içinde." *Die Gegenwart* dergisini çıkaranlardan biri olan Dolf Sternberger (1907-1989), Heidelberg'de Jaspers'in öğrencisi olarak okumuş ve Frankfurt'ta Paul Tillich danışmanlığında Heidegger üzerine doktorasını yapmıştır. H.A. Sternberger'i öğrencilik yıllarında tanımış ve ömrünün sonuna kadar dost kalmışlardır. Savaştan sonra mesleki bir bağ oluşmuş, H.A.'nın çalışmaları Almancada ilk defa Sternberger'in çıkardığı *Die Wandlung* dergisinde yayınlanmıştır. "Heidegger'i" konu alan bir tartışmayı da (1953) içeren Arendt-Sternberger mektuplaşması (1946-1975) Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nde (Deutsche Literaturarchiv Marbach) ve HAPapers'de muhafaza edilmektedir. Sternberger, M.H.'nin yazıları hakkında sık sık düşüncelerini söylemiştir, bkz. *Der verstandene Tod* (1934), ayrıca bkz. *Schriften*, 8. cilt: *Gang zwischen den Meistern* (Frankfurt am Main: Insel, 1987), s. 183-231'deki makale. Son kaynakta bir bölüm de H.A.'nın siyasi felsefesine ithaf edilmiştir (s. 379-410).

Bu arada Benn beni hayal kırıklığına uğratmaya başladı:
Siyasi biyografisi M.H.'ninkine paralellik gösteren Gottfried Benn (1886-1956), genç cumhuriyetin "örnek lirikçisi" (Walter Hinck) olma yolundaydı. Ekim 1951'de Georg-Büchner ödülüne layık görülmüştür. M.H.'nin takdir ettiği (s. 314) Benn tarafından hayal kırıklığına uğrama sebebi "Elli Yıl Sonra Nietzsche" konulu sunumu olabilir (*Das Lot*, Ekim 1950, s. 7-14), Petzet, *Auf einen Stern zugehen*, s. 88 ile karşılaştırın.

Bir sürpriz, benim eserim değil fakat ikimizle ilgili:
Bilinmiyor; bkz. s. 127.

77

M.H., 14 Aralık 1951; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Hölderlin şiirlerini İngilizceye çevirmek:
H.A.'nın ilham kaynağı, Alman şiir sanatını seven Amerikan şair Randall Jarrell ile olan arkaşlığı olabilir, bkz. Young-Bruehl (*Hannah Arendt*, s. 284) ve Jarrell üzerine Arendt (*Menschen in finsteren Zeiten*, s. 335-340). Jarrell'in Almancadan yaptığı en ünlü çevirisi, *Snow-White and the Seven Dwarfs: A Tale from the Brothers Grimm* (Penguin, 2. baskı. 1976); Hölderlin şiirlerinin çevrilmiş olduğuna dair bir bilgi yok.

Hellingrath:
Eserlerin ve mektupların Hellingrath baskıları kastediliyor: Hölderlin, *Sämtliche Werke*, tam bilgi için bkz. s. 309.

Geçenlerde Zürih'teydik; iki okulda, üniversitelilerin önünde konuştum. Konu: "...insan şairane mukimdir"
5 Kasım'da. "Bühlerhöhe, 6 Ekim 1951: Zürih, 5 Kasım 1951" bilgilerini içeren sunuşun daktilo ile yazılı bir kopyası TArendt'te saklanmaktadır. İlk sayfanın sol üst köşesinde,

M.H.'nin el yazısıyla yazdığı ithaf "H/M" vardır. Nüshada H.A.'dan bir not bulunmamaktadır. Mayıs 1955'deki ziyaretinde M.H.'den almış olabilir, bkz. H.A.'dan Heinrich Blücher'e, 24 Mayıs 1952 (*Arendt-Blücher-Briefwechsel*, s. 275).

Seminerler özel olarak basılıyor:

Bkz. s. 450: "Züricher Seminar". Emil Staiger için bkz. s. 300; Theophil Spoerri (1890-1974) 1922'den 1956'ya kadar Zürih Üniversitesi Latin dilleri ve edebiyatı bölümünde profesördü.

Das Ding (Şey)'in bir örneği:

H.A.'dan işaretler ve yorumlarla H.A.'dan bir ithaf nüshası Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nde (Deutsche Literaturarchiv Marbach) saklanmaktadır, bkz. s. 103.

Senin için sipariş edilmiş bir sürpriz:

Bilinmiyor, bkz. 74. ve 76. mektup.

Bir yeğen:

M.H.'nin kardeşi Fritz'in en büyük oğlu Thomas Heidegger (doğ. 1926). Emekliliğine (1991) kadar Schwarzwald/Bonndorf'da Orman İşleri İdaresi'ni yönetmiştir.

Jörg kendi projesine çalışıyor:

Makine mühendisliğine giriş çalışması.

Sayfa (bir ithafla)...basılacak şeylerin içine eklenmek üzere:

Bu basım işi *Das Ding (Şey)* idi, bkz. s. 438. İkinci basım işi "Emil Staiger'e mektup" olabilir fakat TArendt'te özel bir baskıya rastlanamadı.

78

M.H., 17 Şubat 1952; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

İtalya yolculuğu (Mart-Nisan 1952)

Medard Boss çifti ile birlikte, bkz. bir sonraki mektup -İsviçreli psikiyatr ve psikoterapist Medard Boss (1903-1990)-

1946'da M.H. ile mektup aracılığıyla bağlantıya geçer ve çok geçmeden aralarında bir dostluk oluşur. M.H., Boss'un 1959'dan itibaren Zollikon'da (Zürih Gölü yakınlarında) düzenlemeye başladığı seminerlere düzenli katılmıştır (bkz. s. 449, *Zollikoner-Seminare*). M.H.'nin "Varoluş Analizi"'nden çok etkilenen Boss sonraları kendi Zürchner Schule der Daseinsanalyse (Zürih Varoluş Analizi Okulu)'nu ve "Daseinsanalytischen Instituts für Psychotherapie und Psychosomatik" (1970/71'den beri "Medard Boss Vakfı" adı altında faaliyet gösteriyor.) kuracaktır. M.H.'nin İsviçre psikiyatrisindeki önemi için bkz. Gion Condrau'nun, M.H.'nin 80 yaşına girmesi vesilesiyle yazdığı makaleden alıntı, s. 357.

Bir akaraba düğünü

M.H.'nin tek bayan yeğeni olan Clothilde Oschwald (doğ. 1923) Donaueschingen/Hüfingen'de evlenmişti, bkz. s. 239.

Senin dünyanın yarısını gezmeye niyetin var:

1951'den beri Amerikan vatandaşı olan H.A., 21 Mart 1952'de, ikinci defa Avrupa'ya (Fransa, İsviçre, İngiltere, Almanya) gelir. Bu seyehat esnasında yolu İsrail'e de düşer ve ancak ağustos ayında tekrar Amerika'ya döner. Ayrıntılar için seyahat esnasında New York'taki eşine yazdığı mektuplar bkz. (*Arendt-Blücher-Briefwechsel*, s. 235.)

Ross'un Aristotales Araştırmaları'ndaki İngilizce fizik neşriyatı:

Kastedilen; Aristotle's *Physics* (Eski Yunanca)'ın gözden geçirilmiş metni, W[illiam] D[avid] Ross'un önsözü ve yorumuyla, Oxford: Clarendon, 1936.

Löwith, Neuen Rundschau'daki makalesiyle kötü bir başlangıç yaptı:

Karl Löwith "Martin Heidegger: Denker in dürftiger Zeit": *Die neue Rundschau* 63 (1952), sayı 1, s. 1-27. Heidegger-Lö-

with ilişkisi için bkz. s. 286. H.A. mektup aracılığıyla H. Blücher'den Löwith'in makalesi üzerine bilgi almıştır, özellikle bkz. 13.6.1952 tarihli mektubu (*Arendt-Blücher-Briefwechsel*, s. 288).

Martin Buber başka bir tutum içinde:

M.H. muhtemelen Martin Buber'i kastediyor, "Religion und modernes Denken": *Merkür* 6, cilt 2, Şubat 1952, s. 101-120- Buber'in Heidegger ile ilgili bir makalesi. Viyana doğumlu Yahudi dinbilimci Martin Buber (1878-1965), Kudüs İbrani Üniversitesi Sosyal Felsefe Bölümü'nde profösör idi.

Nietzsche çok uzun yaşayan "son insanlardan" bahseder, onların göz kırptıklarından:

Also sprach Zarathustra'nın "Önsöz"ünde (1883 baskısı, n.5) M.H. *Was heißt denken?* adlı eserinde bunu alıntılıyor ve yorumluyor (1954, s. 28.).

79

M.H., 21 Nisan 1952; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Bu bizim için çok daha iyi oldu. 19 Mayıs'ta yola çıkarsan belki dersime de katılabilirsin. Cuma günü 17-18 arası dersim var:

H.A. mayıs ayında geldiği Freiburg'da (muhtemelen 19 Mayıs Pazartesi) bir hafta kalmıştır ve M.H. ile defalarca görüşüp 23 Mayıs'ta bir dersine katılmıştır. İkinci gelişinde bir dersine daha katılmış (30 Mayıs), eşine de bu ziyareti ayrıntılarıyla bildirmiştir. Her iki gelişi de Elfriede Heidegger'in kıskanmasına neden olmuştur, bkz. *Arendt-Blücher-Briefwechsel*, s. 253 ve s. 274. Freiburg'a ziyaretiyle ilgili H.A.'nın *Denktagebuch*'unda kayıtlar bulunmaktadır ve "Heidegger Kolleg" başlıklı (30.5.52) uzun bir pasaj mevcuttur. M.H.'nin 1952 yaz sömestirinde verdiği ders bir önceki sö-

mestirin dersinin devamıdır, bkz. s. 129, 131. H.A. ikinci bölümün (*Was heißt Denken?*, 1954, s. 91-101, 153-159) üçüncü ve dördüncü derslerine katılmıştır, bkz. M.H.'nin 15 Aralık 1952 tarihli mektubu, s. 134.

İkinci baskı el baskısı olarak ve kötü bir kâğıda yapıldı:
Holzwege'nin ikinci baskısı kastediliyor. Bu baskının H.A. nüshası terekede mevcut değil.

Belki Paris'ten Jean Beaufret'i tanırsın:
Bilgilerimize göre H.A. ve J. Beaufret hiç karşılaşmamışlardır.

Mektuptaki ek sana özel:
Bilinmiyor.

80

M.H., 5 Haziran 1952; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

H.A.'nın Freiburg ziyaretlerinden sonra yazılmış bir mektup, bkz. bir önceki mektubun ilk dipnotu H.A., Heinrich Blücher'e 13 Haziran 1952'de yazdığı mektuba göre (*Arendt-Blücher-Briefwechsel*, s. 288) M.H.'nin direktifine uymuş ve bir daha Freiburg'a gitmemiştir. Muhtemelen M.H.'yi 15 yıl sonra, 1967'de tekrar görmüştür, bkz. s. 154.

81

M.H., 15 Aralık 1952; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Doğum günün için gelmesi gereken selam, yılbaşı selamı olarak geliyor şimdi:
M.H. mektubunun ilk sayfasına çapraz olarak ekte şunları yazmıştır: *Baskı iki makale içermektedir: "Logos" ve "Was heißt Denken?"* (*Merkür* dergisinin son sayısında).

Ekim başında Bühlerhöhe'de Prof. Stroomann'ın 65. doğum yılı münasebetiyle Gerog Trakl hakkında bir konferans verdim:

Tam tarih: 7 Ekim 1951; Konu: "Georg Trakl: Eine Erörterung seines Gedichtes" "Thomas Mann'ın *Zauberberg*"indeki Hofrat Behrens'in türünden bir doktor" (Safranski, *Ein Meister aus Deutschland*, s. 451) olan Gerhard Stroomann (1886-1957), Baden-Baden'deki kürevi "Bühlerhöhe"'nin kurucusu ve başkanıdır.

Jaspers bana yakın bir zamanda yazdı:

Karl Jaspers'den Martin Heidegger'e, 24. 7. 1952 (*Heidegger-Jaspers-Briefwechsel*, s. 207-211).

Jaspers'le ağustosta dağlarda beraber olduğunu söylemiştin:

H.A. 1952'de 31 Temmuz'dan 8 Ağustos'a kadar St. Moritz'de Jaspers çiftini ziyaret etmiştir, bkz. oradan eşine gönderdiği mektuplar (*Arendt-Blücher-Briefwechsel*, s. 319, s. 324)

82

M.H., 6 Ekim 1953; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Senin güzel hatıran:

Muhtemelen 26 Eylül 1953'teki 64. doğum günü için.

Freiburg'daki ilk karşılaşmamızda Divan'dan alıntıladığın o mısralar hangileriydi? Hatırlıyor musun?

H.A.'nın alıntı yaptığı şiirlerin bir çoğu Goethe'nin *West-östlichen Divan* isimli eserindendi. Sonraları M.H.'ye yazdığı bir mektupta, tekrar görüşmelerine binaen (1950), "Unbegrenzt" isimli şiirden bir parçayı yazmıştır, bkz. s. 154.

83

M.H., 21 Aralık 1953; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Her iki resimle....beni çok mutlu ettin:

Resimler bilinmiyor.

Münih'te verdiğim Teknik hakkındaki konferanstan muhtemelen haberin var:

Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi'nde yapılan, 18 Kasım tarihli sunuşun konusu "Die Frage nach der Technik". Safranski (*Ein Meister aus Deutschland*, s. 453) bu konferans üzerine şunları yazmıştır: "Bu akşam ellili yılların Münih'indeki bütün beyinler bütünleşmiştir Savaş sonrası Almanya'da belki de Heidegger'in en büyük umumi başarısı budur."

11 Aralık'ta Kessel'de 28 yıl önce Dilthey ve Tarihsellik hakkında konferans verdiğim cemiyette konuşma yaptım:

Kurhessische Gesellschaft für Kunst und Wissenschaft, bkz. s. 19, 1953'deki sunuşun konusu: .insan şairane mukimdir

84

M.H., 21 Nisan 1954; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt, mühürlü mektup başlığı: Heidegger, Freiburg i. Br.-Zähringen, Rötebuck 47

Tercüme meselesini üstlenip yoğun bir şekilde ilgilenmen:

Sein und Zeit'ın Edward Robinson (Kansas University) tarafından İnglizceye çevirisi, bkz. bir sonraki H.A.'nın mektubuna (85. mektup ve 83a.).

Prof. Jäger:

Muhtemelen dilbilimci Hans Jaeger (1898-1971), yirmili yıllarda Amerika'ya göç etmiş ve orada farklı üniversitelerde ders vermiştir. En son (1947), Bloomington Indiana University'de Alman Edebiyatı Profesörü idi. Heidegger üzerine İnglizce iki araştırma yayımlamıştır; Almancası: H.J., *Heidegger und die Sprache*, Bern-Münih: Francke, 1971.

Henry E. Beissel / John W. Smith / Edith Kern / Elizabeth Williams:
Bunlardan hiçbirinin Heidegger eseri çevirileri yayımlanmamıştır.

Konefarnlar ve makalaler:
1954'te Neske, Pfullingen'den, *Vorträge und Aufsätze* çıkmıştır.

Bultmann Jaspers'in hücumundan fena şekilde etkilenmiş:
27 Nisan 1953'te Basel'de İsviçreli teologlar gününde Karl Jaspers "Wahrheit und Unheil der Bultmannschen Entmythologisierung" konulu bir sunum yapmıştır. Bu sunumu Alman dergisi *Merkür* 1953'te kasım ve aralık aylarında yayımlamıştır. Bultmann *Schweizerische Theologische Umschau*'da buna karşılık vermiş ve bunun üzerine Jaspers ayrıntılı bir mektup ile cevap vermiştir. Bu fikir ayrılığı neticesinde oluşan yazışmalar yayımlanmıştır: Karl Jaspers ve Rudolf Bultmann, *Die Frage der Entmythologisierung*, Münih: Piper (Serie Piper, 207), 1954. Ayrıca bkz. H.A.'nın Jaspers'e yazdığı, Bultmann'a saldırısıyla ilgili ayrıntılı ve kısmen eleştirel açıklamalar yaptığı mektubu (13 Temmuz 1953), *Arendt-Jaspers-Briefwechsel*, s. 257-259.

Muhteşem bir çalışma...Hölderlin ve Heidegger:
Beda Allemann, *Hölderlin und Heidegger*, Zürich-Freiburg: Atlantis, 1954.

Hümanizma Mektubu'nun Fransızca tercümesi:
Kastedilen: "Lettre sur l'humanisme I-II": *Cahiers du Sud 40(37)*, 1953, Nr. 319, s. 385-406; 40, 1953-54, Nr. 320, s. 68-88. Eserin çevirmeni, *Was ist Metaphysik?* (1929, *Wegmarken*'de tekrar basılmıştır) eserini de çeviren ve Séminaires du Thor'a katılanlar arasında olan Roger Munier'dir.

85

H.A., 29 Nisan 1954; daktilo ile yazılı mektubun kopyası (imzalı), HAPapers, mektup başlığı daktilo ile yazılı: Hannah Arendt, 130 Morningside Drive, New York 27, N.Y.

H.A. mektubun bir kopyasını da Robinson'a göndermiştir.

Varlık ve Zaman'ın İngilizce baskısı:

M.H., *Being and Time*, Almanca 7. baskının John Macquarrie ve Edward Robinson tarafından çevirisi, 1962'de Harper & Row, New York'ta yayınlamıştır. *Varlık ve Zaman*'ın şimdiye kadar en sık kullanılan İngilizce çevirisidir. Yeni bir çeviri (7. baskıdan sonra) Joan Stambaugh tarafından yakın tarihte yapılmıştır: *Being and Time: A Translation of* Sein und Zeit, New York: State University of New York Press, 1996 (bkz. s. 336).

Ona da mufassal bir cevap yazdım:

Robinson'a gönderilen 16 Nisan 1954 tarihli mektubun (daktilo ile sık yazılmış beş sayfa) bir kopyası HAPapers'te (Cont. 59, Folder "Heidegger, Martin, correspondence regarding, 1952-74") muhafaza edilmektedir.

Geçen kış büyük üniversitelerin bazılarında verdiğim derslerden:

H.A. 1953/54 kışı Princeton University, Harvard University ve University of Notre Dame'de hem ders vermiş hem de konuşmalar yapmıştır, bkz. bir sonraki mektup.

86

H.A., 8 Mayıs 1954; daktilo ile yazılı, mektubun kopyası, TArendt (imzasız)

Mektubun arka sayfasında, muhtemelen gönderdiği mektupta olmayan analiz notları mevcut (2'ye ek: . *gençliğimde senden öğrendiklerim): bu bugünkü cemiyeti analiz etmeme yardımcı olmalı. Bu cemiyet bir çalışan toplum olarak çalışma sürecine üretimi de dâhil etmiş ve bu yüzden de sözümona ihtiyaç maddesi denilen maddeler artık ihtiyaç için değil, bilakis aslında tüketim için üretilir. Bu durum politik olarak sürdürülür."* Yazı burada bitiyor. H.A. bu mektupta

bildirdikleriyle bir kitap konseptine işaret ediyor, ancak kitap University of Chicago'daki (Nisan 1956) derslerinden sonra *The Human Condition* başlığı ile bir şekil almıştır.

"Felsefeye yeterince hâkim değil":
M.H.'nin 21 Nisan 1954 tarihli mektubundan bir alıntı, s. 138.

"Ooo ne kadar uzak/ ve her yol/ yakınlar içinden":
İlk sıra M.H.'nin H.A.'ya gönderdiği Nisan 1950 tarihli mektubunda yazdığı şiirden alıntı, s. 92.

Hümanizma Mektubu burada daha önce tercüme edilmiş:
Über den Humanismus'un ilk İnglizce çevirisi 1962'de yayımlanmıştır: M.H., "Letter on Humanism", çev. Edgar Lohner: *Philosophy in the Twentieth Century: An Anthology*,. William Barrett ve Henry D. Aiken, New York: Random House, cilt 2 (1962), s. 271-302., bkz. s. 138.

Partisan Rewiew'in editörü:
Kastedilen Rus asıllı Philip Rahv (1908-1973), William Phillips ile birlikte 1934'den 1969'a kadar *Partisan Review*'i çıkarmıştır.

"Her olağan varoluşun içinde hükmeden ve hükmedilen vardır"
bkz. Aristoteles, *Politik* 1332 b 12; H.A. tarafından yorumlanmıştır, "Was ist Autorität?": *Fragwürdige Traditionsbestände im politischen Denken der Gegenwart*, s. 117-168, s. 146.

Agathon (αγαθον)- kalon (καλον)
İyi olan / iyi - güzel olan.

Bu kış ilk defa Princeton'daki seri seminerlerde konuları deneysel surette sunmayı denedim:
H.A.'nın (8 Ekim ve 12 Kasım arası, 1953) "Karl Marx and the Tradition of Western Political Thought" başlığı ile Princeton Üniversitesi'nde verdiği altı ders; ayrıca 3-4 Mart

1954'te, University Notre Dame'de, üç bölümden oluşan bir ders: "Philosophy and Politics: The Problem of Action and Thought After the French Revolution"; son olarak Harvard Üniversitesi'nde iki sunum, birisi muhtemelen totalitarizmin özü ve onu "anlamaktaki" sorunlar üzerine (bkz. "On the Nature of Totalitarianism: An Essay in Understanding": H.A., *Essays in Understanding*, s. 328-360). Bahsi geçen dersler H.A.'nın *Fragwürdige Traditionsbestände im politischen Denken der Gegenwart* (1957) Almanca neşriyatının temelini oluşturuyorlardı.

Maritain:

Fransız filozofu Jacques Maritain (1882-1973) 1948'den itibaren Princeton Üniversitesi'nde ders vermiştir.

Heinrich New School'daki haftalık ders seminerlerinin yanında yaklaşık iki yıldır bir kolejde ders veriyor.

H.A.'nın ikinci eşi Heinrich Blücher 1952'de Bard College'inde (Annandale-on-Hudson / Staat New York) felsefe profesörü olmuştur. 1950'den beri, Manhattan'daki (Stadt New York) New School for Social Research'da sanat tarihi ve felsefe dersleri veriyordu.

Kitabımın Almanca tercümesi:

The Origins of Totalitarianism'in Almanca çevirisi *Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft*, sonbahar 1955'te Europäischen Verlagsanstalt'dan çıkmıştır, Frankfurt am Main.

Kışın gönderdiğin, konuşmalardan yani öyle ya da böyle yorum olarak yanlış anlaşılan konuşmalardan bahseden mektubun beni özellikle memnun etti:

bkz. s. 136.

Böyle bir şeyi sevgili Friedrich'e senin yorumların etrafında gelişen bir yazılı münakaşada anlatmaya çalıştım:

HAPapers'de H.A.'nın Hugo Friedrich'e yazdığı 15 Temmuz 1953 tarihli bir mektubun kopyası mevcut. Bu mektupta H.A., M.H.'nin "Yorumlaması" üzerine uzun bir pasaj yazmıştır. Söz konusu olan M.H.'nin Trakl-Interpretation'udur ("Georg Trakl: Eine Erörterung seines Gedichts"). H.A.: *Heidegger konusunda sizinle hemfikir değilim, özellikle Heidegger'in yorumlaması hususunda. "Cebrilik" Picasso'daki "Tahrifler" denilen kavramdan farklı değildir. Bu son oluşumla (aslında Cézanne'dadır bu ve her şey orada başlıyor) dünya artık resmedilmiyor (Fotoğraf sanatı resim sanatını Cocteau'nun o meşhur sözünden sonra gerçekten azat etmiştir), öyle ki insan üç boyutlu bir mekânda resimdeki perspektif içinde gösterilmek zorundadır; ressam tam tersine böyle resmetmiyor, resmin merkezinde oturuyor ve resimden "düzlemsel olarak", asıl insani üç boyut zuhur ediyor; yukarı-aşağı, sağ-sol, ön-arka.*
Heidegger bana öyle geliyor ki, söz konusu eser hakkında önce bir haber sonra da bir yorum yapan o roportaj formunda yorumlar yapmıyor artık. Bunun yerine eserin merkezinde oturuyor ve o bunu (geleneksel bir kendini yanlış anlama içinde bana hâlâ göründüğü gibi) söylenmemiş olanı tanımlıyor. Her hâlükârda bu, okurun ve dinleyicinin oturabildiği, boş bırakılmış bir alandır. Sonuçsal metinlerden (bildirilebilir) canlı bir konuşmaya dönerek eser buradan oluşuyor ki bu konuşmaya muhalefet mümkündür. Size cebrilik olarak görünen şey bana özel bir canlılık olarak görünüyor, yani bu eserde yer alan mekânda oturarak düşünceyle düşünülen, şiir söylemekle şiir olarak söylenmiş olan arasındaki fark ortadan kalkıyor, tıpkı aslında o, oluşum esnasında hiç yokmuş gibi. (Yeats'i tanır mısınız?, 20. yy'ın en büyük İngiliz şairi olduğu kanaatindeyim. O diyor ki: Who can behold the dancer from the dance? Bu söz Picasso için olduğu gibi Heidegger için de geçerli.) Heidegger bunu yazardan, söylenmeyenden (bazen bunu kastediyor görünse de)

söylemiyor, tam tersine o söylenememiş olanın alanına bakıyor ki bu söylenememiş olan her büyük eserde özgün bir diğeri olarak mevcuttur. Buradan ve bundan dolayı bütün bu eser oluştu ve şekillendirildi. Bu eserde o kanaatteyim ki o tam bir ustadır, Picasso gibi. Fakat burada tabii ki "yorumlayan", "yorumlanan"dan daha ağır olabilir. Fakat daha sonra eseri canlı kılmak yerine onu zorladığı için her şey "cebri"leşiyor. Bana öyle geliyor ki, Trakl'da onun başına gelen -ki Trakl'da ayrıca kanaatimce oldukça önemli şeyler var- büyük bir şair olmadığıdır, tek tek güzel dizelerine rağmen. Ayrıca insan bunu sembollerle gerçekleştirdiğinde ise mesele ilerlemiyor, semboller Trakl'da maalesef önemli bir rol oynuyor.

Political Science Association'daki (Amerika'nın kuruluş yıldönümünde) konferans:

Chicago'da gerçekleşen APSA-yıllık oturumunda (8-12 Eylül 1954) H.A. "Concern with Politics in Recent European Philosophical Thought" üzerine bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada ilk defa H.A.'nın "siyasi" felsefi görüşünün (bir tarafta geleneksel Avrupa felsefesinden uzaklaşma, diğer tarafta Amerikan empirik-siyaset bilimsel yakınlaşma) hatları belirginleşmiştir. Heidegger, geleneklerden kopuş yolunu açık bırakan "tarihsel" bir felsefenin temsilcisi olarak gösterilmiştir. "Technik-Vortrag" dile getirilmiş fakat ayrıntılarıyla tartışılmamıştır.

87

M.H., 10 Ekim 1954; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

16-18 Ekim'de Konstanz'da mezun olduğum lisenin 350. yıl kutlamaları var:

Lisenin armağan kitabı için "Aletheia (Heraklit, Fragment 16)"yı yazmıştır.

Dili ilgilendiren meseleler hâlâ yeterince çalışılmış değil:
1959'da Neske'den çıkmıştır: *Unterwegs zur Sprache.*

88

M.H., 17 Aralık 1959; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Son yayımlanan iki yazım:
Gelassenheit ve Unterwegs zur Sprache

Güzel dileklerin ve selamın için teşekkür ediyorum. Basel'den sonra kasıtlı olarak yazmadım:
H.A., 1959'un eylül ve ekim ayı Avrupa'ya gelir. Hamburg'da Lessing ödülüne (28. 9. 1959) layık görülen H.A. oradan Berlin'e geçmiş ve sonrasında İtalya'yı ziyaret etmiştir. 23 Ekim'den itibaren bir hafta boyunca Basel'de Jaspers'in yanında kalmış, oradan Frankfurt, Köln ve Brüksel'i ziyaret etmiştir. M.H.'nin 70. doğum günü nedeniyle 26 Eylül'de Hamburg'a bir telgraf göndermişti. H.A.'nın seyahati, bu arada yayımlanmış olan yazışmalar (Karl Jaspers, Heinrich Blücher ve Mary McCarthy) vesilesiyle kapsamlı bir şekilde belgelenmiştir.

Spektrum'da yenilerde çok güzel bir fotoğrafını gördüm:
bkz. Pipers yayınevinin (*Literaturkalende Spektrum des Geistes*, 9. Jg., 1960, s. 111) yaptığı ilan, ayrıca burada H.A., *Rahel Varnhagen: Lebensgeschichte einer deutschen Jüdin aus der Romantik*'in yazarı olarak tanıtılıyor; bkz. 12. resim

Not: Sayfalar yapıştırmak için:
Özel gönderilmiş yayınlara yapıştırılmak üzere küçük kâğıtlar. H.A.'nın *Gelassenheit* yazısı Bard-College kütüphanesinde mevcut; *Unterwegs zur Sprache* bulunamamıştır.

89

H.A., 28 Ekim 1960; daktilo ile yazılmış mektup, TArendt. Bu mektubun TArendt'te mevcut el yazısıyla yazılı (düzeltilmiş) bir taslağı da var. Buradaki mektup, düzeltilmiş mektubun daktilo ile yazılmış kopyası. Mektup "Hannah" imzası taşıyor.

Yayınevine sana bir kitap göndermelerini söyledim:

Bahsi geçen eser, *The Human Condition*'un Almanca baskısı. H.A.'nın kendi çevirisi olarak, *Vita activa oder Vom tätigen Leben* adıyla 1960'da Kohlhammer yayınevinden çıkmıştır. TArendt'te mektubun kopyası ve el yazısıyla yazılmış, düzeltilmiş taslağın haricinde bir de üzerinde H.A.'nın ithafını yazdığı küçük bir not kâğıdı var (US-ebadında):

Re Vita activa:
Bu kitabın ithafı atlanmıştır
Bunu sana nasıl ithaf edebilirdim,
sen dostuma,
sadık kaldığım
ve kalamadığım sana,
ve her ikisi de aşkın içinde.

H.A. bu ithafı göndermemiş olmalı. Yayınevinden M.H.'e *Vita activa*'nın bir nüshasının gönderilip gönderilmediği meçhul. H.A.'ya yazdığı mektuplarında bu esere fazla değinmemiştir fakat biliyor olmalıdır, en azından bir defa aralarında konuşulmuş gibi görünüyor (bkz. s. 351, 105. mektubun dipnotu).

90

M.H., 13 Nisan 1965; el yazısıyla yazılmış ve arkasına basılmış bir teşekkür kartı var, TArendt

Adresini bana... Alman Dil ve Şiir Akademisi'nin Yıllığında:

H.A. 1958'de muhabir üye olarak Akademi'ye alınmıştır; yıllık çıkan ve yayımlanan üyelik listesinde adresi mevcuttur.

Gadamer:

Filosof Hans-Georg Gadamer (doğ. 1900) Marburg yıllarında M.H.'nin öğrencilerindendir, bkz. *Philosophische Lehrjahre: Eine Rückschau*, Frankfurt/Main: Klostermann, 1977, özellikle s. 210-221. Marburg'da doktorasını yaptıktan ve özel doçentlik döneminden sonra 1937'de profesör olmuş ve bir yıl sonra geçtiği Leipzig Üniversitesi'nde görevine başlamıştır. 1947'de oradan Frankfurt am Main'a geçmiş ve 1949'dan sonra (1968'de emekli olmuştur) Heidelberg Üniversitesi'nde ders vermeye başlamıştır. Yayımladığı birçok araştırmasında, doğrudan ya da dolaylı yoldan Heidegger'i incelemiştir, özellikle bkz. *Heideggers Wege: Studien zum Spätwerk*, Tübingen: Mohr, 1983.

91

M.H., 6 Ekim 1966; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, iki ekle, TArendt

Platon'un Sophistes'inin yorumlanma denemesinden bu yana uzun zaman geçti.

1924/25 kış sömestirindeki ilk karşılaşmalarını ima ediyor, bkz. s. 11, 274 ve s. 281.

(Eugen) Fink'in Heraklit ve Parmenides hakkındaki semineri:

Bkz. s. 415 (Klostermann, 1970): *Heraklit*. Husserl'in öğrencisi ve özel asistanı olan Eugen Fink (1905-1975) 1948'den itibaren Freiburg Üniversitesi'nde Felsefe ve Eğitim Bilimi profesörü idi. H.A. ile tanışıklıkları öğrencilik yıllarına dayanmaktadır.

Yunanistan'daki üç ikamet:

M.H. Yunanistan'a ilk defa 1962'de gider; seyahatiyle ilgili notlarını *Aufenthalte* başlığı altında, Elfride Heidegger'in 70.

doğum gününe ithaf etmiştir. M.H. Yunanistan'a (iki defa planlanmış ve iptal edilmiş) seyehatiyle "yıllanmış bir hayal"ini gerçekleştirir. Kısa süre sonra ikinci (1964) ve üçüncü (1966) defa Yunanistan'a gider. Dördüncü seyehatini Atina'daki Bilim ve Sanat Akademisi'nin bir daveti üzerine Nisan 1967'de (yalnız) gerçekleştirir. Son defa eşi ile birlikte Mayıs 1967'de Ege adalarını gezmiştir. Yakın bilgi için bkz. Martin Heidegger ve Erhart Kästner, *Briefwechsel 1953-1974*, Heinrich W. Petzet, Frankfurt/Main: Insel, 1986; ayrıca bkz. Petzet, *Auf einen Stern zu gehen*, s. 112, s. 172.

Hölderlin, Sonbahar:

Bu şiir ilk defa 1927 *Gartenlaube*'de basılmıştır, bkz. Friedrich Hölderlin, *Sämtliche Werke (Stuttgarter Hölderlin-Ausgabe*, yay. Friedrich Beissner), 2. cilt (1951), s. 299 (metin), s. 918 (yorum ve açıklamalar). Orada çıkan metnin bir kısmı M.H. alıntısıyla örtüşmüyor. İlk kıtanın dördüncü mısrasında "yüksek parıltı" yerine "neşeli parıltı" yazmaktadır.

Kulübedeki çalışma odamdan bakış:

Solunda bir çeşme bulunan kartpostalın (Georg Wolff: "Nahe der Hütte plätschert Quellwasser aus einer holzverkleideten Röhre in einen Holztrog sureti için bkz. Biemel, *Martin Heidegger*, s. 71. H.A.'ya ulaşan bu kartpostal, Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nin (Deutsche Literaturarchiv Marbach) resim bölümünde muhafaza edilmektedir.

92

H.A., 28 Ekim 1960; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), Yaprak mektup başlığı baskılı: Hannah Arendt, 370 Riverside Drive, New York 25, N.Y. (el yazısı ile "M.H.: 10025" notu eklenmiş) THeidegger. Gönderilmiş ve burada yayımlanmış olan mektubun, ufak farklılıklar gösteren el yazısıyla yazılmış nüshası TArendt'te muhafaza edilmektedir.

İlkbaharın kalbini kırdıklarına ve aşk getirdiklerine sonbahar yeniden şifa kılıyor:

El yazısıyla yazılmış nüshada: "(*den* [tekil zamir] düzeltilip *denen* [çoğul zamir] yapılmış). İlkbaharın kalbini kırdığı kişiye sonbahar yeniden şifa kılıyor." İkinci "den" zamiri uygun hâle getirilmiş.

Aegina, sık sık gittiğimiz yer:

Bu ifade H.A. ve Heinrich Blücher'in 1963 yılında dört haftalığına Yunanistan'a gittiklerini belgeliyor. H.A., Karl Jaspers'e şunları yazmıştır (14. 4. 1963): " dün Aegina'daydık, galiba en güzeli dağın tepesindeki mabed, tüm ada ayaklarının altında. Biraz önce dönmeden oraya tekrar uğramaya karar verdik." (*Arendt-Jaspers-Briefwechsel*, s. 536).

Başlangıç ve son hep aynı şeydir:

Goethe'nin *West-östlichem Divan* eserinden "Unbegrenzt" başlıklı şiirinden alıntı, bkz. *Goethes Werke*, 14 ciltlik Hamburg baskısı, Hamburg: Wegner, 2. cilt (5. baskı, 1960), s. 23.

93

M.H., 10 Ağustos 1967; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Birlikte oluşumuzdan sonraki gün, 28 Temmuz:

H.A. Basel'den döner dönmez (26 Haziran) Freiburg'da Walter Benjamin üzerine bir konuşma yapar ve 1968'de İngilizce ve Almanca olmak üzere iki dilde yayımlatır: "Walter Benjamin". Freiburg Üniversitesi'nin konferans salonunda gerçekleşen sunumu *Institut für Atlantische Studien der University of Massachusetts* organize etmiştir (Prof. Marc Ratner; Heidegger çevirmeni J. Glenn Gray'in bir arkadaşı, bkz. s. 347). Hazırlıklardan haberdar olan M.H. de konferansa katılır ve tanıyanlarını hayrete düşürür. 1952'den sonra H.A. ve M.H. ilk

defa bir araya gelmişlerdir (bkz. s. 310); Paul Celan'ın M.H.'nin kulübesine yaptığı tarihî ziyaretten bir gün sonra (Gerhart Baumann, *Erinnerungen an Paul Celan*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986, s. 59). H.A. ve M.H. konfarnstan bir gün sonra tekrar görüşürler, M.H. yeni çıkmış olan *Der Ursprung des Kunstwerkes (Sanat Eserinin Kökeni)* eserinin bir örneğini bir ithaf yazısıyla hediye eder.

Konuşmana o selamlama tarzıyla başladığında:

H.A. sunumuna coşkulu bir alkıştan sonra, "Sayın Martin Heidegger, Hanımlar ve Beyler!" diyerek başlar (Bilgi, Joachim W. Storck'tan).

Geçenlerde bir özel baskı geçti elime, şu anki Rus felsefesine toplu bir bakış:

Wilhelm Goerdt'in çıkardığı *Die Sowjetphilosophie* (Basel-Stuttgart: Schwabe, 1967) isimli eserin giriş kısmı olabilir.

94

H.A.; 11 Ağustos 1967; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı),

THeidegger. Euler Basel Oteli'nin mektup kâğıdı üzerine

Ve şimdi Klee sergisini görmüyor olmana yazık:

3 Haziran – 13 Ağustos 1967, Basler Sanat Salonu'nda Paul-Klee-Sergisi; öncesinde New York'un Guggenheim Müzesi'nde gösterime sunulmuştu. Paul Klee (1879-1940), M.H.'nin yakından ilgilendiği plastik sanatkârlarından biriydi, 1959'da David Thompson'un koleksiyonunda da bu sanaçının eserlerini görmüştü (bkz. Petzet, *Auf einen Stern zugehen*, s. 154). Krş. Günter Seubold, "Heideggers nachgelassene Klee-Notizen": *Heidegger Studies*, cilt 9, 1993, s. 5-12 ile karşılaştırın.

Mallarme alıntısı için teşekkür:

H.A. bunu sunumunun yazılı metnine koymuştur, bkz. H.A., "Walter Benjamin" (1989 baskısı), s. 241.

95

M.H., 12 Ağustos 1967; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

96

M.H., 18 Ağustos 1967; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Sayfalar:

bkz. bir sonraki mektup.

97

H.A.; 24 Eylül 1967; daktiloyla yazılmış, orijinal mektup (imzalı), ekli, THeidegger

Kant'ın Varlık Hakkındaki Tezi:

Muhtemelen *Wegmarken*'den bir makalenin tashih provasını (bir yaprak) kastediyor. H.A.'nın s.23'ten yaptığı alıntı için bkz. HGA, 9. cilt s. 466.

Yayınevi meselesinde hâlâ yeni bir şey yok:

Harper&Row yayınevinden "Heidegger-Projekt"'i kastediyor olmalı (bkz. H.A.'nın 27. 11. 1967 tarihli mektubu, s. 164). J. Glenn Gray (1913-1977) Colorado Springs'teki Colorado College'inde görev yapmış olan Amerikalı bir filozof. Eşi Ursula Gray ile birlikte M.H.'nin bazı eserlerini İngilizce'ye çevirmiştir. Altmışlardan itibaren ikisi de hem H.A. ile hem de M.H. ile sıkı temasta bulunmuşlardır. Fred Wieck, Harper&Row yayınevinde, M.H.'nin eserlerinden sorumlu editör idi, kendisi de çeviriler yapmıştır.

Elfride:

Bu mektupta ve bundan sonraki mektuplarında H.A. artık Elfride Heidegger'in ismini doğru yazmaya başlar, yani ortada sadece "i" ile.

Kafka, "O":

H.A.'nın kaynak listesi Franz Kafka'nın *Gesammelte Werke'sine* dayanıyor (New York: Schocken, 1946). Ayrıca bkz. Arendt'in önsözde Kafka'nın meseline yaptığı yorum (ilk 1961) *Zwischen Vergangenheit und Zukunft*, s.11 ve H.A., *Das Denken*, s.198.

98

M.H., 29 Eylül 1967; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Kafka Mektupları:

H.A., Kafka'nın *Gesammelten Werke* (yayımlayan Max Brod) içinde yayımlanan, arkadaşı Milena Jesenská'ya yazdığı mektupların bir örneğini göndermiştir (Franz Kafka, *Briefe an Milena*, sonsöz Willy Haas'dan, New York: Schocken, 1952). Şöyle bir ithaf içermektedir: "1967 yazı sohbetlerinin anısına Martin'e. Hannah"

Kojève'nin Hegel kitabı:

Alexandre Kojève, *Introduction à la lecture de Hegel: Leçons sur la phénoménologie de l'esprit de 1933 à 1939 à l'ecole des hautes études*, derleyen ve yayımlayan Raymond Queneau, Paris: Gallimard, 1947, 1962 (dt. Teilausgabe: Hegel: *Eine Vergegenwärtigung seines Denkens. Kommentar zur, 'Phänomenologie des Geistes'*, yayımlayan Iring Fetscher, Stuttgart: Kohlhammer, 1958). H.A.'nın hangi baskıyı gönderdiği bilinmiyor.

Buraya gelmen güzeldi, hoştu:

H.A. 17 Ağustos'ta Freiburg'daydı, bkz. s. 156.

Bodensee ile Yukarı Tuna arasındaki yurt toprağının yolları:
bkz. s. 162, 325.

Gazeteden bir haber: Darmstadt Akademisi şiirine ödül vermiş:
H.A.'ya bilimsel nesir dalında Sigmund-Freud-Ödülü verilmişti. Ödülün verildiği tören 21 Ekim 1967 tarihinde gerçekleşmiştir.

99

M.H., 30 Ekim 1967; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Konuşmalarımızın aşamalarını ve görünürdeki görünmezi kaydeden o çok güzel fotoğraflar için teşekkürler:
Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nin resim arşivinde H.A.'nın muhtemelen Freiburg ziyareti (17 Ağustos) esnasında Minox-fotoğraf makinesi ile çektiği on bir portrenin birer kopyası mevcut. Küçük formatlı kopyaların arkaları H.A. tarafından numaralandırılmış (ilaveten dört tane de kartpostal formatında mevcut), bkz. 15. Resim, ayrıca s. 240.

Karanlıkta:
Georg Trakl'dan bir şiir, M.H. ilk kıtasını alıntılamış. Georg Trakl, *Die Dichtungen: Georg Trakl-Gesamtausgabe*, yayımlayan Wolfgang Schneditz, 3 cilt, Salzburg: Otto Müller, 1948, cilt 1, s. 148. Ayrıca bkz. M.H., "Die Sprache im Gedicht", HGA, 12. cilt, s. 75

Akşam şarkısı:
Georg Trakl'dan bir şiir (s. 81), M.H. dördüncü kıtasını alıntılamış.

100

H.A., 27 Kasım 1967; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), THeidegger

Yukarı Tuna için teşekkür:

Kartpostalı ima ediyor olmalı (Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nde). M.H.'nin kartpostalın arkasına yazdığı şu satırlar; Die obere Donau / Hölderlins "Der Ister" (Ister Tuna nehrinin Latince-Yunanca adı), Friedrich Hölderlin'e ait bir marştan kesit. M.H. 1942 yaz sömestirinde bu marş üzerine bir ders vermiştir. Bu kartpostal M.H.'nin 29 Eylül 1967 tarihli mektubuyla birlikte gelmiş olmalı.

Gelecek bize yaklaşıyor:

bkz. s. 202 ve s. 203

Klopstock'un sözü:

Friedrich Gottlieb Klopstock, parça "Von der Darstellung" (1979): 10. cilt (1855), s. 193-201, s.199.

Ülke bir çeşit ayaklanma içinde:

Üniversitedeki kargaşayı kastediyor. Vietnam savaşı ve bu savaşın Amerika'nın siyaset ve kültür hayatına olan etkisi protesto ediliyordu. H.A. bu tecrübelerini özellikle *Macht und Gewalt*'ta incelemiştir.

Kennedy'nin ölümü hakkındaki Mencester kitabı, Stalin'in kızının sözümona hatıraları:

William Manchester, *Death of a President: November 20-November 25, 1963*, New York: Harper & Row, 1967; Almancası *Der Tod des Präsidenten, 20. bis 25. November 1963*, çev. Karl Berisch, Frankfurt/Main: Fischer, 1967. Svetlana Alliluyeva, *Only One Year*, Rusçadan çev. Paul Chavchavadze, New York-Evanston: Harper & Row, 1969; Almancadan çev. Swetlana Allilujewa, *Das erste Jahr*, Rusçadan çev. Xaver Schaffgotsch, Wien: Molden, 1969.

101

H.A. 17 Mart 1968; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), THeidegger

Was Heisst Denken'ın düzeltilmiş nüshaları:

Was heißt Denken'in İngilizce baskısı: M.H., *What Is Called Thinking?*, çev. J. Glenn Gray, New York: Harper & Row, 1968.

102

M.H., 12 Nisan 1968; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Muhtemelen 60 sayfa:

bkz. s. 238 ve 380.

Merkür'de önemli şeyleri söylediğini:

H.A., "Walter Benjamin" ve s. 345

103

H.A. 23 Ağustos 1968; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), THeidegger

104

M.H., 6 Eylül 1968; orijinal telgraf, TArendt

Ben... René Char:

İkinci Séminaire du Thor. René Char (1907-1988, Fransız şairi ve Résistance üyesi) ve M.H. 1955 yılında Paris'te tanışmışlardı. Aralarında oluşan dostluk neticesinde M.H. sık sık Provence'ye gider. 1966'dan itibaren de Le Thor'da seminerlerde buluşurlar, bkz. *Heidegger Séminaires du Thor* (s. 445).

105

M.H., 11 Eylül 1968; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

H.A., *Denktagebuch*'una şu notu düşmüştür: "Freiburg – Heidegger: 12. 9. 68. Photos – Aphrodite – Vita Activa."

106

H.A. [28 Şubat 1969]; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), THeidegger. Euler Basel Oteli'nin mektup kâğıdı üzerine

Karl Jaspers 26 Şubat'ta ölmüştü. 3 Mart'ta cenaze töreni, bir gün sonrasında da Basel Üniversitesi'nde resmî anma töreni gerçekleşir. Cenaze töreninde H.A., İncil'den hem Almanca hem de İbranice sözler okumuştur (bkz. Klaus Piper, *Erinnerungen an Karl Jaspers*, yayımlayan Klaup Piper ve Hans Saner, Münih-Zürih: Piper, 1974, s. 186). H.A.'nın hitabesi 4 Mart'ta yayımlanmıştır, *Arendt-Jaspers-Briefwechsel*, s. 719.

107

M.H., 1 Mart 1969; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

108

Elfride Heidegger, 20 Nisan 1969, daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), TArendt. (M.H.'nin elinden "Martin")

Nietsche derslerinin notları:

HGA'da yayımlanmış 1936/37 kış dönemi, 1937 ve 1939 yaz dönemi derslerinden 43. 44. ve 47. ciltler kastediliyor.

109

H.A.'dan Elfride H.'ye, 25 Nisan 1969; mektup sureti, daktiloyla yazılmış, TArendt

Tanıdığım, bu alanda müstesna kabul edilen bir kütüphane uzmanına başvurabilirim:

Curt Wormann (1900-1991), bkz. bu ve 17 Mayıs 1969 tarihli mektup (s. 173)

Muhtemelen Library of Congress'in El Yazmaları Bölümü müdürüne de başvurabilirim:

Bahsi geçen kişi David. C. Mearns'tir. H.A. ile tanışmış olmalı, zira 1964 yılında H.A.'nın kendi terekesini Library of Congress'e vereceğine dair sözleşmeler imzalanmıştı. 1965'ten itibaren de H.A. terekesini göndermeye başlamıştır.

Glenn Gray bana daha yeni kötü bir gripten bahsetmiş:

13 Nisan 1969 tarihli Glenn Gray'den H.A.'ya mektup. Mektup HAPapers'te muhafaza edilmektedir.

110

Elfride Heidegger, 28 Nisan 1969, daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), TArendt. M.H.'nin el yazısıyla yazılmış ekiyle

Fotoğraflar ve Basel'den gelen film için teşekkürler:

Sözü geçen fotoğrafların ve görüntülerin hangileri olduğu tespit edilememiştir. Hans Saner'in yayımcıya gönderdiği bir bildiriye göre H.A. Jaspers'in Totenbilder'lerini M.H.'ye göndermesini ondan rica eder. Kendisi bu ricaya ancak haziran ayında cevap verir ve M.H. de 1969 yılının ağustos ayında teşekkürlerini iletir.

111

H.A.'dan Elfride H.'ye, 17 Mayıs 1969; daktilo ile yazılmış, (elyazısı ile bir cümle ve imza eklenmiş), THeidegger. TArendt'teki suretinde, el yazısıyla yazılmış ekler mevcut değil; ayrıca orijinal mektubun kenarındaki daktilo ile yazılmış bir paragraf eksik.

Yale, Metafiziğe Giriş Yale'in yayınevinden çıktı:

M.H., *Introduction into Metaphysics*, çev. Ralph Manheim, New Haven: Yale University Press, 1959.

Yıllar önce sahipsiz Yahudi kültür mirasını araştırırken:

H.A. 1949'dan 1952'ye kadar "Jewish Cultural Reconstruction"da yetkili yöneticidir, bkz. s. 300.

112

M. ve Elfride H., 4 Haziran 1969; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup (imzalı), TArendt. Üstünde Martin Heidegger, Freiburg i.Br.-Zähringen, Rötebuck 47 bilgilerinin basılı olduğu, hazır mektup kâğıdı üzerine.

113

M.H., 23 Haziran 1969; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

114

M.H., 2 Ağustos 1969; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Dominique Fourcade:

Fourcade (doğ. 1938; önemli Fransız şairlerinden biri), 1971'de René Char anısına bir derleme hazırlar. Burada M.H.'nin şiirleri "Gedachtes / Pensivement" başlığı altında yayımlanmıştır, bkz. s. 209, ayrıca bkz. s. 178, 336.

Marbach ile çok güzel bir anlaşma husule geldi:

Detaylar için bkz. "Das Martin-Heidegger-Archiv", in: Bernhard Zeller, *Marbacher Memorabilien: Vom Schiller-Nationalmuseum zum Alman Edebiyat Arşivi, 1953-1973*, Marbach am Neckar: Deutsche Schillergesellschaft, 1995, s. 479.

Oradaki ikametinizin kalan kısmında size iyi dinlenmeler diliyoruz:

H.A. ve eşi Heinrich Blücher mayıs ayının sonundan beri Avrupa'daydılar. Esasen bu seyehat Lago Maggiore'nin üstünde kalan ve İsviçre'nin küçük bir kasabası olan Tegna'da bir tatildi.

Not: H. Jonas ile sohbet çok memnuniyet vericiydi.

M.H. ve Hans Jonas (bkz. s. 277), Jonas'ın talebi üzerine Zürih'te buluşurlar. Jonas'ın bu görüşmeyle ilgili izlenimleri için bkz. bir sonraki mektup. Ayrıca bkz. geriye dönük, Jürgen Werner'in Jonas ile roöportajı (J.W., "Von der Macht des Guten: Der Philosoph Hans Jonas", *Frankfurter Allgemeine Magazin*, Nr. 500, 29. Sept. 1989, s. 13-24, s.18 ve 20). Heidegger'in Jonas hakkındaki "teolojiden tamamen uzaklaştığı" yönündeki yorumu, 1964'te alevlenen "Heidegger ve Teoloji" konulu tartışmayla alakalı olabilir (bkz. s. 359).

115

H.A. [28 Şubat 1969]; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), THeidegger

Daha yeni Du Tohr seminerini okudum:

İkinci Séminaire du Thor'un protokolü özel baskı olarak çıkar: "Séminaire tenu par le Proffesseur Martin Heidegger sur la Differenzschrift de Hegel"

Logik'in ilk baskısı:

Nürnberger Logik (1812-1816) diye de anılan Hegel'in eseri *Wissenschaft der Logik* 'in ilk baskısı kastediliyor; ilk cildini 1966'da Vandenhoeck & Ruprecht tıpkı basım olarak çıkarmıştır.

Differenzschrift:

G.W.F. Hegel, *Differenz des Fichte'schen und Schelling'schen Systems der Philosophie* (1801). Bir nüshasını (Hamburg: Meiner [Philosophische Bibliothek, 62a], 1962) M.H., H.A.'ya hediye etmiştir. Üzerinde M.H.'nin eliyle yazdığı şu not mevcuttur: "1969 yazının anısına Hannah için -Martin", Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nde bulunmaktadır.

116

H.A., Eylûl 1969; daktilo ile yazılmış, çoğaltılmış müsvedde (ekstra bir kâğıt üzerine elle yazılmış ithaf), THeidegger

Bir örneği de HAPapers de mevcut olan müsvedde, H.A.'nin 25 Eylûl 1969 New York'ta kayda alınan ve Bayerischen Rundfunk 'ta "Nachtstudio" programında yayımlanan konuşmasının aslıdır. Kayıt bandı hâlâ mevcuttur. Kayıttaki konuşma basılı metin olan "Martin Heidegger ist achtzig Jahre alt"dan çok fazla uzaklaşmamış. Önce *Merkür*'de (Sayı 10, 1969; dipnotlar eklenmiş), sonra *Menschen in finsteren Zeiten*'de (orijinal metne göre şekil verilmiş dipnotlarla). Bu baskıda M.H.'ye gönderilen metin hiçbir değişikliğe uğramadan, yukarıdaki edisyonun mantığına uygun olarak dipnotlarda hafif değişikliklerle yayımlanmıştır.

117

H.A., Eylûl 1969, M.H.'ye 80. doğum gününde takdim edilen "Tabula gratulatoria"daki sayfa, kaset Heidegger ailesinindedir.

Bir taslağı HAPapers'de mevcut (Cont. 59, Folder: "Heidegger, Martin, mektuplaşmalar, 1952-74"). Burada verilen metin, M.H.'nin ölümünden sonra yayımlanan metinden sonrakidir: *Dem Andenken Martin Heideggers: Zum 26. Mai 1976*, Frankfurt am Main: Klostermann, 1977, s. 9. Parola olarak seçilen Hölderlin-Satırları şiirin sonunda yer almaktadır. "Der Archipelagus", Hölderlin, *Sämtliche Werke* (Hellingrath baskısı, tam bilgi için bkz. s. 292, cilt 4, s. 88-101, s. 101 (H.A.'ya vurgu).

118

M.H., 27 Kasım 1969; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Radyo konuşması:

bkz. s. 178 -192

Paeschke:

Hans Paeschke (doğ. 1911) *Merkür*'ün uzun yıllar (1947-1978) yayımcısı. "Merkür'deki metin"le radyo konuşmasını

kastediyor, "Martin Heidegger ist achtzig Jahre alt" başlığı altında yayımlanmıştır.

Süddeutschen Zeitung'daki yazı:

SZ gazetesi 27/28 Eylül 1969 tarihlerinde bu konuşmanın bir özetini yayımlamıştır.

Tabula gralutario'daki yazı:

Bu kitapta basıldı, s. 192.

Messkirch ve Amriswil'deki kutlamalar:

Meßkirch'deki kutlama için bkz. *Martin Heidegger zum 80. Geburtstag von seiner Heimatstadt Messkirch* (Werkverzeichnis Heidegger, s. 422). Amriswil im Thurgau'daki resmî kutlama (İsviçreli öğretmen Dino Larese tarafından organize edilmiştir) 28 Eylül'de gerçekleşmiştir, detaylar için bkz. Zeller, *Marbacher Memorabilien* (tam bilgi s. 329), s. 480, 482.

Heidelberg Bilim Akademisi'ndeki kolokyumun metni:

20 ve 21 Haziran 1969: Heidelberger Bilim Akademisi'nde "Heidegger'in Felsefesi" başlıklı bir kolokyum gerçekleşmiştir. Kolokyuma sunumlarıyla Jean Beaufret, Hans-Georg Gadamer, Karl Löwith ve Karl-Heinz Volkmann-Schluck katılmışlardır, *Die Frage Martin Heideggers* adı altında yayımlanmıştır, tam bilgi için bkz. s. 450.

Messkirch'deki konuşma:

Meßkirch belediyesi tarafından *Ansprachen zum 80. Geburtstag am 26. September 1969 in Meßkirch* adı altında basılmıştır.

Alman ikinci kanalındaki program:

24 Eylül'de ZDF televizyon kanalında M.H.'nin bir röportajı yayımlanmıştır. (Röportajı yapan 1927 doğumlu Richard Wisser, o dönemde Mainz Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür) Wisser'in kayıtları ile ilgili ilk yayını 1970 yılında

Alber Yayıncılık yapmıştır, (*Martin Heidegger im Gespräch*, Richard Wisser); tıpkı basım: *Antwort: Martin Heidegger im Gespräch*, Günther Neske ve Emil Kettering, Pfullingen: Neske, 1988, s. 17-76.

Amriswil'deki konuşma:

Amriswil'de Hans-Georg Gadamer ve Emil Staiger konuşma yaparlar, M.H. de teşekkür konuşması yapar. Staiger ve Heidegger'in konuşmaları NZZ'de (aşağıda) basılmıştır. Gadamer *Die Frage Martin Heideggers*'in ön baskısını takdim eder. Amriswil'deki konuşması ("Der Denker Martin Heidegger") Heidelberger Bilim Akademisi'nin yayımına alınmıştır (bkz. s. 62-68).

H. Jonas'ın yazısı:

Hans Jonas, "Wandel und Bestand: Vom Grunde der Verstehbarkeit des Geschichtlichen": *Durchblicke* (tam bilgi için bkz. s. 422), s. 1-26.

NZZ'den iki yazı, 21. IX ve 5.X.1969.

Neue Zürcher Zeitung, Nr. 579 (21.9.1969, s.51) Gion Condrau'nun "Martin Heidegger und die schweizerische Psychiatrie: Zum 80. Geburtstag des deutschen Philosophen" başlıklı katkısıyla birlikte M.H.'nin "Zeichen" başlıklı kısa metnini yayımlar. Ayrıca gazetenin 606. sayısında (5.10.1969, s.51) Emil Staiger'in Amriswil'de yaptığı "Martin Heidegger" isimli konuşmayı ve M.H.'nin kabul konuşmasını "Fragen nach dem Aufenthalt des Menschen" editoryal başlığı altında yayımlamıştır.

1964'ten bir metin:

M.H.'nin Drew Üniversitesi'nde gerçekleşen "The Problems of Non-objectifying Thinking and Speaking in Contemporary Theology" isimli konferansın organizatörlerine yazdığı mektubu ile birlikte Tübinger-Marburger Konferansı "Phänome-

nologie und Theologie" basılmıştır: "Einige Hinweise auf Hauptgesichtspunkte für das theologische Gesprăch über 'Das Problem eines nichtobjektivierenden Denkens und Sprechens in der heutigen Theologie'" M.H. konferansa (9-11 Nisan 1964) katılmayacağını bildirince, yerine baş konuşmacı olarak Hans Jonas davet edilir. "Heidegger and Theology" başlıklı bu eleştirel konuşma ABD'de bir tartışmanın başlamasına neden olumuştur. Bu konuşmanın Almancası "Heidegger und die Theologie" adı altında önce *Evangelische Theologie* dergisinde (24.Jg., 1964, s. 621-642) yayımlanmış ve sonra tekrar basılmıştır: *Heidegger und die Theologie: Beginn und Fortgang der Diskussion* (yay. Gerhard Noller, Münih. Kaiser, 1967, s. 316-340); bu baskıda da bkz. s. 177.

119

H.A., Noel 1969; daktilo ile yazılı orijinal mektup (imzalı), THeidegger

Yılbaşının akabinde iki haftalığına Chicago'ya gideceğim:
H.A., 1967'den beri New York'taki Graduate Faculty der New York School for Social Research'da işinin "university professor" olarak sabit olmasına rağmen, Chicago Üniversitesi'ndeki (Committee on Social Thought) eski meslektaşlarına ve öğrencilerine karşı kendini sorumlu hissediyordu ve 1970'in Ocak ayında onlara "Thinking" üzerine ders ve seminer vermeyi kabul etmişti. Daha öncesinde Loyola Üniversitesi'nden fahri doktora ünvanı almıştı ki, bu aynı zamanda bir konferans verme ve bir sempozyuma katılma mecburiyeti içermekteydi, bkz. H.A.'nın aşağıdaki mektubu.

Zur Sache des Denkens (...) defalarca ve içine girerek okudum:
H.A.'nın *Denktagebuch*'u nisan ve e ylül aylarında M.H.'ye ait *Zur Sache des Denkens* ile de ilgilendiği, düşünmek üzerine uzun yazılar içermektedir. Daha sonra oluşan *Vom Le-*

ben des Geistes isimli eserinin içerdiği birçok düşünce burada özetle görülmektedir. Bu baskıda bkz. H.A.'nın *Zur Sache des Denkens*'den de alıntı yaptığı 116. mektup ve aynı zamanda 121. mektup.

Snell...Endtdeckung des Geistes:

Tam başlık: Bruno Snell, *Die Entdeckung des Geistes: Studien zur Enstehung des europäischen Denkens bei den Griechen*, Hamburg: Claassen, 3., 1955. H.A.'nın bildirdiği sayfa sayıları Snell'in eserininki ile örtüşmektedir.

Fourcade'den etkileyici bir mektup:

Mektup HAPapers'de (Cont. 9) korunmuştur. Fourcade, H.A.'nın bir mektubuna (mektup mevcut değildir ama bkz. s. 178) cevap verir ve ayrıca şunları yazar: Heidegger, dont vous ne serez pas surprise d'apprendre que c'est lui, ce profond génie, qui le premier nous fit un jour, de vive voix, votre éloge, et nous engagea à lire vos ouvrages"

Joan Stambaugh:

N.Y. Hunter College'inde felsefe profesörü olan Amerikalı Joan Stambaugh (doğ. 1932) eğitimini Freiburg'da tamamlamış ve doktorasını da burada yapmıştır (Konusu: Nietzsche, hocası Wolfgang Struwe). M.H.'nin birçok eserini İngilizceye çevirmiştir. En son yaptığı çeviri *Sein und Zeit*, bkz. s. 336.

Robert Lowell:

Amerikalı şair ve oyun yazarı (1917-1977). Robert (Cal) Lowell, Mary McCarthy'nin arkadaşlarından biri olmasından dolayı, McCarthy ile H.A. arasındaki mektuplara sıkça konu olmuştur, *Arendt-McCarthy-Briefwechsel.*

Gray'in kitabi The Warriors:

Almanca: J. Glenn Gray, *Homo furens oder Braucht der Mensch den Krieg?*, Önsözü H.A. tarafından yazılmıştır ve

Amerikan İngilizcesinden çeviren Monika Kruttke'dir, Hamburg: Wegner, 1970.

Bu seneki tatilimin bana öğrettiklerinden çok memnunum:
H.A. New School for Social Research'deki işinden bir yıllığına izinliydi. "Tatilin" maddi destekçisi ise -"vita contemplativa" (sonra: *The Life of the Mind / Vom Leben des Geistes*) projesi üzerinde çalışması için- Rockefeller Foundation idi.

119 a

H.A.'dan Elfride H.'ye, 25 Aralık 1969; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), THeidegger, *From the desk of Hannah Arendt* (Hannah Arendt'in masasından) yazısının basılı olduğu bir kâğıt.

Mektuba, 10 Ağustos 1969'da *The Seattle Times*'da yayımlanmış makale iliştirilmiştir: "Martin Heidegger Clarifies His Role in Germany's Nazi Era"/"Martin Heidegger Almanya'nın Nazi Dönemi'ndeki Rolünü Açıklığa Kavuşturuyor" Yazar Sophie Blumenthal, 29 Haziran'da yine *Seattle Times*'da konferansın bir raporunu yayımlar. Bilgisine sunmak ve görüşünü almak üzere M.H.'ye de gönderir. M.H. Blumenthal'a, ileri sürdüğü iddianın yanlış olduğunu, yazdığı bir mektup ile bildirir. Yazar buna yanlışlıklar için "in particulars" özür dileyerek cevap verir, fakat esas itibarıyla suçlama tekrar edilmiştir. M.H.'nin Sophie Blumenthal'a yazdığı mektup, orijinal hâli ile HGA'nın 16. cildinde yayımlanacaktır.

120

H.A., 12 Mart 1970; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger

Korkuluksuz:
Orijinalde "arazisiz" (Gaelende) - Arendt'in "Korkuluksuz Düşünmek" sloganı bağlamında büyük ihtimalle bir yazım

hatası, bkz. H.A., "Denken ohne Gelaender" (Korkuluksuz Düşünmek), "Diskussion mit Freunden und Kollegen in Toronto, 1972."

Oda Hakkında Deneme

M.H., *Die Kunst und der Raum*

Kardeşimin mektubu:

Fritz Heidegger, "Bir doğum günü mektubu": *Martin Heidegger zum 80. Gebutstag von seiner Heimatstadt Messkirch*, s. 58-63

Kant'ın kardeşinin mektubu:

Johann Heinrich Kant'dan Immanuel Kant'a yazılmıştır, 21 Ağustos 1789: I. Kant, *Briefwechsel*, seçim ve yorum Otto Schöndörffer'e, düzen Rudolf Malter'e ait, 3. genişletilmiş baskı, Hamburg: Meiner (Philosophische Bibliothek, 52a/b), 1986, s. 410-412. Kant'ın kardeşinin bu mektubu Walter Benjamin'in külliyatında (*Deutsche Menschen*) yorumlanmış ve basılmıştır, bkz. W.B., *Gesammelte Schriften*, Theodor W. Adorno ve Gershom Scholem, yay. hzr. Rolf Tiedemann ve Hermann Schweppenhäuser, Frankfurt am Main: Suhrkamp, cilt 4 (1972), s. 156.

Şubatta birkaç konferans için Colorado'daydım:

J. Glenn Gray'in de felsefe dersi verdiği Colorado Springs - Colorado College'i ve Fort Collins- Colorado State University. Ilk konferansın konusu "Violence and Power" (*Macht und Gewalt/Iktidar ve Şiddet*) idi ve diğerinin ise "Thinking and Moral Considerations". İkinci sunuma, H.A.'nın eseri *Eichmann in Jerusalem* ve yine H.A.'nın "vita contemplativa" ile ilgili ilk ifadelerine, eleştirileriyle bağlantılı olarak düşünceleri konu edilmiştir.

121

Fritz Heidegger'den H.A.'ya, 27 Nisan 1970; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Cumartesinden beri tekrar evde.

M.H., 9 Nisan "Die Frage nach der Bestimmung der Kunst" üzerine Bayerischen Akademie der Schönen Künste'de verdiği konferans sonrası Münih'ten dönerken (10 Nisan) Augsburg'da hafif bir beyin kanaması geçirir ve hastaneye kaldırılır. Bir hafta sonra taburcu olur ve bir hastane aracı ile eşi Elfride Heidegger'in de eşliğinde Freiburg'a getirilir. H.A. *Denktagebuch*'a olayı şöyle not eder: "Martin Schlaganfall"

122

Elfride H., 16 Mayıs 1970; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup (imzalı) TArendt, belge 112'deki gibi antetli kâğıt üzerine.

İsviçre'nin güneyinde:

H.A. ve eşi mayıs ayında Tegna'ya gitmişlerdi. Ağustosa kadar Avrupa'da kalırlar.

123

Elfride H., 2 Temmuz 1970; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup (imzalı), TArendt, belge 112'deki gibi antetli kâğıt üzerine.

124

H.A., 28 Temmuz 1970; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger

Umarım ziyaretim seni çok yormadı:

H.A. 20 Temmuz'da, Tegna'dan Freiburg'a önceden kararlaştırılmış ziyaret için gider. Yalnız olduğu aşikâr (Heinrich Blücher'siz). *Denktagebuch*'unda 21 ve 22 Temmuz tarihli bir kayıt: "Oh: 'Varlık meselesinde sona geldim. Soruma cevap olarak: O eski Yunandaki yorumlamalarda bunu δοκεῖ μοι [dokei moi; Alm.: bu bana iyi görünüyor]'ın değil de Φαίνεσθαι [phainesthai; Alm.: görünmek]'ın geçerli olacağı şekilde açıkladı. Eski Yunanca >pesimismus< hakkındaki konuşmalar da oldu."

El yazısı metne gelince.... ben burada kendime bir fotokopi yaptırdım:

Üzerinde H.A.'nın el yazısıyla yazılmış yorumlarının bulunduğu, "Die Herkunft der Kunst und die Bestimmung des Denkens" başlıklı konferansın bir müsveddesi. TArendt'te saklanmaktadır.

Gelecek... insana yaklaşmakta olan:

Sayfa bilgileri konferansın müsveddesine ait; bkz. s. 163.

Saner:

Karl Jaspers'in uzun yıllar özel asistanlığını yapmış olan Hans Saner (doğ. 1934) Jaspers'in ölümünden (1969) sonra da terekesini yönetmiştir. O zamanlar *Karl Jaspers in der Diskussion*'un (bkz. s. 369) yayımını hazırlamıştı.

Jaspers Kritiği'nin bir fotokopisi:

M.H.'den Jaspers kritiği: *Psychologie der Weltanschauungen* (1919), bkz. s.131.

Xenophanes'i: *dokos d'epi pasi tetyktai* (δ῾κος δεπὼ πασι τῳτυκται) M.H.'nin mektubunda el yazısıyla yazılmış kaynak bilgisi "Fragment 34" Dt. (Diels-Kranz): "Görüntü (benimki) her şeye yapışıyor", bkz. Hermann Diels, *Fragmente der Vorsokratiker*, yay. hzr. Walther Kranz, 6., cilt 1 (Nachdruck Berlin: Weidmann, 1951), s. 137.

125

M.H., 4 Ağustos 1970; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Séminaire du Thor 1969, p. 43, über Bestellberkeit:

1970'teki özel baskıdan sonraki sayfa bilgileri, *Vier Seminare* ... (1977), s. 106.

126

M.H., 9 Kasım 1970; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup (bir şiir eklenmiş "Zeit"), TArendt, "Elfride" imzası, E. Heidegger'in kendi elinden.

Bu veda senin için takdir edilmiş:

Heinrich Blücher 31 Ekim 1970'te aniden geçirdiği kalp krizi nedeniyle ölür. M.H. ölüm haberini Glenn Gray'den almıştır.

Bultmann'ın mektubu:

Mektup muhafaza edilememiştir. *Phänomenologie und Theologie* yazısında şu ithaf bulunmaktadır: "Marburg yıllarının (1923 -1928) dostane hatırasına ithaf edilmiştir."

Ekteki şiirin (Zeit) sözleri (ama kıta olarak değil), *Hommage an René Char*'da basılmış olan şiir ile aynı, bkz. "Gedachtes / Pensivement) Heidegger eser listesinde, s. 440.

127

H.A., 27 Kasım 1970; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger

Zaman şiiri... yıllar yıllar önceki diğeriyle birlikte:

bkz. *Ölüm* şiiri, s. 76

Gidiyorum ve çok sakinim:

"Ben gidiyorum", 15 Kasım'da Heinrich Blücher için Bard Kollej' tarafından gerçekleştirilen cenaze töreninin etkisinde kalarak yazılmış olmalı. Blücher'in bir meslektaşı Soktrates'in (*Apoloji*) ünlü sözlerini okumuştu: "Artık gitmeliyiz, ben ölmek için, siz ise yaşamak için. Hangisinin doğru olduğunu sadece Tanrı bilir", bkz. *Arendt-McCarthy-Briefwechsel*, s. 392

"la finitude est peut-être la condition de l'existence authentique":

Almanca: "Die Endlichkeit ist vielleicht Bedingung der echten Existenz": "Belki de sonsuzluk gerçek varoluşun bir şartı", bkz. M.H., *Vier Seminare* (1977), s. 97.

128

H.A., 20 Mart 1971; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger. Fotokopisi TArendt'te mevcut fakat orada el yazısıyla yazılmış ekler eksik; basılmış olan metin orijinalinin devamında.

Teoloji Yazısı:

M.H., *Phänomenologie und Theologie.* Yazı, 1928'deki konferansın haricinde, M.H.'nin Drew Üniversitesi'ndeki konferansa gönderdiği 11.03.1964 tarihli mektubu da içermektedir, bkz. s. 376.

"Ne gülün kırmızı olması ve onun ne bahçede.... ne de rüzgârda ileriye geriye doğru" salınması:

bkz. M.H., "Einige Hinweise *Phönomenologie und Theologie* (1970), s. 42; H.A.'dan ve yayımcıdan köşeli ayraçlar. Orijinal mektubun sol kenarında M.H.'nin yazısıyla şunlar yazmaktadır: O.Di. [Ontologische Differenz], ayrıca bkz. "Die Sprache", 7. X. 50 [HGA, cilt 12, s. 7].

Nisanın dördünde arkadaşlarla Paris üzerinden Sicilya'ya uçuyoruz:

Mary McCarthy ve eşi James West, H.A.'yı bu seyehata davet etmişlerdir (bkz. *Arendt-McCarthy-Briefwechsel*, s. 410).

Kojevnikoff'un eski bir makalesini ayrı bir postayla gönderiyorum:

Kojevnikoff (Rusça), Alexandre Kojéve'nin soyadının kısaltılmamış hâli. Kojéve'nin şu makalesi kastedilmiş olmalı: "Le concept et le temps", *Deucalion.* Cahiers publiés sous la direction de Jean Wahl 5 *(Etudes hégéliennes) (=Etre et Penser, 40)* Ekim 1955, s. 11-20. "Hegel'in Yorumu" bu kitaba değiniyor olmalı, kitapla ilgili tam bilgi için bkz. s. 348.

129

M.H., 26 Mart 1971; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Diyalektik ile kavgamda.... benim için önemli:

Birçok ders ve seminerinde konu ettiği Hegel ile tartışmasını kastediyor olmalı. Hegel ile ilgili yayımları makale derlemelerinde bulunmaktadır, *Holzwege* ("Hegels Begriff der Erfahrung") ve *Wegmarken* ("Hegel und die Griechen"), ayrıca bkz. dersleri *Der Deutsche Idealismus* ve *Hegels Phänomenologie des Geistes*, ve HGA'da *Hegel cildi*.

Bu 20 Nisan'dan sonra mümkün:

H.A. 20 Nisan'dan sonra Zürih'ten Freiburg'a gider. *Denktagebuch*'da "Freiburg, 22.4.1971" tarihinde "Ent-sagen" üzerine bir kaydı mevcut.

Biemel'in ziyareti:

Walter Biemel (doğ. 1918) o zamanlar TH Aachen'de felsefe profesörü idi. 1973 yılında "Rowohlts Monographien" çerçevesinde şu cildi yayımlar: *Martin Heidegger mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten* (tam bilgi için bkz. s. 429). Ayrıca bkz. s. 243.

Kitap (René Char için bir yayın) benden de bir şey içeriyor:

M.H., "Gedachtes / Pensivement"

Friedrich:

Hugo Friedrich, bkz. s. 226.

130

M.H., 17 Mayıs 1971; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Das Benjamin-Brecht kitapçığı:

H.A., *Walter Benjamin - Bertoldt Brecht: Zwei Essays*. M.H.'ye gönderilen ithaflı nüsha mevcut, ithafta şunlar yazmaktadır: "Martin için/ (Dies ve Das'ın hatırasına), Hannah 30 Nisan 1971." Tırnak işaretsiz "dies" ve "das" (bu ve şu) Bertolt Brecht ile ilgilidir, mektubun devamında M.H., "Wenig"

(az) kelimesini büyük yazarak ve tırnak içine alarak bunu hatırlatmaktadır. Büyük ihtimalle Brecht'in *Legende von der Entstehung des Buches Taoteking auf dem Weg des Laotse in die Emigration* şiirinin ilk dizeleri çağrıştırılıyor:

"Yetmiş yaşındaydı ve hâlsiz
Fakat zorluyordu Üstad'ı huzura doğru
(....)
Ve paketledi ihtiyacı olan ne varsa
Az. Fakat o oldu bunlar ve şunlar"

bkz. Bertolt Brecht, *Gesammelte Gedichte,* cilt 2, Frankfurt/Main: Shurkamp (suhrkamp, 836), 3. baskı 1981, s. 660. H.A., Brecht hakkındaki kendi yazısında diyor ki, "bu yüzyılımızın en dingin ve en teskin edici(...)leri arasındadır." (*Menschen in finsteren Zeiten,* s. 283)

Umarım Avrupa'daki diğer ikâmetlerinden menun kalmışsındır:

H.A.'nın nisan ayında Zürih'ten Freiburg'a gelişinin devamındaki durakları: Münih, Köln, Londra ve Cambridge. 24 Mayıs'ta New York'a geri döner.

Heinrich için anma töreni:

28 Mayıs 1971 tarihinde Bard Koleji'nde Heinrich Blücher'i anma töreni gerçekleşir, bkz. H.A.'dan Mary McCarthy'e, 13.02.1971 (*Arendt-McCarthy-Briefwechsel,* s. 410)

131

H.A., 13 Temmuz 1971; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger. Fotokopisi TArendt'te de mevcut, her ikisi de birbiriyle özdeş.

Hölderlin cildi:

M.H., *Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung.*

Joan'ın çevirisi:

M.H., *On Time and Being,* çev. Joan Stambaugh, New York: Harper & Row, 1972.

Piper:

Klaus Piper (doğ. 1911), Karl Jaspers'in ve H.A.'nın da birçok eserinin yayımcısı.

Reflexion cilt:

Kastedilen sonraları yayımlanan *Karl Jaspers in der Diskussion*, yay. haz. Hans Saner, Münih: Piper, 1973. Heidegger'in 1920'de yazdığı ama zamanında yayımlanmayan eleştirisi de bu eserde yayımlanmıştır: "Anmerkung zu Karl Jaspers' >Psychologie der Weltanschauungen< (1919/21)" Ayrıntılar için bkz. sonraki mektuplar ve s. 203.

Dr. Rössner:

Hans Rössner, o dönemde Piper yayınevinin yöneticisi idi.

Ekteki fotoğraflar:

Syrakus'daki Yunan tiyatrosunun fotoğrafı muhafaza edilmemiştir ama Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nin resim bölümünde M.H.'nin iki fotoğrafı muhafaza edilmektedir. (fotoğrafın arkasında H.A.'nın el yazısıyla yazdığı tarih (1970) bulunmaktadır). Tahminen bu fotoğrafı H.A. 1970 yılındaki ziyaretlerinden birinde çekmiştir.

132

M.H., 15 Temmuz 1971; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt.

"Habermas"nın makalesi ki olgunlaşmamış polemiklerini yıllar önce FAZ'da, şimdi tekrar Schurkamp'ta yayımlattı:

Karl Jaspers in der Diskussion, bu ciltte Jürgen Habermas'ın bir makalesi yayımlanmıştır: "Die Gestalten der Wahrheit" (ilk olarak bir gazetede yayımlanır: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, vom 22. Februar 1958). M.H.'nin eleştirisinde "Polemik" ek olarak Jürgen Habermas da konu oluyor, "Mit Heidegger gegen Heidegger denken: Zur Veröffentlichung von

Vorlesungen aus dem Jahre 1935", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 25. Juli 1953. Her iki makale de tekrar basılır: J. H., *Philosophisch-politische Profile*, Frankfurt am Main: Suhrkamp (Bibliothek Suhrkamp, 265), 1971, s. 99-108 ve s. 67-92.

Benim 1919'dan beri süren Aristoteles denemelerim:

bkz. HGA, 61 ve 62. (Freiburg kış dönemi dersleri 1921/22 ve yaz dönemi 1922) ciltleri ve 33. cilt (yaz dönemi dersi, 1931)

133

H.A., 28 Temmuz 1971; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger. Fotokopisi TArendt'te de mevcut, buradaki orijinal mektup biraz düzeltilmiş.

134

M.H., 4 Ağustos 1971; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup (ekteki şiir "Cézanne" ile birlikte), TArendt

"Gedachtes"in Bazıları:

Ekteki şiire değiniyor, "Cézanne", bkz. bir sonraki mektup.

135

H.A., 19 Ağustos 1971; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (imzalı), THeidegger. Fotokopisi TArendt'te de mevcut, orijinaliyle fotokopisi aynı.

Jonas'ın resmi:

M.H.'nin 1925/26 yıllarından bir portre araştırması. Young-Bruehl (*Hannah Arendt*, s.369) resim kısmında basılmıştır, ayrıca bkz. s. 221, 223.

Cézanne şiiri "Gedachtes" Zyklus'a mı ait?:

M.H. daha hayatta iken yayımlanan Zyklus "Gedachtes / Pensivement" (HGA'nın 13. cildinde basılmıştır) "Cézanne" şiirini içermektedir, fakat H.A.'ya gönderilen ile aynı değildir. "Gedachtes" HGA'nın daha yayımlanmamış olan 81. cil-

dinin başlığıdır. M.H.'nin kendi planladığı 13. cilde (*Aus der Erfahrung des* Denkens) ek olarak başka şiirler de içerecektir. "Cézanne" şiirinin üç şekli vardır: ilki HGA'nın 13. cildinde olan, ikincisi bu baskıdaki ve üçüncüsü 81. ciltte yayımlanacak olan.

Yayımlanmış bütün eserlerinin konu indeksi:

bkz. s. 236, H.A. aynı düşünceleri bildiriyor. Böyle bir indeks hâlâ oluşturulmamıştır. Fakat 1961'de Hildegard Feick'ın hazırladığı *Index zu Heideggers "Sein und Zeit"*, Niemeyer yayınevi tarafından yayımlanmıştır (2. baskı, 1968). M.H., 22 Haziran 1972 tarihli mektubunda şunları yazıyor: "*Varlık ve Zaman* esas alınarak hazırlanmış, bu yüzden de sınırlı, diğer bütün yazıların da bir listesi var." Ayrıca bkz. s. 253. Bu arada üzerinde Susanne Ziegler'in de çalıştığı dördüncü baskısı (1991) mevcut.

Dün Glenn'in cevabı geldi:

Glenn Gray'in H.A.'ya 15 Ağustos 1971 tarihli mektubu, Ha-Papers'te (belge kutusu 10) saklanmaktadır.

Hofstädter'in mesela söz konusu olan cilde katılımı yok:

Söz konusu olan muhtemelen Joan Stambaugh'un çevirisi: *On Time and Being*, bkz. s. 368.

136

H.A., [24 Eylül 1971]; gönderilen kart ve çiçek, fişin üzerindeki bilgilere göre firma Hession & Kather, New York, THeidegger.

137

H.A., 20 Ekim 1971; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger. Fotokopisi TArendt'te de mevcut, orijinali fotokopisiyle aynı.

Ernst Vollrath:

M.H., rica edilen raporu yazmıştır, bkz. s. 223. Vollrath (1932-2003) 1969 yılında Köln Üniversitesi'nde doçent olur ve 1973 ile 1976 yılları arasında Graduate Faculty der New School for Social Research'de dersler verir. 1976'dan itibaren emekliliğine kadar Köln Üniversitesi'nde siyaset felsefesi profesörü olarak çalışmaya devam etmiştir.

Werner Marx:

Werner Marx (1910-1994) yirmili yıllarda Freiburg'da felsefe okumuş, akabinde Bonn'da bir hukuk sınavına girmiş ve 1934'e kadar devlet hizmetinde kalmıştır. Devlet hizmetinden çıkarılınca önce Filistin'e, oradan ABD'ye göç etmiştir. Felsefe eğitimine New School for Social Research'ın akşam okulunda devam etmiş ve Karl Löwith danışmanlığı altında Aristoteles'in ontolojisi üzerine bir çalışma ile 1949'da mezun olmuştur. 1964'te Freiburg Üniversitesi'nde felsefe profesörü (Husserl-Heidegger-Kürsüsünde), 1970'de de Freiburg Husserl-Arşivi'nin müdürü olmuştur.

Patrick Lévy

Heidegger metinlerinden oluşan bir külliyatın Lévy tarafından yayımlanması gerçekleşememiştir. "Martin Heidegger Seksen Yaşında"nın Fransızca çevirisi için bibliyografik bildiri şöyle: H.A., "Martin Heidegger a quatre-vingt ans" (Traduction de Patrick Lévy [avec la collaboration de Barbara Cassin], revue et corrigée par l'auteur), *Critique* 27, Nr. 293, Ekim 1971, s. 918-929.

138

M.H., 24 Ekim 1971; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Nietsche'nin Fransızca çevirisi:

M.H., *Nietzsche*, traduit de l'allemand par Pierre Klossowski, Paris: Gallimard, 1971.

Theoria (θεωρια) *hakkındaki çalışman:*

Kastedilen H.A.'nın "vita contemplativa" isimli projesi ile bağlantılı olan araştırmaları, bkz. s. 226

139

M.H., 28 Ekim 1971; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt "Elfride" imzası E. Heidegger'in kendi elinden.

Ekteki iki sayfadaki bazı şeyleri Vollrath'ın idaresine söylemeyi denedim:

Bu iki sayfa terekelerde mevcut değildir. M.H.'nin bahsettiği mecmua makalesi ile ilgili kişi Ernst Vollrath'dır, "Platons Anamnesislehre und Heideggers These von der Erinnerung in die Metaphysik",: *Zeitschrift für philosophiesche Forschung* 23, 1969, s. 349-361.

140

H.A., 2 Şubat 1972; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger. Fotokopisi TArendt'te de mevcut, orijinali fotokopisiyle aynı.

Burada fakültede ciddi problemlerimiz vardı:

H.A., Ernst Vollrath'a gönderdiği bir mektupta (16 Ocak 1972) durumları daha anlaşılır şekilde yazıyor. "Burada her şey bütün üniversitelerde öne çıkan tasarruf tedbirlerinden dolayı şu an alt üst durumda. Buna ek olarak daha başka zorluklar da geliyor. Şeytan, New School'daki felsefe departmanında neler olduğunu biliyor." (Kaynak: HApapers, cont. 15, Folder "Vollrath, Ernst, 1970-75)

"Penelope'nin durağı olarak düşünce: *Varlık ve Zaman*, ontolojik ayrımın temeli üzerindeki geri dönüşte "yıkılmış" durumda; ontolojik ayrım "düşünce meselesi"nde geri alınmış oluyor." s. 36; 61, 78. Sayfa notları M.H.'nin *Zur Sache des Denkens*'i içindir.

(Kaynak: HAPapers, Cont. 15, Folder "Vollrath, Ernst, 1970-75").

Yakın çevremdeki meslektaşlar:

Bunlara Hans Jonas da dâhildir.

İradenin tarihi hakkında hem okudum hem de seminer verdim; Paulus'un Roma mektubundan Heidegger'in Gelassenheit'ına kadar.

New School for Social Research'ın Yükseklisans Fakültesi'ndeki iki ders şu başlık altında duyurulmuştu: "History of the Will" H.A.'nın çalışmaları "Willing" konulu Gifford seminerlerinin ikinci bölümüyle bağlantılıdır. ("Das Wollen", *Vom Leben und Geist*, II. cilt). Ayrıca bkz. s. 235.

Merleau-Ponty:

Maurice Merleau-Ponty (1908-1961), Fransız filozof.

Uwe Johnson:

H.A. ve Uwe Johnson (1934-1981) ilk defa 1965 yılında New York'ta karşılaşırlar ve aralarında bir dostluk oluşur. Johnson dört ciltlik *Jahrestag* isimli romanında H.A.'nın kontes Seydlitz olarak portresini çıkarmıştır. Aralarındaki ilişki ile ilgili bkz. Bernd Neumann, "Korrespondenzen, Uwe Johnson und Hannah Arendt", *Du. Die Zeitschrift der Kultur*, sayı 10, Ekim 1992, s. 62-66.

141

M.H., 15 Şubat 1972; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup (ekte *Şükran* başlıklı şiir), TArendt

Horkheimer'ın İsviçre'deki konferansı:

Horkheimer'in *Gesammelten Schriften* adlı eserinin yayımcısı Gunzelin Schmid Noerr'in desteklerine rağmen, M.H'nin bahsettiği konferansla hangisini kastettiği tespit edilemedi.

Gadamer'in Hegel araştırmalarını ve onun Kleinen Schriften'i:
Hans-Georg Gadamer, *Hegels Dialektik: Fünf hermeneutische Studien*, Tübingen: Mohr, 1971; ayrıca *Kleine Schriften*, 3. cilt, Tübingen: Mohr, 1971.

Merleau-Ponty: bir tereke de yayımlandı:
Maurice Merleau Ponty'nin (1908-1961) ölümünden sonra birçok eseri yayımlanmıştı: *Le Visible et l'invisible* (1964); *Eloge de la philosophie, et autres essais* (1965); *La Prose du monde* (1969); ayrıca Sorbonne'de ve Collège de France'de verdiği seminerler (1964 yahut 1968).

Schelsky'nin makalesi:
Sosyolog Helmut Schelsky (1912-1984). Çok okunan "Die Strategie der 'Systemüberwindung' Sistemi alt etmenin stratejisi" ve alt başlığı "Der lange Marsch durch die Institutionen: Müesseseler üzerinden uzun yürüyüş" olan yazıyla ilgili şu tespitte bulunuyor: "die politische Strategie der Radikalen Linken: Radikal solun politik stratejisi" Makalenin tekrar basımı: Helmut Schelsky, *Systemüberwindung, Demokratisierung und Gewaltenteilung. Grundsatzkonflikte der Bundesrepublik*, Münih: Beck, 1973, s. 19-37.

Ernst Vollrath'ın makalesi:
Ernst Vollrath, "Politik und Metaphysik. Zum politischen Denken Hannah Arendts", *Zeitschrift für Politik*, N.F. 18, 1971, 3. sayı, s. 205-232.

Friedrich (...) *Mallarme'nin şiir anlayışı hakkında bir tebliğ verdi:*
bkz. Freiburg'da gerçekleşen 12 Şubat 1972 tarihli (der phil.-hist. Klasse) toplantı. "Herr Friedrich hält einen Vortrag über: 'Mallarmé, Die weiße Seerose. Eine Interpretation": *Jahrbuch der Heidelberger Akademie der Wissenschaften für das Jahr 1972*, Heidelberg: Winter, 1973, s. 39; ayrıca bkz. Hugo Friedrich, "Mallarmé, Le Nénuphar blanc: Bir se-

minerden (1952/1971)": ayrıca, *Romanische Literaturen: Aufsätze I – Frankreich*, yayımlayan Brigitte Schneider-Pachaly, Frankfurt/Main: Klostermann, 1972, s. 227-236.

Ekteki *Dank* şiiri, ilk şekli ile "Gedachtes/Pensivement" yayımlandı (tekrar basıldığı yer: HGA, cilt 13, s. 224). HGA'nın 81. cildinde de üçüncü kez basılacaktır.

142

H.A., 21 Şubat 1972; daktilo ile yazılı mektubun fotokopisi, THeidegger

Joachim Fest:

Joachim Fest, *Das Gesicht des Dritten Reiches: Profile einer totalitären Herrschaft*, Münih: Piper, 1963.

Speer- Memoiren:

Albert Speer, *Erinnerungen*, Berlin: Propyläen, 1969.

Neske:

Günther Neske, M.H.'nin mektuba cevabında da yazdığı gibi "benim üç yayıncım" Diğer ikisi: Vittorio Klostermann ve Hermann Niemeyer.

143

M.H., 10 Mart 1972; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Bir toplu baskıyı düşünemiyorum:

M.H. 1973'ün eylül ayında toplu basım hususundaki fikrini değiştirmiştir, bkz. s. 251.

"Kehre" (Dönüş)'ü bir ölçüde atlattıktan sonra:

"Kehre" M.H.'nin zihnindeki kökten değişim için kendi ürettiği bir kavramdır: "Önceki varoluşsal ontolojik

başlangıçtan sonraki tarihselci varlık düşüncesine" (Winfried Franzen). "Kehre " Heidegger yorumlarının büyük çabalarının meselesi; ne zaman, ne sıklıkta "Kehre"'nin gerçekleştiği hususunda ve M.H.'nin bu konuyla ilgili yaptığı açıklamaları nasıl yorumlamak gerektiği hususunda farklı görüşler mevcut, bkz. W. Franzen'in özetleri, *Historisches Wörterbuch der Philosophie* (tam bilgi için bkz. s. 290, 4. cilt (1976), s. 806-809; ayrıca Friedrich-Wilhelm von Herrmann, "Das Ende der Metaphysik und der andere Anfang des Denkens: Zu Heideggers Begriff der Kehre": *Wege ins Ereignis: Zu Heideggers 'Beiträgen zur Philosophie'*, Frankfurt am Main: Klostermann, 1994, s. 64-84. H.A., *Denktagebuch*'da (verdiği tarih Ağustos 1969) şöyle yorumluyor: "Penelope'nin örtüsü olarak düşünmek: Varlık ve zaman ontolojik farklılık sebebiyle dönüşte "yıkılmış oluyor"; ontolojik farklılık "Düşünme işi"'nde geri alınmıştır. s. 36; s. 61, s.78." Sayfa bilgileri M.H.'nin *Zur Sache des Denkens*'i ile ilgili.

144

H.A., 27 Mart 1972; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger. Fotokopisi TArendt'te de mevcut. Burada tıpkı orijinalinde olduğu gibi verilmiştir. Orijinal mektupta ufak bir düzeltme ve eliyle yazdığı kısa bir ilave mevcuttur.

O zaman sadece yayıncılara kızgındım, özellikle Piper'e:

H.A.'nın (1971 sonu, 1972 başı) Klaus Piper'e ya da Piper Yayınevi'ne neden kızgın olduğu bulunamamıştır.

Valery'nin zaman zaman kullandığı ifade: "Tantôt je pense et tantôt je suis"

"Tantôt je pense et tantôt je suis" şeklindeki ifade Valérys'in "Discours aux chirurgiens" (1938) isimli eserinde de bulunmaktadır. H.A. kaynak belirtmeden sık sık bu esere işaret etmiştir. Valérys tarzı bu kalıbı, ölümünden sonra yayımlanan

Vom Leben des Geistes isimli eserinin ilk cildinin 19. bölümüne başlık olarak kullanmıştır.

Onursal doktoralar..., bunlardan bu sene beş tane aldım:
Tereke müdürü Lotte Köhler'den alınan bilgiye göre 1972 yılında H.A.'ya dört farklı fahri doktora unvanı verilmiştir: (21 Mayıs) University of Notre Dame'den "Legum Doctor"; (3 Haziran) Fordham University'den "Doctor of Humane Letters"; (6 Haziran) Princeton University'den "Litterarum Doctoris honoris causa"; (11 Haziran) Dartmouth College'den "Doctor of Letters" Bir yıl önce Yale University "Doctor of Humane Letters" unvanını vermişti (14 Haziran 1971).

Chicago Üniversitesi'nin rektörü:
Kastedilen, 1967 yılında Chicago Üniversitesi'nin rektörlüğüne atanan hukuk profesörü Edward Hirsch Levi (doğ. 1911). H.A., Levi hakkındaki düşüncelerini Mary McCarthy'e yazdığı 21.12.1968 tarihli mektupta da benzer bir şekilde ifade ediyor, bkz. *Arendt-McCarthy-Briefwechsel*, s. 343.

Çünkü ağustosta Comer See'de olacağım, orada Rockefeller Vakfı'nın sakin ve verimli bir çalışma alanı olsun diye tuttuğu evi var:
Villa Serbelloni, aşağıda bkz. s. 238, ayrıca bkz. H.A.'nın Mary McCarthy'e yazdığı 22. 8. 72 tarihli mektup (*Arendt-McCarthy-Briefwechsel*, s. 454)

145

M.H., 19 Nisan 1972; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt "Elfride" imzası, E. Heidegger'in kendi elinden

1924 yaz döneminin Aristotales hakkındaki önemli dersi Rhetorik, kitap II, hem el yazısı ve hem de ders notları bende yok:
"Aristoteles Felsefesinin Temel Kavramları" başlıklı ders kastediliyor. Bütün dersin yazılı giriş kısmı ve üç farklı özeti sonraları bulunmuştur ve HGA'da 18. ciltte yayımlanmıştır.

146

H.A., 18 Haziran 1972; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger. Fotokopisi TArendt'te de mevcut. Burada verdiğimiz orijinal mektupta H.A. ufak teknik hataları eliyle düzeltmiş.

Freiheitsschrift (Özgürlük Yazısı):

Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, *Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit* (1809).

Joan Stambaugh'un mütercim olarak belirlenmesi:

M.H.'nin *Schellings Abhandlung Über das Wesen der menschlichen Freiheit* kitabının Joan Stambaugh tarafından yapılan *Schelling on Human Freedom* başlıklı çevirisini 1978'de Ohio State University Press yayımlamıştır. Üzerinde çalıştığı Schelling çevirisi James Gutmann çevirisidir: *Of Human Freedom: Translation of F.W.J. Schelling's 'Philosophische Untersuchungen über das Wesen...'*, çev. James Gutmann, Chicago: Open Court, 1936.

Geçen sene irade (Willen) hakkında çok çalıştım, derslerde ve seminerlerde senin Gelassenheit'i bitirdim:

bkz. s. 224

Stefan Georg'un iki dizesi:

George'nin *Der Tâter* şiirinden (*Der Teppich des Lebens* [tam bilgi için bkz. s. 269], s. 51) alıntı şöyle: "Kim kardeşinde bıçak vuracağı yeri gözüne kestirmezse, onun yaşamı ne kolaydır ve düşüncesi ne kadar zayıf/ uyuşturucu ağu otunun tohumlarından yemeyen kişi!"

Yayınların indeksi:

Yukarıya bkz. s. 370.

Senin nasıl yardım aldığını Schelling kitabından anlıyorum:

Kitabın yayıncısı olarak Hildegard Feick'ın imzası var.

Hotel Ascott:

H.A.'nın 21.7.1972 tarihli mektup başlığında yazan Ascott Oteli'nin adresi: Lavaterstraße 15.

147

M.H., 22 Haziran 1972; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

148

H.A., 21 Temmuz 1972; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger. Fotokopisi TArendt'te de mevcut. Mektup Hotel Ascot Zürich'in kâğıdı üzerine yazılmış ve elle düzeltmeler yapılmış.

26'sında rahatsız etmemeye:

M.H. 26 Eylül'de 83 yaşına girmiştir.

Kant diyor ki, sonuçlar akla muhaliftir, akıl onları sürekli çözer durur.

H.A.'nın ifadesi muhtemelen Kant'ın el yazmaları terekesinden iki refleksiyon (düşünce) ile alakalıdır. Refl. 5019 ve Refl. 5036: *Kants Gesammelte Schriften*, yayımlayan Preußische Akademie der Wissenschaften, üçüncü bölüm (*Handschriftlicher Nachlaß*), 5. cilt (1928). H.A. *Das Denken*'de yorumlamıştır, s. 93.

Weizsäcker:

1912 doğumlu Carl Friedrich Weizsäcker, o yılların bilim ve teknik dünyasının hayat şartlarını araştıran Max-Planck-Enstitüsü müdürüdür. M.H. ile tanışıklıkları 1935 yılına kadar uzanıyordu, bkz. "Erinnerungen an Martin Heidegger": *Erinnerungen an Martin Heidegger*, yayımlayan Günther Neske Pfullingen: Neske, 1977, s. 239-247. Burada Weizsäcker, M.H.'yi son olarak "1972'nin sonbaharında" ziyaret ettiğini yazmaktadır. Yukarıda bahsi geçen enstitüde görevli olan G.

Böhmen'in konuşması da "Die Physik zu Ende denken: Die Philosophie Carl Friedrich von Weizsäcker" başlığı altında *Merkür* 26'da (1972, 6. sayı, s. 593-597) yayımlanmıştır.

Melville, Billy Budd:

H.A.'nın özellikle takdir ettiği edebi eserlerden biri olan Herman Melville'ye ait *Billibut* isimli öyküdür. H.A. *Über die Revolution* (s. 103) isimli eserin de "İyi ve kötü meselesinin insan hayatındaki yeri" ile ilgili sorularında Melville'nin şiir anlayaşına başvurmaktadır.

En iyi dileklerimle, özellikle de 60 sayfa için:

Bu fikir beyanı, M.H.'nin kendisinden sonrakilere bırakmak istedikleri ile ilişkilidir (ayrıca bkz. s. 165, s. 230). "60 sayfa" (sonraları 65 sayfa) bunun için bir şifre. H.A.'nın J. Glenn Gray'e yazdığı bir mektuba göre bu sayfalarda M.H. "felsefesinin özünü" kaleme almak istiyor.

149

M.H., 12 Eylül 1972; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

150

M.H., 17 Eylül 1972; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Seni 24 Eylül'de bekliyoruz:

Heidegger-Yayımları'nın (*Frühere Schriften*) bir nüshasındaki ithaf, H.A.'nın 24 Eylül'de Freiburg'da olduğunu gösteriyor, bkz. *Werkverzeichnis Heidegger*, s. 440.

Yeğenim:

M.H.'nin tek kız kardeşi olan Marie'nin (1892-1956) kızı, Clothilde Oschwald. Eşi Heinrich Rapp Bad Säckingen'de noterdir, bkz. s. 330.

151

M.H., 8 Aralık 1972; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt "Elfride" imzası, E. Heidegger'in kendi elinden

Büyütmeler için teşekkür:

Muhtemelen, H.A.'nın Minox fotoğraf makinesi ile çektiği birkaç portrenin büyütülmesi söz konusu, bkz. s. 160.

İrlanda'daki dersler:

H.A.'nın Aberdeen Üniversitesi'nde Gifford Lectures çerçevesinde birkaç ders üstlenmesi gerekiyordu. Konu olarak "The Life of the Mind"ı (Alın.: *Vom Leben des Geistes/Ruhun Hayatı*) seçmiş, "Thinking" başlıklı ilk derslerin başlangıç tarihi olarak da nisan ve mayıs (1973) aylarını bildirmişti.

152

M.H., 24 Şubat 1973; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Glen Gray büyük bir iş başardı:

Gray 1973 senesinin ilk sömestirinde New School for Social Research'ın Graduate Fakültesi'nde Hegel üzerine bir ders ve bir seminer vermiştir. Gray'in seminerine H.A. düzenli olarak katılmıştır. Gray onun dairesinde kalıyordu.

153

M.H., 5 Mayıs 1973; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Sherry Gray:

Ursula ve Glenn Gray'in kızları olan Sherry Gray 1972/73 yıllarında DAAD-bursu ile Freiburg Üniversitesi'nde okuyordu ve H.A.'nın derslerini dinlemek için Abeerdeen'e gitmişti. M.H. bu mektubu Abeerdeen'e göndermiş olmalı.

154

M.H., 9 Temmuz 1973; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Her iki Conford cildi:

Klasik filolog Francis McDonald Cornford'un sayıca çok olan neşriyatlarından ikisi olabilir. Cornford'un iki ciltlik bir eseri olmadığından hangi "ciltler"'in kastedildiğini tam olarak söylemek mümkün değil.

N. Mandelstam'ın otobiyografisi:

Nadeschda Mandelstam, *Das Jahrhundert der Wölfe: Eine Autobiographie*, Rusçadan çev. Elisabeth Mahler, Frankfurt am Main: Fischer, 1970.

Einai (εἶναι) fiili hakkındaki yazı:

Muhtemelen Charles H. Kahn, "The Greek Verb 'to be' and the Concept of Being": *Foundations of Language: International Journal of Language and Philosophy* 2, 1966, s. 245-265.

το γαρ αὐτο νοεῖν ἐστιν τε και εἶναι (to gar auto noein estin te kai einai):

Parmenides B 3; Diels-Kranz'a göre Almancası: "Denn dasselbe ist Denden und Sein"(Çünkü bu, düşünce ve zamanın aynısıdır), bkz. H. Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker* (tam bilgi için bkz. s. 339), 1. cilt, s. 231.

155

H.A., 18 Temmuz 1973; daktilo ile yazılmış, orijinal mektup (el yazısıyla imzalı), THeidegger

Ro Biemel'in Ro ro ro kitabı:

Walter Biemel'den, *Monografi Martin Heidegger*, bkz. Kısaltmalar, s. 406.

Kojéve, etkileyici Hegel yorumlarını zaman zaman konuştuğumuz:

bkz. s. 159 ve s. 209. Toplam üç cilt tereke şu başlık altında yayımlanmıştır: *Essai d'une histoire raisonnée de la philosophie pai_nne* (Paris: Gallimard, 1968, 1972, 1973).

156

M.H., 29 Temmuz 1973; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Pöggeler'in benim "Denkweg" hakkındaki kitabı:

Otto Pöggeler, *Der Denkweg Martin Heideggers*, Pfullingen: Neske, 1963.

Külübede... oğullarımız ve kızımızla güzel bir gün geçirdik:

"Kızımız" ile bakımını üstlendikleri Birle doğumlu Erika Deyle'yi kastediyor. Elfride Heidegger'in 80. doğum günü vesilesi ile ailenin bir araya geldiği 1 Temmuz 1973'te yeğenleri Clothilde Rapp (Oschwald doğumlu) ve torunları Gertrud (oğlu Jörg'ün kızı) da oradadır.

157

M.H., 19 Kasım 1973; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Fransız dostlarla son seminerim:

M.H.'nin, Jean Beaufret, François Fédier, François Vezin, Henri-Xavier Mongis ve Jacques Taminiaux ile Freiburg'daki evinde (Fillibach 25) gerçekleşen "Zähringer Semineri" (bkz. Werkverzeichnis Heidegger, s. 421)

İrade (Willen) hakkındaki o zor soru:

H.A. saklanamamış olan "Lebenszeichen"'de, Gifford Lecturas'ın ikinci kısmında "Willing" konusunu işleyeceğini bildirmiş olmalı, bkz. s. 385, 386.

Joan Stambaugh'un Varlık ve Zaman'ın yeni bir çevirisini üstüne alması:

Joan Stambaugh'un yaptığı *Sein und Zeit*'ın çevirisi 1996'da yayımlanmıştır, tam bilgi için bkz. s. 335.

158

M.H., 14 Mart 1974; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

159

M.H., 20 Haziran 1974; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Joan Stambaugh'un getirdiği, bu yılki derslerine ara vereceğin yönündeki haber:

5 Mayıs Aberdeen'de H.A. bir kalp krizi geçirmiştir. Londra üzerinden Tegna'ya geçmeden önceki üç haftayı hastanede geçirmek zorunda kalmıştır, bkz. *Arendt-McCarthy-Briefwechsel*, s. 510. Ara vermek zorunda kaldığı ve 1975'in sonbaharında devam etmesi öngörülen (aşağıda bkz. s. 387.) "Willing" üzerine dersler, kendi isteği üzerine 1976 yılına ertelenmiş, fakat bunu gerçekleştirememiştir. 4 Aralık 1975 tarihinde ikinci defa kalp krizi geçirmiş ve dünyaya gözlerini kapamıştır. "Willing" üzerine ders kayıtlarını tamamlanmış bir şekilde bırakmıştır (*Vom Leben des Geistes*, cilt 2)

Doç. Herrmann'dan -Fink'in öğrencisi- aldığım devamlı ve güvenilir bir yardım:

1972'den beri M.H.'nin özel asistanı olan Friedrich-Wilhelm von Herrmann (doğ. 1934), 1979'da Freiburg Üniversitesi'nde felsefe profesörü olmuştur. Daha M.H. hayatta iken HGA'nın (cilt 24, 1975) birinci cildini yayımlamıştır ve M.H.'nin ölümünden sonra da oğlu Hermann'ın ilgilendiği külliyatı hazırlamıştır. M.H. ile yaptığı çalışmalar ve onun edisyon talimatları ile ilgili von Herrmann bir makale yaz-

mıştır: "Die Edition der Vorlesungen Heideggers in seiner Gesamtausgabe letzter Hand", *Freiburger Universitätsblätter*, sayı 78, Aralık 1982, s. 85-102.

160

M.H., 23 Haziran 1974; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

161

H.A., 26 Temmuz 1974; daktilo ile yazılmış mektubun fotokopisi (el yazısıyla imzalı), TArendt

Bay Herrmann'ın gönderdiği iki ders notu:

Vom Wesen der menschlichen Freiheit (1930 yaz sömestiri) ve *Denken und Dichten* (1944/45 kış sömestiri)

Freiheit yazısındaki Kant yorumları:

bkz. M.H., *Vom Wesen der menschlichen Freiheit...*, ikinci kısım (HGA, cilt 31, s. 139).

Proairesis [προαίρεσις]

Aristoteles H.A. tarafından "choice in the sense of preference between alternatives one – rather than another" olarak yorumlanıyor; Alm. (çev. Hermann Vetter) "die Wahl im Sinne des Vorziehens einer von mehreren Möglichkeiten" (birçok olasılık arasından tercih yapma anlamında seçim), bkz. *Das Wollen*, s. 59.

Gifford seminerleri için hazırlanması gereken kısa bir içerik özetini senin için ayırıyorum:

İkinci dersler dizisinin içerik özeti, yayımlanmış olan "Willing" metninin "Introduction"ı ile özdeştir.

"Felsefenin hamle özelliği", bizim için "köklere dek gidiyor":

M.H., *Vom Wesen der menschlichen Freiheit...*, özellikle ilk beş paragraf (HGA, cilt 31, s. 1-38).

162

M.H., 17 Eylül 1974; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Bu arada bir toplu baskıya karar verdiğimi belki duymuşsundur:
Detaylar için bkz. Friedrich-Wilhelm von Hermann'ın makalesinden yapılmış olan alıntı s. 385; ayrıca bkz. s. 230.

Öğretim yılının başlangıcı:
H.A. 1974 sonbahar sömestirinde New School / Graduate Fakültesi'nde "The Life of the Mind I: Thinking" üzerine bir ders sunmuştur; 1975 yılında da "Willing"in II. kısmını sunmuştur.

163

M.H., 26 Eylül 1974'ten sonra el yazısıyla yazılmış, 85. doğum gününü kutluyorum eki içeren, teşekkür kartpostalı, TArendt

164

M.H., 6 Haziran 1975; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

Uzun zamandır Marbach'taymışsın ve orada çalışıyormuşsun:
H.A. haziran ayında, Alman Edebiyat Arşivi'nde kendisiyle yaptığı yazışmalar da dâhil olmak üzere Karl Jaspers'in terekesinin tetkiki ile meşgul idi.

Marbach'tan bir günlüğüne de olsa "buraya" gelmen:
Muhtemelen H.A. Marbach ziyaretinden sonra Zürih'e gidiş yolculuğu esnasında Freiburg'da mola vermiştir (29/30 Haziran). Zürih'ten de Tegna'ya geçmiştir. Ajandasından aldığımız bilgiye göre 1 Temmuz'da Tegna'ya varmıştır.

Danimarka'da aldığın ödül:
18 Nisan 1975 tarihinde H.A.'ya, 1950 yılından bu yana Danimarkalı yazar ve lektör C.J. Sonning anısına her iki yılda

bir "Avrupa medeniyeti"ne özellikle çok katkı sağlamış bir şahsiyete verilen Sonning-Ödülü verilmiştir. Kopenhag Üniversitesi'nde gerçekleşen bu merasime katılmak için H.A. Avrupa'ya gitmiştir.

Dr. Krell:

David Farrell Krell'in bir cildi var: M.H., *Basic Writings from Being and Time (1972) to The Task of Thinking (1964)*, yayımlayan (Harper & Row, 1977). Ayrıca *Nietzsche*'nin iki cildini çevirmiştir (Harper & Row, 4 cilt, 1979, 1982). *Basic Writings*'de *Sein und Zeit*'in "Einleitung/Giriş"'inde bir çevirmen notu bulunmaktadır: çev. Joan Stambaugh ve J. Glenn Gray, editör D. F. Krell.

Prof. Zeller:

Bernhard Zeller, Marbach'taki Alman Edebiyat Arşivi'nin müdürü, bkz. yukarıda s. 354.

165

H.A., 27 Temmuz 1974; daktilo ile yazılmış, mektubun fotokopisi, TArendt

İskoçya'daki seminerlerimin ikinci kısmını ekimde tamamlıyorum:

"Willing" üzerine dersleri tekrar 1976 yılına ertelenmiş fakat gerçekleşememiştir (yukarıda bkz. s. 385). "Willing"'in müsveddesi hazırlanmıştı ve "Thinking" gibi ölümünden sonra Mary McCarthy tarafından yayımlanmıştır; *Das Denken* ve *Das Wollen* ciltleri ile birlikte *Vom Leben des Geistes*.

Urteilskraft:

H.A. emekliliğinden önce 1976'nın ilk sömestirinde New School for Social Research / Graduate Fakültesi'nde "Judging" üzerine son bir konferans planlıyordu. "Judging" aynı zamanda *The Life of the Mind* trilojisinin son bölümü olacak-

tı. Bu yazıya hiç başlayamamıştır ama bkz. *Das Urteilen* (İngl. *Lectures on Kant's Political Philosophy*).

Bayan Feick'ın indeksi:

bkz. s. 371.

166

M.H., 30 Temmuz 1975; el yazısıyla yazılmış, orijinal mektup, TArendt

İlk ziyaret tarihi için 12 Ağustos'un kararlaştırıldığı anlaşılıyor. H.A.'nın ajandasındaki kayıt ve bir ithaf bunu doğruluyor. M.H., Hildegar Feick (*Frau Dr. Hildegard Feick der langjährigen getreuen Mitarbeiterin zum Gedächtnis*) için eliyle yazdığı ve yayımlanmış olan anma yazısını H.A.'ya bu ziyaretinde vermiş olmalı. Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nde saklanan nüshadaki el yazısıyla yazılmış ithaf şöyledir: "Hannah için - Martin" ve tarih: "12 Ağustos 1975" Bu ziyaret H.A.'nın M.H.'ye son ziyareti olacaktır. 4 Aralık 1975 tarihinde New York'taki evinde vefat etmiştir.

167

M.H.'den Hans Jonas'a, 6 Aralık 1975; Western UnionTelgraf

Telgraf, Alan: Prof. Jonas, 9 Meadow Lane, New Rochelle, New York 10805 State. Üzerindeki tarih 12/06/75 ve bu tarihte de gönderilmiş olmalı. Lore Jonas hem bu telgrafı hem de bir sonraki mektubu Hans Jonas'ın terekesinden bu çalışmamız için hizmetimize sunmuştur.

168

M.H.'den Hans Jonas'a, 27 Aralık 1975; el yazısıyla yazılmış mektup, Hans Jonas'ın terekesinden

Cenaze töreni:

H.A.'nın yaklaşık 300 kişinin katıldığı cenaze töreni 8 Aralık'ta Riverside Memorial Chapel'de (Manhattan, New York) ger-

çekleşmiştir (bkz. Young-Bruehl, *Hannah Arendt*, s. 636). Törende Hans Jonas, Mary McCarthy, yayıncı William Jovanovich ve H.A.'nın son asistanı Jerome Kohn birer konuşma yapmışlardır. Jonas'ın konuşması, New School for Social Research'ın dergisi olan *Social Research*'da yayımlanmıştır (43. Jg., Spring 1976, s. 3-5). Jonas ayrıca New School'un 1976 yılı nisan ayında organize ettiği anma konferansında uzun bir takdir konuşması yapmıştır. Bu konuşma *Social Research*'in H.A.'ya ithaf edilen sayısında basılmıştır (44. Jg., Spring 1977, s. 25-43). Bahsi geçen son makale önce "Handeln, Erkennen, Denken: Zu Hannah Arendts philosophischem Werk" başlığı altında *Merkür*'de yayımlanmıştı, ayrıca bir sayıda Jürgen Habermas, Dolf Sternberger ve Erich Heller de birer anma yazısıyla katkıda bulunmuşlardır. "Hannah Arendt in memoriam" kısmında başa 26 Mayıs 1976'da vefat etmiş olan Martin Heidegger'in methi konulmuştur (s. 911-920): "Martin Heideggers langer Marsch durch die 'verkehrte Welt' " Yazarı: Willy Hochkeppel. *Merkür* yayıncısı Hans Paeschke tarafından bilimsel positivizmin uzmanı ve taraftarı olarak tanıtılmıştır (s. 920) ve H.A.'yı M.H.'ye uzanan bir köprü olarak kullanmıştır. Hochkeppel H.A. hakkında nadir olan "sağlam düşünürler"den biri diye yazıyor. Ayrıca Jean-Paul Sartre, Karl Löwith, C.F. von Weizsäcker, "hatta" Herbert Marcuse gibi isimlerin "hiçbir zaman ciddi anlamda Heidegger'in öneminden şüphe duymamış" olduklarını (s. 913) yazıyor ve ilk Heideggerischen Gesamtausgabe (Heidegger külliyatının) (cilt 24 ve 21) 1975 ve 1976'da basılmış olan ilk iki ciltteki "Denk-Lehrer" yazısını inceliyor.

Bütün gerçekleri içeren yazınız:

Jonas'ın H.A.'nın cenaze töreninde yaptığı konuşmanın bir nüshası kastediliyor olmalı (bkz. bir önceki madde)

Ağustosta Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nden gelerek bizi ziyaret etmişti:

H.A., Heidegger ailesini son ziyaretinde Tegna'dan Freiburg'a gelmişti, bkz. s. 389, dipnot 166. Birkaç hafta öncesinde (haziran sonu) bilindiği kadarıyla Marbach'tan Zürih'e giderken Freiburg'a da uğramıştı. Ağustos ziyaretini H.A. hem McCarthy (22 Ağustos mektubunda, *Arendt-McCarthy-Briefwechsel*, s. 546) hem de öncesinde daha da detaylı John Glenn Gray (alıntı yapılmış olan ve yayımlanmamış olan 16 Ağustos tarihli mektup, s. 354) ile paylaşmıştır. H.A. Freiburg'tan Tegna'ya çok "üzgün" döndüğünü ve M.H.'nin hiç olmadığı kadar "mesafeli" olduğunu yazıyor. Son olarak burada belgelenmiş olan hikâyeden çıkan fark şu: M.H, durumu H.A.'nın arkadaşlarına anlattığından daha farklı hatırlıyor. Bu durumda "Gerçek neydi?" sorusu kendini zorunlu kılıyor.

Terekeden Ek Dökümanlar

A1 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e, orijinal dökûman, iki orijinal sayfa, el yazısıyla yazılmış, TArendt, giriş, selam ve imza yok.

[Her iki sayfa, Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nde 76.890/13 ve 76.890/14 numaraları altında muhafaza edilmektedir. Muhtemelen 1925 yılının yaz sömestirinden kalma fakat tam bir tespit mümkün değil.]

Bu akşam ormana gelmek ister misin?
Ama 10'a doğru. Çünkü 8'e kadar sınavım var sonra da - sömestir sonuna kadar evde yalnız olduğum için - akşam yemeğine Bultmann'a davetliyim.
Böylece daha uzun süre beraber olabiliriz.
Gelmezsen de benim onca yolu gelmem sorun değil.

Salı akşamı 9'da bankta bekle. Hava kötü olursa cuma günü.

A2 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e, orijinal dökûman, orijinal mektup, el yazısıyla yazılmış, TArendt

[Küçük bir sayfaya yazılmış olan, tarih düşülmemiş bu kısa mektup Marbach Alman Edebiyat Arşivi'nde 76. 891/3 numarasıyla muhafaza edilmektedir, sağ üst köşede H.A.'nın eliyle kurşun kalemle tarih düşülmüştür "Şubat '26"]

Sevgili Hannah!

Yarın (pazar akşamı) saat 9'a çeyrek kala bankımızda olmak ister misin?

Çok memnun olurum.
Görüşmek üzere
Senin M.

A3 Martin Heidegger'den Hannah Arendt'e, orijinal dökûman, orijinal sayfa, TArendt

[Bu yarım DIN-A4 sayfa TArendt'te 76. 895/4 numarasıyla muhafaza edilmektedir. El yazısı, mürekkep ve kâğıt 1950'nin şubat veya martına ait olduğunu düşündürüyor, H.A'nın ABD'ye geri dönüşünün öncesini.]

Mukabil Bir Selam Olarak

...των μεγαλων παρεδρος ὢν αρχαὡς
θεσμων αμαχος γαρ ὢμπαὡ
ζει θεοκ Αφροδιτα.

Soph. Ant. Ερως ανὡκατε μαχαν
799/801

[ton megalon paredros en archais

thesmon amachos gar empai-
zei theos Aphrodita.

Soph. Ant. Eros anikate machan]
"...Büyükler geçirerek başlangıçtan gelinlik âdetler, tartışmasız aşılmaz bir surette oyunun içinde duruyor oynayarak, bir tanrıça, Aphrodit "

θεσμος (thesmos) için ayrıca bkz. Homer, Od. 23. 296:
λῳκτροιο παλαιοῦ θεσμον ὠκοντο
[lektroio palaiou thesmon hikonto].
Kabilenin, kadimin geleneğine gittiler.

(Editörün notu: Alıntılanan dizeler koronun karşı kıtasındadır, III. bölüm, 2. sahne, ("Geist der Liebe"), Sophokles'in Antigon'undan. Yunanca orijinaline sıkı sıkıya sadık olan Karl Reinhardt çevirisinde şöyle geçiyor: "Sen âdili adaletsizliğe çağırıyorsun/ O bozulsun, yoldan çıkarsın diye/ Sen şaşırıyor, bu kavgaya giriyorsun/Bu akraba kanları birbirine dûşürüyor/Bu gelin olan güzelliğin nazarından/ Tanrısal cazibe galip gelerek kendine tanıklık ediyor/ İlahî düzene yardımcı/ Yenilmez bir surette oyuna hükmediyor/ Aphrodite" Sophokles, *Antigone*, Eski Yunanca metinle birlikte çeviren ve hazırlayan Karl Reinhardt, Göttingen: Vandenhoeck ve Ruprecht [Küçük Vandenhoeck serisi, 116/117], 3. baskı, 1961, s. 76)

A4 Hannah Arendt'in Şiirleri 1923-1926

[Şiirler tek tek kâğıt üzerinde (daktiloyla yazılmış nüshalar hâlinde) Library of Congress'te (Cont. 79, Folder:" Miscellaneous: Poems and storie, 1925-42 and undated") muhafaza edilmektedir. Tarih kayıtları sayfaların arasına alınmış. Aşağıdaki şiirler Elisabeth Young-Bruehl'un Arendt Biyografisi'nde (tam bilgi için bkz. Kısaltmalar, s. 428) yayımlanmıştır.

1923/24 Kış: [Başlıksız] Hiçbir Kelime Giremiyor Karanlığa..., Halk Şarkısı Tonunda, Teselli, Rûya, Yorgunluk, Yeraltı Treni, Veda [Artık Bırakın Beni, Süzülen Günler Ellerinizi Tutayım],
1924/25 Kış: Kendime Gömülmüş,
1925 Yaz: Yaz Şarkısı, [Başlıksız] Neden Bana Elini Veriyorsun..., Yaz Sonu,
1925/26 Kış: Dostlara, Geceye]

Kış 17923/24

Başlıksız

Hiç bir kelime girmiyor karanlığa -
Hiç bir tanrı el kaldırmıyor -
Nereye baksam
Üst üste yığılmış kara.
Çözülmeyen biçim,
Süzülmeyen gölge.
Ve hâlâ duyuyorum;
Çok geç, çok geç.

Halk Şarkısı Tonunda

Birbirimizi tekrar görürsek
Beyaz leylaklar açacak,
Seni yastıklara bürüyeceğim,
Artık hiçbir şeyi özlemeyeceksin.

Sevinelim,
Sek şarabın,
Güzel kokulu ıhlamurların
Bizi hâlâ birlikte bulmalarına.

Yapraklar dökülürse
Bırak ayrılalım.
Dalgalanmamız neye yarar?
Acı çekmek zorundayız.

Teselli

Saatler gelecek,
Çoktan unutulmuş,
Eski yaralar,
Tehdit ediyor bitirmek için.

Günler gelecek,
Hayatın, acıların
Hiçbir terazisi
Karar veremeyecek.

Saatler geçip gidiyor
Günler geçiyor.
Böylece bir kazanç kalıyor geriye;
Varolmak sadece.

Rüya

Coşkun parıltıda süzülen ayaklar
Ben kendim
Ben de dans ediyorum,
Ağırlıktan kurtulmuş
Karanlığa boşluğa.
Geçmiş zamanların sıkışık odaları
Arşınlanmış uzaklıklar
Kaybedilmiş yalnızlıklar
Dans etmeye başlıyorlar, dans etmeye

Ben kendim
Ben de dans ediyorum.
Alaylıca pervasız
Hiçbir şeyi unutmadım.

Boşluğu tanıyorum
Ağırlığı tanıyorum
Dans ediyorum, dans ediyorum
O alaylı parıltıda.

Yorgunluk

Alaca karanlık -
Sessizce şikâyetlenerek
Kuşların sesleri tınlıyor hâlâ.
Yarattığım

Boz duvarlar
Aşağı düşüyorlar
Ellerim
Tekrar birleşiyorlar.

Sevdiğimi
Tutamıyorum,
Beni kuşatanı
Bırakamıyorum.

Her şey batıyor.
Şafak söküyor.
Hiçbir şey zaptetmiyor beni -
Galiba hayatın akışı bu.

Yeraltı Treni

Karanlıktan gelerek,
Aydınlığa doğru kıvrılarak,
Hızlı ve pervasız
İnce ve tutkun
İnsana dair güçlerden
Dikkatle dokuyarak
Çizilmiş yolları,
Kayıtsızca süzülerek
Acelenin üzerinde.
Hızlı, ince ve düşkün
İtibar etmediği
İnsana dair güçlerden,
Karanlığa akarak
Yukarıları tanıyarak
Uçuyor kıvrılarak
Sarı bir hayvan.

Veda

Artık bırakın beni süzülen günler, ellerinizi tutayım
Kaçmayacaksınız benden, sızma yok
Boşluğa ve zamansızlığa.

Ama kızgın bir rüzgârın yabancı işaretlerini koyun,
Sızlamalarını yanıma; kaçıp gitmeyeceğim
Ket vurulmuş zamanların boşluğuna.

Ah, kendimi armağan ettiğim tebessümü tanıyordunuz.
Susarak ne kadar çok şeyi kararttığımı biliyordunuz,

Çayırlarda yatmak ve size ait olmak için.
Ama şimdi kan çağırıyor, hiç kovulamamış,
beni dışarıya gemilere, hiçbir zaman dümenlerini
kullanmadığım.
Ölüm hayatın içinde, biliyorum, biliyorum.

İşte bırakın beni, süzülen günler, ellerinizi tutayım.
Kaybetmeyeceksiniz beni. Size işaret olarak geriye
Bu kâğıdı ve alevi bırakıyorum.

Yaz 1924

Başlıksız

Yönsüz günlerden geçiyorum.
Önemsiz kelimeler sarfediyorum.
Gözü olmayan karanlıkta yaşıyorum.
Hayattayım, dümenim ama dümenim yok.
Üzerimde yalnızca canavarlar
Büyük siyah yeni bir kuş
Gibi: Gecenin yüzü.

……'e

Dileklerimin ağır yükünü al.
Hayat geniş ve acelesiz.
Dünyanın birçok ülkesi var
Ve çadırda çok gece.
Kim bilir ki acılarla dolu
Bir hayatın terazisini?
Belki sonraki günlerde
Bütün bunlar birbirini terk edecek.

[Başlıksız]

Bu mutluluk değil
Onların kastettiği gibi
Ve tapınaklara ulaşmaya çalışmak,
ve dış avludan seyretmek bir ayini
ve anlamadıkları bir merasimi
kötü bakışlarla sonra geriye dönüyorlar
ve yitik bir hayattan şikâyet ediyorlar.

Nedir mutluluk
Kendisiyle birleşmiş olan için
Ayağını sadece
İstenilen yerlere vuran,
Onun için kendini tanımak sınırdır, haktır,
Onun için kendi ismini vermek soyda bir işaret.

Kış 1924/25

Alacakaranlık

Batan alacakaranlık
Israrla işaret eden bekleyiş

Bozbulanıktır sel

Susan alacakaranlık
Sessizce eğilen
Kızan şikâyet eden
Sessizlikleri söyleyen -

Bozbulanıktır sel

Teselli eden alacakaranlık
Yatıştıran, iyileştiren
Karanlıkları gösteren
Yenilikleri çevreleyen -

Bozbulanıktır sel

Kendime Gömülmüş

Elimi seyrettiğimde
- Benimle akraba yabancı nesne -
Bir ülkede durmuyorum,
Bir burada ve şimdide
Yerleştirilmedim bir bilinmeyene.

Sonra sanki dünyayı küçümsemeliyim
Zaman varsın geçip gitsin.
Yalnız artık olmasın işaretler.

Seyrediyorum elimi,
Korku verircesine yakın bana akraba,
Yine de başka bir nesne.
Benim olduğumdan daha mı fazla
Bir anlam mı var daha yüksek?

Yaz 1925

Yaz Şarkısı

Yazın dolgun bolluğundan
Ellerimi süzdürüyorum
Uzuvlarımı ağrılarla açıyorum
Karanlık, ağır toprağa.

Tınlayarak eğilen kırlar
Ormanın gömdüğü patikalar
Her şey korkunç bir suskunluğa zorluyor:
Acı çekerken, seviyor oluşumuz.

Kurban, bolluk
Papazın eli kurumasın
Asil berrak bir sessizlikte
Yok olmasın *sevinçler*.

Çünkü sular taşıyor,
Mahvetmek istiyor bizi bitkinlik
Vazgeçiyoruz hayatımızdan
Severken, yaşarken.

[Başlıksız]

Neden bana elini veriyorsun
Ürkekçe ve nasıl da gizli
O uzak ülkeden mi geliyorsun?
Neden tanımıyorsun şarabımızı?

Tanımıyorsun en güzel ateşimizi
- Böyle yalnız mı yaşıyorsun? -
Kalp ile kan ile
Birinde diğeri olmak?

Günün sevinçlerini tanımıyor musun
Sevgiliyle yürümek?
Akşamın ayrılıklarını tanımıyor musun
Hüzne gömülü yürümek?
Benimle gel ve sev beni.
Yılgınlığını düşünme
Güvenmiyor musun kendine
Gel ve al ve ver.

Sonra yeşeren kırlarda yürümek
- Afyon ve yabani yonca -
Daha sonra o geniş dünyada
Muhtemel ki acı hissedeceğiz.

Duyduğumuzda, rüzgârda nasıl
Hatıranın güçlü estiğini
Ürpermede rüya kadar hafif
Eserken ruhumuz

Veda

Sen bize hüznü veriyorsun ki bize hiçbir şey kalmasın
Ve ümidi armağan ediyorsun ve birçok şeyin
nasıl acele ettiğini
Bize sevincin ve acının işaretini gösteriyorsun.
Bize yolları gösteriyor, kalpleri açıyorsun.

Ellerimizi hiç olmadığı gibi birleştiriyorsun
Vefaya inanıyoruz ve değişimi hissediyoruz
Ne kadar birleşeceğimizi söyleyemiyoruz.
Ağlayabiliyoruz sadece.

Yaz Sonu

Akşam üzerimi örttü
Kadife gibi yumuşak acı gibi ağır.

Sevginin nasıl yaptığını bilmiyorum artık
Kırların ateşini bilmiyorum artık
Ve her şey süzülerek gitmek istiyor
Sadece bana huzur vermek için.

Onu düşünüyorum ve seviyorum onu
Ama sanki uzak bir ülkeden
Artık yabancı bana gelmek ve vermek
Sanki hiç bilmiyorum beni neyin büyülediğini

Akşam üzerimi örttü
Kadife gibi yumuşak acı gibi ağır.
Ve hiçbir yerde uzanmıyor öfke
Yeni bir sevince ve üzüntüye.

Ve beni çağıran bütün devamlar
Ve berrak ve derin bütün dünler
Beni artık baştan çıkaramaz.

Bir su biliyorum büyük ve yabancı
Ve bir çiçek kimsenin tanımadığı
Beni daha ne mahvedebilir?

Aksam üzerimi örttü
Kadife gibi yumuşak acı gibi ağır.

Kış 1925/26

Ekim - Öğleden Önce

Sonbaharın bu solgun ışığı acı veriyor bana
Ve yavaşça bin acımı saydığımda
Gözlerime donuk bakışlarla seyrettiriyor hazla
Gizlice gördüğüm ve seçtiğim her şeyi.

Ah kim tartmak ister, tutamadığını
Ve kim söylemek ister, kendini sonradan fark edeni -
Çünkü iki eliyle onu kavradığında
Artık bilmiyor onu daha neden çektiğini.

Şikâyet

Ah günler, öylesine uçup gidiyorlar oyun gibi
hiç kullanılmamış.
Ve saatler, savunmasız bu eziyet oyununa yenik düşüyorlar.
Ve zamanın çıkışı ve inişi
Sessizce içimden öylesine süzülüyor
Ve eski şarkıları söylüyorum

Bilmiyorum başlangıçtan daha fazlasını.
Ve bir çocuk daha dalgın yürüyemez o zorunlu yürüyüşü
Ve bir ihtiyar daha sabırla bilemez hayatın uzunluğunu.

Ama dinmek bilmiyor acı
Eski hayaller taze bilgelik
Ve beni vazgeçirmiyor
Mutluluğun güzel berraklığından.

Dostalara

Sessiz şikâyete kulak vermeyin
Yurtsuzun bakışı
Size hâlâ ürkekçe talip olduğunda
Hissedin, en temiz efsanenin nasıl
kendine güvenerek
Her şeyi gizlediğini.

Hissedin minnettarlığın ve vefanın
En ince titreyişini.
Ve biliyorsunuz: sürekli yenilikle
Vermektedir aşk.

Geceye

Teselli ederek yavaşça kalbime eğil
Bağışla bana, susarak acıların dinişini
Koru gölgelerini her türlü aydınlıktan
Bana gevşeklik ve firar lütfet ifrata karşı

Bana suskunluğu bırak serinletici çözümü
Karanlıkta perde çekeyim bırak kötülüğe karşı
Aydınlık bana yeni yüzlerle eziyet ettiğinde
Güç ver bana sürekli yeniden yapmak için

Gece Şarkısı

Sadece akıp geçiyor günler,
Alıp götürüyor zamanımızı
Hep aynı karanlık işaretleri
Gece hazırlıyor bizim için.

Hep aynı şeyleri söylemek zorunda
Aynı tonda ısrar ederek
Yeni bir cesaretten sonra da gösterin
Daima ve sadece ne olduğumuzu.

Sabah cezbediyor sesli ve yabani,
Kırıyor o karanlık donuk bakışı
Binlerce yeni sıkıntıyla
Veriyor bize renkli günleri geri

Ama gölgeler kalsın.
Günü ürkekçe kapatmak için,
Kendimizi hızla akan nehirlerde
Uzak kıyılara bırakıyoruz.

Yurdumuz gölgelerdir -
Ve iyice yanıldığımızda,
Gecenin karanlık kucağında
Umudumuz sessiz bir teselli.

Ümit ederek bağışlayabiliriz
Bütün dehşeti, bütün kederi.
Sessizleşiyor gittikçe dudaklarımız -
Sessizce doğuyor gün.

A5 *Hannah Arendt'in Günlüğünden Bir Kayıt (el yazısıyla yazılmış) Temmuz 1953*

(*Denktagebuch*'tan, Defter XVII, Alman Edebiyat Arşivi, Marbach'da 93.37.16 numarayla kayıtlı, bu metin Jerome Kohn'un İngilizce tercümesiyle yayımlandı, bkz. *Essays in Understanding*, s. 361-62)

Heidegger diyor ki, gayet mağrur: "İnsanlar Heidegger'in bir tilki olduğunu söylüyorlar." Bu, tilki Hiedegger'in gerçek hikâyesidir:

Bir zamanlar bir tilki vardı. Bu tilkinin kurnazlıktan yana eksiği vardı. Çünkü o bütün tuzaklara düşmekle kalmıyor aynı zamanda tuzak olanla olmayan arasındaki farkı da algılayamıyordu. Bu tilki aynı zamanda bir illetten de mustaripti. Postunda bir sorun vardı. O kadar ki, tilki dünyasının pusluluğuna karşı hiç ama hiçbir koruması yoktu. Bu tilki, gençliği boyunca insanların

tuzaklarına düşüp durduktan ve geriye postundan tek bir sağlam parça kalmadıktan sonra, tilki dünyasından tamamen geri çekilmeye karar verdi ve bir tilki yuvası inşa etmeye karar verdi. Tuzak olanla olmayan hakkındaki tüyler ürpertici cehaleti ve tuzaklar hakkındaki inanılmaz tecrübesiyle, tilkilerin arasında tamamen yeni ve daha önce hiç işitilmemiş bir düşünce geldi aklına. Tilki yuvası tarzında bir tuzak inşa etti ve bu tuzağın içine oturdu. Bu tuzağı normal bir yuvaymış gibi kullanmaya başladı (kurnazlıktan değil, bilakis diğerlerinin tuzaklarını daima onların yuvası addettiğinden), fakat kendi tarzınca açıkgöz olmaya, bizzat yaptığı tuzağını ki bu yalnızca ona uyuyordu, diğerleri için de bir tuzak olacak şekle getirmeye karar verdi. Tuzak ilminden yana o büyük cehaletten oluştu bu: Kendi bizzat içinde oturduğu için onun tuzaklarına hiç kimse giremedi. Bu onu kızdırdı, çünkü insan pekâlâ bilir ki, bütün tilkiler kurnazlıklarına rağmen nadiren de olsa tuzağa düşerler. Tuzaklar konusunda en tecrübeli tilki tarafından inşa edilen bu tuzak neden insanların ve avcıların tuzakları gibi işlemiyordu? Belli ki diğer tuzaklar onun gibi kendini açığa vurmadığı içindi bu. Böylece bizim tilkimizin aklına bir fikir geldi; kendi tuzağını en güzel şekilde süslenmiş ve her yerde açık bir nişan kılma fikri. Bu tuzak şunu söyleyecekti; herkes buraya gelsin, burası bir tuzaktır, dünyanın en güzel tuzağı. Bundan aşikâr olacak olan şuydu; bir tilki bu tuzağa yanlışlıkla düşemezdi. Bununla birlikte tuzağa birçok tilki geldi. Çünkü bu tuzak tilkimizin yuvasıydı. Onu bu içinde pek rahat ettiği yuvasında ziyaret etmek isteyen, tuzağına gitmek zorundaydı. Kendisi dışındaki herkes serbestçe bu tuzaktan dışarıya çıkabildi. Bu tuzak kelimenin tam anlamıyla onun üstüne dikilmişti. Tuzakta meskun tilki gururla şöyle dedi: Tuzağıma birçok insan geliyor, ben tilkilerin en iyisi oldum. Burada gerçek olan bir şey daha vardı; hiç kimse tuzak ilmini, ömrünü bir tuzakta geçirmiş kişiden daha iyi bilemez.

Editörün Sonsözü

Yazılı gelenek ölçek alındığında, bu yayının başlığındaki yıllar -1925 ve 1975 yılları- Hannah Arendt ve Martin Heidegger hikâyesinin kilometre taşlarıdır. İlk belgenin tarihi 19 Şubat 1925'tir ve bir kendini davet etmedir. "Sevgili Bayan Arendt", diye başlatır profesör eliyle yazdığı mektubu birinci sömestirdeki öğrenciye , "bu akşam size gelmeliyim..." Olayın geçtiği yer üniversite şehri Marburg (an der Lahm)'dır. Son belge "Sevgili Hannah" diye hitap eden bir mektuptur ve 30 Temmuz 1975 tarihini taşır. Arendt'in talebinden sonra gelen bir daveti içerir: "Bizi", bunlar Martin Heidegger ve eşi Elfride, "ziyaret edeceğine seviniyoruz" Bunun üzerine 1970'ten beri dul olan Hannah Arendt tatilini geçirdiği Tegna'dan Zürih üzerinden Freiburg'a seyahat etti. 12 Ağustos 1975'te birbirlerini son defa gördüler. Birkaç ay sonra Arendt 4 Aralık 1975'te 69 yaşında New York'ta aniden vefat etti. 17 yaş büyük olan Heidegger ondan kısa bir süre sonra, 26 Mayıs 1976'da öldü.

Kilometre taşları burada belgelenen hikâyeyi olağanüstü biçimde etkilemiş olan yüzyılın ortasında -başlangıca ve sona ay-

nı uzaklıkta- bulunan beş on yıllık bir süreyi işaretliyor. Sayılar semboliğinin dilinde ve hikâyenin aktörlerinden yola çıkarak, elli yılın ve de yüzyılın merkezinde olan sayı, yani 1950, aynı şekilde önem taşır. O zamanlar Hannah Arendt'in girişimciliğinde Martin Heidegger'in birçok biçimde kutladığı şeyler oldu: "Beş beş yılın dönüşü ve tefekkürü", "Tekrar Bakış", "Tınlayan Sonat".[1] O zamanlar Heidegger'in bir mektubunda (15 Şubat 1950) telafi edilmesi gereken "hayatımızın çeyrek asrı" ifadesi geçmektedir; buna karşın Arendt, New York'ta yaşayan arkadaşı Hilde Frânkel ile mektuplaşmasında (10 Şubat 1950) şöyle yorumlamaktadır bunu: "Bütün bunların 25 sene geride kaldığı mefhumuna sahip değil."[2] Fakat (aynı yayımlanmamış mektupta) şunları da yazıyor: "Aslında sırf teyitten dolayı mutluyum; hiçbir zaman unutmamakta haklı olduğumun teyidinden."

İlgili kişilerin algı ve yorumları ne denli çelişkili ve farklı olursa nakledilmiş belgeleri yorumlamak da sonradan gelen gözlemci için o denli zor olmaktadır. Bu en başta nakledilenlerin oldukça eksik olmasından kaynaklanıyor. Günümüze kadar gelmiş mektup ve diğer belgelerin çeyreğinden azı Hannah Arendt'tendir. Öte yandan bunların belgesel değeri, her şeyin orijinal hâliyle nakledilmemiş olmasından, hatta bırakılmış mektup müsvedde ve suretlerinin gerçekten gönderilip gönderilmediğini veya alıcıya ulaşıp ulaşmadığını çoğu zaman bilemediğimizden dolayı azalmaktadır. Bunun dışında bir aşk ve arkadaşlık ilişkisinin

1 Gerçekte neler olduğu, kesin bir şekilde ortaya çıkarılabilir. -burada yayımlanmış belgeler ve aynı zamanda Hannah Arendt'in eşi Heinrich Blücher'e (bibliyografik bilgi s. 405) ve arkadaşı Hilde Frânkel'e yazdığı mektuplardan (yayımlanmamış, Library of Congress'te, Washington'da Hannah Arendt Papers dâhilinde tutuluyor), bkz. aşağıda.

2 Bir gün önce Heinrich Blücher'e "Freiburg olayı korkutucuydu" yazıyor; "sanki vakit yokmuş gibi görüşüldü" (*Arendt - Blücher Briefwechsel*, s. 209).

farklı devrelerini belgeleyen mevcut parçalar yorumcudan çok şey beklemektedir. Çoğu zaman yalnız anlamları doğrultusunda değil, aynı zamanda arkasındaki anlamlar doğrultusunda okunduğunda anlaşılır hâle geliyorlar. Zaten Heidegger söz konusu olduğunda başka nasıl olabilirdi ki? Fakat genelde daha esaslı ifadeler kullanan Hannah Arendt de birçok muammaya sebep oluyor. Ve iki insanı birleştiren sırra dokunulmuyor, sır açılmıyor, ne birinden ne de diğerinden. Boyutu Heidegger ima ediyor: "Aniden, nadiren parıldıyor bize varlık. / Gözlüyor — saklıyor – salınıyoruz içeri." Arendt "salınıyor içeri", fakat yaşananlar fazla belirgin şekilde dile getirilmiyor. Yorum için daha çok başka (dağınık) yerlerde bulunan ifadelere başvurmak gerekiyor; fakat bu epiloğun görevi bu değil. Sadece şu kadarına işaret edelim: Bir defa dilsel olarak sabitlenmiş olan, kadın filozof için anlamanın konusu olur ve anlamak Hannah Arendt'te etraflıca düşünmek, tetkik etmek, eleştirmek demek. Heidegger'in dizeleri onu meşgul eder. 1951 yazında *Düşünce Günlüğü*'ne *Fröhliche Wissenschaft*'daki bir Nietzsche alıntısından yola çıkarak şunları yazar: "Yaşamak var olma ise, o zaman 'en canlı olan' en çok var olandır. "Canlı olan sadece ölümün ender bir biçimi" (Nietzsche) ise, o zaman en ender şey en canlı olan ve en çok var olandır." Burada Heidegger'den biraz değiştirilmiş şekilde alıntı yapıyor ("Aniden olanda, nadir olanda gösterir kendini varlık...") ve devam ediyor: "O zaman sıradan olan her şey yozlaşmadır, ölümün genelliğine olan eğilimdir."[3]

Belgelerin yayımlanmasıyla sökün veren özel meselelerin "aydınlatılması" sınırlı kalmakla birlikte varlığı Elisabeth Young-Bruehl'ün Arendt Biyografisi'nin yayınıyla öğrenilen mektuplar hakkındaki sır açıklığa kavuşmuş oldu. Young-Bruehl ilk defa

[3] Heidegger'in iki mısrası ve Arendt'in Düşünce Günlüğü'ndeki alıntılanmış kayıttan bir pasaj bu yayında otograf olarak basılmıştır (resim 1 ve 16).

Hannah Arendt: For Love of the World[4] kitabında çoğunlukla sözlü kaynaklardan bildiklerini ortaya koydu: Hannah Arendt ile Martin Heidegger arasında -öğrenci öğretmen ve zihinsel ilişkiden öte- samimi bir ilişkinin bulunduğunu. Mektuplardan bahsetti fakat aynı zamanda kilitli olduklarına da dikkat çekti. Eğer Arendt-Bluecher Literary Trust'ın yöneticilerinden biri olan Mary McCarthy bir gün Elzbieta Ettinger ile tanışmasa, bir Arendt biyografisi yazma projesini desteklemese ve bu proje fikrini yayımlanmamış yazışmaların incelenmesi için terekenin ortak yöneticisi Lotte Köhler'e iletmeseydi, muhtemelen bu yayından seneler sonrasına değin mektuplar böyle kalacaktı. Bu şekilde Ettinger kilitli tutulan malzemelere erişebildi. Kendisinin en baştaki açıklamalarına ters düşecek bir şekilde birkaç sene sonra biyografisinin Arendt-Heidegger ilişkisini konu edinen bölümünü müstakil yayımlamaya karar verdi.[5] İngilizce yazılmış olan ve başka dillerdeki çevirileri de geniş rağbet gören bu küçük kitabın en önemli kaynak malzemesini esrarengiz mektuplar oluşturmaktadır. Fakat kitabın popülerliği ve kalitesi arasında büyük bir oransızlık vardır. Ettinger kitap piyasasına kendine mahsus bir hicviye sundu ve - isteyerek veya istemeyek - Hannah Arendt ile Martin Heidegger arasındaki ilişkiyi herkesin diline düşürdü.

Fakat bakış açısı sınırlı, anlayış ve empati konusunda ise dikkate şayan bir yetersizlikle kaleme alınmış bu yazının iyi bir etkisi de olmuştur. Babanın, terekenin bekçiliğini emanet ettiği oğlu Herman Heidegger, Marbach'taki Alman Edebiyat Arşi-

4 Almancası: Hannah Arendt: *Leben, Werk und Zeit*, tam bibliyografik bilgi s. 429

5 Elzbieta Ettinger: Hannah Arendt Martin Heidegger, New Haven – London: Yale University Press, 1955, Almancası (Brigitte Stein'ın tercümesi): Hannah Arendt Martin Heidegger: Eine Geschichte, Münih- Zürih: Piper (Serie Piper, 1904), 1995; yayın hikâyesi için bkz. Lotte Köhler'in *The New York Review of Books*'taki bir okur mektubu (21 Mart 1996, s. 52).

vi'nde bulunan mektupların yayımlanmasının mantıklı olacağına böylece ikna edilebilmiştir. Fakat sadece bu dışarıdan gelen etkeni vurgulamak doğru değildir, zira yayın bundan bağımsız olarak da haklı çıkarılabilir.

Böylece 20. yüzyıl düşünce tarihinin iki parlak figürüne halkın istifadesi için ışık tutulmuş oldu: "düşünce âleminin kralı" - ve uygun düşerse "yargılama âleminin kraliçesi"ne (Bütün sonuçlarıyla birlikte, yargılama da "yanılgı"dan muaf değildir!) Meşhur şahısların biyografileri birbiriyle ötüşüyor ve bağlantıları da uzun yıllar boyunca devam ediyorsa, hayat hikâyelerine ve günlük hususlara olan merak tabii ki zamanla daha da artmaktadır. Kuşkusuz bu mektupları umuma açma ihtiyacına direnmek için sebepler de vardır (ve aslında her iki baş aktör hayatları boyunca bu doğrultuda davranmışlardır) fakat mektuplar açığa çıktıktan sonra her türlü uydurma, sansasyon ve acemiliklerin yolu açılmış olmaktadır. "Gizli" kalan her şeye el atılan ve böylece sırrın değerinin kolayca elden çıktığı ve yerine sıradan günlük fantezilerin koyulduğu bir zamanda, belgelenmiş "gerçek" kilit altında tutulmadığı takdirde, açığa çıkarma çabalarına desteklenmiş gözüyle bakılmaktadır. En azından burada bu mantıkla karar verilmiştir.

Ayrıca mektup sahiplerinin meşhurluğu, Arendt veya Heidegger'in eser ve şahsiyetleriyle ilgilenen çok sayıda uzmanın zuhurunu da beraberinde getirmektedir. Onlar bu yayından bazı açıklayıcı detaylar çıkaracak, bu veya şu çizgiyi daha kesin ve kuvvetli bir vurgu ile pekiştirecek ve bu eşsiz şahsi ve manevi ilişkinin gelişimini farklı yanlarıyla takip edebileceklerdir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu yayın sadece var olan bir trendi sürdürmektedir. Bu kitap, hem Arendt hem de Heidegger'in portre mozaiklerini tamamlamaya yardımcı olacak, ölüm sonrası mektup edisyonları dizisine ait bir yayın durumundadır.

Burada özellikle yayımlanan 20'li yıllara ait belgeler - daha ziyade mektup ve görüşme sahiplerinden bağımsız olarak - geç-

mişte kalmış bir mahremiyet kültürünün vesikalarıdır. Bu mektupların içerdiği davranış şemaları cinsel devrim sırasında veya sonrasında yetişmiş olan nesillere mensup insanlar tarafından garipsenebilir ve bu yüzden meraka sebep olabilirler. Sık sık dile getirilmiş bir "çekingenlik" burada konu edilemeyecek farklı sebeplerden dolayı davranışları belirlemiş gibi görünüyor. Diğer yandan bunun zıttı olarak karşılıklı açıklığın yetersizliği, nadiren birkaç yerde açıkça ve bilinçli olarak söz konusu edilir. "İçine kapanmışlıktan doğan bir suç var" diye yazar Hannah Arendt Elfride Heidegger'e (10 Şubat 1950) ve neredeyse aynı anda Martin Heidegger de şunları itiraf eder (8 Şubat 1950): "Ekseriyetle çok konuşuyoruz; ama bazen de çok az."

Bu ilişki biçiminin diğer bir sonucu ise yazışmalarda acı verici derecede ihtimamlı sınırların aşılamamasıdır. Böylece (davet edilmemiş olan) okuyucu da, bir taraftan az konuşan diğer taraftan yoğun olan "yüksek" bir dilden yararlanmaktadır. Burada yayımlanan metinler yalnız biyografik kültür tarihine ilişkin değildir, aynı zamanda edebi değere de sahiptirler. Tabii ki Heidegger "aroması"nı hiç mi hiç çekemeyenler başka türlü düşünecektir.

Özel ilişkiyi belgeleyen, bugüne kadar gelmiş bütün yazılı belgeler ilk defa burada Arendt ve Heidegger'in Marbach terekelerinden ve aynı zamanda Washington'daki (D.C., USA) *Hannah Arendt Papers*'den derlenmiştir. Bunlar Heidegger'den Arendt'e yazılmış 119 mektup, kartpostallar ve kısa mesajlar, Arendt'ten Heidegger'e çoğu fotokopi veya taslak olarak mevcut 33 yazılı vesikadır. Bunlara ek olarak Heidegger'in eşi Elfride ile Arendt arasında geçen mektuplaşma (belge 49, 108, 109, 110, 11, 119a, 122, 123) ve Fritz Heidegger'in, 1970 yılında Augsburg'ta geçirdiği hafif bir beyin kanamasından sonra kardeşi Martin'in sağlık durumu hakkında bilgi verdiği kısa bir el yazısı mektup (belge 121) mevcuttur. Mektuplar dışında bir dizi başka belge de basılmıştır: Hannah Arendt'in Martin Heidegger için Ni-

san 1925'te Königsberg'te yazdığı ve ona Kassel'de verdiği "Gölge" yazısı (belge 11); ayrıca tekrar görüştükten sonra Martin Heidegger'in Hannah Arendt için 1950 ve 1951 yılında yazdığı şiirler; bunlar hakkında Arendt gururlanarak Kurt Blumenfeld'e "Alman dilinin birkaç muhteşem şiirle zenginleştirilmesinin"[6] sebebinin kendisi olduğunu yazabilmektedir. Bu şiirlerin çoğu mektup metinlerinde satır aralarında yazılanları açıklayan olağanüstü faydalı belgelerdir (belge 50, 54, 56, 58, 61, 63, 67, 75 ve resim 1, 10). Ayrıca bu yayın, çok güzel olmasalar da kendilerince bir açıklama gücüne sahip olan Hannah Arendt'in 1923 ile 1926 yılları arasında yazdığı ve bazıları Young-Bruehl tarafından yayımlanmış şiirlerini içermektedir (ek, belge A4). Heidegger'in ilk mektuplarından, öğrenci Hannah'nın kendi yazdığı şiirleri sevgilisine okuması için verdiğini öğreniyoruz. Bu yüzden burada basılmış olanlardan bazılarının "Martin için" yazılmış olduğu kabul edilebilir. Genel anlamda ek olarak verilen belgeler genç Hannah Arendt'in zihinsel ve ruhsal durumu hakkında bilgi vermektedir ve böylece, ilk görüşmelerde neredeyse tamamen eksik olan sesinden en azından birkaç tınının duyulmasına katkıda bulunmaktadır. Bunun dışında Arendt'in Ağustos veya Eylül 1953'te *Düşünce Günlüğü*'ne yazdığı "Tilki Heidegger'in gerçek hikâyesi" (belge A5) ve son olarak Heidegger'e 80. doğum günü için 26 Eylül 1969'ta gönderdiği konuşma metni (belge 116, 117) bu yayına dâhil edilmiştir.

Mektupların ve diğer belgelerin bugüne ulaşmasını Hannah Arendt'e borçluyuz. Şimdi kamusal ışığın aydınlığına çıkan şeylerin çoğunu Hannah Arendt saklayıp arşivlere emanet etmiştir. Yayımlanmalarını isteyip istemediği veya düşünüp düşünmediği konusunda bir bilgi mevcut değil. Fakat Heidegger'in ona yazdığı şiirlere tarih eklemiş ve büyük ihtimalle onları kendisi

6 1 Nisan 1951 tarihili mektup, Arendt – Blumenfeld – Korrespondenz (tam bilgi s. 405), s. 52.

kopyalamıştır. Bunlar ve mektuplar onun için o kadar önemlidir ki, onları sonra özel bir yerde -yatak odasındaki yazı masasının bir çekmecesinde- saklamıştır. Heidegger ile olan anlaşmasını bozup özel belgeleri yok etmediği doğru ise yaşanmış olayların değeri hakkındaki düşüncesi ve onları yokluğa terk etmeme arzusu aşikârdır. Hermann Heidegger böyle bir sözleşmenin mevcut olduğunu babasının kendisine söylediğini belirtmektedir. Bunun birlikte Heidegger'in ilk mektupları zaten saklamadığı da tahmin edilmelidir.

Heidegger'in külliyatının yayımlanması için yapılan çalışmalarda tekrar incelenen terekesinde, Arendt mektuplarının bulunma ihtimali artık imkânsız kabul edilebilir. Fritz Heidegger'in terekesinde de, Heidegger ailesinin verdiği bilgiye göre, eksik olan belgeler bulunamamıştır. Böylece nakledilmiş her şeyin -parçalar hâlinde bile olsa- burada eksiksiz yayımlandığı söylenebilir. Martin Heidegger'in bütün mektupları el yazısıyla yazılmıştır, hiçbir zaman kopyalanmamışlardır. Buna karşın Hannah Arendt sadece ilk zamanlar el yazısıyla yazmıştır. Bu yüzden ancak bu yıllardan sakladığı taslaklar kalmıştır. Daha sonra makineyle yazdığı mektupların bir kısmının kopyası vardır, diğer kısmı orijinal olarak Heidegger'in terekesindedir.[7]

Bu yayının bir özelliğine daha önce dikkat çekilmişti: Bu metne Martin Heidegger'in sesi hâkimdir. Bir başka özellik ise, sıkı görüşme, açık görüşmeme aşamalarının ve bazı ara dönemlerin bulunduğu gerçeğidir. Burada yayımlanmış belgelerden yola çıkarak ilişkinin hikâyesine kısa ve genel olarak bakıldığında bu daha da açık görünür. Burada hikâye, gerçekleri vurgulayarak anlatılmak istenmiş, bunun dışına çıkan bir yorum hedeflenmemiştir. Zira Arendt-Heidegger tartışmasının önemli yönle-

7 Nakille ilgili detaylı bilgiler söz konusu dokümanla ilgili notların başında verilmiştir (s. 263 - 362). Bu yayında verilmiş versiyonlar hakkındaki bilgiler, basılmış dokümanlar dizininden elde edilebilir.

rinden bahsedilebilir fakat bunların detaylı veya kapsamlı açıklaması burada yapılamaz.

İlişki üç "yüksek" devreye ayrılabilir: Birincisi "Kasım 1924"te (bkz. belge 54'te bu başlık altındaki şiir) başlar, Şubat 1925'te somutlaşır (belge 1-3), ayrılıktan kaynaklanan bir yavaşlamaya uğrar (belge 4-8) ve Nisan'da Kassel'de gerçekleşen karşılaşmadan sonra dinamiğini arttırır (belge 9-12). (Gizli) sık görüşmeleriyle 1925 yılının yaz sömestirinde (belge 13-27) yaşananlar sağlamlaşır ve bu, 20'li yıllarının sonuna kadar uzar (belge 28-44). Hannah Arendt'in 1926 Ocağı'nda ilişkiye aniden son vermesine rağmen (belge 35) böyledir. Başlangıçta bir aşk serüveni vardır. "Şeytani olan", Martin Heidegger böyle ifade eder, "bana isabet etti" (belge 3) ve Martin Heidegger bu güçten yaratıcılıkla yararlanacak -*Varlık ve Zaman*'ın oluştuğu yıllar- Marburg'ta geçirdiği zamanı "en heyecan verici, yoğun ve olaylarla dolu" zamandı diye yazacaktır, daha sonra ("Fenomenolojiye Giden Yolum"da, 1963) sevgilisine yazdığı mektupların bazılarında verimli çalışmaların "muazzam" deneyiminden (belge 28), "şiddet zamanları"ından (belge 35) bahseder ve bunların hangi koşullar altında gerçekleştiğini, sevinç ve zorluklarını yansıtır.

Onlar için aşk serüveni hemen hemen hiç önemini yitirmez. Bu konuda çok azı bugüne kadar gelmiş belgeler bile bir fikir verebilir. "Gölgeler" yazısı (belge 11) deyim yerindeyse "önceki" durumu belgelemektedir ve bu hayat devresinin sonu için mektup taslağında (belge 42), yemin tarzında sunulmuş bir kendi kendiyle hesaplaşmayla karşı karşıyayız: "Bana gösterdiğin yol, düşündüğümden çok daha uzun ve zor. Bütün bir hayatı talep ediyor. Bu yolun ıssızlığı seçilmiş bir ıssızlık ve bu yol payıma düşen tek yaşama şansı." Artık Arendt'in "hayatını temelsiz deneyimlerin içinde sürdürdüğü" doğru değildir (belge 11). Heidegger'in daha önce gözlemlediğini düşündüğü gibi "bütün 'gölgeler' kaybolmuştur" (belge 39).

Bu dönemi, başlangıcını bir Heidegger mektubunun belgelediği (belge 45) daha çok zamanın siyasi koşullarından kaynaklanan yaklaşık yirmi yıllık bir ara izlemektedir. 1932/33 yıllarının kışında yazılmış olan mektup, özel ilişkinin dışında büyük bir önem taşır. Bunda Heidegger -rektörlüğü devralmadan kısa bir süre önce- Arendt'in günümüze kadar gelmemiş bir mektubunda ona yönelttiği o zamanlar dolaşan Heidegger'in antisemitist olduğuna dair suçlamalara cevap vermektedir. Cevabının Arendt'i tatmin ettiği düşünülemez, fakat göründüğü gibi hemen tepki göstermez, ama önce isteyerek sonra da galiba koşullardan dolayı susar. Büyük ihtimalle Arendt ancak 1948 yılında (bkz. belge 62) Heidegger tarafından talep edilmeyen bağlantıyı tekrar sağlamaya çalışır. Sonunda Arendt 6 Şubat 1950'de yeni bir başlangıca adım atar, - "iç saikin zorlamasıyla" (bkz. belge 48) ve kendisine ve felsefeye olan sadakatinden dolayı. Sebepleri nelerdi? Burada yayımlanmış belgeler bu duruma açık bir cevap verememektedir.

7 Şubat 1950'de ikinci "yüksek" devre başlar. Bugünün akşamında Martin Heidegger Hannah Arendt'i kendisine bir gün önce orada olduğunu bildirdiği Freiburg otelinde ziyaret eder. 1950 ile 1954 yıllarını içeren çok sayıda belgede (belge 47-87) samimiyetin nasıl tekrar canlandığı veya yeniden filizlendiği okunabilir. "Çok önceden inşa edilmiş, kötülüğün ve yanılgının hiçbir şekilde yıkamadığı, uzaklardan gelen bu akrabalığın ihsanı, aracısız tutuşan ve kelimesiz varılan bu anlaşma ne güzel. Dostu bir daha hiç bırakmama hâli, sana ve bana, her ikimize en zor, sıkıntılı ve korunmasız anlarımızda yardımcı olsun." (belge 55).

Aynı zamanda bu yıllara ait çoğunu yine Heidegger'in yazdığı belgeler, Heidegger biyografisinde 50'lerin ilk yıllarıyla ilgilenenler için bir hazinedir. Profesörlüğünün yasaklanması, özel durumunun sebep olduğu güvensizlik (1951 yılına kadar) ayrıca nasyonal sosyalizm için gösterdiği angajmanın oluşturduğu şahsi ve resmî saldırıların hayatını belirlediği devre. Fakat bu devre ona neredeyse aynı zamanda savaş sonrası Almanyası'nda beklenme-

dik şekilde yükselen bir şöhret sağlar. Aynı şekilde kendi "düşünce yolu" hakkında birçok yerde söyledikleri önem arz edebilir.

Hannah Arendt ikinci planda durur; okuyucu, onun gelişimi ve biyografisi hakkında neredeyse hiçbir şey öğrenmez. Hannah Arendt sadece bir defa işi hakkında bilgi verir (belge 86). Söz konusu paragraf *The Human Condition* (1958) veya *Vita Activa*'ya (1954) yolun ne kadar erken açıldığını sezdirir. Daha sonra Heidegger'in muhtemelen hiç görmemiş olduğu (bkz. s. 342) bir ithafında teşekkür ederek "ilk Freiburg günleri"ni, yani 1950 ve 1952 yıllarındaki ziyaretleri sırasında geçen görüşmeleri hatırlatır.

O zamanlar Heidegger'in bir çalışması için, daha sonra ses getiren "dil hakkında bir konuşma" başlar -örneğin (14 Temmuz 1951): ".... Kayın ağacına giden yolda seninle dil üzerine yaptığımız konuşmayı düşünüyorum sık sık..." veya yıllar sonra, birkaç ay gecikmeli olarak Arendt'e 75. doğum günü dilekleri için teşekkür ettiğinde (13 Nisan 1965): "Gezerken dil üzerine yaptığımız konuşmayı daha sık düşünüyorum."

1955 ile 1965 arasındaki on yıllık devre üzerinde bir karanlık söz konusu, az önce sonuncusundan alıntı yapılan yalnız üç belge (88-90) bugüne kadar gelmiş. Özel görüşmeye ara verilen süre daha da uzun, Martin Heidegger ve Hannah Arendt muhtemelen 1952 ile 1967 yılları arasında görüşmemişlerdir. Ara verişin sebepleri muhtelif. Burada yayımlanmış belgelerde de ipuçları bulunan bazı görünür sebepler açıklanabilir. Arendt'in, Elfride Heidegger hakkında yer yer şiddetli tasvirlere yer verdiği Heinrich Blücher'e yazdığı mektuplardan, zihinsel-siyasi sınırlamaların ve kadınca kıskançlığın bunda rol oynadığı düşünülebilir. Bunun dışında şüphesiz Hannah Arendt'in içinde asıl "ve" olarak bulunduğu Heidegger ve meslektaşı Karl Jaspers arasındaki gergin ilişki büyük önem taşımaktadır. Fakat başka sebepler de vardır; doğal olarak bu dönemde hem Heidegger'in hem Arendt'in kendi "meseleleriyle"

yoğun bir şekilde meşgul olmaları ve diğerinin "yaptıkları" nı daha ziyade eleştirerek değerlendirmeleri (bkz. örnek olarak Arendt'in daha önce adı geçen ve ekte basılmış olan "tilki" Heidegger'in hikâyesi) söz konusudur.

Nihayet son on yıllık sürede üçüncü bir "yüksek" devrenin vuku bulması daha da şaşırtıcıdır. Arendt'in 60. doğum gününe 14 Ekim 1966'da yazdığı mektubunda (belge 91) Heidegger'in vurguladığı ton şudur: Sonbahar. Arendt de iştirak eder (belge 92): "İlkbaharın kalbini kırdıklarına sonbahar yeniden şifa kılıyor." Ve biz okuyucu izleyiciler, ilk defa bu son yıllarda gerçekten bu ismi hak eden bir mektuplaşmaya şahit oluyoruz (belge 91-166). Hesaplanması gerekirse -muhtemelen Arendt'in Heidegger'den daha çok aldığı- bir değiş tokuşa, bir alışverişe katılıyoruz. Sonbahar olgunluğun ve şahsi olanın-özelin içinde asıl barışmanın vaktidir. Bu barışmaya zamanla artarak, artık Arendt tarafından Elfride Heidegger de dâhil edilir. Arka planda -insan ara sıra öyle bir duyguya kapılıyor- yine de ince bir tını ile sürdürülen ruhsal bir rekabet vuku bulmaktadır. Bir gerilim -artık eşit olanlar arasında- kalır ve bundan kesin olarak Hannah Arendt'in "vita contemplativa" projesi istifade eder. Bu yılların mektuplarında ifade edilmiş olan birçok yan meselenin arasında, Heidegger'in eserlerinin Anglosakson dil bölgesinde tercümesinin ve tanıtımının, terekesinin düzenlenmesinin ve sevk edilmesinin de belirtilmesi lazım. Hayattan geriye çekilme her iki mektup arkadaşını da meşgul eder; felsefi açıdan "sessizlik" maddesi altında fazlaca yükseltilmiş fakat Heidegger ve eşinde "yaşlılık mekanı"nın döşenmesi ile oldukça somut şekle bürünmüştür (belge 138, bkz. ayrıca belge 130, 136). Heidegger'in mektuplarında "daha sıkı ve sağlam düşünme" (4 Ağustos 1971) çabaları hissedilir; aynı zamanda Arendt kendi eserini tamamlama arzusunu dile getirir. "En azından elimin altındaki kitabı -*Vita Activa*'nın bir nevi ikinci cildi- hâlâ yazmayı başarmam

mümkün" diye yazar 20 Mart 1971'de ve başardığı takdirde bu eserini Heidegger'e ithaf etme izni ister.

Martin Heidegger'in 80. doğum günü, 1969'da özellikle kutlanmıştır: kamuda ve özel olarak. Hannah Arendt kendisinden düşünmeyi öğrenmiş olduğu "hoca"ya teşekkür eder ve metni *Merkür*'ün ekim sayısında yayımlanan, çabucak şöhret bulmuş radyo konuşmasında Heidegger'e saygısını arz eder. "Martin Heidegger seksen yaşında." Yine sayılar semboliği adına çaba sarfederek Heidegger'e gönderilmiş makineyle yazılmış konuşma örneğine şunları yazar (belge 116): "Kırk beş yıl sonra eskiden olduğu gibi 26 eylül 1969 tarihinde senin için -Hannah." Doğum gününden önce eşiyle birlikte Heidegger çiftini ziyaret etmiştir (belge 114). Bu konuşma sebebiyle Martin Heidegger'e yöneltilen birçok saygı gösterisinden 27 Kasım 1969'da Heidegger'in yazdığı mektupta haber alır (belge 118).

Martin Heidegger 80. doğum gününü kutlamadan Karl Jaspers ölmüştü. Basel'deki cenaze merasimlerinden hemen sonra (Şubat/Mart 1969) Hannah Arendt Freiburg'a seyahat eder (belge 106). Bundan sonra -özellikle Ekim 1970'te Heinrich Blücher'i de kaybettikten sonra- "Freiburg" adresi onun için gittikçe daha da önemli olur. Sonraki yıllarda ne zaman Avrupa'da kalsa bir defa, hatta 1972 ve 1975 yıllarında iki defa orada konaklar. 13 Temmuz 1971'de itiraf eder: "Meselelerin bana yoldaşlık ediyor, bir nevi daimi bir çevreye dönüşüyorlar." Ölümünden sonra yayımlanan eseri *Vom Leben des Geistes* (*Zihnin Yaşamı Hakkında*) bunu gösterir. Ve Heidegger'den şunları okuyoruz (22 Haziran 1972) -göz kırparak veya değil: "Senin kendi çalışman hakkında bir şeyler duyarım diye ümit ediyorum; bunun dışında daha fazla öğrenmeye fırsatım yok." 1973'te dördüncü genişletilmiş baskı olarak yayımlanan *Kant und das Problem der Metaphysik* (*Kant ve Metafiziğin Sorunu*) kitabının bir nüshasına şunları yazar: "Hannah Arendt için candan selamlarla. Martin Heidegger." Öyle görünüyor ki, böylece yazar Hannah Arendt'in de beklediği

takdir gerçekleşmiş oluyor, yani çalışmasının "önceki yıllarda üzülerek özlem duyduğu" takdiri. Ona yazılmış olan son ithaf Heidegger'in iş arkadaşı Hildegard Feich için yazdığı anma yazısının özel baskısındadır. Önceden de olduğu gibi "Parmenides'in torunu" lafı uzatmaz: "Hannah'ya -Martin."

İlişkinin üç yüksek devresi başlangıçlarından dolayı açıkça adlandırılabilir: Martin Heidegger'in şiirle yazıya döktüğü 1950 yılının "tekrar bakış"ı, gerçekten oldukça reel bir şekilde var olan bir "bakış"ı şart koşmaktadır: "Kürsünün yanından bana doğru ışıldayan" bakışı (belge 60, bkz. ayrıca s. 26) -ilk "bakış"ı ve "şimşek"i kaynaştıran ve "devam eden" başlangıcı yaratan olay. Arendt'e tekrar görüşmelerinin anısına 1950'de verdiği *Holzwege* nüshasına Heraklit'in "τα θῳ παντα οἰακιζει κεραυνος" sözlerini yazar ve şöyle tercüme eder: "fakat bütün bunları bakış mevcudiyet ile yönetir." Bu başlangıcın sayesinde ilişkinin "sonbaharı"nın yaşandığı düşüncesi bile doğuyor.

Bakış -Yeniden Bakış- Sonbahar: Hikâyenin aktörlerinden mülhem yaratıcı bir ânı içeren o içkinlikten kazanılmış yapı, bu yayının metin kısmı için bir bölüm düzenlemesi şeklinde devralınmış oldu. Hatime olarak -bayan Lore Jonas'ın yardımı sayesinde- Hans Jonas'ın terekesinden iki belge basılabildi. Bunlar Martin Heidegger'in Hans Jonas'a ve Hannah Arendt'in yasını tutan dostlara, New York'a gönderilmiş bir telgraf ve kısa süre sonra yazılmış yine Jonas'a hitap eden bir mektup (belge 167, 168).

Edisyonun teknik yönüne gelince, öncü olarak öncelikle Arendt-Jaspers, Heidegger-Jaspers ve Heidegger-Blockmann[8] arasındaki mektuplaşmalardan yayınlanmış olanlar dikkate alındı. Bu mektuplar metin ve açıklayıcı notlar bölümlerinin tasarımında yol gösterici rolü oynadılar. Tereke yöneticileri Dr. Lotte

[8] Bu üç mektuplaşmanın bibliyografik bilgileri kısaltmalar bölümünde (s. 428) bulunabilir.

Köhler ve Dr. Hermann Heidegger ile mutabakat içinde olan bu edisyon ile ilgili olarak verilen ilk kararlardan birisi okura belgeleri mümkün olduğu kadar işlenmemiş şekilde sunmaktı. Bu yüzden Heidegger-Blockmann mektuplaşmasında olduğu gibi metinlerde[9] dipnot numaraları kullanılmadı. Hitap ve selamlamalar olduğu gibi bırakıldı. Selamlamalardaki biçimsel tasarım da mümkün olduğu kadar değiştirilmedi. Okunabilirliği yükseltmek amacıyla metinlere dikkat etmek kaydıyla bazı değişiklikler uygulanmıştır. Bu aşağı yukarı "ve" kelimesinin yer yer atılması, belli isim kısaltmaları (örneğin "Jaspers" için "J." veya "Freiburg" için "Frbg.") yerine kelimenin tam hâlinin kullanılması ve köşeli [editör] parantezlerin sadece okur için faydalı bir bilgi söz konusu olduğunda eklenmesi şeklindedir. Ayrıca dikkatsizlikten doğan belirgin hatalar zikredilmeden düzeltilmiştir. Mektup yazarları tarafından altı çizilmiş veya harflerin arası açılarak yazılmış yerler ve adı geçen bütün kitap isimleri (bunları mektup yazarları çoğu zaman tırnak içine almışlardır) metinde italik yazı ile verilmiştir. Noktalama kısmen sorun teşkil etti. Şüphesiz dikkat hataları olarak değerlendirilen yerlerde zaman zaman Arendt'in eksik veya yer yer yanlış kullandığı virgüller düzeltilmiştir. El yazılarında çoğu zaman nokta ve virgülden ayırt edilemeyen veya bunların yerine kullanılan Heidegger'in kısa çizgileri anlamaya katkı sağlayıcı olarak göründüğü için çok az yerde değiştirilmiştir. Eksikliği durumunda okurun aklının karışabileceği yerlerde bazı virgüller ilave edilmiştir.

Açıklayıcı notlar bölümünde belge numaraları altında öncelikle yayımlanan vesikalar hakkında bilgi verilmiş, sonra konu ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Bunu yaparken genelde hemen önce veya sonra gelen belgenin okunmasından anlaşılan bağlamlar yorumlanmamıştır. Genel olarak bilgi ve yorumlar mümkün olduğu kadar kısa tutulmuş; hayat hikâyesi ve eserle ilgili

9 H.A'nın dipnot eklediği 116 numaralı doküman hariç.

açıklamalarla, yani "bilgi" anlamında olan açıklamalarla sınırlı kalmıştır. Çalışmanın kapsamını aşacağı için, terimler ve düşünceler tek tek açıklama yoluna gidilmedi. Martin Heidegger'in dili hakkında belli bir derecede bilgi sahibi olmak şart koşulmak durumundadır. Diğer yandan her iki mektup yazarı genelde bir yerde bahsettikleri veya açtıkları düşüncelerin nerede bulunup okunacağını oldukça detaylı bir şekilde belirtmektedirler. Bu yüzden Arendt ve Heidegger'in alıntılanmış eserleri yayının sonundaki ayrıntılı eser dizininde (s. 407-422) toplanmıştır. Bu eser dizinleri açıklamalı notlara ek olarak düşünülmüştür. Metinde adı geçen birincil Arendt ve Heidegger eserleri hakkında tam bir bilgi arayan meraklı okur, bunu açıklayıcı notlarda değil orada bulabilir.

Martin Heidegger ve Hannah Arendt için -bunu son olarak tekrar hatırlatalım- icabında "eser" her zaman "hayat"tan daha önemliydi. Burada ortaya konulmuş dokümantasyonda üstünlüğü "hayat" kazanmıştır, fakat hayatın ve eserin ne kadar kuvvetli bir surette birbirine bağlı olduğu da görülmektedir.

Hassas okurlar yer yer eserin -eserlerin- arasından esen ruhu da hissedecektir. Ve ümit edilir ki mümkün olduğu kadar çok okur, özenle okuyarak, sorarak ve kendi düşüncesiyle karar vererek, belki yeniden sorarak, hatta kaynaklara başvurarak belgelenmekte olan hikâyenin en önemli kişilerini anlamaya hazır hâle gelmiş olur.

Teşekkür

Bu çalışmaya başlamadan çok önce Hannah Arendt'in muhafaza ettiği belgeleri görmemi sağlayan ve o günden beri sözlü ve fiili olarak bana yardımcı olan Bayan Dr. Lotte Köhler'e teşekkür ederim. Bu yayının oluşması için bana güven veren ve babasının el yazısının transkripsiyonunda, ayrıca birçok içerikle ilgili ayrıntılarda çok zaman harcayarak ve takdire değer bir sabırla bana yardımcı olan Bay Dr. Hermann Heidegger'e teşekkür ederim. Yardımlarıyla özel soruları açıklayabildiğim birçok mektup ve görüşme arkadaşına teşekkür ederim. Teşekkürün bu bölümü ister istemez genel olmak zorunda. Zira bilgi rica ettiğim, bana cevap veren ve yardımcı olanların sayısı ziyadesiyle fazladır. Kendisiye özel bir bağlantı vuku bulan (ve tarafımdan neredeyse münasebetsiz bir surette "yorulmuş") bir danışmanı da belirtmek istiyorum: Arendt'in sahip olduğu Heidegger mektuplarını New York'ta bizzat kendisinden alarak Marbach'a naklettiği için doğal olarak bu edisyon ile ilgili de önemli bir rol oynayan Bay Profesör Joachim W. Storck. Son olarak Arendt konusunda çalışma arkadaşım Bayan Dr. Ingeborg Nordmann'a, ayrıca çok sayıda görüşme ve sonsözü eleştirel bir okumaya tabi tuttuğu için Bayan Dr. Elfriede Üner'e teşekkür ederim.

Ocak 1998, Tutzing
Ursula Ludz

Üçüncü Baskıya

Üçüncü baskı, 1999 senesinin ikinci düzeltilmiş baskısına rağmen yine düzeltilmiştir. Dikkatli okurlar ve özellikle metinlerin tercümanları teşekküre layık şekilde yayınevini ve editörü bu baskıda düzeltilmiş olan bir takım hatalardan haberdar etmişlerdir. Bunun dışında ek olarak 429 ila 431. sayfaları arasında basılmış olan Hannah Arendt'in Martin Heidegger'e yazdığı, şimdiye kadar bilinmeyen bir mektup, Dr. Hermann Heidegger tarafından annesinin terekesinde bulunmuştur (belge 83a).

Ocak 2002, Tutzing
Ursula Ludz

Kısaltmalar/Kısaltılarak Alıntılanan Literatür

Cont.:	Konteynır (burada = Belge kutusu)
Dok.:	Doküman
H.A.:	Hannah Arendt (doğ. 14. Ekim 1906, ölüm 4. Aralık 1975)
HAPapers:	Washington D.C'de Library of Congress'deki Hannah Arendt Belgeleri
HGA:	Martin Heidegger, *Toplubasım: Yazar tarafından düzeltilmiş baskı* Vittorio Klostermann Yayınevi'nden
M.H.:	Martin Heidegger (doğ. 26. Eylül 1889, ölüm 26. Mayıs 1976)
TArendt:	Arendt'in Marbach Alman Edebiyat Arşivi'ndeki kısmi terekesi
THeidegger:	Heidegger'in Marbach Alman Edebiyat Arşivi'ndeki terekesi

Arendt-Blücher-Briefe

Hannah Arendt ve Heinrich Blücher, *Mektuplar 1936-1968*, Bir önsözle yay. haz. Lotte Köhler, Münih-Zürih: Piper, 1996.

Arendt-Blumenfeld-Korrespondenz

Hannah Arendt ve Kurt Blumenfeld, " .*in keinem Besitz vurur- zelt" Die Korrespondenz*, yay. haz. Ingeborg Nordmann ve İris Pilling, Hamburg: Rotbuch, 1995.

Arendt-Broch-Briefwechsel

Hannah Arendt ve Hermann Broch, *Mektuplaşmalar 1946-1951*, yay. haz. Paul Michael Lützeler, Frankfurt am Main:: Jüdischer Verlag, 1996.

Arendt-Jaspers-Briefwechsel

Hannah Arendt ve Karl Jaspers, *Mektuplaşmalar 1926-1969*, yay. haz. Lotte Köhler ve Hans Saner, München: Piper, 1985.

Arendt-McCarthy-Briefwechsel

Hannah Arendt ve Mary McCarthy, *Dostlukla: Mektuplaşmalar 1949-1975*, bir önsözle yay. haz. Carol Brightman, İngilizceden çev. Ursula Ludz ve Hans Moll, München: Piper, 1995.

Biemel, *Martin Heidegger*

Martin Heidegger Belgeleri ve Resimleriyle, resimleyen Walter Biemel, Reinbek, Hamburg: Rowohlt (rororo-resimli monografiler, rm 200), 1973.

Heidegger-Blochmann-Briefwechsel

Martin Heidegger ve Elisabeth Blochmann, *Mektuplaşmalar 1918-1969*, yay. haz. Joachim Storck (Marbach belgeleri), gözden geçirilmiş 2. baskı, Marbach am Neckar, 1990.

Heidegger-Jaspers-Briefwechsel

Martin Heidegger ve Karl Jaspers, *Mektuplaşmalar 1920-1963*, yay. haz. Walter Biemel ve Hans Saner, Frankfurt am Main: Klostermann, Münih-Zürih: Piper, 1990; (Karton kapak) Piper Serisi içinde (Cilt 1260), 1992.

Ott, *Martin Heidegger*

Hugo Ott, *Martin Heidegger: Kendi Biyografisinin Yolunda*, gözden geçirilmiş ve sonsöz eklenmiş yeni baskı, Frankfurt/New York: Campus (Campus Serisi, 1056), 1992.

Petzet, *Auf einen Stern zugehen*

Heinrich Wiegand Petzet, *Bir Yıldıza Yaklaşmak: Martin Heidegger ile Karşılaşmalar ve Konuşmalar*, 1929-1976, Frankfurt am Main: Societâts Yayınevi, 1983.

Safranski, *Ein Meister aus Deutschland*

Rüdiger Safranski, *Almanya'dan Bir Usta Heidegger ve Dönemi*, Münih: Hanser, 1994.

Young-Bruehl, *Hannah Arendt*

Elisabeth Young-Bruehl, *Hannah Arendt: Hayat, Çalışma ve Zaman*, İngilizceden çev. Hans Günter Holl, Frankfurt am Main: Fischer, 1986.

Hannah Arendt'in Adı Geçen Eserleri

Alfabetik sıraya göre yazılmış olan eser isimleri aşağıdaki şemaya göre şu bilgileri içermektedir; Almanca/İngilizce karşılıkları ile köşeli parantez içinde; eserin ilk baskısı için tam bibliyografik bilgiler; o baskının sayfa bilgileri.

"Concern with Politics in Modern European Thought" (1954) - [Şu ana kadar Almancaya çevrilmemiş]

Essays in Understanding, s. 428-447. - s. 147, 317'de.

Das Denken - [*Thinking*]

Bkz. *Vom Leben des Geistes*

Denktagebücher

Yayımlanmamış; I. Defter Library of Congress'de (HAPapers, Cont. 79), Defterler II'den XXVIII'e kadar Alman Edebiyat Arşivi Marbach'da (Signatur 93.37.1-27). - s. 286, 288, 293, 299, 303 f., 310, 327, 335, 338 f., 342, 350, 382 f., 387, 391 ve resim 16

"Diskussion mit Freunden und Kollegen in Toronto (Kasım 1972)" ["Hannah Arendt on Hannah Arendt"]

Çev. Ursula Ludz, *Ich will verstehen*, s. 71-113. - s. 337'de

Eichmann in Jerusalem Ein Bericht von der Banalitat des Bösen - [*Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*]

Çev. Brigitte Granzow, yazarı tarafından gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş baskı, Münih: Piper, 1964. - s. 277, 336

Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft - [*The Origins of Totali- tarianism*]
Yazarı tarafından çevrilmiş ve yeniden çalışılmış baskı, Frankfurt am Main: Europaische Verlagsanstalt, 1955. - s. 146, 288, 316

Essays in Understanding, 1930-1954 - [Şimdiye kadar Almancaya çevrilmemiş]
Yay. haz. Jerome Kohn, New York: Harcourt Brace, 1994. - s. 315, 382.

Fragwürdige Traditionsbestande im politischen Denken der Gegenwart: Vier Essays - [*Between Past and Future / Zwischen Vergangenheit und Zukunft*'da yayımlanmıştır.]
İngilizceden çev. Charlotte Beradt, Frankfurt am Main: Europaische Verlagsanstalt, o.J. (1957). - s. 315

"Hermann Broch und der moderne Boman" - ["The Achievement of Hermann Broch"]
Der Monat 1 (1948-49), Nr. 8-9, a. 147-151. - s. 293'da.

The Human Condition - [*Vita activa*]
Chicago: Chicago University Press, 1958. - s. 314, 395

Ich will verstehen Selbstauskünfte zu Leben und Werk - [İngilizceye çevrilmemiş]
Tam bir bibliyografya ile yay. haz. Ursula Ludz, Münih-Zürih: Piper (Serie Piper, 2238), 1996.

Der Liebesbegrijf bei Augustin: Versuch einer philosophischen Interpretation - [*Love and Saint Augustine*]
Berlin: J. Springer (Philosophische Forschungen, 9), 1929. - s. 269

The Life of the Mind - [*Vom Leben des Geistes*]
2 Cilt (*Thinking; Willing*), New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1978. - s. 336, 354, 356.

Macht und Gewalt - [*On Violence*]
İngilizceden yapılan çevirisi yazar tarafından gözden geçirilmiş, çev. Gisela Uellenberg, Münih: Piper (Piper Serisi, 1), 1970. s. 199, 325, 338

"Martin Heidegger ist achtzig Jahre alt" - ["Martin Heidegger at Eighty"]
Merkür 23 (1969), Sayı 10, s. 893-902.* - s. 333, 347, 397

* Bayer Radyosu'nda yapılan konuşmanın yazıya geçirilmiş metni için bkz. bu baskının içinde s. 179-192 ve 330-332.

Menschen in finsteren Zeiten - [*Men in Dark Times*]
Yay. haz. Ursula Ludz, Münih-Zürih: Piper, 1989. - s. 304, 307, 331, 343

"Organisierte Schuld" - ["Organized Guilt and Universal Responsibility"]
Die Wandlung 1 (1945-46), Defter 4, s. 333-344. - s. 81, 285 f.

The Origins of Totalitarianism - [*Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft*]
New York: Harcourt, Brace, 1951. - s. 126, 128, 146, 303, 316

Rahel Vamhagen, Lebensgeschichte einer deutschen Jüdin aus der Romantik - [*Rahel Vamhagen: The Life of a Jewess*]
Rahel-Mektuplar'dan ve çağdaş resimlerden bir seçkiyle, Münih: Piper, 1959. - S. 265, 318, Bkz. Resim 12

"Thinking and Moral Considerations" - ["Über den Zusammenhang von Denken und Moral"]
Social Research 38 (1971), s. 417-446. - s. 199, 336'da

"Über den Zusammenhang von Denken und Moral" - ["Thinking and Moral Considerations"]
Çev. Ursula Ludz, *Zwischen Vergangenheit und Zukunft*, s. 128-155. - s. 199, 336'da.

Über die Revolution - [*On Revolution*]
Münih:: Piper, o.J. (1965). - s. 353

Das Urteilen Texte zu Kants Politischer Philosophie - [*Lectures on Kant's Political Philosophy*]
Ronald Beiner'in bir yazısıyla birlikte yayına hazırlayan ve İngilizceden çeviren Ursula Ludz, Münih: Piper, 1985. - s. 254, 269, 360

Vita activa oder Vom tatigen Leben - *[The Human Condition]*
Stuttgart: Kohlhammer, 1960. - s. 149, 208, 318, 395, 397

Vita contemplativa
bkz. *Vom Leben des Geistes*

Vom Leben des Geistes - [The Life of the Mind]
2 Cilt (*Das Denken-, Das JVollen*), İngilizce'den çeviren Hermann Vetter, Münih: Piper, 1979. - S. 208 f., 269, 323, 336, 348, 351, 353 f., 357 ff., 398

"Walter Benjamin" - ["Walter Benjamin"]
Merkür 22 (1968), Sayı 1-2, S. 50-65; Sayı 3, s. 209-223; Sayı 4, s. 305-315. - s. 156, 167, 321, 326

Walter Benjamin - *Bertolt Brecht Zwei Essays* - [İngilizcede baskısı yok, daha sonra Almancada yapıldığı gibi bu iki makale *Men in Dark Times*'a eklenmiş / *Menschen in finsteren Zeiten*]
Münih: Piper (Piper Serisi, 12), 1971. - s. 210, 342

Das Wollen
Bkz. *Vom Leben des Geistes*

Zwischen Vergangenheit und Zukunft: Übungen im politischen Denken I - [*Between Past and Future*]
Yay. haz. Ursula Ludz, Münih-Zürih: Piper (Piper Serisi, 1421), 1994. - s. 323

Blücher, Blumenfeld, Broch, Jaspers ve McCarthy'nin alıntılanmış bütün mektupları için bkz. KISALTMALAR, s. 405.

Martin Heidegger'in Adı Geçen Eserleri

Alfabetik sıraya göre yazılmış olan eser isimleri aşağıdaki şemaya göre şu bilgileri içermektedir; eser adı; eğer var ise teşekkülü hakkında köşeli parantez içinde açıklama, ilk baskının tam bilgileri; varsa ithaf hakkında açıklama; eserin kayıtlı olduğu HGA içindeki cilt bilgisi, o baskının sayfa bilgileri

"Aletheia (Heraklit, Fragment 16)"

Festschrift zur Feier des 350 jährigen Bestehens des Heinrich- Suso-Gymnasiums in Konstanz, Konstanz 1954, s. 60-76, *Vorträge und Aufsätze*, s. 257-282. - s. 121, 299, 317, 331'da

Der Anfang des abendlandischen Denkens. Heraklit

Bkz. *Heraklit*

"Anmerkungen zu Karl Jaspers' 'Psychologie der Weltanschauungen' (1919/21)"

Haziran 1921'de Jaspers'a postalanmış, o zamanlar yayımlanmamış] - *Karl Jaspers in der Diskussion*, yay. hzl. Hans Saner, Münih: Piper, 1973, s. 70-100'da *Wegmarken* (HGA, cilt 9, s. 1-44). - s. 202, 211 ff., 222, 339, 343

Aufenthalte: Der Mutter zum siebzigsten Geburtstag - Ein Zeichen des Beschenkten

Yay. haz. Luise Michaelsen, Frankfurt am Main: Klostermann, 1989. - s. 320

Aus der Erfahrung des Denkens

Pfullingen: Neske, 1954 - Numaralanmış 50 özel baskı, tarihsiz, 50 no'lu kopya el yazısıyla ithaf edilmiş: "Çeyrek yüzyıl külübeciğin fırtınası ve sessizliği / Hannah hatıra olarak / Martin / 4. Mart 1950" Deutschen Literatür- Archiv Marbach'da - HGA, cilt 13 (1983), s. 75-86. - s. 142, 234, 331, 345

"Bauen "Wohnen" Denken"

[Darmstadt, 5. Ağustos 1951; SchloB Walchen, 20. Ağustos 1951] - *Mensch und Baum,* Darmstadt (Darmstadt Konuşması 2) 1952, s. 72-84 - In: *Vorträge und Aufsätze,* s. 145-162. - S. 127, 131, 303, 304, 306

Beitrage zur Philosophie (Vom Ereignis)

[1936-1938 yıllarından bir metin] HGA, cilt 65 (1989). - s. 290

"Brief an Emil Staiger"

Emil Staiger, "Zu einem Vers von Mörike: Ein Briefwechsel mit Martin Heidegger", *Trivium* 9, 1951, s. 1-16 - In: HGA, cilt 13, s. 93-109. - s. 124, 300, 308

Casseler [Kasseler] Vorträge

Bkz. *Wilhelm Diltheys F orschungsarbeit .*

"Dasein und Wahrsein"

Bkz. "Wahrsein und Dasein"

"Dasein und Zeitlichkeit"

[1924] - El yazması metin bir ithafla: "20. ve 21. Nisan 1925'in hatırasına. M.", TArendt içinde, HGA, cilt 64 (Henüz yayımlanmadı). - s. 26, 267, 290

Denken und Dichten

[Kış 1944/45 dönemi dersleri], HGA, cilt 50 (1990), s. 90-160. - s. 250, 358

Der Deutsche Idealismus (Fichte, Schelling, Hegel) und die philoso-phische Problemlage der Gegenwart

[1929 yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 28 (1997). - s. 342

. dichterisch wohnet der Mensch .

[Bühlerhöhe konuşması, 6. Ekim 1951; Zürih konuşması, 5. Kasım 1951; Kassel 11. Aralık 1953] - *Akzente* 1, 1954, Sayı 1, s. 57-71 - Dak-

tiloda yazılmış nüsha el yazısı bir ithafla "H/M", Tereke LArendt içinde- *Vorträge und Aufsätze*, s. 187-204. - s. 132, 143, 307, 312

"Das Ding" / "Über das Ding"
[Konuşma ("Das Ding"e kıyasla çok az genişletilmiş, *Einblick in das was ist'de*) Bayerischen Akademie der Schönen Künste 6. Haziran 1950] - *Gestalt und Gedanke: Ein Jahrbuch*, yay. haz. Bayerischen Akademie der Schönen Künste, Münih: Oldenbourg, 1951, s. 128-148 - özel baskı eklenmiş bir sayfanın üzerinde bir ithafla: "Hannah'ya Yılbaşı için 1951 / M.", Alman Edebiyat Arşivi Marbach - *Vorträge und Aufsätze*, s. 163-185. - s. 106, 111 f., 114, 132, 292, 294, 308

"Einblick"
bkz. *Einblick in das was ist*

Einblick in das was ist
[Bremer Konuşmaları, Aralık 1949: Das Ding — Das Ge-stell — Die Gefahr - Die Kehre; Bühlerhöhe, 25. ve 26. Mart 1950]? Konferans dizisinin ilk baskısı(Mart 1950'nin "Temiz Kopyası" ve iki "İkinci Kopyası" na adapte edilmiş), HGA, cilt 79 (1994), s. 1-77. - s. 90, 105, 112, 114, 119, 292

Einführung
bkz. *Einführung in die Metaphysik*

Einführung in die Metaphysik
[1935 Yaz dönemi dersi] Tübingen: Niemeyer, 1953 - HGA, cilt 40 (1983). - s. 136, 142, 174, 198, 285, 328, 331.

Einführung in die phanomenologische Forschung
[1923/24 Kış dönemi dersi] - HGA, cilt 17 (1994). - s. 265

Einleitung in die Philosophie
[1928/29 Kış dönemi dersi] - HGA, cilt 27 (1996). - s. 233

"Das Ende der Philosophie und die Aufgabe des Denkens"
[Paris'teki Konferans, Colloque "Kierkegaard vivant", organise par l'Unesco du 21 au 23 avril 1964] - *Zur Sache des Denkens* (1969), s. 61-80. - s. 195

Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung
[1936-1968]-Frankfurt am Main: Klostermann, 1944 - Nüsha (4., genişletilmiş baskı, Frankfurt am Mayısn: Klostermann, 1971) El yazı-

sıyla bir ithaf: "Hannah için Heinrich'in anısına / Nisan 1971 / Martin", Alman Edebiyat Arşivi Marbach* - HGA, cilt 4 (1981). - içeren nüsha s. 122, 127, 209, 299, 303, 343

Der Feldweg

[1949]-Frankfurt am Main: Klostermann, 1953 - In: HGA, cilt 13, s. 87-90. - s. 142

"Die Frage nach der Bestimmung der Kunst"

[Bayerischen Akademie der Schönen Künste'deki konferans, 9 Nisan 1970] - Basılmamış; metin artık mevcut değil. - s. 338

"Die Frage nach der Technik"

[("Das Ge-Stell'in temeli hakkında, *Einblick in das was ist*'e bakış) Bayerischen Akademie der Schönen Künste'deki konferans, 18. Kasım 1953] - *Gestalt und Gedanke: Ein Jahrbuch*, yay. hzl. Bayerischen Akademie der Schönen Künste, cilt 3, Münih: Oldenbourg, 1954, s. 70-108 - *Vorträge und Aufsätze*, s. 13-44. - s. 139, 142, 147, 312, 317

"Fragen nach dem Aufenthalt des Menschen"

[28. Eylül 1969'de Amriswil'deki 80'inci doğum günü kutlamasındaki teşekkür konuşması,] - *Neue Zürcher Zeitung*, Nr. 606, 5.10.1969, s. 51 - HGA, cilt 16 (Henüz yayımlanmadı.). - s. 335

Frühe Schriften, 1912-1916

Friedrich-Wilhelm von Herrmann'in bir dizini ve bibliyografik ekiyle, Frankfurt am Main: Klostermann, 1972 - el yazısı ithaflı nüsha: "Hannah için 24. Eylül 1972'deki ziyaretinin anısına / Freiburg i. Br. / Martin", Alman Edebiyat Arşivi Marbach - HGA, cilt 1 (1978). - s. 239, 354

"Gedachtes / Pensivement"

Rene Char için dostane düşüncelerle / Pour Rene Char pensant et repensant â lui en amitie, çev. Jean Beaufret und François Fedier, *Rene Char*, yay. haz. Dominique Fourcade, Paris: L'Herne, o.J. (1971), s. 169-187 - HGA, cilt 13, s. 221-224. - s. 205, 218, 227, 340, 342, 345, 349

* 14. Mayıs-31. Ekim 1983 arasında Marbach Neckar'da Schiller-National-Museum gerçekleştirilen serginin kataloğunun ilk cildinde (s. 365) bir ithaf basılmış.

"Das Gedicht"
[Friedrich Georg Jüngers'in 25. Ağustos 1968'de Amriswil'deki 70. doğum günündeki konuşma,] *Erlauterungen zu Hölderlins Dichtung* (HGA, cilt 4, s. 182-192). - s. 203

Gelassenheit
Pfullingen: Neske, 1959 - HGA, cilt 13, s. 37-74, ve HGA, cilt 16 (Henüz yayımlanmadı). - s. 209, 224, 235, 318, 331, 348, 352

"Georg Trakl: Eine Erörterung seines Gedichtes"
[Gerhard Stroomann 65'inci doğum günü vesilesiyle Georg Trakl anısına Bühlerhöhe'deki konuşma, 7. Ekim 1952] - *Merkür* 7, 1953, Sayı 3, s. 226-258 (daha sonra şu başlık altında "Die Sprache im Gedicht"). - s. 137, 311, 316

Grundbegriffe der aristotelischen Philosophie
[1924 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 18 (Henüz yayımlanmadı). - s. 234, 236, 344, 351

Die Grundprobleme der Phanomenologie
[1927 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 24 (1975; ^{2}1989). - s. 233

Hegel
[Die Negativität (1938/39); Hegel'in "Phanomenologie des Geistes" ine "Giriş" Şerhi (1942)] - HGA, cilt 68 (1993). - s. 342

Hegels Phanomenologie des Geistes
[1930/31 Kış dönemi dersi] - HGA, cilt 32 (1980, ^{5}1997). - s. 342

"Heraklit"
bkz: "Aletheia "; *Heraklit*

Heraklit
[1943 ve 1944 Dersleri: 1. Batı düşüncesine giriş; 2. Logik. Heraklit'in Logos öğretisi] - HGA, cilt 55 (1979, ^{3}1994). - s. 76, 97, 104, 110, 284 f., 289 f.

Heraklit: Seminar Wintersemester 196611967
Ortak yazar: Eugen Fink, Frankfurt am Main: Klostermann, 1970 - el yazısı ithafla nüsha içeren: "Für / Hannah / Martin", Bibliothek des Bard College'de (Annandale-on-Hudson, N.Y., USA) - HGA, cilt 15 (1986), s. 9-261. - s. 153, 201, 320

"Die Herkunft der Kunst und die Bestimmung des Denkens"
[Atina'daki Bilim ve Sanat Akademisi'ndeki konferans , 4. Nisan 1967] - In: *Distanz und Nahe: Reflexionen und Analysen zur Kunst der Gegenwart*, yay. haz. Petra Jaeger ve Budolf Lüthe, Würzburg: Königshausen & Neumann, 1983, s. 11-22 - HGA, cilt 80 (Henüz yayımlanmamış). - s. 202, 339

Hölderlin
bkz. *Erlauterungen zu Hölderlins Dichtung*

Hölderlins Hymne "Der Ister"
[1942 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 53 (1984; ^{2}1993). - s. 325

Holzwege
[1935-1946] - Frankfurt am Main: Klostermann, 1950 - el yazısı ithaf içeren nüsha: "τα δὴ παντα οὐακώζει κεραϊνος / Bakış mevcudiyetiyle her şeyi idare ediyor / Heraklit 64 / Hannah Arendt'e 7 Şubat 1950'nin anısına / Freiburg i. Br. / Martin Heidegger", Alman Edebiyat Arşivi Marbach'da - HGA, cilt 5 (1977). - s. 76, 117, 134, 136, 141, 218, 310, 331, 342, 398

Humanismusbrief
bkz. *Über den Humanismus*

Kant und das Problem der Metaphysik
[= Kant kitabı, ilk baskı 1929] genişletilmiş 4. baskı (Klostermann, 1973) eklenmiş bir sayfada el yazısı bir ithafla: "Hannah Arendt için/ içten selamlarımla Martin Heidegger", Alman Edebiyat Arşivi Marbach'da - HGA, cilt 3 (1991). - s. 103, 111, 122, 128, 280, 294, 303, 398

Kants These über das Sein
[17. Mayıs 1961 Kiel'deki konferans,] - Frankfurt am Main: Klostermann, 1963 - *Wegmarken* (HGA, cilt 9, s. 445-480). - s. 159, 323'te

Kassel konferansları
bkz: Wilhelm Diltheys Forschungsarbeit .

"Die Kehre"
[Bremen'deki konferans (bkz. *Einblick in das was ist)]* - llkbasım, *Die Technik und die Kehre*, s. 37-47 - HGA, cilt 79, s. 68-77. - s. 240

Die Kunst und der Raum-L'art et Vespace

Çev. Jean Beaufret ve François Fedier, St. Gailen: Erker, 1969 - el yazısı ithaf içeren nüsha: "/ Hannah için/ Martin", Bibliothek des Bard College'de (Annandale-on-Hudson, N.Y., USA) - HGA, cilt 13, s. 203-210. - s. 194, 198, 337

Logik

[1928 Yaz dönemi dersi] - bkz. *Metaphysische Anfangsgründe der Logik* . .

Logik. Die Frage nach der Wahrheit

[1925/26 Kış dönemi dersi] - HGA, cilt 21 (1976). - s. 32, 47, 233, 270, 276, 278

Logik als Frage .

bkz. *Über Logik als Frage nach dem Wesen der Sprache*

"Logos" / = "Λόγος: Das Leitwort Heraklits"

[Club zu Bremen'deki konferans, 4. Mayıs 1951] - *Festschrift für Hans Jantzen*, Berlin: Gebr. Mann, 1951, s. 7-18 - Daktilo yazısı metin, el yazısı bir ithafla: "H/M" TArendt içinde - *Vorträge und Aufsätze*, s. 207-229. - s. 105, 123, 126, 128 ff., 136, 303, 306, 311

"Mein Weg in die Phanomenologie"

[Hermann Niemeyer'in 80'ici doğum günü için yazılmış (1963)] - *Zur Sache des Denkens* (1969), s. 81-90. - s. 265, 270, 393

Metaphysische Anfangsgründe der Logik im Ausgang von Leibniz

[1928 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 26 (1978; ^{2}1990). - s. 63, 270

Nietzsche I / Nietzsche II

Pfullingen: Neske, 1961 - HGA, cilt 6, 2 Halbbde.: cilt 1 (1996), cilt 2 (1997). - s. 164, 193, 218, 222, 232, 331, 347

Nietzsche. Der Wille zur Macht als Kunst

[1936/37 Kış dönemi dersi] - HGA, cilt 43(1985).- s. 171, 176, 327

Nietzsches Lehre vom Willen zur Macht als Erkenntnis

[1939 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 47 (1989). - s. 171, 176, 327

Nietzsches metaphysische Grundstellung im abendlandischen Denken: Die ewige Wiederkehr des Gleichen

[1937 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 44 (1986). - s. 171, 176, 327

Ontologie des Daseins / Ontologie: Hermeneutik der Faktizität

[1923 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 63 (1988; ^{2}1995). - s. 104

Parmenides

[1942/43 Kış dönemi dersi] - HGA, cilt 54 (1982, ^{2}1992). - s. 104

Phanomenologie und Theologie

[Tübingen'deki konferans, 9. Mart (recte: 8. Temmuz) 1927; Marburg, 14. Şubat 1928] - Frankfurt am Main: Klostermann, 1970 (Bir ekle "Einige Hinweise auf Hauptgesichtspunkte für das theologische Gespräch über 'Das Problem eines nichtobjektivierenden Denkens und Sprechens in der heutigenTheologie", s. 37-47) *Wegmarken* (HGA, cilt 9, s. 45-67; Ek s. 68-78). - s. 194, 204, 206, 209, 335, 340

Platon: Sophistes

[1924/25 Kış dönemi dersi] - HGA, cilt 19 (1992). - s. 140, 148, 153, 193, 232, 236, 268, 320

Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs

[1925 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 20 (1979, ^{2}1988,^{3}1994). - s. 51, 233, 268, 277

Das Rektorat 1933/34

bkz. *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität*

Schellingbuch / der Schelling

bkz. *Schellings Abhandlung* .

Schellings Abhandlung Über das Wesen der menschlichen Freiheit (1809)

[1936 Yaz dönemi dersi] - Yay. hzl. Hildegard Feick, Tübingen: Niemeyer, 1971, - HGA , cilt 42 (1988). - s. 225, 230, 352

Sein und Zeit: Erste Hälfte

Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung 8, Halle a.d.Saale: Niemeyer, 1927 - HGA, cilt 2 (1977). - s. 57, 61, 134, 136, 143, 155, 160, 164, 170, 179, 185, 195, 228, 237, 246, 249, 268, 274, 278, 312 ff., 336, 345, 356, 359, 393, 429

Die Selbstbehauptung der deutschen Universität - Das Rektorat 1933/34: Rede, gehalten bei der feierlichen Übernahme des Rektorats der Universität Freiburg i

Br. am 27. Mayıs 1933; Das Rektorat 1933134: Tatsachen und Gedanken [1945] yay. haz. Hermann Heidegger, Frankfurt am Mayısn: Klostermann, 1983 - HGA, cilt 16 (Henüz yayımlanmamış). - s. 290

Seminaires du Thor
[1966, 1968, 1969] - Fransızcadan çev. Curd Ochwadt, in: *VierSeminare* (HGA, cilt 15, s. 271-421). - s. 178, 202 f., 206, 302, 326, 330, 340

Sophistes-Kolleg
bkz. *Platon: Sophistes*

Sprachbuch
bkz. *Unterwegs zur Sprache*

"Die Sprache"
[Max Kommerell'in anısına Bühlerhöhe'deki konuşma, 7. Ekim 1950; Württembergische Bibliotheksgesellschaft, 14. Şubat 1951] *Unterwegs zur Sprache* (HGA, cilt 12, s. 7-30). - s. 109, 119, 121, 124, 126, 298, 341

"Die Sprache im Gedicht: Eine Erörterung von Georg Trakls Gedicht"
[İlk kez: "Georg Trakl ."] - *Unterwegs zur Sprache* (HGA, cilt 12, s. 31-78). - s. 325

Sprachvortrag / meine "Sprache"
bkz. "Die Sprache"

Die Technik und die Kehre
Pfullingen: Neske (Opuscula aus Wissenschaft und Dichtung, 1), 1962 ("Die Frage nach der Technik"; "Die Kehre") - el yazısı bir ithaf içeren nüsha" / Hannah için/ Martin / Freiburg, 20. Temmuz 1972", Bibliothek des Bard College'de (Annandale-on-Hudson, N.Y., USA) - HGA, tek başlıklar altında da bkz. - s. 240

Technik-Vortrag
bkz. "Die Frage nach der Technik"

"Theologie und Philosophie"
bkz. Phanomenologie und Theologie

"Über das Ding",
bkz. "Das Ding"

Über den Humanismus

[Jean Beaufret'e mektup, Sonbahar 1946] Frankfurt am Mayısn: Klostermann, 1949. el yazısı bir ithaf içeren nüsha: "Hannah Arendt'e hatıra olarak/ Martin / 10. Mart 1950", Alman Edebiyat Arşivi Marbach'da - *Wegmarken* (HGA, cilt 9, s. 313-364). - s. 141, 143, 145, 209, 301, 313 f.

Über Logik als Frage nach dem Wesen der Sprache

[1934 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 38 (Henüz yayımlanmadı). - s. 142, 147

Unterwegs zur Sprache

Pfullingen: Neske, 1959 - HGA, cilt 12 (1985). - s. 148, 218, 317

"Der Ursprung des Kunstwerkes"

[Freiburg'daki Kunstwissenschaftlichen Gesellschaft'da verilen konferans i.Br., 13. Kasım 1935] - Kitap neşir örneği (Hans-Georg Gadamer'in bir giriş yazısıyla, Stuttgart: Reclam, 1967) El yazısıyla ithaf: "Hannah için, tekrar görüşmenin anısına/ Freiburg, 27. Temmuz 1967 / Martin", Alman Edebiyat Arşivi Marbach'da - *Holzwege* (HGA, cilt 5, S. 1-74). - s. 322

Vier Seminare: Le Thor 1966, 1968, 1969; Zähringen 1973

Frankfurt am Main: Klostermann, 1977 - HGA, cilt 15 (1986). - s. 340 f.

"Vom Wesen der Macht"

[1938/40 yıllarından bir metin] - HGA, cilt 69 (1998). - s. 93, 288

Vom Wesen der menschlichen Freiheit: Einleitung in die Philosophie

[SS 1930 Yaz dönemi dersi] - HGA, cilt 31 (1982; ^{2}1994). - s. 250, 358

Vom Wesen der Sprache

[1939 Yaz dönemi Herder semineri] - HGA, cilt 85 (Henüz yayımlanmadı). - s. 119, 298

Vom Wesen der Wahrheit

Frankfurt am Main: Klostermann, 1943 - (1949 baskısı) El yazısı bir ithafla: "Heinrich Blücher Almanya'dan bir selam olarak/ Mart 1950 / Martin Heidegger", Alman Edebiyat Arşivi Marbach'da - *Wegmarken* (HGA, cilt 9, s. 177-202). - s. 143

Vom Wesen des Grundes

[Edmund Husserl'in 70. yaşına ithafen bir makale *Jahrbuch für Philosophie und phanomenologische Forschung. Ergänzungsband,* Halle a.d.Saale: Niemeyer, 1929, s. 71-110; aynı zamanda, Niemeyer'de bağımsız bir yazı] - Kitap baskısının örneği (Frankfurt am Main: Klostermann, 1949) El yazısı bir ithafla: "Hannah'ya hatıra olarak / Martin / 10. Mart 1950", - Alman Edebiyat Arşivi Marbach'da *Wegmarken* (HGA, cilt 9, s. 123-175). - s. 286

Vorträge und Aufsätze

Pfullingen: Neske, 1954 - (1967 baskısı) Yine el yazısı bir ithafla: "/ Hannah için/ Martin", Bibliothek des Bard College'de (Annandale-on Hudson, N.Y., USA) - HGA, cilt 7 (Henüz yayımlanmadı). - s. 141, 147 f., 218, 313, 331

"Wahrsein und Dasein. Aristoteles, Ethica Nicomachea 2"

[Köln Kantgesellschaft'taki konferans vb., 4. Aralık 1924] - HGA, cilt 80 (Henüz yayımlanmadı.). - s. 104, 290

"Was heiBt Denken?"

[Bayer Radyosu'ndaki konuşma, 14. Mayıs 1952] - *Merkür* 6 (1952), Defter 7, s. 601-611 - *Vorträge undAufsätze,* s. 129-143. - s. 311

Was heisst Denken?

[51/52 Kış dönemi ve 52 Yaz dönemi dersi] - Tübingen: Niemeyer, 1954 /El yazısı ithaflı nüsha: " / Hannah için/ Martin / Freiburg, 7. Temmuz 1954", Bibliothek des Bard College'de (Annandale-on-Hudson, N.Y., USA) - HGA, cilt, 8 (Henüz yayımlanmadı.). - s. 132, 134 f., 137, 141, 165, 167, 218, 296, 309 f., 326

Wegmarken

Frankfurt am Main: Klostermann, 1967 - HGA, cilt 9 (1976; ^{2}1996). - s. 162, 164, 167, 234, 313, 331, 342

Wilhelm Diltheys Forschungsarbeit und der gegenwärtige Kampf um eine historische Weltanschauung

Kassel'de 16.4.-21.4.1925 arası verilmiş on seminer, yazıya geçiren Walter Bröcker, yay. haz. Frithjof Rodi, *Dilthey Jahrbuch* 8, 1992-93, s. 143-180. - s. 17, 19, 139, 266, 312

"Wissenschaft und Besinnung"

[Arbeitsgemeinschaft wissenschaftlicher Sortimenter'in günü vesilesiyle Schauinsland'da verilen konferans, 15. Mayıs 1953; Marburg, 9. Aralık 1953; Zürih, 1/2 Şubat 1954] - *Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel* 10, Nr. 29, 13 Nisan 1954, s. 203-211 *Vorträge und Aufsätze*, s. 45-70 ("Die Künste im technischen Zeitalter", Münih, 4. Ağustos 1953, muhafaza edilmiş metin). - s. 139, 141, 147

"Zähringer Seminar"

[6.-8. Eylül 1973] - *Vier Seminare* (HGA, cilt 15, s. 372-407). - s. 246, 356

"Zeichen"

Neue Zürcher Zeitung, Nr. 579, 21. Eylül 1969 - HGA, cilt 13, s. 211-212. - s. 334

"Zeit und Sein"

[Freiburg Üniversitesi Genel Öğretim'de verilen konferans, 31. Ocak 1962, ve Todtnauberg'deki seminer, 11. 13. Eylül 1962] - *Zur Sache des Denkens* (1969), s.1-60., - s. 195, 211, 343, 346

Zollikoner Seminäre: Protokolle - Gespräche - Briefe

[1959-1969 Seminerleri; Konuşmalar 1961-1972; Mektuplar 1947-1971] / yay. haz. Medard Boss, Frankfurt am Main: Klostermann, 1987. - s. 308

Zur Sache des Denkens

Tübingen: Niemeyer, 1969 - HGA, cilt 14 (Henüz yayımlanmadı). - s. 194, 198, 211, 331, 335, 343, 350

"Zürcher Seminar"

6. Kasım 1951'deki konuşmanın protokolu (" . dichterisch wohnet der Mensch " konferansından sonra), HGA, cilt 15 (1986), s. 423-439. - s. 308

Gadamer, Hans-Georg (yayıncı)

Die Frage Martin Heideggers: Beitrage zu einem Kolloquium mit Heidegger aus Anlaß seines 80. Geburtstages von Jean Beaufret, Hans-Georg Gadamer, Kari Löwith, Karl-Heinz Volkmann-Schluck (Heidelberger Akademie der Wissenschaften'ın oturum raporları, Philosophisch-histo-

rische Klasse, basım yılı 1969, 4. Bölüm) Heidelberg: Kış, 1969. - s. 194, 273, 334

Klostermann, Vittorio (yayıncı)

Durchblicke: Martin Heidegger zum 80. Geburtstag, Frankfurt am Main: Klostermann, 1970. - s. 194, 334

[Stadt Meßkirch, yayıncı]

Ansprachen zum 80. Geburtstag [des Ehrenbürgers Professor Dr. Martin Heidegger] am 26. Eylül 1969 in Meßkirch - El yazısıyla ithaf: "/ Hannah için/ Martin / Freiburg, 9. III. 1970", Bibliothek des Bard College'de (Annandale- on-Hudson, N.Y., USA). - s. 194, 334

[Stadt MeBkirch, yayıncı]

Martin Heidegger zum 80. Geburtstag von seiner Heimatstadt Messkirch, Frankfurt am Main: Klostermann, 1969 - El yazısı ithaflı nüsha "Hannah ve Heinrich için/ Martin ve Elfride", Alman Edebiyat Arşivi Marbach'da. - s. 194, 198, 333, 337

Kitapta Basılmış Olan Dokümanlar

1. M.H., 10 Şubat 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
2. M.H., 21 Şubat 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
3. M.H., 27 Şubat 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
4. M.H., 2 Mart] 1925; Orijinal kart, el yazısı, TArendt
5. M.H., 6 Mart 1925; Orijinal kart, el yazısı, TArendt
6. M.H., 21 Mart 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
7. M.H., 24 Mart 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
8. M.H., 29 Mart[1925]; Orijinal kart, el yazısı, TArendt
9. M.H., 12 Nisan 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
10. M.H., 17 Nisan [1925]; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
11. H.A., Nisan 1925; "Gölgeler", Orijinal metin, el yazısı, HAPapers
12. M.H., 24 Nisan 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
13. M.H., 1 Mayıs 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
14. M.H., 8 Mayıs 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
15. M.H., 13 Mayıs 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
16. M.H., 20 Mayıs 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
17. M.H., [21/22 Mayıs 1925]; Orijinal sayfa, el yazısı, TArendt
18. M.H., 29 Mayıs [1925]; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
19. M.H., 14 Haziran 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
20. M.H., 22 Haziran 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
21. M.H., 26 Haziran 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt

22. M.H., 1 Temmuz 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
23. M.H., 9 Temmuz 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
24. M.H., 17 Temmuz [1925]; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
25. M.H., 24 Temmuz 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
26. M.H., 31 Temmuz [1925]; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
27. M.H., 2 August 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
28. M.H., 23 August [1925]; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
29. M.H., 14 Eylül 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
30. M.H., 7 Ekim 1925; Orijinal kart, el yazısı, TArendt
31. M.H., 18 Ekim 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
32. M.H., 5 Kasım 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
33. M.H., 10 Aralık 1925; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
34. M.H., 9 Ocak 1926; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
35. M.H., 10 Ocak 1926; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
36. M.H., 29 Temmuz 1926; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
37. M.H., 7 Aralık 1927; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
38. M.H., 8 Şubat 1928; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
39. M.H., 19 Şubat 1928; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
40. M.H., 2 Nisan 1928; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
41. M.H., 18 Nisan [1928]; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
42. H.A., 22 Nisan 1928; Mektup taslağı, el yazısı, TArendt
43. H.A., tarihsiz [1929]; Mektup taslağı, el yazısı, TArendt
44. H.A., tarihsiz[Eylül 1930]; Mektup taslağı, el yazısı, TArendt
45. M.H., tarihsiz [Kış 1932/33]; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
46. M.H., 7 Şubat 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
47. M.H., 8 Şubat 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
48. H.A., 9 Şubat 1950; mektup kopyası, daktilo yazısı, TArendt
49. H.A. Elfride Heidegger'e, 10 Şubat 1950; mektup yazısı, daktilo yazısı, TArendt
50. M.H., [Şubat 1950]; Beş şiir, el yazısı, TArendt
51. M.H., 15 Şubat 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
52. M.H., 27 Şubat 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
53. M.H., 10 Mart 1950; A. Stifter "Kalkstein", el yazısı, TArendt
54. M.H., 11 Mart 1950; Şiir dizisi "Stürzte aus entzogenen Gnaden . el yazısı, TArendt
55. M.H., 19 Mart 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
56. M.H., [Mart 1950]; Dört şiir, el yazısı, TArendt

57. M.H., 12 Nisan 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
58. M.H., [Nisan 1950]; İki şiir, TArendt
59. M.H., 3 Mayıs 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
60. M.H., 4 Mayıs 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
61. M.H., [Mayıs 1950]; Şiir dizisi "Sonata sonans'dan", el yazısı, TArendt
62. M.H., 6 Mayıs 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
63. M.H., [Mayıs 1950]; Beş şiir, el yazısı, TArendt
64. M.H., 16 Mayıs 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
65. M.H., 27 Haziran 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
66. M.H., 27 Temmuz 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
67. M.H., 14 Eylûl 1950; Orijinal mektup (eklenmiş şiirle birlikte: "Wellen"), el yazısı, TArendt
68. M.H., 15 Eylûl 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
69. M.H., 6 Ekim 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
70. M.H., 2 Kasım 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
71. M.H., 18 Aralık 1950; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
72. M.H., 6 Şubat 1951; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
73. M.H., 1/2 Nisan 1951; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
74. M.H., 14 Temmuz 1951; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
75. M.H., [Temmuz 1951]; Şiir: "Henri Matisse'nin bir reşmi için", el yazısı, TArendt
76. M.H., 2 Ekim 1951; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
77. M.H., 14 Aralık 1951; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
78. M.H., 17 Şubat 1952; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
79. M.H., 21 Nisan 1952; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
80. M.H., 5 Haziran 1952; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
81. M.H., 15 Aralık 1952; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
82. M.H., 6 Ekim 1953; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
83. M.H., 21 Aralık 1953; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt

83a. H.A., 6. Nisan 1954; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger

84. M.H., 21 Nisan 1954; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
85. H.A., 29 Nisan 1954; mektup kopyası, daktilo yazısı, HAPapers
86. H.A., 8 Mayıs 1954; mektup kopyası, daktilo yazısı, TArendt
87. M.H., 10 Ekim 1954; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
88. M.H., 17 Aralık 1959; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
89. H.A., 28 Ekim 1960; Kopya mektup, daktilo yazısı, TArendt
90. M.H., 13 Nisan 1965; Matbu bir teşekkûr kartının arka sayfasında el yazısıyla, TArendt

91. M.H., 6 Ekim 1966; Orijinal mektup, iki ekle birlikte, el yazısı, TArendt
92. H.A., 19 Ekim 1966; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
93. M.H., 10 Ağustos 1967; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
94. H.A.; 11 Ağustos 1967; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
95. M.H., 12 Ağustos 1967; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
96. M.H., 18 Ağustos 1967; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
97. H.A., 24 Eylûl 1967; Orijinal mektup ekle birlikte, daktilo yazısı, THeidegger
98. M.H., 29 Eylûl 1967; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
99. M.H., 30 Ekim 1967; Orijinal mektup, ekli el yazısı TArendt
100. H.A., 27 Kasım 1967; Orijinal mektup, THeidegger
101. H.A., 17 Mart 1968; Orijinal mektup, daktilo yazısı THeidegger
102. M.H., 12 Nisan 1968; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
103. H.A., 23 August 1968; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
104. M.H., 6 Eylûl 1968; Orijinal telgraf, TArendt
105. M.H., 11 Eylûl 1968; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
106. H.A., [28 Şubat 1969]; Orijinal mektup, el yazısı, THeidegger
107. M.H., 1 Mart 1969; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
108. Elfride Heidegger, 20 Nisan 1969; Orijinal mektup, daktilo yazısı, TArendt
109. H.A. Elfride H.'e, 25 Nisan 1969; mektup kopyası, daktilo yazısı, TArendt
110. Elfride H., 28 Nisan 1969; Orijinal mektup, daktilo yazısı, TArendt
111. H.A. Elfride H.'ye, 17 Mayıs 1969; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
112. M. ve Elfride H., 4 Haziran 1969; Orijinal mektup, daktilo yazısı, TArendt
113. M.H., 23 Haziran 1969; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
114. M.H., 2 Ağustoa 1969; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
115. H.A., 8 Ağustos 1969; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
116. H.A., [Eylûl 1969; "Martin Heidegger Seksen Yaşında"], Orijinal metin, daktilo yazısı, THeidegger
117. H.A., [Eylûl 1969]; "Tabula gratulatoria için bir makale", Heidegger Ailesi'nin terekesinde
118. M.H., 27 Kasım 1969; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
119. H.A.'dan, Yılbaşı 1969; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger

119a. H.A Elfride H'ye, 25 Aralık 1969; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
120. H.A., 12 Mart 1970; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
121. Fritz Heidegger'den H.A'ye, 27 Nisan 1970; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
122. Elfride H., 16 Mayıs 1970; Orijinal mektup, daktilo yazısı, TArendt
123. Elfride H., 2 Temmuz 1970; Orijinal mektup, daktilo yazısı, TArendt
124. H.A., 28 Temmuz 1970; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
125. M.H., 4 Ağustos 1970; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
126. M.H., 9 Kasım 1970; Orijinal mektup (Eklenmiş şiirle: "Zeit"), el yazısı, TArendt
127. H.A., 27 Kasım 1970; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
128. H.A., 20 Mart 1971; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
129. M.H., 26 Mart 1971; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
130. M.H., 17 Mayıs 1971; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
131. H.A., 13 Temmuz 1971; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
132. M.H., 15 Temmuz 1971; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
133. H.A., 28 Temmuz 1971; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
134. M.H., 4 Ağustos 1971; Orijinal mektup (Eklenmiş şiirle: "Cezanne"), el yazısı, TArendt
135. H.A., 19 Ağustos 1971; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
136. H.A., [24 Eylûl 1971]; gönderilen çiçeğe iliştirilmiş, kart metni eklenmiş çiçekle birlikte, TArendt
137. H.A., 20 Ekim 1971; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
138. M.H., 24 Ekim 1971; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
139. M.H., 28 Ekim 1971; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
140. H.A., 2 Şubat 1972; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
141. M.H., 15 Şubat 1972; Orijinal mektup ("Dank" şiiri eklenmiş), el yazısı,
142. H.A., 21 Şubat 1972; mektup kopyası, daktilo yazısı, TArendt
143. M.H., 10 Mart 1972; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
144. H.A., 27 Mart 1972; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
145. M.H., 19 Nisan 1972; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
146. H.A., 18 Haziran 1972; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
147. M.H., 22 Haziran 1972; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
148. H.A., 21 Temmuz 1972; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
149. M.H., 12 Eylül 1972; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
150. M.H., 17 Eylûl 1972; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt

151. M.H., 8 Aralık 1972; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
152. M.H., 24 Şubat 1973; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
153. M.H., 5 Mayıs 1973; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
154. M.H., 9 Temmuz 1973; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
155. HA., 18 Temmuz 1973; Orijinal mektup, daktilo yazısı, THeidegger
156. M.H., 29 Temmuz 1973; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
157. M.H., 19 Kasım 1973; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
158. M.H., 14 Mart 1974; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
159. M.H., 20 Haziran 1974; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
160. M.H., 23 Haziran 1974; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
161. H.A., 26 Temmuz 1974; mektup kopyası, daktilo yazısı, TArendt
162. M.H., 17 Eylül 1974; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
163. M.H., 26 Eylül'den sonra 1974; Teşekkür kartı, el yazısı, TArendt
164. M.H., 6 Haziran 1975; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
165. H.A., 27 Temmuz 1975; mektup kopyası, daktilo yazısı, TArendt
166. M.H., 30 Temmuz 1975; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt
167. M.H.'den Hans Jonas'a, 6. Aralık 1975; Telgraf
168. M.H.'den Hans Jonas'a, 27. Aralık 1975; Mektup, el yazısı

Ekler

R1 M.H., o.D. [muhtemelen 1925 yaz dönemi]; 2 Orijinal sayfa, el yazısı, TArendt

R2 M.H., o.D [Şubat 1926]; Orijinal mektup, el yazısı, TArendt

R3 M.H., o.D. [Şubat ya da Mart 1950]; "Selama karşılık olarak" [Sophokles, *Antigone*, 799/801], Orijinal mektup, el yazısı, TArendt

R4 H.A., 1923'ten 1926'ya kadar; Yirmi bir şiir, daktilo yazısı, HAPapers

R5 H.A., Temmuz 1953; ***Denktagebuch*** (Düşünce Günlüğü) kaydı ["Tilki Heidegger'in Gerçek Hikâyesi"], el yazısı, TArendt

Resimler İçin Ek Bilgi

Hannah Arendt Bluecher Literary Trust: Resim 2, 4, 5, 6, 7, 13, 14

Alman Edebiyat Arşivi, Marbach (Hannah Arendt'in kısmi terekesi): Resim 1, 8, 9, 10, 11, 15, 16

Dr. Hermann Heidegger: Resim 3

© Piper Verlag GmbH, Münih 1959: Resim 12

Ek Belge[1]

83a Hannah Arendt'ten Martin Heidegger'e

6 Nisan 1954

Martin,

Bu mektup Bay Robinson'un tercümesinin geldiğini haber vermek ve onu bana yönlendirmiş olmandan duyduğum memnuniyeti bildirmek için. Ne yazık ki yakîn bir müşahede bu sevinci azalttı. Öncelikle sana şunu sormak için yazıyorum: Bu meseleyi nasıl ele almak istiyorsun? Nihayetinde Robinson'a kendim bizzat yazacağım, sana da bir kopyasını göndereceğim. Sana resmî bir mektup yazacağım ve bu mektubun bir kopyasını da tekrar Robinson'a göndereceğim.

Öncelikle olumlu olarak şu söylenebilir:

Onun kendine atfettiği Jäger tercümesi gerçekten muntazam, fakat Jäger'in bu tercümede bizzat ne kadar hatayı düzelttiğini bilmek mümkün değil. Ayrıca söz konusu olan bilim dili ve bu daima nispeten basittir. Burada bir tercümeye olan ihtiyaç çok büyük, hele de iki dilli yayımlanacaksa. Bu her şeyden önce eski öğrenciler ve genç profesörler için geçerli, yaklaşık 25-35 yaş arası nesil için.

Sonuçta bu adamın çok çaba harcadığı ve çok çalıştığı açıkça görünüyor. Bu çalışma herhangi bir şekilde devam ediyorsa o hâlde ona yardım edilmeli.

Tercümeye gelince, aşağıdakileri söylemek mümkün:

Almanca metinsiz İngilizce metin âdeta anlaşılmıyor. Fransızca tercümelerde (ki buradaki kütüphanede görebildiğim kada-

[1] Yayıncının 3. baskı için yazdığı nota bakınız.

nıyla inceledim) kesinlikle böyle değil. İnanılmaz tecrübesizlikler mevcut, bunlar da şuna sebep oluyor; basit cümleler ve ifadeler her hâlükârda anlamsız bir şekilde şişirilmiş dipnotlarda açıklanıyor ve bunlar yalnızca belli anahtar cümleler de değil.

Terminoloji ciddi anlamda kuşkulu ve çok beceriksizce. Terminoloji ayrıca yekparelik anlamında da sürekli mukavim değil. Sonuç olarak, kısmen ciddi ve basit hatalardan müteşekkil ciddi bir durum söz konusu. Mesela yapı ile yaratılış (Beschaffenheit und Schöpfung), hazırlayıcı ile geçici (vorbereitend und vorläufig), kader ile zeval (Geschick mit Untergang), mahpus olmakla esir olmak (verhaftet sein und gefangen sein) kelimelerinin birbirine karıştırılması vb. Bunlar en azından kolaylıkla düzeltilmeyecek şeyler. Bu türden hataları olmayan tercüme de neredeyse yok. Daha kötüsü, cümle dizilişlerinin, cümle yapısı bakımından anlaşılmaz durumda olması. Örnek: "İnsan (ol)mayan yerine ayrıca hâlâ dünyayla varlık ilişkisi vardır."- "İnsan 'dünya' değil'dir' " vb. Bu özellikle tercümenin 78. sayfasında kafa karıştırıcı oluyor, ayrıca tercümanın metnin polemiğe açık yerlerini tercüme ettiği her yerde. Bu durum çoğunlukla onun tam da polemik yaptığı yerde sanki metin de bunu savunuyormuş gibi gösteriliyor.

Ne yapmak lazım? Bütün bunların çok farklı formlarda ifade edilebileceğini anlayacaksın. Belki ikinci ve üçüncü okumalarda bir dereceye kadar hatadan arınmış ve okunabilir duruma getirilebilir. Bilmekten memnun olacağım şey, acaba burada veya İngiltere'de herhangi bir şekilde hâlâ metinlerini tercüme etmeye çalışan biri bilgin dâhilinde mi? Ve bu kişi acaba sende nasıl bir etki bıraktı? Bana bunu iki satırla yaz; sana yük olmasın!

Aralık mektubun için teşekkür. Önceden bildirdiğin şey gerçi henüz gerçekleşmedi. Hiçbir şey kaybolmuyor değil mi?

Elfride'ye selam, en içten selamlarımla

Her zaman olduğu gibi

Hannah

Yayıncının Notu:

Bu çalışmanın 1. ve 2. baskısında yer alan Nisan/Mayıs 1954 (dokümanlar 84-86) mektupları bu konuda benzer şeyler bildiriyor. Edward Robinson o dönemde Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'ının İngilizce tercümesi üzerinde çalışmaktadır (bkz. 84-85-86. mektupların dipnotları). Şimdi ek olarak doküman 83a yayımlanmaktadır. Kısa bir süre önce bulunan bu mektup, mevcut tabloyu tamamlamış oluyor. Burada bildirildiği gibi H.A. detaylı bir şekilde Bay Robinson'a yazmıştır. Tek taraflı, beş sayfalık, daktiloda yazılmış 26 Nisan 1954 tarihli bu mektup bu arada dijital ortama aktarılmış, internet üzerinden de herkese açık olan HA-Papers'de (cont. 59) bulunmaktadır. Umut veren bu "resmî mektup"ta bu baskıda yer alan 85 nolu mektup söz konusudur. Jäger-Tercümesi" ile iki yayın kastedilmektedir ki bu yayınları Robinson, Almanca'dan bir mütercimi takdim etmek üzere H.A'ye göndermiştir,. Her iki kitabın da yazarı Amerika'ya göç etmiş bir Alman ve klasik filolog olan Werner Jäger'dir. Bu kitapların İngilizce başlıkları şöyledir: *Demosthenes: The Origin and Growth of his Policy* (University of California Press, 1938) ve *The Theology of the Early Greek Philosophers* (Oxford: Clarendon Press, 1947)

İsim İndeksi

A

Adorno, Theodor W., 361
Aiken, Henry D., 336
Allemann, Beda, 334
Allilujewa, Svvetlana, 349
Anders, Günther, 289, 290, 301
bkz. Stern, Günther
Arendt, Martha
(Mutter von H.A., siehe Beerwald, Martha), 274, 313
Aristides, 195
Aristoteles, 276, 336, 369, 371, 377, 385
Augustinus, 30, 31, 281, 304

B

Bach, Johann Sebastian, 84
Barrett, William, 336
Bartning, Otto, 326
Baumann, Gerhart, 345
Beaufret, Jean, 132, 175, 222, 320, 331, 356, 383
Becker, Carl, 320
Beerwald, Clara, 283, 287
Beerwald, Martha, 274, 313
Beethoven, Ludvvig van,, 88, 90
Beiner, Ronald,, 281
Beissel, Henry E.,, 137, 334
Beissner, Friedrich,, 343
Benjamin, Walter,, 198, 344, 346, 350, 361, 366
Benn, Gottfried, 127, 313, 327
Berisch, Karl, 349
Birle, Erika, 383
bkz. Deyle, Erika
Biemel, Walter, 208, 220, 221, 242, 243, 284, 293, 343, 366, 382
Blake, William,, 110, 313
Blochmann, Elisabeth, 281, 294, 297, 318
Blücher, Heinrich,, 281, 301, 319, 328, 330, 331, 332, 337, 340, 344, 353, 362, 364, 367, 419, 421

Blûher, Karl Alfred, 321
Blum, Fritz, 284
Blumenfeld, Kurt, 415
Blumenthal, Sophie, 196, 360
Boehlau, Johannes, 20, 277
Boss, Medard, 328, 329
Bousset, Wilhelm, 44, 286
Brambach, Rainer, 324
Braque, Georges, 86
Brecht, Bertoldt, 366
Broch, Hermann,, 122, 124, 127, 310, 322, 323, 324
Brôcker, Walter,, 20, 278
Brôcker-Oltmanns, Kate, 20, 278
Brod, Max,, 312
Browning, Elisabeth Barrett, 296
Buber, Martin, 131, 330
Bultmann, Rudolf, 334
Buxtehude, Dietrich, 46

C

Carlson, Clayton E., 218
Cassin, Barbara, 371
Cassirer, Ernst, 66, 299
Celan, Paul, 321, 345
Cezanne, Paul, 217
Char, René, 167, 175, 208, 350, 353, 364, 366
Chavchavadze, Paul, 349
Christ, Karl, 298, 312
Clârchen,
bkz. Beerwald, Clara, 45, 283
Claudius, Matthias, 121, 319, 320
Cocteau, Jean, 338
Condrau, Gion, 329, 357
Cornford, Francis M., 382

D

Descartes, René, 279
Deyle, Erika, 383
Diels, Hermann, 363, 382
Dilthey, Wilhelm, 136, 277
Dôpfner, Kardinal Julius, 225
Duns Scotus, Johannes, 234, 248

E

Eckhart (Meister E.), 108, 245, 312
Eich, Gûnter, 324
Einstein, Albert, 173
Epiktet, 248
Eppelsheimer, Hans W., 173
Ettinger, Elzbieta, 412

F

Fédier, François, 383
Feick, Hildegard, 370, 378, 388
Fest, Joachim, 227, 375
Fetscher, Iring, 347
Ficker, Ludwig von, 133
Fink, Eugen, 201, 253, 342, 384
Fourcade, Dominique, 175, 176, 195, 353, 359
Frank, Erich, 295
Frânkel, Hermann, 122
Frânkel, Hilde, 303, 305, 410
Franzen, Winfried, 376
Friedlânder, Paul, 284
Friedrich, Hugo, 271, 299, 338, 366, 375

Fürst, Ernst, 276
Fürst, Käte, 276, 278

G

Gabriel, Leo, 324
Gadamer, Hans-Georg, 147, 225, 342, 356, 357, 374
George, Stefan, 29, 280, 316, 378
Gilbert, Robert, 457
Glenn, 457
bkz. Gray, J. Glenn
Goerdt, Wilhelm, 345
Goethe, Johann W., 118, 174, 332, 344
Gray, J. Glenn, 157, 163-166, 170, 194, 196, 198, 199, 202, 204, 210, 218, 226, 240, 241, 250, 251, 344, 356, 350, 352, 359, 361, 364, 370, 381, 387, 390
Gray, Sherry, 240, 381
Gray, Ursula, 169, 346, 381
Greffrath, Mathias, 289
Gründer, Karlfried, 307
Guardini, Romano, 108, 311
Gurlitt, Willibald, 46, 288
Gutmann, James, 378

H

Haas, Willy, 347
Habermas, Jürgen, 212, 214, 368, 389
Hammerstein, Notker, 298
Hamsun, Knut, 60, 224
Harder, Richard, 109, 312
Hartmann, Nicolai, 284, 287
Hauptmann, Gerhart, 173
Hegel, G. W. F., 46, 119, 158, 184, 188, 208, 223, 239, 242, 288, 347, 354, 365
Heidegger, Dorothea, 314, 324
Heidegger, Elfride, 85, 86, 88, 102, 109, 110, 111, 113-115, 119-123, 125, 128, 129, 133, 134, 135, 136, 138, 144, 145, 146, 151, 153-157, 160, 163-169, 171, 172, 174, 196, 200, 204, 205, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 216, 219, 220, 222, 224, 226, 229, 232, 233, 235, 237, 239, 241, 243-245, 246, 247, 250, 251, 275, 294, 295, 342, 351, 352, 353, 360, 362, 364, 372, 377, 381, 383, 409, 414, 419, 420
Heidegger, Fritz, 119, 284, 287, 328, 361, 114, 416
Heidegger, Gertrud, 383
Heidegger, Hermann, 122, 124, 129, 246, 248, 286, 287, 310, 318, 320, 323, 361, 363, 375, 384, 385, 386, 416, 422, 425, 426
Heidegger, Johanna,, 108, 287
Heidegger, Jörg, 129, 275, 277, 314, 318, 324, 328, 383
Heidegger, Marie, 380
bkz. Oschwald, Marie
Heidegger, Thomas, 244, 248, 283, 328, 332
Heine, Heinrich, 172
Heller, Erich, 389

Hellingrath, Norbert von, 128, 308, 315, 327, 355
Heraklit, 125, 144, 305
Hermann, 287, 318, 416, 422, 425, 426
Bkz. Heidegger, Hermann
Herrmann, Friedrich-Wilhelm von, 280, 376, 384, 386
Heuer, Wolfgang, 314
Hilde, 90, 102, 109, 111, 302, 303, 305
bkz. Frankel, Hilde
Hinck, Walter, 327
Hitler, Adolf, 308
Hochkeppel, Willy, 389
Hofmannsthal, Hugo von, 170
Hofstadter, Albert, 216, 218
Hölderlin, Friedrich, 314, 343, 349
Homer, 284, 320, 393
Horkheimer, Max, 373
Husserl, Edmund, 274, 275, 285, 294

J

Jacobsthal, Paul, 284
Jaeger, Hans, 333
Jäger, Werner, 137, 333
Jakoby, Paul, 20, 39, 277, 292
Jarrell, Randall, 327
Jaspers, Gertrud, 383
Jaspers, Karl, 179, 287, 288, 302, 307, 310, 312, 315, 332, 334, 340, 344, 351, 363, 368, 386, 393, 419, 421
Jesenská, Milena, 347
Joan, 196, 198, 210, 216, 218, 221, 223, 244, 335, 359, 367, 370, 378, 384, 387
bkz. Stambaugh, Joan
John, Eckhard, 288
Johnson, Uwe, 308, 373
Jonas, Hans, 253, 271, 290, 292, 354, 357, 358, 373, 388, 389, 422
Jonas, Lore, 388, 422
Jörg, 129, 275, 277, 314, 318, 324, 328, 383
bkz. Heidegger, Jörg
Jovanovich, William, 228, 389
Jünger, Ernst, 170
Jünger, Friedrich Georg, 324

K

Kabisch, Richard, 44, 286
Kafka, Franz, 108, 157, 158, 160, 162, 177, 312, 347
Kahn, Charles H., 382
Kant, Immanuel, 361
Kant, Johann H., 361
Kästner, Erhart, 343
Kazin, Alfred, 281
Keats, John, 128
Keller, Gottfried, 102, 308
Kennedy, John F., 162, 349
Kern, Edith, 137, 334
Kettering, Emil, 357
Kiderlen, Elisabeth, 296
Kierkegaard, Sören A., 119
Kisiel, Theodore, 275, 280, 306
Klee, Paul, 155, 345

Klopstock, Friedrich G., 162, 349
Klossovvski, Pierre,
Klostermann, Vittorio, 375
Koch, Joseph, 245, 312
Köhler (Kohler), Lotte, 301, 377, 412, 422, 425
Kohn, Jerome, 389, 407
Kojeve (Kojevnikoff), Alexandre, 158, 208, 242, 243
Kommerell, Max, 316, 317
Koselleck, Reinhart, 285
Köster, Kurt, 173
Kranz, Walther, 363, 382
Krell, David F., 351, 252, 387
Kruttke, Monika, 360

L

Larese, Dino, 356
Lask, Emil, 101, 307
Laufhütte, Martin, 317
Leibniz, Gottfried W., 122, 163
Levi, Edward Hirsch, 21, 77, 377
Lévy, Patrick, 220, 221, 222, 371
Lichtenstein, Heinz, 231, 232, 275
Lohner, Edgar, 336
Lowell, Robert, 359
Löwith, Ada, 285
Löwith, Karl, 44, 131, 285, 286, 329
Lüdemann, Hermann, 44, 286
Lützeler, Paul Michael, 428

M

Macquerrie, John, 335
Mahler, Elisabeth, 382
Mallarme, Stéphane, 153, 155, 226, 346, 374
Malter, Rudolf, 361
Manchester, William, 349
Mandelstam, Nadesha, 241, 382
Manheim, Ralph, 352
Mann, Thomas, 332
Marcuse, Herbert, 389
Maritain, Jacques, 143, 337
Martin, Bernd, 298, 373
Marwitz, Alexander von, 17, 276
Marx, Karl, 336
Marx, Werner, 220, 371
Matisse, Henri, 126, 325
Resim. 10, 11
Mayer, Cornelius, 281
McCarthy (McCarthy-West), Mary, 309, 340, 359, 364, 365, 367, 377, 384, 387, 389, 390, 412
Mearns, David C., 352
Meisner, Heinrich, 276
Meller, Josef, 286
Melville, Herman, 237, 380
Merleau-Ponty, Maurice, 223, 225, 230, 373, 374
Migne, J.-P., 281, 304
Misch, Georg, 66, 299
Mongis, Henri-Xavier, 383
Montaigne, 213
Müller, Max, 314
Munier, Roger, 334

N

Natorp, Paul, 287
Neske, Günther, 228, 323, 334, 340, 357
Neumann, Bernd, 373

Newton, Isaac, 118
Niemeyer, Hermann, 133, 194, 370, 375
Nietzsche, Friedrich, 131, 163, 169, 173, 190, 231, 301, 305, 327, 330, 359, 371, 387, 411
Noller, Gerhard, 358
Nordmann, Ingeborg, 425, 427

O

Oberschlick, Gerhard, 291
Oehlkers, Friedrich, 316
Oelze, F. W., 313, 314
Orff, Carl, 108, 120, 121, 311, 319
Ortega y Gasset, Jose, 326
Oschwald, Clothilde, 329, 380, 383
Oschwald, Marie, 380
Ott, Hugo, 287, 295, 298, 311, 313

P

Pachelbel, Johann, 46
Paeschke, Hans, 193, 355, 389
Parmenides, 241, 342, 382
Pascal, Blaise, 119
Paulus (Apostel), 248
Petzet, Heinrich W., 343
Phillips, William, 336
Picasso, Pablo, 177, 338, 339
Pigenot, Ludwig von, 309
Pindar, 195, 284
Piper, Klaus, 351, 368, 376
Platon, 60, 122, 142, 144, 51, 162, 77, 180, 184, 185, 187, 188, 191, 231, 279, 317, 342
Podewils, Clemens Graf, 324
Podewils, Sophie D. Grafin, 324
Pöggeler, Otto, 243, 383
Prätorius, 46
Pulver, Max, 108, 311

Q

Queneau, Raymond, 347
Quint, Josef, 245

R

Rahv, Philip, 336
Rapp, Clothilde, 329, 380, 383
bkz. Oschvvald, Clothilde
Rapp, Heinrich, 380, 383
Ratner, Marc, 344
Reinhardt, Karl, 120, 121, 139, 320, 393
Richardson, William J. (S.J.), 184
Rickert, Heinrich, 275
Rilke, Rainer M., 85, 122, 172, 296, 321, 322, 324, 325
Ritter, Joachim, 307
Robinson, Edward, 333, 335
Rodi, Frithjof, 277
Roedel, Urban, 320
Ross, William D., 130, 329
Rofimann, Kurt, 315
Rössner, Hans, 211, 216, 368
Rychner, Max, 135

S

Safranski, Rüdiger, 287, 309, 332, 333
Saner, Hans, 288, 307, 351, 352, 363, 368

Sartre, Jean-Paul, 223, 389
Schadewaldt, Wolfgang, 109, 312
Schaffgotsch, Xaver, 349
Schaumburg-Lippe, Albrecht Prinz zu, 324
Scheler, Max, 31, 179, 281, 282, 292
Schelling, F. W. J., 223, 230, 234, 354
Schelsky, Helmut, 225, 230, 374
Schmid Noerr, Gunzelin, 373
Schmidt-Radefeldt, Jürgen, 321
Schneditz, Wolfgang, 348
Schneider-Pachaly, Brigitte, 375
Schocken, Salman, 312, 347
Scholem, Gershom, 361
Schöndörffer, Otto, 361
Schubert, Elke, 289
Schulz, Walter, 139
Schweppenhäuser, Hermann, 361
Seebaß, Friedrich, 308
Seubold, Günter, 345
Siedler, Wolf Jobst, 227, 228, 229
Siewerth, Gustav, 244
Smith, John W., 137, 334
Snell, Bruno, 195, 359
Soden, Hans von, 284
Sokrates, 237
Sonning, C. J., 386, 387
Sophokles, 120, 300, 319, 320, 393
Speer, Albert, 227, 375
Spoerri, Theophil, 128, 328
Staiger, Emil, 121, 128, 319, 328, 357
Stalin, Josef, 89, 162
Stalin, Swetlana, 349
bkz. Allilujewa, Svvetlana
Stambaugh, Joan, 196, 198, 210, 216, 218, 221, 223, 244, 335, 359, 367, 370, 378, 384, 387
Stein, Brigitte, 81, 303
Steinhagen, Harald, 314
Stern, Günther, 289, 290, 291, 296, 297, 301
Sternberger, Dolf, 326, 389
Stifter, Adalbert, 79, 115, 303, 316
Storck, Joachim W., 317, 324, 345
Stroomann, Gerhard, 133, 332
Struwe, Wolfgang, 259

T

Taminiaux, Jacques, 383
Thales, 188, 189
Thomas von Aquin, 244
Thompson, David, 345
Thukydides, 284
Tiedemann, Rolf, 361
Tillich, Paul, 106, 119, 121, 134, 310, 326
Trakl, Georg, 133, 332

Ü

Üner, Elfriede, 425

V

Valery, Paul, 230, 311, 376
Varnhagen von Ense, Rahel, 17, 276, 298
Vetter, Hermann, 385
Vezin, François, 383

Vietta, Dory, 323
Vietta, Egon, 124, 323
Vietta, Silvio, 323
Volkmann-Schluck, Karl-Heinz, 356
Vollrath, Ernst, 220, 223, 225, 371, 372, 373, 374
Vossenkuhl, Wilhelm, 314

W

Wahl, Jean, 365, 385
Weil, Anne, 318
Weismann, Willi, 322
Weizmann, Leopold (Poldi), 276
Weizsäcker, Cari F. von, 379, 380, 389
Werner, Jürgen, 354
West, Mary, 207, 213, 332, 344, 365 bkz. McCarthy, Mary
West, James R, 207, 213, 344
Wieck, Fred, 157, 162, 346
Wiese, Benno von, 293, 312
Williams, Elizabeth, 137, 334
Wisser, Richard, 356, 357
Wolff, Georg, 343
Wolff, Helene, 228
Wolff, Kurt, 228
Wormann, Curt, 351

X

Xenophanes, 202, 363

Y

Yeats, VVilliam B., 338
Young-Bruehl, Elisabeth, 283, 293, 327, 369, 393, 412

Z

Zeller, Bernhard, 251, 252, 353, 356, 387
Ziegler, Susanne, 370
Zimmern, Werner Graf 113; Abb. 8, 110, 259

MARTIN HEIDEGGER
HANNAH ARENDT
Mektuplar
1925-1975

1920'lerin Almanyası'nda dönemin katı sosyal ve moral değerlerine rağmen yaşanan bir aşk hikâyesi üç zıtlık üzerine kuruludur: gençlik-olgunluk, talebelik-hocalık, evlilik-bekârlık, Yahudilik-Almanlık. Hannah Arendt henüz 18 yaşında bir genç kız, bir talebe ve Yahudi olarak, 35 yaşındaki hocası Heidegger'den gelen aşk çağrısına teslim olur ve zaman içinde kimin hoca, kimin talabe olduğunun belirsizleştiği, ilginç bir yolculuk başlar. Evli ve iki çocuk babası Heidegger, şöhretinin başında ve *Varlık ve Zaman*'ın eşiğindedir. Bu ilişki zorluklara, belirsizliklere, hiç dile getirilmeyen imkânsızlıklara, çoğunlukla Arendt'in omuzladığı ağırlıklara ve zorunlu kesintilere rağmen zamanı, hatta "okyanusları" aşar, kavi bir dostluğa dönüşür. Yeryüzünün mucizelerinden biri şüphesiz iki insanın karşılaşmasıdır. İnsanın hikâyesini "tarih" değerine yükselten şey ise tarafların bu karşılaşmada tercihleri ve göze alabildikleridir.

Arendt-Heidegger karşılaşması bu açılardan okunduğunda, bir aşk hikâyesinin nasıl "tarih"e dönüştüğünün de ipuçlarını verir. Yaklaşık 50 yılı içeren bu mektuplaşmalar siyaset bilimci olarak tanıdığımız Arendt ile filozof Heidegger'i insan oluşları itibarıyla biraz daha yakınımıza getirmekle kalmaz, bizi aynı zamanda "insanın kaderinin, insanın kaderine teslim oluşuna" tanık kılar.

ISBN 978-975-256-355-1
9 789752 563551
www.kaknus.com.tr

